

॥ हरिःॐ ॥

संतहृदय

संपादक
रमेश म. ભટ્ટ

हरिःॐ आश्रम प्रकाशन, सुरत

- પ્રકાશક : ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ઊં આશ્રમ, સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૬
કુરુક્ષેત્ર મહાદેવના મંદિરની બાજુમાં,
જહાંગીરપુરા, રાંદેર, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫.
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪
- © હરિ:ઊં આશ્રમ, સુરત - નડિયાદ.
- આવૃત્તિ વર્ષ પ્રત | આવૃત્તિ વર્ષ પ્રત
પ્રથમ ૧૯૮૩ ૧૭૫૦ | ત્રીજી ૨૦૦૮ ૧૦૦૦
બીજી ૧૯૯૪ ૨૦૦૦
- પૃષ્ઠ : ૧૮ + ૨૦૨ = ૨૨૦
- પડતર કિંમત : રૂ. ૩૦/-
- વેચાણ કિંમત : રૂ. ૨૦/-
- પ્રાપ્તિસ્થાન : હરિ:ઊં આશ્રમ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫
હરિ:ઊં આશ્રમ, નડિયાદ-૩૮૭ ૦૦૧
- મુદ્રણશુદ્ધિ : જયંતીભાઈ જાની, ફોન : (૦૭૯) ૨૬૬૧૨૭૨૮
- ડિઝાઇનર : મયૂર જાની
બી/૮, રીપલ એપાર્ટમેન્ટ, નારાયણનગર,
પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭. મો. : ૯૪૨૮૪૦૪૪૪૩
- ટાઇપસેટિંગ : અર્થ કોમ્પ્યુટર,
૨૦૩, મૌર્ય કોમ્પ્લેક્સ, સી. યુ. શાહ કોલેજ સામે,
ઈન્કમટેક્સ, અમદાવાદ-૧૪, ફોન : (૦૭૯) ૨૭૫૪૩૬૯૯
- મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા. લિ.
સિટી મિલ કંપાઉંડ, કાંકરિયા રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૨
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૬૯૧૦૧

॥ હરિ:ૐ ॥

સમર્પણાંજલિ

(ત્રીજી આવૃત્તિ)

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ સુરતના હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના કરતા પહેલાં, તેના વ્યવસ્થાપક તરીકે જેમની પસંદગી કરી લીધી હતી, તેવા સદ્ગત શ્રી ઝીણાભાઈ મકનજીભાઈ પટેલનું વતન લવાછા ગામ હતું.

આ આશ્રમના પ્રારંભ સમયે લવાછાનાં સ્વજનો તરફથી સદ્ભાવભર્યો સહયોગ મળ્યા કરતો હતો. લવાછાનાં સ્વજનો અનન્ય ભક્તિભાવથી ભીંજાયેલાં હોવાથી, પૂજ્ય શ્રીમોટા એને પોતાના ‘ગોકુળિયાગામ’ તરીકે ગણતા હતા. પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોના મિલન સમારંભના યજમાનપદનું સૌભાગ્ય પણ લવાછા ગામે પ્રાપ્ત કરેલું છે. છેલ્લે, તાપી મૈયાના અભૂતપૂર્વ રેલસંકટ સમયે અનેકવિધ સંકટો વેઠીને લવાછાનાં સ્વજનો આશ્રમની સેવામાં ખડેપગે રહ્યાં હતાં.

પૂજ્ય શ્રીમોટાની વાક્સુધા જેમાં જળવાઈ રહી છે, એવા ‘સંતહૃદય’ની આ ત્રીજી આવૃત્તિ, આવા લવાછા ગામનાં સ્વજનોને સમર્પિત કરી અમો કૃતાર્થ થયાની લાગણી અનુભવીએ છીએ.

તા. ૨૪-૮-૨૦૦૮
જન્માષ્ટમી

ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત

॥ हरिःॐ ॥

दिलनुं वडाल

संपादकीय

(प्रथम आवृत्ति)

(१)

पूज्य श्रीमोटा आपशा जमानाना ऐक विरल संतपुरुष ऐ. ऐमनुं आध्यात्मिक जवन घशुं ज गूढ हतुं. अने ऐ जवन द्वारा ऐमशे मानवमात्रना जवननो उत्कर्ष प्रेरवा अत्यंत सूक्ष्म कार्य कर्तुं ऐ. ऐमशे प्रेरैलां सामाजिक उत्कर्षनां कार्यो पाछण पश मानवीने आत्माभिमुष थवा प्रेरवानो हेतु ऐ.

ऐमशे अनेक व्यक्तिओने ऒर्ध्वजवन माटे प्रत्यक्ष मार्गदर्शन आप्युं ऐ. पत्र द्वारा पश प्रेरणा आपी ऐ. ऐटलुं ज नहल, पश ऐमना स्मरणमात्रथी पश जे ते व्यक्ति पोताना जवन माटे जगत बनेली ऐ. पूज्य श्रीमोटानुं संतत्व, ऐमना बाह्य वर्तनवहेवारमां जेनार-शोधनार पामी न शके. ऐमनुं भरुं जवन ऐ ऐमनुं हृदय ऐ. ऐमनुं हृदय परमात्मरूप बनेलुं ऐ. जवमात्रमां हृदयस्थ प्रभु-आत्मा रहेलो ऐ, परंतु ऐ रागद्वेषादल अने कामक्रोधादलथी आवरायेलो ऐ. पूज्य श्रीमोटाऐ जवनमां उग्र साधना द्वारा अनंत जन्मोनां कर्मनो क्षय करीने हृदयस्थ प्रभुने प्रगट कर्ता. आथी, ऐमनुं हृदय प्रभुरूप ऐ. ऐ हृदय ऐ ज 'प्रभु' ऐ.

आ रीते प्रभुरूप थयेला हृदयमांथी जे शब्द आवे ऐ, ऐनो भाव न्यारो होय ऐ, केम के ऐ 'शब्द' वांयनारना मन, बुद्धल अने यित्तने स्पर्शीने अनोषा प्रकारनुं स्पंदन जगावे ऐ. आ क्रिया घशी ज सूक्ष्म होवाथी वांयनार ऐ तत्काल अनुभववी शके नहल. आथी, आ प्रकारनी असर थती ज नथी ऐम मानी लेवाय पश नहल.

સંતહૃદયના શબ્દ પ્રત્યે જેમ જેમ આકર્ષણ વધે, શબ્દમાં રહેલા ભાવને પામવાની ઉત્કટતા વધે, તેમ તેમ એ આપણા હૃદયને પણ સ્પર્શ કરતો જાય. અને આપણા હૃદયમાં જે જ્ઞાનપ્રકાશ ઢંકાયેલો છે, એ પ્રેરણા અને જાગૃતિથી ખૂલતો જાય અને હૃદયસ્થ પરમાત્મા પ્રત્યે આપણે અભિમુખ થતા જઈએ. સંતહૃદયના સ્પર્શની આ એક સૂક્ષ્મ કૃપા છે. આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનનું આ એક રહસ્ય પણ છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે પોતે ‘ભગવાન’ નથી. અને એ યથાર્થ છે, કેમ કે દેહરૂપ એ ભગવાન નથી જ, પરંતુ ભગવાન તો ‘હૃદયસ્થ’ છે. માટે, જે જીવ આવા આત્મનિષ્ઠ હૃદય સાથે પોતાના હૃદયનું અનુસંધાન કરે છે, એ ઊર્ધ્વજીવનની શક્યતા માટે ભૂમિકા રચતો જાય છે. હૃદયમાં પરમાત્માનો અનુભવ કરવા માટેનો કોઈ સરળ માર્ગ નથી. પૂજ્ય શ્રીમોટા કહે છે તેમ એ માટે તો અંતરમાં ધગધગતા જ્વાળામુખી જેવી તમન્ના હોવી જોઈએ અને સાધનનો નિરંતર અભ્યાસ કરવા માટે ઉત્કટ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. આ અવસ્થા સર્વ જન માટે સુલભ નથી, પણ જો આત્મનિષ્ઠ સંતહૃદય સાથે પ્રીતિ જોડવામાં આવે, તો તમન્ના, ધગશ તો વધે જ છે, પણ એ સાથે જીવનના હેતુ માટેની જાગૃતિ પણ વધતી જાય છે, કેમ કે જે તત્ત્વ આત્મસ્વરૂપે પ્રગટ થયું છે, એ આપણા સર્વના હૃદયમાં આવૃત્ત રહેલા-ઢંકાયેલા આત્મરૂપને પ્રગટ કરી આપવા સમર્થ છે અને સહજ છે, પરંતુ એ માટે આપણે આપણા હૃદયને એવા આત્મનિષ્ઠના હૃદય સાથે જોડેલું રાખવું જોઈએ.

સંત હૃદય સાથે આપણું હૃદય જોડાયેલું રહે, એ માટે એમના શબ્દો એક ઉત્તમ સાધન છે. આત્મામાં નિષ્ઠા પામેલા સંતપુરુષો શરીર ત્યજી દેતા હોવા છતાં એ આપણી સાથે જ હોય છે. આ કોઈ કાલ્પનિક હકીકત નથી, પણ પ્રયોગ કરવાથી અનુભવી શકાય એવી બાબત છે. જો આપણે એમના શબ્દો દ્વારા એમના હૃદય સાથે આપણું

દિલ જોડીએ, એમના કથનના મર્મને, એમની ઉક્તિના હાર્દને પામવા માટે મનબુદ્ધિથી ખુલ્લા થઈએ અને એવો ભાવ જીવનમાં ધારણ કરવા માટે માત્ર નિશ્ચય કરીને એમાં ટકી રહેવા મથીએ, તો આપણા સ્વભાવનાં વલણો બદલાય છે, કેમ કે મુક્તાત્માના શબ્દો એ ચેતન શબ્દો હોય છે. પોતાના આત્માના અનુભવમાંથી આવતા હોય છે. આથી, એ શબ્દો આપણામાં નિગૂઢ રહેલા ચેતનને સહજ રીતે જાગ્રત કરે છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાનું હૃદય એમના શબ્દો દ્વારા આપણી સમીપ છે. એમનાં પુસ્તકો એટલે બે પૂંઠાં વચ્ચેનું સંતહૃદય. એમણે એમના એક મિત્રને ૧૯૫૮ થી ૧૯૬૨ દરમિયાન જે પત્રો લખેલા એનું વાર્તાલાપરૂપે સંપાદન કરીને આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાના માર્ગદર્શનમાં આધ્યાત્મિક વહેવારપણું જણાય છે. તેઓશ્રી દરેક પ્રશ્નના મૂળમાં જઈને વ્યક્તિને આસાનીથી અંતર્મુખ કરે છે. બધી જ સમસ્યાઓ, દુઃખો, ક્લેશ, સંતાપ વગેરેનું મૂળ કારણ આપણામાં જ રહેલું છે, કેમ કે આપણે જે અનુભવીએ છીએ એનું મૂળ આપણા રાગદ્વેષ, ગમાઅણગમા અને આગ્રહો વગેરે છે. આ બધું નિર્મૂળ ન થાય ત્યાં લગી આપણને કદી પણ શાંતિ મળી શકે નહિ. આ માટે પૂજ્ય શ્રીમોટા ભગવાનના નામસ્મરણને મહત્વનું સાધન ગણાવે છે. તેઓશ્રીએ પોતાની સાધનાના કેંદ્રમાં જ આ સાધનને રાખ્યું હતું અને એ સાધનની બધા જ પ્રકારની સૂક્ષ્મતા એમણે સિદ્ધ કરી હતી. આ ઉપરાંત, પ્રાર્થના, ભજન વગેરે પણ મહત્વનાં સાધન છે, પણ આ સાધનો જીવનના હેતુની સભાનતા સાથે અને જીવનધ્યેય પરત્વેની જાગૃતિ સાથે થાય, તો એ પરિણામ આપે. પોતે આ બધું સિદ્ધ કરેલું હોવાથી, જો એમને યાદ કરીને, એમને નજર સમક્ષ રાખીને આ સાધનો થાય, તો ઝડપી પરિણામદાયી બને છે. સંતહૃદયનો આ એક ચમત્કાર છે. આમ તો કોઈ જ પ્રકારના સાંસારિક સુખની

તત્કાલીન સિદ્ધિ મેળવી લેવી એ વાત અહીં અભિપ્રેત નથી. આથી, ઊલટું એવી વાતને ચમત્કાર ગણવા સામે તો શ્રીમોટા સખત શબ્દોમાં વિરોધ કરે છે.

આ પુસ્તકનાં પાનાંઓમાં વહેવારજીવનના ઘણા પ્રશ્નોના ઉકેલ છે અને ઊર્ધ્વજીવન માટેની અભીપ્સા કેળવવાની સૂક્ષ્મ રીતો પણ દર્શાવાઈ છે. સંતપુરુષની અકારણ કરુણાનો સ્પર્શ આ શબ્દો દ્વારા સૌ કોઈ પામે અને પોતાના જીવન પ્રશ્નો વિશે જાગૃત બનીને એના ઉકેલનું સામર્થ્ય પામવા મથે, એ જ સંતહૃદયના વહાલનું ખરું પરિણામ છે. આપણે આપણા દિલનું વહાલ જીવનને ઉન્નત બનાવવામાં તીવ્ર કરીએ એ જ સંતહૃદયનો મોટો રાજીપો છે, અને એવો રાજીપો જ આપણા હૃદયને આકાશરૂપ કરવામાં વિલક્ષણ રીતે સહાયરૂપ પણ બને છે.

(૨)

૧૯૩૯ની રામનવમી એ પૂજ્ય શ્રીમોટાનો સાક્ષાત્કારદિન. તેઓશ્રીએ ૧૯૨૩થી પોતાના જીવનને પ્રભુરૂપ કરવાની સાધના આરંભી. પંદર વર્ષની સાધના ફળી. પોતાના હૃદયમાં પ્રભુ પ્રગટ થયા. પૂજ્ય શ્રીમોટાના સાધનામય જીવનની બે વિશેષતાઓ છે. એક તો, તેઓશ્રીએ સંસારમાં રહીને, સંસારના પ્રાપ્ત વહેવારોને વિવેકયુક્ત આચરીને, સાધના કરી છે. અને બીજું પોતાના આંતરજીવનના રૂપાંતરની, તેમ જ એ પ્રક્રિયાની કોઈને પણ જાણ થવા દીધી નથી.

આમ છતાં, આત્મસ્વરૂપ-ચેતન જ્યારે પ્રગટ થયું, એ પછી જે કોઈ વ્યક્તિ એમને કોઈ પણ નિમિત્તે મળતી, એના જીવનને તેઓશ્રીએ ઊંચે આણ્યું છે. કોઈ પણ વ્યક્તિ, કોઈ પણ નિમિત્તે, પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે સંપર્કમાં આવે છે, અને પછી પોતાના તેઓશ્રીને મળવાના નિમિત્ત પ્રત્યે જાગૃત થાય છે, ત્યારે પૂજ્ય શ્રીમોટાની પ્રગટ ચેતના, એ વ્યક્તિના દિલને સ્પર્શે છે અને પ્રભુમય જીવનના સંસ્કારો બીજરૂપે મુકાય છે. આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનની આ હકીકત ઘણી સૂક્ષ્મ છે. એમ છતાં પૂજ્ય શ્રીમોટાની એક ખાસ વિશેષતા છે કે તેઓશ્રીએ પોતાના હૃદયમાં થયેલા પરમાત્માનુભવની હકીકતનું તથા તે અનુભવની થતી રહેતી નિરંતર ઉત્કાંતિનું પૃથક્કરણ કર્યું છે. એ રીતે એવી સૂક્ષ્મ હકીકતને તેઓશ્રીએ બુદ્ધિગ્રાહ્ય કરી છે.

રાગદ્વેષાદિથી તથા અહંકારથી સંપૂર્ણ મુક્ત થયા પછી હૃદયમાં રહેલું ચેતન-હૃદયસ્થ પરમાત્મા સંપૂર્ણ રીતે પ્રગટ થાય છે. જેવી રીતે સર્વત્ર આકાશ ફેલાયેલું છે, એ રીતે ચેતન સર્વવ્યાપી છે. અને એ સર્વમાં સંકળાઈને રહેલું છે. તેમ છતાં એ કશાથી લેપાયેલ નથી. ચેતનના આવા અનુભવની ભૂમિકાઓનું પૂજ્ય શ્રીમોટાએ વર્ણન કર્યું છે.

આખા બ્રહ્માંડમાં રહેલા પ્રભુને-ચેતનને અનુભવવા માટે, અનુભવના-સાક્ષાત્કારના પ્રદેશમાં પણ નરી એકાગ્રતામાં રહીને એની ટોચ સર કરવી પડે છે. અને પછી ‘એ’ સિવાય અન્ય કશું જ નથી એવી તીવ્રતાભરી અવસ્થા કેંદ્રિત બને છે. આ પણ બ્રહ્માંડમાં રહેલા ચેતન સાથે એકરૂપ કરતી ભૂમિકા નથી, પરંતુ જ્યારે એ કેંદ્રિતતાના વિકાસનું શિખર સર થાય, ત્યાર પછી બ્રહ્માંડમાં રહેલું ચેતન અનુભવાય. મતલબ કે અખિલ બ્રહ્માંડમાં પોતાના જ ‘સ્વ’ સ્વરૂપ-એટલે કે આત્મસ્વરૂપનું અસ્તિત્વ નિરંતર અનુભવાય. પૂજ્ય શ્રીમોટાનો આત્માનુભવ આ કક્ષા સુધી પહોંચેલો. તેઓશ્રીએ તા.૨૨-૧૨-૧૯૭૦ થી તા.૧૨-૧-૧૯૭૧ એ બાવીસ દિવસો દરમિયાન ૪૬૩ ગઝલો લખેલી, એ પૈકી કેટલીક ગઝલોમાં પોતાના આવા અનુભવોનું તેઓશ્રીએ વર્ણન કર્યું છે.

બ્રહ્માંડમાં રહેલા-વ્યાપેલા હરિનો માનવદેહમાં અનુભવ એ વિરલ ઘટના છે. આપણા સમાજના મોટા વર્ગને કદાચ પૂજ્ય શ્રીમોટાના આ પદનો પરિચય નહિ હોય. હવે, આવું વિભુત્વ પ્રગટે ત્યારે દેહમાત્ર બાહ્ય નિમિત્ત રહે છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાનો દેહ એ એમનું ખરું રૂપ ન હતું. તેઓશ્રી વહેવારો, યોજનાઓ કે અન્ય કોઈ કાર્ય કરતા હતા, પણ એ જ માત્ર એમની જીવનચર્યા ન હતી. આથી, આજે એ સદેહે ન હોવાથી, એમનામાં પ્રગટેલું અને પ્રસરેલું ચેતન હવે નથી એમ માનવું એ બરાબર નથી. જ્યારે પાંચ તત્ત્વોનો દેહ હતો ત્યારે તેઓશ્રીની ચેતનાની સક્રિયતા હતી. આજે તેઓશ્રીની ચેતના એમના અક્ષરદેહરૂપે પ્રગટ છે. આ પુસ્તક તથા તેઓશ્રીના અન્ય ગ્રંથોમાં પ્રગટેલું અક્ષરરૂપ અને વ્યક્ત થતી શબ્દશક્તિ આપણા દિલને ખુલ્લું કરીને, તેઓશ્રીના હૃદય સાથે અનુસંધાન કરાવે છે. અને એ પ્રભુરૂપ ચેતના કોઈ પણ સ્થળ અને સમયની આપણી આંતરિક ભૂમિકા મુજબ

આપણા અંતરમાં પ્રવેશીને આપણા જીવનને ઉચ્ચતર કરવાનું સૂક્ષ્મ-ગૂઢ કાર્ય કરે છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાની સર્વવ્યાપક ચેતના ગમે તે રીતે માનવમાત્રમાં પ્રવેશીને ‘જીવનના હેતુની સભાનતાનાં બીજ’ વાવવાને જાગૃત છે. જીવનનો હેતુ જ એ પ્રભુમય બને તે છે. આવા હેતુ કાજેની સભાનતા માટેનાં બીજની વાવણી માટે સંસારી રીતે પણ તેઓશ્રીની ચેતના પ્રવેશ કરે છે. વળી, સત્ત્વ, રજસ અને તમસ ગુણનોય આશ્રય લઈને એ પ્રવેશે છે. તેઓશ્રીએ ‘જે જે’-‘તેમની તેમની’ એમ બબ્બે વખત શબ્દો લખ્યા છે, એનું પ્રયોજન છે કે આ હકીકત કોઈ એક જીવ માટે નથી, પણ સર્વ કોઈ માટે છે, પણ તેઓશ્રીનું આ રીતનું ‘વાવણી કર્મ’ ‘કાળની નિમિત્ત પ્રકારની ભૂમિકાની રીતે’ થાય છે. હાલના કાળનું ઉત્તમ નિમિત્ત તેઓશ્રીનો અક્ષરદેહ છે. હરિરૂપ હૃદયના એ શબ્દો છે. આ પ્રબળ નિમિત્તને સ્વીકારીને પૂજ્ય શ્રીમોટાના કથનના હાર્દને પામવાનું થાય તો જે ‘વર્તવાનું બને છે’ મતલબ કે જે ગૂઢ ક્રિયા થાય છે, એને વધારે ઘેરી અને ગહન કરી શકાય.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના શબ્દો-એમની આ વાણી એમના વ્યાપક પ્રેમનું વ્યક્તરૂપ છે. સાધના દરમિયાન તેમ જ સિદ્ધ અવસ્થા પામ્યા પછી પૂજ્ય શ્રીમોટાની નાનામાં નાની ક્રિયા પાછળ પણ હેતુની સભાનતા હતી. કોઈ પણ નિમિત્તે તેઓશ્રીના સંપર્કમાં મુકાતી વ્યક્તિના દિલમાં જીવનના હેતુનું જ્ઞાનભાન જાગ્રત થાય અને પ્રભુ પ્રત્યેની અભિમુખતા તીવ્ર બને એ જ એમના પ્રેમનું લક્ષ્ય છે. આવું લક્ષ્ય તેઓશ્રીના શબ્દો દ્વારા સધાય છે, પણ આપણી સજ્જતા-સભાનતા કાચી હોવાથી, તેઓશ્રીની ચાહવાની ક્રિયા આપણામાં ફળતી નથી. પૂજ્ય શ્રીમોટાની પ્રેમચેતના એવી વિલક્ષણ છે કે આપણે વિમુખ રહેતા છતાં એ આપણામાં પ્રવેશ્યા પછી એ આપણો છેડો ફાડતી નથી. જીવમાત્રના આવા અસહકારથી જે ‘અનુભવ’ થતો હોય એનેય તેઓશ્રી નિમિત્ત

બનાવે છે. પરિણામે તેઓશ્રીની પ્રેમકળા અધિક ઉત્કટ બને છે. આ હકીકત ઘણી જ ગૂઢ છે.

ભગવાનની કૃપા માટેનો અને તેને 'સાર્થક થયા કરવાનો ધન્યતા ભર્યો'-એટલે કે પોતાના હૃદયમાં જે 'પ્રભુભાવ' પ્રગટ થયો છે, એ જ પ્રભુભાવ નિમિત્તે મળેલાં સ્વજનોમાં પ્રગટે, તો જ ભગવાનની કૃપા એના યથાર્થરૂપમાં પરિણમી ગણાય. એ ધન્યતા અને 'જીવનને કૃતાર્થ કરતો અનુભવ' એટલે કે 'પોતે' જે રૂપે પ્રગટ્યા છે, એવું પ્રભુરૂપ એવાં નિમિત્તોમાં પ્રગટે એ કૃતાર્થતા-એ હજી સુધી બની શક્યું નથી. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ આ સ્થળે 'લાચારી' શબ્દ વાપર્યો છે. એ આપણે આપણી નિષ્ફળતાથી અનુભવીએ છીએ, એ પ્રકારનો ભાવ નથી એની ખાસ નોંધ લેવી જરૂરી છે. આત્મનિષ્ઠના શબ્દોના અર્થો આત્માની ભાવનાથી કરવાના હોય છે. આપણે સૌ આપણા પ્રમાદથી અને અજ્ઞાનથી પ્રભુની કૃપાને કેવી નિષ્ફળ બનાવીએ છીએ એની આપણને પ્રતીતિ થાય, એ માટે તેઓશ્રીએ આ શબ્દ પ્રયોજ્યો છે.

'આકાશી ઉજાશ' એ સર્વવ્યાપી હૃદયાનુભવમાંથી પ્રગટેલા શબ્દો દ્વારા આપણા દિલને સ્પર્શે છે. આપણે સૌ એ દ્વારા એ હૃદયને સ્પર્શીએ અને એ વ્યાપ્ત ઉજાસથી આપણો અંધકાર ફેડીએ. (પ્રથમ આવૃત્તિમાં પ્રગટ થયેલ સંપાદકીય લખાણમાં થોડાક ફેરફાર સાથે).

તા. ૨૬-૧-૧૯૮૪

રમેશ મ. ભટ્ટ

॥ हरिःॐ ॥

निवेदन

(बीज आवृत्ति)

पूज्य श्रीमोटाना अप्रगट पत्रोनुं प्रश्नोत्तररूपे श्री रमेशभाई लट्टे संपादन करेलुं. मंगलम् प्रकाशन (अमदावाद) तरङ्गथी त्रय नानां पुस्तको प्रगट थयेलां, 'संतहृदय' (१९८३), 'आकाशीउज्ज्वल' (१९८४) अने 'अमृत समीपे' अे त्रयेय पुस्तिका आ अेक ज पुस्तकमां सामेल करी छे.

आ आवृत्तिना प्रकाशनमां अमने श्री कंयनलाल गट्टलाल शाह तरङ्गथी आर्थिक सहयोग मण्यो छे, ते बदल अमो अेमना आत्कारी छीअे.

हरिःॐ आश्रम,
नडियाद.

ता. २६-१-१९८४

सी. डी. शाह
मेनेजिंग ट्रस्टी

॥ हरिःॐ ॥

निवेदन

(त्रीञ्च आवृत्ति)

पूज्य श्रीमोटा, जुदां जुदां स्थणोअे अने अवसरे स्वजनोने सत्संगनो लाभ आपता उता. जे 'शब्द' उच्यारेला तेनुं संपादन थवा पामेलुं. बीञ्च आवृत्तिना निवेदनमां स्पष्टता कराया प्रमाणे अे त्रशे नानी पुस्तिकाओनुं प्रकाशन 'संतहृदय' स्वरूपे थयेलुं. आ प्रकाशननी प्रत उपलब्ध न होवाथी, आश्रमना निवासी ट्रस्टी सद्गत श्री जीशाकाकानी पास इच्छा अेनी नवी आवृत्ति करवानी उती. ज्यारे आ त्रीञ्च आवृत्तिनुं प्रकाशन उवे शक्य बनी रह्युं छे, त्यारे अे सद्गतनी इच्छा परिपूर्णा थई रह्यानो अमोने घणो संतोष थाय छे.

आ पुस्तकनी मुद्रणशुद्धिनुं कार्य पूरा सद्भावथी अने योक्सार्धपूर्वक श्री जयंतीभाई जनीअे करी आप्युं छे. टाईटल डिजाईननुं कार्य श्री मयूरभाई जनीअे करी आप्युं छे. आ पुस्तकने सद्भावथी छापी आपवानुं कार्य साहित्य मुद्रणालयना श्री श्रेयसभाई विष्णुभाई पंड्याअे करी आप्युं छे. पूज्य श्रीमोटा परत्वेना ભક્તિभावथी प्रेरईने आ सर्वेअे आ प्रकाशनमां आपेला सडकार बढल, ते सौना अमो ખૂબ ખૂબ આભારી છીअे.

अमोने आशा अने श्रद्धा छे के प्रश्न अने उत्तरना स्वरूपमां संपादित करायेल पूज्य श्रीमोटानी वाणी, स्वजनोने रुचिकर वांयन पूरुं पाउशे अने अगाउनी आवृत्तिओनी जेम आ प्रकाशनने पण आवकारशे.

ता. २४-८-२००८

जन्माष्टमी

ट्रस्टीमंडण,

हरिःॐ आश्रम, सुरत

અનુક્રમ

વિભાગ-૧ : સંતહૃદય

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧.	ગુરુની જરૂર શી ?	૧	૨૩.	મુક્તનો પ્રેમસહારો	૨૮
૨.	કામવૃત્તિના વેગશમનના સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ ઉપચાર	૨	૨૪.	સ્વપ્ન સૃષ્ટિ	૨૯
૩.	સ્મરણ સાથે જાગૃતિ	૫	૨૫.	સત્પુરુષનો સ્વાતંત્ર્ય બક્ષતો પ્રેમ	૩૧
૪.	પગે લાગવું જરૂરી ?	૬	૨૬.	કામવાસના	૩૪
૫.	દીક્ષા	૭	૨૭.	પ્રેમની ક્રિયા	૩૫
૬.	પ્રકૃતિની વિકૃતિ	૯	૨૮.	અવળા રસ્તાની ખેંચ	૩૬
૭.	આધ્યાત્મિક માર્ગની આંટી	૧૦	૨૯.	'આશ્રમ' એ ભાવના	૩૭
૮.	ગુરુકૃપા	૧૧	૩૦.	આંતરિક સંબંધ	૩૮
૯.	ઉપવાસનો હેતુ	૧૨	૩૧.	ચમત્કાર	૩૯
૧૦.	મક્કમતા	૧૩	૩૨.	ટેવમાંથી કેવી રીતે છુટાય ?	૪૦
૧૧.	મિત્ર મોટા	૧૪	૩૩.	મોટાની દયાથી ભાવના વિકાસ	૪૧
૧૨.	જરૂર છે તમન્નાની	૧૫	૩૪.	વિરોધી પ્રત્યે વલણ	૪૨
૧૩.	નરકાગાર	૧૭	૩૫.	પ્રભુની સહાય	૪૩
૧૪.	મુક્તાત્માનો હૃદયધર્મ	૧૮	૩૬.	નિર્બળતા ખંખેરો	૪૪
૧૫.	પ્રેમનું ગૂઢ કાર્ય	૨૦	૩૭.	મુક્તની પ્રાર્થનાક્રિયા	૪૫
૧૬.	મૂળ-પોતાનામાં જ	૨૧	૩૮.	પ્રભુસ્મરણની ભાવનાનું ધન	૪૬
૧૭.	ભગવાનના વાણોતર	૨૨	૩૯.	પૂજ્યશ્રીની પ્રેમચેતના	૪૭
૧૮.	ઉત્કટ જંખનાની જરૂર	૨૩	૪૦.	બીજાનો આધાર ન શોધો	૪૮
૧૯.	ઊંચું ચડાણ	૨૪	૪૧.	ભૂમિકા લક્ષણ	૪૯
૨૦.	પ્રભુનો સહારો	૨૫	૪૨.	સ્વપ્નમાં સદ્ગુરુ	૪૯
૨૧.	ઉત્કટ અને અગમ્ય ઈચ્છા	૨૬			
૨૨.	ખરો આધાર-આપણું દિલ	૨૭			

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૪૩.	ચેતનના અનુભવનું પૃથક્કરણ	૫૦	૪૮.	સહારો	૫૬
૪૪.	સંસારની ઘટમાળમાં કર્મોની રીત	૫૧	૪૯.	‘મોટા’ મળ્યા !	૫૬
૪૫.	પરિસ્થિતિનો હેતુ	૫૩	૫૦.	ભક્તનેય વિપત્તિ ?	૫૭
૪૬.	પ્રશ્નચર્યા વખતે	૫૪	૫૧.	ધ્વજરોહણ	૫૭
૪૭.	નિરંતર મસ્તી	૫૫	૫૨.	દિલની એકતા	૫૮
			૫૩.	ગુરુચેતનાનું કાર્ય	૫૮
			૫૪.	સંતહૃદય	૬૦

વિભાગ-૨ : આકાશી ઉજાસ

૧.	ટકોર	૬૧	૧૮.	ખાતમુહૂર્તમાં રત્નો શા માટે ?	૮૫
૨.	લગની	૬૩	૧૯.	નિંદારસ વિશે	૮૬
૩.	માનવીમાં ચેતન	૬૩	૨૦.	આદર્શપ્રેરક પૂજ્યશ્રી	૮૧
૪.	અભ્યાસ	૬૪	૨૧.	જન્મદિનની ઉજવણી	૮૨
૫.	આત્મનિવેદનની દોષિત રીત	૬૫	૨૨.	‘સો વર્ષના થજો’	૮૩
૬.	ખરી રીતનું નિવેદન	૬૫	૨૩.	વસંતપંચમી એટલે નવજીવન	૮૪
૭.	સંગ્રામનો હેતુ	૬૮	૨૪.	ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિ	૧૦૦
૮.	વિવાહ પસંદગી પ્રસંગે	૬૯	૨૫.	ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિનાં લક્ષણો	૧૦૦
૯.	જીવનનું સ્વરૂપ	૬૯	૨૬.	આધ્યાત્મિક અનુભવનું મહત્ત્વ	૧૦૧
૧૦.	ભાવના અને ઝંખનાનાં લક્ષણો	૭૧	૨૭.	શ્રીઅરવિંદ અને શ્રીમોટા	૧૦૩
૧૧.	ઝંખના	૭૩	૨૮.	નિત્યપાઠનું પ્રયોજન	૧૦૩
૧૨.	પ્રાર્થના	૭૩	૨૯.	તાલાવેલી	૧૦૪
૧૩.	જીવન વિશે જ પ્રશ્ન	૭૪	૩૦.	ભગવાનના અનુભવ માટે સાધના	૧૦૭
૧૪.	પ્રેમની ભૂમિકા	૭૬	૩૧.	ભગવાનની કૃપા	૧૧૧
૧૫.	કૃપા અને પુરુષાર્થ	૭૯			
૧૬.	આત્મનિષ્ઠનું લીલારહસ્ય	૮૦			
૧૭.	મુક્તાત્માની પ્રેમકલા	૮૨			

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૩૨.	હૃદયની વાત	૧૧૨	૩૬.	પ્રભુનો પંથ	૧૨૭
૩૩.	સંતહૃદય	૧૧૪	૩૭.	દિલની વાત	૧૪૧
૩૪.	મુક્તાત્મા માટે પ્રીતિ	૧૨૨	૩૮.	પ્રભુપ્રેમનો અધિકાર	૧૫૦
૩૫.	એક મુનિશ્રીને વાત	૧૨૫			

વિભાગ-૩ : અમૃત સમીપે

૧.	હેતુની સભાનતા	૧૫૩	૨૧.	ભાવનાની નક્કરતા	૧૭૨
૨.	શરીરનું મહત્વ	૧૫૫	૨૨.	ચેતન પરત્વેની	
૩.	રાગદ્વેષ	૧૫૫		અભિમુખતા	૧૭૩
૪.	સાચી શરણાગતિ	૧૫૫	૨૩.	પૂજ્ય શ્રીમોટાનો પ્રશ્ન	૧૭૫
૫.	તટસ્થતા	૧૫૬	૨૪.	મૌનએકાંતમાં યજ્ઞ	૧૭૬
૬.	નિવેદન	૧૫૬	૨૫.	જીવનવિકાસમાં	
૭.	આશા-અપેક્ષા	૧૫૭		પ્રેમ	૧૭૭
૮.	શુદ્ધભાવે કર્મ	૧૫૭	૨૬.	સ્મરણથી શક્તિ	૧૭૮
૯.	પુણ્ય યોગનું પરિણામ	૧૫૮	૨૭.	ભાવનાનાં લક્ષણો	૧૭૯
૧૦.	મુખ્ય શરત	૧૫૯	૨૮.	જીવનવિકાસમાં	
૧૧.	ભૂલ	૧૬૦		પ્રગતિ	૧૮૦
૧૨.	ગુરુનો પ્રેમ	૧૬૦	૨૯.	કર્મ વેળાની ભાવના	૧૮૩
૧૩.	પ્રાર્થનાનું હાર્દ	૧૬૨	૩૦.	મોટાની સત્તા	૧૮૬
૧૪.	શ્રદ્ધાનાં લક્ષણો અને		૩૧.	કામનું મહત્વ	૧૮૭
	એનું બળ	૧૬૩	૩૨.	કર્મમાં મૂંઝવણ	૧૮૮
૧૫.	ગુણપૂજા	૧૬૪	૩૩.	શરીરની સંભાળ	૧૮૯
૧૬.	પ્રેમનો અભેદ માર્ગ	૧૬૫	૩૪.	મુક્તાત્માની	
૧૭.	મોટાની સાધના ઝલક	૧૬૬		સૂક્ષ્મક્રિયા	૧૯૦
૧૮.	તપ	૧૬૮	૩૫.	ફેરફારની જાણ	૧૯૧
૧૯.	જગતજનની ભક્તિ	૧૬૯	૩૬.	વાતાવરણની જરૂર	૧૯૨
૨૦.	ભાવના	૧૭૦	૩૭.	ભક્તિનાં લક્ષણો	૧૯૪

संतदृढय

पूजय श्रीमोट

‘હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું.’

- શ્રીમોટા

‘જીવનદર્શન’, ૧૦મી આ., પૃ. ૩૮૨

॥ હરિ:ૐ ॥

વિભાગ : ૧

સંતહૃદય

ગુરુની જરૂર શી ?

સ્વજન : આપની સાથે પરિચય થયા પછી આધ્યાત્મિક જીવન ઉપર રુચિ જાગી છે, તો એ માટે ગુરુ કરવા જોઈએને ?

શ્રીમોટા : આધ્યાત્મિક માર્ગે જવું એ બહુ કઠણ છે. અને જ્યાં સુધી તે માર્ગે જવાની જ્વાળામુખી જેવી ધગધગતી ઉત્કટ તમન્ના પ્રગટી ન હોય ત્યાં સુધી આપણે આપણા પોતાના માર્ગે સદાચાર નીતિ વગેરેનું પ્રેમથી પાલન કરીએ અને તેમ કરતાં કરતાં ભગવાનનું સ્મરણ કરતા રહીએ, તો એ માર્ગે જવાની આપણી ભૂમિકા કંઈક પાકી થતી જાય.

આપણે પ્રભુકૃપાથી ઓચિંતા મળેલા છીએ, તે કંઈ હેતુ વિના નથી. દરેકમાં હેતુ રહેલો છે. એટલે આપણે બંને પરસ્પર એવો દિલનો દિલથી પ્રેમભાવ પ્રગટાવી પ્રગટાવીને એ પ્રેમભાવને ઉન્નત ટોચે પહોંચાડીએ કે આપણે અરસપરસ એ પ્રેમના આકર્ષણ વડે કરી દિલમાં દિલથી એકતા અનુભવી શકીએ. અને એ છે આધ્યાત્મિક માર્ગનું સાચું પ્રયાણ.

તમારો ૐ નમઃ શિવાયનો મંત્ર છે, જેમાં તમને અભિરુચિ છે. તે તમારા માટે ઉત્તમ છે. ગુરુ ક્યાંથી વિશેષ શું ? એના કરતાં તો એવા પ્રકારની દિલની ભાવનાને આપણે વધારે ને વધારે જીવતી કરીએ અને એ ભાવનાથી આપણાં મન, પ્રાણ અને કર્મોને ભીંજાવી ભીંજાવીને મુગ્ધ કર્યા કરીએ અને તે

ભાવનાને એ રીતે પરિપક્વ કરીએ, તો વધારે યોગ્ય ગણાય. ગુરુ કરી દેવા તે તો સહેલું છે, પરંતુ ગુરુની ભાવનાને એના યોગ્ય અર્થ અને ભાવમાં ટકાવવી તે બહુ બહુ મુશ્કેલ છે. તમારા પરત્વે મારું દિલ હંમેશાં કૂંચું રહ્યા કર્યું છે. અને તમે મળ્યા ત્યારથી તમારું સ્મરણ મારા દિલથી વિખૂટું પડતું નથી. મારા દિલમાં તમારા માટે જે ભાવના છે, એ ભાવનાને બોલીને તમને કેવી રીતે સમજાવી શકું ? તમારી ઉચ્ચ ભાવનાની કદર જરૂર કરી શકું છું.

કામવૃત્તિના વેગશમનના સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ ઉપચાર

સ્વજન : મોટા, મને આ મોટી ઉંમરે કામવૃત્તિના જબરા હુમલા આવે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓના સામે જોતાં જ એવી વૃત્તિ જાગૃત થાય છે. આ સ્થિતિ નિવારવા માટે શું કરવું ?

શ્રીમોટા : દિલમાં સંપૂર્ણ લગની લાગ્યા સિવાય કામવાસનાનો ક્ષય થવો દુર્લભ છે. જેને આપણે આપણા સાચા દિલથી પ્રેમભક્તિથી સાચા સદ્ગુરુ માન્યા હોય અને તે સદ્ગુરુમાં આપણા દિલનાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ પૂરેપૂરાં નિષ્ઠા પામ્યાં હોય તોપણ તેવા જીવની કામવાસના નિર્મૂળ થતી નથી. ગીતામાં લખ્યું છે કે ઉપવાસ આદિ ભારે તપ કર્યાથી પણ તે કેટલાક કાળ પૂરતાં દબાય ખરાં, પરંતુ તે પાછાં બમણા વેગથી ઊછળી આવે. તે તો ત્યારે જ શમે કે જ્યારે પ્રભુના રસમાં ઈંદ્રિયો ગુલતાન થઈને મુગ્ધ બની જાય. તેમ છતાં જ્યારે જ્યારે આવી વાસના પ્રગટે ત્યારે સદ્ગુરુની પ્રાર્થના કરવી અને તેને ખરેખરા હૃદયથી આર્દ્રતાથી આર્તનાદે પોકારવો. સૌથી પ્રથમ તો આપણે જેને નિર્મૂળ કરવા માગીએ છીએ, તે

કામવાસના આપણને-આપણા મનમાં-જાગતાં એટલું બધું તો દુઃખદાયી, ત્રાસજનક તથા અત્યંત વેદનાવાળું લાગવું જોઈએ કે જેથી તેમાંથી તુરત પાછું વળી શકાય. જેમ અંગારા ઉપર પગ મુકાઈ જતાં આપણે એકદમ પગ ઊંચકી લઈએ છીએ તેવી રીતે કામવાસના આપણા માટે નરક સમાન છે, તેવું જો જીવતું જાગતું દિલમાં દિલથી ડંખતું અને ઘણી ઘણી વેદના પ્રગટાવતું ઉત્કટ ભાન જો આપણને તેના વિશે થઈ જાય અને તેના પરત્વે ઘણો ઘણો અણગમો પેદા થઈ જાય, તો તે હટી શકવાની શક્યતા ખરી.

આપણા મનમાં સ્ત્રીઓ પરત્વે માતાની ભાવના કેળવતાં જવું. તેમની ફડક ન રાખવી. નિઃસંકોચ થવું અને ત્યારે ત્યારે મનમાં પ્રાર્થના કરવી કે ‘હે જગદંબા ! તું મને આવી વિકારી વાસનાથી બચાવજે. હે મા ! તું મારો તેમાંથી ઉદ્ધાર કરજે. હે મા ! આવી દુષ્ટ વિકારી વૃત્તિ મને લાંછન લગાડનારી છે. હે મા ! તું મને તે તે વેળા મદદ કરજે.’ આવી જાતની પ્રાર્થના પ્રત્યેક સ્ત્રી-બહેન કે માતાનાં દર્શન વખતે આપણે સભાનતાપૂર્વક કર્યા કરવી. અને બીજી બાજુથી ભગવાનનું સતત સ્મરણ એકધારું ચાલ્યા કરે અને આખા દિવસના ચોવીસ કલાકમાં વધારેમાં વધારે કલાક કેમ કરીને સ્મરણ પ્રગટ્યા કરે તેના વિશે સતત જાગૃત થયા કરવું અને તેના વિશે મહત્ત્વ દિલમાં રાખવું. આ ઉપરાંત, મળશુદ્ધિ થાય તેની સતત કાળજી રાખવી. ઝાડો સાફ આવે તેવો ખોરાક લેવો. ભાજી વિશેષ પ્રમાણમાં લેવી. બની શકે તો થૂલાવાળી ભાખરી ખાવી અને ભાખરીના મોણમાં દિવેલ પણ નંખાવી શકાય. આમ ન

બને તો રોજ સવારો ચાર કે છ આની ભાર (૧૦ ગ્રામ) હરડે લેવી.

રોજ રાત્રે બની શકે તો નાહીને સૂવું. રોજ રાત્રે સૂતી વખતે ધોયેલાં કપડાં પહેરવાં. ચાદર ઓશીકાં વગેરે પણ ધોયેલાં જ વાપરવાં. આવી શુદ્ધિનું આચરણ પાડવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. આ ઉપરાંત, સવારમાં વહેલા ઊઠવાની ટેવ પાડવી. કંઈક વ્યાયામ જેવું કરવું અથવા તો ચાલવાની કસરત કરવી.

રોજ દિવસમાં બે વાર ઈંદ્રિય ઉપર એક ડોલ ઠંડું પાણી ધીરે ધીરે લોટા વતી રેડતા જવું. પાણીની સરળતા જો હોય તો બે ડોલ ઠંડું પાણી પણ રેડવું. શિયાળો ગયા પછીથી ઈંદ્રિય ઉપર બપોર પછીથી માટીનો પાટો બબ્બે કલાકે બદલતાં રહેવું. આખા દિવસમાં ચાર પાટા કરવા. રોજ રાત્રે સૂતી વખતે અને ઊઠતી વખતે સદ્ગુરુને તે માટે પ્રાર્થના કરવી.

તમે સદ્ગુરુનું જે દર્શન ઈચ્છો છો, તે પ્રભુકૃપાથી કોઈ કાળે બને પણ ખરું. ભક્તિ વધ્યા વિના તેમ થવું શક્ય નથી. મારા એક મિત્ર જે મારી સાથે સાધનામાં સંકળાયેલા છે તેમને મૌનમંદિરમાં મારી હાજરી શરીરના રૂપ વિના કેટલીયે વખત પ્રત્યક્ષપણે અનુભવમાં આવેલી છે. તે તેમનો ખાતરી કરેલો અનુભવ છે. અને તમને તે વિશેનો તેમનો એકરાર કોઈવાર એકાંતમાં વાંચવા પણ આપીશ. અહીંની કશી હકીકત તમારે કોઈને કહેવી નહિ અને પ્રચાર પણ કરવો નહિ. મારા જીવન વિશેની કંઈ હકીકત જાણવી કરવી હોય, તો વખત જતાં આપમેળે તમને પોતાને સમજાશે. તેમ છતાં તમારે જાણવું જ

હોય તો ‘જીવનપોકાર’માં આ જીવના એવા ઘણા જાણવા જેવા દાખલા તે ચોપડીમાંથી તમને મળી જશે. માટે, તમે તમારા સદ્ગુરુ માટેની ભક્તિ વધારો અને જેમ બને તેમ અનાસક્તિ, નિર્મમત્વ, નિર્લોભ, નિર્મોહ, નિરહંકારપણું આ બધું જાગૃત ખ્યાલ રાખીને કેળવ્યા કરો તો જ તેમનાં દર્શન માટે આપણે લાયક થઈશું.

સ્મરણ સાથે જાગૃતિ

સ્વજન : મોટા, આપણે માત્ર ભગવાનનું સ્મરણ કર્યા કરીએ, એ તો સાચું જ છે, પણ આપ વારંવાર જાગૃતિપૂર્વકનું સ્મરણ કરવાનું કહો છો, એ કેવી રીતની જાગૃતિની વાત છે ?

શ્રીમોટા : સતત એકધારું શ્રીભગવાનનું સ્મરણ થયા કરે એવા જીવતાજાગતા પ્રચંડ ઉત્કટ પ્રયત્ન કર્યા કરવાના છે. એમાં સદાય જાગૃત થવું અને મંડ્યા રહેવું. જે જે અનુભવો થાય તે ભલે, એનું મહત્ત્વ તો શ્રદ્ધાવિશ્વાસ પ્રગટી શકે એટલું જ હોય. બાકી, ખરેખરું સાચું મહત્ત્વ તો આપણામાં રાગદ્વેષ કેટલા મોળા પડતા જાય છે, તેના તરફ આપણું લક્ષ રહેવું ઘટે છે. જે જે જીવોને જીવનમાં મળવાનું બનતું હોય છે, તે બધાની સાથે સદ્ભાવ-સુમેળ, મીઠાશથી, પ્રેમથી વર્તવાનું બને અને બધા જ જીવોની સાથે મૈત્રીનો ભાવ કેળવાતો જાય અને તેમ થતું લાગે, તો તેનું મહત્ત્વ ઘણું ઘણું છે. કોઈને પણ ખરી રીતે મદદ કરવાનો પ્રસંગ સાંપડતાં આમ બની શકે અને તેમ કરતાં દિલનો ઉમળકો પ્રગટે, તો તેવું કર્મ તે પણ સાચી ભક્તિ છે. કોઈનાયે પરત્વે અણગમો પેદા ન થઈ જાય તેની સાવચેતી રાખવી. બીજાના વિચાર આપણાથી જુદી રીતના

હોય, અરે, એટલું જ નહિ પણ આપણાથી તદ્દન વિરોધવાળા હોય તો પણ તેની સાથે આપણે પ્રેમના ઉમળકાથી સદ્ભાવવાળા વર્તનના હોઈ શકીએ અને સહિષ્ણુ બની શકીએ ત્યારે જ આપણી ઉદારતા-વિશાળતાનું સાચું માપ નીકળ્યું ગણાય. બે જુદા જુદા સામસામેની વિચારસરણીના જૂથોની વચ્ચે સુમેળની સદ્ભાવયુક્ત સાંકળ આપણે બનવાનું છે. આ બધું બનતું જતું જીવનમાં અનુભવાય, તો તે જ સાચો વિકાસ છે અને તે જ સાચો અનુભવ ગણાય. આવી રીતની જાગૃતિ કેળવવાની છે.

પગે લાગવું જરૂરી ?

સ્વજન : મોટા, મારે આશ્રમમાં આવીને પ્રભુસ્મરણ કરવું હતું પણ રજા ન મળી. હમણાં આપ નડિયાદ સ્ટેશને મળ્યા ત્યારે હું તમને પગે પણ ન લાગ્યો. એનું મને પછીથી મનમાં લાગી આવ્યું. મને માફ કરજો.

શ્રીમોટા : તમને રજા ન મળી શકી તેનો કશો જ અફસોસ કરશો નહિ. જે કંઈ બને તેમાં આપણું કલ્યાણ છે, એવી ભાવના સેવવાની છે. હરિસ્મરણને જીવતું કર્યા કરશો. તમારા માટે પ્રભુકૃપાથી મને વહાલ છે, એટલું હું ચોક્કસ કહી શકું છું. તમારા માટે આ દિલમાં જે ભાવ છે, તેની તમને પ્રભુકૃપાથી ખાતરી થાઓ એવી પ્રાર્થના છે.

તમારાથી નડિયાદ સ્ટેશને પગે લાગવાનું ન બની શક્યું તેનો કશો વાંધો નહિ. સ્થૂળ પગે લાગવાનું ન બની શક્યું તેનો કશો વાંધો નહિ. સ્થૂળ પગે લાગવા કરતાં જો આપણા દિલમાં એને માટે ખરેખરો જીવતો ભાવ પ્રગટતો હોય, તો

તે વધારે ઉત્તમ છે, તે જાણશો. મને તો એવી પૂજા ગમતી પણ નથી હોતી. તેથી તો આ વર્ષે ગુરુપૂર્ણિમા ઊજવવાનું નહિયાદ કે ક્યાંય ન કર્યું. માટે, તે બાબતમાં નિશ્ચિત રહો. તમે ખૂબ ખૂબ આનંદમાં રહો અને ખૂબ શાંતિ મનમાં મનથી જાળવો. હરિસ્મરણ ખૂબ ખૂબ કર્યા કરો.

દીક્ષા

સ્વજન : મોટા, આપ મને દીક્ષા આપો અને પ્રભુના માર્ગે મારી એકદમ ગતિ કરાવી આપો.

શ્રીમોટા : પ્રભુકૃપાથી કોઈને પણ હું દીક્ષા આપતો નથી. ઍજિનની સાથે બીજા ડબ્બા જોડાઈ જાય, તો ડબ્બાને ઍજિન નિયત સ્થળે લઈ જાય તે વાત સાચી, પરંતુ મારા અત્યાર સુધીના અનુભવમાં હું જોઉં છું કે જે જે જીવો આ માર્ગે જવાના હેતુથી મળેલા છે, તેમાંથી કોઈને પણ સદ્ગુરુ પરત્વેની જે પ્રેમભક્તિપૂર્વકની એકધારી ભાવના પ્રગટેલી હોવી જોઈએ એવી પ્રગટેલી હું કોઈનામાં અનુભવી શકતો નથી. એટલે તમારી વિનંતી-તમને દીક્ષા આપવાની-બાબતમાં હું સ્વીકારી શકતો નથી, તો મને માફ કરશોજી. સદ્ગુરુને માટે પ્રેમભક્તિપૂર્વકની હૃદયની ધગધગતી તમન્નાથી વારી વારી જઈને ન્યોછાવર થઈ થઈને ઉમળકાથી-હૃદયના ઊછળતા ઉમળકાથી સર્વસ્વભાવે અને સર્વ રીતે કોઈ પણ જીવની તૈયારી અનુભવમાં હજી સુધી આવી શકેલી નથી. જેને તેને ગમે તેમ દીક્ષા આપવાનું કાર્ય નર્યું અજ્ઞાનયુક્ત છે.

સ્વજન : હું સ્મરણ કરું છું, પણ એ તો સાવ ભાવવિહોણું અને લૂખું થતું હોય એવું લાગે છે. આપનો

ભાવ મારા દિલમાં જીવતો રાખવા હું શું કરું ? મને તો આપની જોડે જ ફરવાનું ગમે, પણ શું થાય ?

શ્રીમોટા : મારે તો ભગવાનની કૃપાથી જે જે જીવ મળેલા છે, તેમને તેમનું અસલ સ્વરૂપ અને પ્રકૃતિ કેવાં છે, તેનાં દર્શન કરાવવાનાં છે. પુરુષાર્થથી આપણે જે ભાવ ટકાવી રાખતા હતા, તે પુરુષાર્થથી આપણો ભાવ અંદર ટકાવી રાખવાનું કરી શકીએ, તો આપણા પુરુષાર્થથી ભાવ જામેલો છે તેમ પુરવાર થાય. તને અંદર સ્મરણ પણ ભાવવિહોણું થઈ જવાથી જે લાગી આવ્યું છે, તે સમજવાને માટે બહુ જરૂરી હતું. આપણામાં કેટલું બળ છે અને કેટલી સાચી ભાવના છે, તે બધું તેમાંથી સમજણ પડે છે.

મારી તને પ્રાર્થના છે કે તું પણ તેથી અટવાઈ જઈશ નહિ અને મુદ્દલે ગૂંચવાઈશ નહિ. પ્રભુકૃપાથી તારા મોટાના ભાવને પ્રેમભક્તિથી પ્રાર્થના કરી કરીને તારામાં પ્રગટાવવાને મથજે. એની કૃપાનો સહારો અને બળ લેજે. આપણા ખેતરની પાસે જ નદી હોય અને તેમાં એકધારું પાણી વહેતું હોય, તો તે નદીમાંથી પાણી ઊંચે લઈને આપણા ખેતરમાં વહેતું કરીએ તો જમીન ભીની થાય. તેવી રીતે મોટાના ભાવથી તારા દિલને ભીનું કરતો રહેજે. તને જરૂર ભાવ પ્રગટશે. તું કોઈ વાતે મૂંઝાતો નહિ. ભગવાનની દયાથી, કૃપાથી તારામાં મારું દિલ રહે છે અને રમે છે. તે હજી તને તેની પ્રતીતિ થઈ નથી એટલે તને આવું લાગે તે સ્વાભાવિક છે. મોટાના અનેક પ્રસંગોના સ્મરણને તાજાં કરીને તેની સાથે તારા દિલને રમાડવાનું રાખીને એ તારા દિલમાં જીવતો કર.

મારે દરેક ઠેકાણે જવાનું બને છે, પણ તે કંઈ ખાલી ખાલી નથી. ત્યાં ત્યાં મારે કામ હોય છે અને ગયા સિવાય ચાલે તેવું હોતું નથી. નહિતર તો તને મૂકીને હું ગયો ન હોત. તેમ છતાં તને પ્રભુકૃપાથી મૂકી દીધો નથી. તારું સ્મરણ મારા દિલમાં જીવતું છે.

તને વાંચવાની રુચિ ઊઘડી છે, તે તો ઘણું જ સારું છે. મારાં એકેએક પુસ્તકનો બરાબર ભાવનાપૂર્વક અભ્યાસ કરે તે પણ જરૂરનું છે. એટલે અંદરનું જેટલું વંચાય તેટલું વાંચજે. નિરાશાના વમળમાં રહેવાનું બને તેને હું પતન ગણું છું. તેં જે દિવસનો દૈનિક કાર્યક્રમ ઘડી રાખ્યો છે, તે અનુસાર વર્તવાનું રાખજે. તેમ વર્તવા જતાં છતાં આનંદ ન પ્રગટે તો વાંચવામાંથી પણ આનંદ મેળવવો અને દિલને બહેલાવવું. કદી કાયર બનવું નહિ. આપણો ધર્મ તો મર્દાનગી પ્રગટાવવાનો છે. મન તો આપણને કંઈક કંઈક નચાવે, પણ આપણે તો ચેતીને ચાલવાનું છે. મન જે કંઈ સમજાવે કરે તે સાચું જ હોય છે તેવું કશું નથી. ખૂબ આનંદમાં રહેજે અને આનંદ પ્રગટાવીને તારા દિલનો ભાવ મને મળે, તો મને ઘણો આનંદ થાય.

પ્રકૃતિની વિકૃતિ

સ્વજન : મોટા, સ્વભાવની વિકૃતિઓ ક્યારે ટળશે ? ભક્તિ ક્યારે થઈ શકશે ?

શ્રીમોટા : તમારી પ્રકૃતિ અને સ્વભાવને તો તમારે જ ઠીક કરવાં રહ્યાં. હું તો માત્ર એની કૃપાથી પ્રેમ કરવાનું સમજ્યો છું. આપણે પોતે પોતાની પ્રકૃતિને અને વિકૃતિઓને સાચી રીતે સમજતા થઈ જઈશું અને તે જો ખરેખરી ડંખશે, તો તે

વડે ઉપર આવી શકીશું ખરા.

આધ્યાત્મિક માર્ગની આંટી

સ્વજન : મોટા, ઉચ્ચ પ્રકારના જીવન માટે યત્ન કરવા છતાં, નિરાશા આવી જાય છે. આવું થાય, અકળામણ-મુંઝામણ થાય, ત્યારે અહીં (હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ) આવી જવાનું મન થાય છે. આપ અહીં હાજર હોતા નથી, તોય અહીં આવીને બેસું છું, તો મને હૂંફ મળતી અનુભવાય છે.

શ્રીમોટા : માનવીના જીવનમાં તો શું, પરંતુ સૂક્ષ્મના જીવનમાંયે ચડઊતર એ કુદરતી ક્રમ છે. મેં તમને શરૂઆતમાં જ જણાવેલું કે ભગવાનને માર્ગે જવાનો રસ્તો એ સરળ રસ્તો નથી. સામાન્ય સંસારી માણસ પણ વિષયમાં ડૂબી રહેતો હોવા છતાં તેનામાં સદ્ભાવના કદીક કદીક તો જાગતી હોય છે. વળી, સદ્ગુરુ આપણને બચાવી શકે, પરંતુ તે પણ ત્યારે જ બને કે જ્યારે આપણું દિલ તેના દિલ સાથે પ્રેમભક્તિ-જ્ઞાનપૂર્વક હળી મળી ગયેલું હોય. સદ્ગુરુને આપણું સ્મરણ થાય એવા પ્રકારનું નિમિત્ત પ્રગટતાં તેનાં આંદોલનો આપણા તરફ તે ફેંકે, તો તે આંદોલનોનો સ્પર્શ થવા માટેની ભૂમિકા આપણામાં કેળવાયેલી ન હોય, તો તેવાં આંદોલનો પાછાં વળે છે. કૃપા કરીને કોઈ વાતે નિરાશ થવાની જરૂર નથી. ફરીને જાગૃત બનવું, ટટ્ટાર બનવું, ઊભા થવું અને મરદ બનીને ચાલવું. હરિના સ્મરણને જીવતુંજાગતું સાધન જીવનમાં બનાવવું. હરિસ્મરણમાં એકધારું જો જીવતું રહેવાશે, તો બચવાની આશા છે.

આપણે જે માર્ગે જવું છે, તે માર્ગનું કોઈ પણ પ્રકારનું

લક્ષણ હાલના આપણા જીવનમાં પ્રગટેલું કે પ્રગટતું ન અનુભવી શકતા હોઈએ, તો આપણે આ માર્ગે જવાપણાનો દંભ છોડવો જોઈએ. જે કંઈ કરીએ તેમાં પૂરેપૂરી પ્રામાણિકતા, વફાદારી, નેકદિલી અને પ્રેમભક્તિ પ્રગટાવવાને આપણે ખરેખર મથવું જોઈએ.

કોઈ વાતે મૂંઝાશો નહિ. આશ્રમમાં અવારનવાર આવવાનું અને રજાનો દિવસ બધો જ આશ્રમમાં ગાળવાનું તમે જો રાખી શકો, તો તમારા માટે તે એક સહારારૂપ બની જશે. અડચણો તો ગમે તેવી આવે, પણ જે ઠેકાણેથી આપણને સહાનુભૂતિ-પ્રેરણા વગેરે મળવાની શક્યતા હોય, તેને તીર્થ ગણવું એમ મારા ગુરુમહારાજ કહેતા હતા.

ગુરુકૃપા

સ્વજન : આપની જો કૃપા થાય તો બધું જ શક્ય છે. તો મોટા, આપ એવું કંઈક કરોને જેથી, પ્રભુના માર્ગે સડસડાટ આગળ વધાય.

શ્રીમોટા : આ માર્ગનું કામ કેટલું કઠણ છે, એ તો મેં તને અગાઉથી કહેલું હતું. મેં ચેતવણી પણ આપી હતી. મારી પાસે કોઈ જાદુઈ લાકડી નથી કે જે ફેરવીને માનવીના દોષો, કુટેવો, નકારાત્મક વૃત્તિઓ દૂર કરી શકાય. એ તો જાતે પોતે જ વારંવાર ફરી ફરી મથામણ કર્યા જ કરવી પડે અને તેમ કરતાં કરતાં તે જીવ પ્રાર્થનાભાવે પ્રેમભક્તિપૂર્વક સદ્ગુરુની કૃપા મદદ થાય તો, રહે તો તે તેને મળે પણ છે. વળી, આ યોગ કોઈક એક જન્મનો નથી. ગીતામાતા તો કહે છે કે આ યોગ જન્મજન્માંતરનો છે. વળી, આ એક જ જન્મમાં કોઈ

ચેતનાનો અનુભવ પૂરો કરે એવું કદી બની શકતું નથી. બાળકમાં જ્યારે ચાલવાની કુદરતી Natural urge પ્રેરણાત્મક સહજ આવેશ અને આવેગ પ્રગટે છે ત્યારે તે અનેકવાર પડે છે, અથડાય છે, ટિચાય છે, તેમ છતાં તે નિરાશ થતું નથી. અને અનેકવાર તેને વાગતું હોવા છતાં તેના ચાલવાના પ્રયત્નની ધગશ - ઉત્સાહ કદી પણ નરમ પડતાં નથી. એવું આપણું થવું ઘટે. ફરીથી તમને મારે પ્રેમભાવપૂર્વક કહેવાનું છે કે મારામાં તો કાંઈ જ શક્તિ નથી. આપણા પોતાનામાં જેટલું ખમીર પ્રગટેલું હોય અને તેને ઉપયોગમાં લેવાનું રાખીએ, તો સદ્ગુરુ તો છે ને છે જ.

ઉપવાસનો હેતુ

સ્વજન : મેં મારી માનસિક શિથિલતા દૂર કરવા માટે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. આમ કરી શકાયને ?

શ્રીમોટા : ઉપવાસ કરવાથી અમુક પ્રકારની શિથિલતા દૂર થાય છે, તે હકીકત સાચી નથી. ઉપવાસ કરતાં કરતાં જેનો બધોયે સમય ધ્યાનમગ્ન દશામાં જતો હોય અને જે હેતુને માટે ઉપવાસ કર્યા હોય, તે હેતુને ફળવા માટે જેનો પ્રાર્થનાભાવ સતત એકધારો-જીવંત ચાલુ રહ્યા કરતો હોય એવો જીવ ઉપવાસ કરે, તો તેને ઉપવાસ લાભકારક છે. અગાઉથી તમે મને પૂછ્યું હોત, તો હું તમને ઉપવાસ કરવાની સલાહ ન આપત.

મક્કમતા

સ્વજન : પ્રભુનો ભાવ હૃદયમાં અનુભવવા માટે હું આ માર્ગે વળ્યો છું. મારા કેટલાક મિત્રો તથા સગાંઓ બડબડાટ કરે છે અને એવું કહે છે કે ‘આમાં તો કશું જ પમાય એવું નથી.’

શ્રીમોટા : લોકો તો ગમે તે કહે, આપણાં શ્રદ્ધાવિશ્વાસ જો પાકાં હોય, તો તેવું તેમનું કહેલું આપણને ન જ સ્પર્શે. આપણે જે કરવાનું હોય તે કર્યાં જ કરવું. આપણે જે માર્ગ લીધો છે, તે પ્રેમનો માર્ગ છે. એ માર્ગે વળવાથી કશું બગડતું નથી. માટે, તમારે ત્યારે નિશ્ચિંત રહેવું. લોકો તો ગમે તેમ કહે તેથી આપણે ડગી ન જવું જોઈએ. આ જન્મે જ આ યોગ ફળે એવું તો મેં કદી કહ્યું પણ નથી. આ તો કાળ પણ લાગે. તેમ છતાં કલ્યાણના અર્થે કરેલું કશું જ નકામું જતું નથી.

સ્વજન : મોટા, આ સંસારવહેવાર, સંજોગો, પરિસ્થિતિ એવાં એવાં આવે છે કે મૂંઝાઈ જવાય છે. એમ થાય છે આ બધું ક્યાંથી આવે છે અને શા માટે આવે છે ?

શ્રીમોટા : માનવીને સંજોગો, પરિસ્થિતિ, સંસારવહેવાર જે તે બધું કર્મસંજોગે મળે છે. તે ભોગવી લીધા વિના કોઈનોયે છૂટકો થતો નથી. તે બધું મળે છે જીવનમાં ગુણવિકાસ માટે. સમતા, તટસ્થતા, ધીરજ, સહનશક્તિ, ઉદારતા, ત્યાગ આ બધા ગુણો કંઈ એમ ને એમ કેળવાઈ જતાં હોતા નથી. એ તો જીવનમાં તેવા તેવા પ્રકારના સંજોગોમાં અને પ્રસંગોમાં આપણે તેવું તેવું જ્ઞાનભાન પ્રગટાવી પ્રગટાવી વર્તવાનું કર્યાં કરીએ, તો જ તેનું બળ પ્રગટે છે. માનવી મળેલા સંજોગો અને પ્રસંગમાં કાયર થઈ જઈને તેમાં ને તેમાં નબળાઈ દાખવે,

તો તે વધારે ને વધારે નબળો જ પડતો જવાનો. સંજોગ-પ્રસંગનો હેતુ જે જીવ જાણે છે, તેને તો સંજોગ અને પ્રસંગ સદ્ગુરુ છે. અને સંજોગ-પ્રસંગથી તે શીખે છે. આપણે પોતે જ કરેલાં કર્મથી જે પ્રારબ્ધ ઊભું કરેલું છે, તે જ્યારે હવે આપણી સામે આવીને ઊભું રહે છે ત્યારે માનવી તેનાથી ડર પામે છે, પણ તેમાં કોઈનોય દોષ નથી. માટે, તે તો પ્રેમ-ઉમળકાથી ભોગવવું જ રહ્યું અને તે પણ શાંતિ અને પ્રસન્નતા જાળવી જાળવીને આત્મનિવેદન કર્યા કરવું તે જરૂરનું જ. આથી, દિલ હળવું બને. ભઈલા, હું તો એક હકીકત જાણું છું કે જે જે પ્રભુકૃપાથી શોધ્યા વિના કે પરિચય વિના મળે કરે તેમને તેમને દિલથી ચાહવા.

મિત્ર મોટા

સ્વજન : આપનો મારા પ્રત્યેનો પ્રેમભાવ હું અનુભવું છું ખરો, તેમ છતાં મારા જીવનનો ઉઠાવ કેમ થતો નથી ?

શ્રીમોટા : હું તો પ્રભુકૃપાથી જે એની મેળે મળે છે તેને ચાહવાનું સમજું છું. મારા દિલના ચાહવામાં જો સાચા હૃદયનો ભાવ પ્રગટેલો હશે અને તેનો ભાવ તે આત્મામાંથી પ્રગટેલો ગુણ હશે તો તેવો ભાવ તેનું કામ જરૂર કર્યા વિના તો રહી જ ન શકે, પરંતુ તેવા ભાવને પ્રેમભક્તિના ઉમળકાથી સ્વીકારાય, સત્કારાય અને સહકાર અપાય તો કામ ઘણું સરળ થઈ જાય. અને તું મારો મિત્ર છે, એટલું આશ્વાસન શું તને પૂરતું નથી લાગતું ? એનો અર્થ તો એટલો જ કે હજી તને આ જીવમાં શ્રદ્ધાવિશ્વાસ ખરેખરાં પ્રગટેલાં નથી. આમ, વહેવારમાં જો કોઈ આપણો મિત્ર હોય અને તે જો બે પૈસે

સુખી હોય, તો એની ઓથ આપણને લાગ્યા વિના રહેતી નથી. તેવી રીતે અમો અત્રે જ્યારે જે જે જીવને મિત્ર ગણીએ છીએ ત્યારે મિત્ર તરીકેની જવાબદારી તેના તેવા ભાવમાં આપમેળે સમાઈ જતી હોય છે, પણ આપણે તેને યથાર્થ ભાવમાં સ્વીકારી સહકાર સત્કારના પરિણામમાં દિલથી દિલમાં જીવતા ભાવમાં અનુભવીએ તો પરિણામ તો પ્રત્યક્ષ છે.

જરૂર છે તમન્નાની

સ્વજન : મોટા, આપને પૂજ્ય બાળયોગીજીએ દીક્ષિત કરેલા. મને ઊંડે ઊંડે એમ થાય છે કે આપ મારા ગુરુ છો, તો મને સ્વીકારો. મને ગુરુમંત્ર આપો. મને આપના હૃદયમાંથી ‘હરિ:ૐ’ ધ્વનિ નીકળતો સંભળાયો છે ખરો. એ મંત્ર અવિરત ચાલ્યા કરે એવું ન બને ?

શ્રીમોટા : સાધનામાં દીક્ષિત કર્યા એટલે સાધનામય જીવનમાં પ્રેરાવવાને માટે અમુક પ્રકારની કોઈ નિશ્ચિત વિધિ કે એવું કાંઈ નથી, પરંતુ તેમણે મને અમુક પ્રકારની ધ્યાનાદિ સ્થિતિમાં પ્રેરાવેલો. દીક્ષિત થવા માટેની વિધિ હોય પણ ખરી અને ન પણ હોય. મારી તે વેળાએ અજપાજપની સ્થિતિ નહિ થયેલી. તે તો ઘણો વખત પછીથી થઈ.

સાધનામાં દીક્ષિત થવા માટેનાં લક્ષણો તો ધગધગતી તમન્ના. તે તમન્ના પ્રભુકૃપાથી આ જીવમાં ત્યારે હતી ખરી. સાધનામાં દીક્ષિત થવાથી સાધનામાં વેગ પ્રગટે તેવું દરેકની બાબતમાં બની શકે નહિ. મૂળમાં ધગધગતી તમન્નાની ખાસ જરૂર. સાધનામાં દીક્ષા મેળવીને બધા જ સાધક સાધનામાં વહેલી, ઝડપી પ્રગતિ કરી શકે તેવું કશું નથી. એ તો દિલની

ઉત્કટમાં ઉત્કટ તમન્ના ઉપર આધાર રાખે છે.

તમારા પોતામાં ઉપર જણાવી તેવી ઉત્કટ તમન્ના નથી. માટે, કૃપા કરીને પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થ ઉપર આધાર રાખો. મથ્યા વિના, મંડ્યા રહ્યા વિના કંઈ કશું બની શકવાનું નથી. પ્રયત્ન થતાં થતાં તેમાં વેગ વધવાનો છે. તમે મને પ્રશ્ન પૂછો તેનો મને વાંધો નથી, પરંતુ તમે સામાન્ય બુદ્ધિની સમજણે સમજી લો કે દરેક ક્ષેત્રમાં પ્રગતિ થવાને માટે પુરુષાર્થની ઘણી જરૂર અને તે પુરુષાર્થમાં એકધારી નિરંતરતા પ્રગટ્યા વિના કંઈ કશું બની શકવાનું નથી. પ્રભુકૃપાથી મેં કોઈ જીવને સાધનાની દીક્ષા આપી નથી. વિધિસરનો કોઈને મંત્ર પણ આપ્યો નથી. તે એક તમને જ માત્ર અપવાદરૂપે આમ કહ્યુંએ ને તે પણ તમે પાછળ પડ્યા અને કહ્યું કે જો મને મંત્ર મળે તો મને નામસ્મરણમાં ઘણો વેગ પ્રગટે અને તે પણ જ્યારે તમે મારા હૃદયમાંથી હરિ:ૐનો ધ્વનિ નીકળતો સાંભળ્યો ત્યારે.

સામાન્ય જનસમાજમાં એવી માન્યતા છે કે મહાત્મા પુરુષ મંત્ર આપે એટલે તે મંત્ર ચાલ્યા કરે યા મંત્ર લેનારનું કલ્યાણ થઈ જાય અથવા તો કોઈ મહાત્મા સાધનામાં દીક્ષા આપે, તો તેથી કરીને સાધનામાં ઓર જોશ પ્રગટે, પરંતુ તે બધાનો આધાર પોતાની ભાવનાની ઉત્કટતાભરી ગતિશીલતા ઉપર છે. ઉપરની બધી માન્યતાઓ ભ્રામક છે. તમારામાં હજુ ખરેખરી સાચી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ પ્રગટ્યાં નથી. નહિતર તમને મનમાં સવાલ ઊપજે નહિ. દિલમાં, દિલથી, દિલની, દિલ પરત્વે જ્યારે શ્રદ્ધા પ્રગટે છે, ત્યારે તેવી શ્રદ્ધા પોતે જ જ્ઞાનપ્રેરક નીવડે છે.

નરકાગાર

સ્વજન : મોટા, સંસારી ભાવમાંથી બહાર રહેવાતું નથી. આપની કૃપામદદ માગું છું. મારે તો ભગવાનને અનુભવવા છે અને આપનો સંબંધ થયો છે એટલે આટલી વાત કરું છું. મારાથી આપની પાસેય ક્યારેક ગમે તેમ વરતાઈ જાય છે, તો શું કરવું ?

શ્રીમોટા : આપણને ભગવાનને અનુભવવાની ક્યાં પડી છે ? ભગવાનને માટે કેટલી ઝંખના છે ? જેને સદ્ગુરુ માન્યા તેને માટે પણ દિલની ખરેખરી ભાવના કેટલી છે ? તે આપણને સમજાઈ જવું ઘટે જ. આપણે ચડવું છે તો હિમાલયના ગૌરીશંકર શિખર ઉપર અને હજી તો તળેટીમાં રગદોળાઈ રહેવું છે નરકમાં. જો આપણને ‘મોટા’ને માટે દિલની ખરેખરી ઝંખના હોય અને તેની ઝંખના જો દિલમાં દિલથી જીવતીજાગતી હોય, તો આવું બની જ કેમ શકે ? હું તો તમારામાં ધ્યાન જરૂર રાખીશ. પ્રાર્થના પણ કરવાનો જ. મારાથી તેમ કરાયા વિના રહેવાવાનું નથી, પરંતુ સામાના દિલમાં ખરેખરી સાચી પ્રેમભક્તિ પ્રગટેલી ન હોય, તો અમારા હૃદયના ભાવનાં મોજાં ત્યાં સ્વીકારાઈ ન શકે. માટે, મારા વહાલા, મારા ઉપર તો તારે કૃપા કરવાની છે. કૃપા કરીને હવે તો આ નરકાગારમાંથી કૂદકો મારીને બહાર કૂદી પડવાનું છે. મારી મદદ તો તારી પડખે જ છે. તું હિંમત સાહસ કરી તે કૂંડાળાંમાંથી બહાર કૂદી પડ. ભઈલા, મનને પ્રયત્ન કરી કરી વાળવાનું છે. મારી મદદનો તને અનુભવ જરૂર થશે. ઊઠ, કમર કસ, બેઠો થા અને પાછો વળી જા. ભઈલા, તું મને તો એટલો જ વહાલો છે. તું ગમે તેમ વરતે તોપણ મારા

દિલે તો તું સદાય છે.

મુક્તાત્માનો હૃદયધર્મ

સ્વજન : મોટા, આપે મને આપનો બનાવ્યો છે, તો એ પ્રમાણે રાખજો. મારી પ્રકૃતિ સામું જોશો નહિ. જરૂર જણાય તો ફટકારશો તોય ગમશે. મારાં કર્મો ઘણાં અધમ છે.

શ્રીમોટા : ભગવાનની કૃપાથી અમે તો મળેલાંને ચાહીએ છીએ અને તેને અમારો કરી જાણીએ છીએ. અને હું તને દિલથી ચાહું છું કે નહિ તે વિશે તો તારું દિલ જે કહે તે ખરું. મને પોતાને તો એના વિશે ખાતરી છે.

જે કોઈ સ્વજન, પ્રભુકૃપાથી મળ્યું, તેના દિલમાં જો જેને તેણે પોતાના સદ્ગુરુ તરીકે માન્યા હોય, પરંતુ તેવો ભાવ હજી દિલમાં પ્રગટ્યો ના હોય અને જીવનનું ધ્યેય જેમ તેમ નક્કી કર્યું હોય, પણ તેમાં મરણિયો નિર્ધાર ન પ્રગટ્યો હોય તેમ છતાં તેવો સદ્ગુરુ તેના પરત્વે આકર્ષણ પ્રગટાવવાને સહજમેળે પ્રયત્ન તો કરે, પણ આપણે પ્રભુકૃપાથી તેની જોડે ગતિ કર્યા કરીએ ત્યારે સામસામેથી મેળ ખાતો રહે.

‘ચાહેલાંને નિજ બનવવા જે થશે તે થવાનું’

એવું કોક ઠેકાણે લખેલું છે અને ગાયેલું પણ છે. મારો ધર્મ તો ચાહ્યા કરવાનો છે. મારા તેવાં ચાહ્યા કરવાની ભાવનામાંથી જો સામા જીવમાં પ્રભુકૃપાથી દિલમાં તેવો ભાવ પ્રગટી જશે, તો એવો ભાવ પોતાના ભાવનું કામ કર્યા વિના રહેનાર નથી તેની મને ખાતરી છે. પ્રયત્ન કરતાં કરતાં શું સાધી શકાતું નથી તેનો તમે વિચાર કરજો. માટે, કદી પણ પ્રયત્નને મૂકી ના દેવો. ચડાય પડાય એ તો કુદરતી કમ છે,

પણ જે જીવ પડતો પડતો પણ ચડ્યા કરવામાં જ ગુલતાન રહ્યા કરે છે, તે કદી પણ અંતે તો પડી શકતો નથી. આપણે ભલે ન પડીએ, પરંતુ પાછું ચડવામાં એટલું જ શૂરાતન પ્રગટાવીએ અને એમ કરતાં કરતાં પ્રભુકૃપાથી આપણે લાઈન ઉપર આવી જવાના. આપણને હજી જ્યાં સુધી આપણા ધ્યેયની લગની પૂરેપૂરી લાગી નથી અને સદ્ગુરુને માન્યા છતાં અંતરમાં અંતરથી અંતરે સ્વીકાર્યા નથી અને અંતરમાં અંતરથી તેને જીવતું સ્થાન મળ્યું નથી ત્યાં સુધી તે પણ બિચારો શું કરે ? માટે, આપણે તેને ચાહ્યા કરવો અને એ ચાહવાની માત્રા વધાર્યા કરવી. એમ કરતાં કરતાં આપણા બેનો મેળ ખાઈ જવાનો છે. હું તો તમને અવારનવાર સંભાર્યા જ કરું છું. મારે તો બધાંનો ખપ છે જ.

મને જે મળેલાં છે, તેમની જો માત્ર પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ જ જોવા બેસું તો મેળ પણ કેવી રીતે મળી શકે ? અને ઝૂડવાનું તો કરું, પણ તે કાળ પાક્યા વિના નકામું. તો તો તું વેગળો જ ભાગી જાય. આપણે તેવું બોલીએ ખરા, પણ જો બરડામાં કે માથામાં એક ડંડો પડ્યો તો તેનો હેતુ અને કારણ પારખ્યા વિના આપણે તો મારનારનો જ ઉધડો લઈએ અને કેટલાંયે ઉપનામો આપી દઈએ. માટે, કૃપા કરીને આપણે પરસ્પર એકમેકને ચાહવાનું રાખીએ તે સલામત માર્ગ છે.

તમારું કાર્ય ત્યાં સારું ચાલતું હશે. બધા પ્રતિનિધિઓને સંતોષ થાય તેમ વર્તવું. તારી પ્રતિષ્ઠા વધે એ જ મારું ઘરેણું છે. ગમે તેવી હાલત થાય તોપણ હરિસ્મરણને મૂકવું નહિ. અને તેને જીવતુંજાગતું આપણા આધારમાં કરી દેવું એ જ

તરવાનો સાચો માર્ગ છે. એમ જો ના હોય તો અનેક જીવો ભગવાનનું નામ લઈને તરી ગયા તે કેમ બને ?

પ્રેમનું ગૂઢ કાર્ય

સ્વજન : આપના પરત્વે આકર્ષણ તો રહે છે, પણ હજી એ પૂરેપૂરું જામ્યું નથી. મને ઘણીવાર એમ લાગે છે કે એ આકર્ષણ પણ આપની જ કૃપાનું પરિણામ છે.

શ્રીમોટા : તમને મેં અવારનવાર જે કહ્યું છે, તે મારા દિલથી આજે પણ સાચી હકીકત છે. હું તને દિલથી દિલમાં ચાહું છું એની મને ખાતરી છે. અને મારા આ દિલનો ભાવ પ્રભુકૃપાથી કોઈક કાળે તને આ માર્ગનું આકર્ષણ પ્રગટાવશે એટલો મને આત્મવિશ્વાસ છે. સામી બાજુથી તારા દિલનું એવું પ્રેમભક્તિભર્યું આકર્ષણ જાગે અને તારા દિલમાં મારા પરત્વેનો ખરેખરો પ્રેમ જો જાગે અને તેનું રટણ જો જીવતું-જાગતું પ્રગટ્યા કરેલું રહ્યા કરે, તો જીવદશાના વિકારોમાં પણ ફેર પડી શકે ખરો. આપણે જે માર્ગે જવું છે તે માર્ગની ખરેખરી સાચી ગરજ આપણને પ્રગટેલી નથી. થોડી ઘણી અભિરુચિ છે, પણ તેને કેળવવાના અને તેને જીવતી કરવાના ખરેખરા એકધાર્યા પ્રયાસ આપણાથી બની શકતા નથી, પણ તેથી નિરાશ થવાની પણ મુદ્દલે જરૂર નથી. આપણાથી બને તેટલું હરિસ્મરણ કર્યા કરવું અને જેને આપણે માનવાને ઈચ્છતા હોઈએ યા ધારતા હોઈએ તેના પરત્વેનું આકર્ષણ કેમ કરીને સવિશેષ પ્રગટે તેવી ભાવના તેના પરત્વે જગાડી જગાડીને કેળવ્યા કરીએ.

મૂળ-પોતાનામાં જ

સ્વજન : મોટા, બધા જ પ્રકારની હેરાનગતિ છે. સગાંસંબંધીઓ માનસિક ત્રાસ આપે છે. ગઈ વખતે આશ્રમે આવેલો ત્યારે તો હું બોલી શક્યો જ ન હતો. પોતાના જ માણસો આવો ત્રાસ કેમ આપતા હશે ?

શ્રીમોટા : જે તે બધાનું મૂળ આપણા પોતામાં રહેલું છે. તમને કેટલી બધી માનસિક હેરાનગતિ છે અને તમે માનસિક જે ત્રાસ ભોગવો છો, તે જાણીને તમો પરત્વે મને કેટલું બધું વહાલ વહૂટે છે અને તમારા આવા સંકડામણના કાળમાં કઈ રીતે ભાગીદાર થઈ શકું અને ભગવાનની કૃપા તમને તેમાંથી કંઈક અંશે મનથી હળવાશ પ્રગટાવે તેવી પ્રાર્થનાનો સૂર તો મારા દિલમાંથી તમો પરત્વે વહેતો રહે છે.

આ માનસિક દર્દ, યાતના અને વેદનામાં તમો સાથે કોઈ પણ બીજું ભાગ લેનાર નથી. તમે કેટલા બધા મૂંઝાઓ છો અને માનસિક હેરાનગતિ પામી રહેલા છો, એ જોઈને અમને પણ શું કશું નહિ લાગતું હોય ? મારા પોતાનાથી જો બની શકતું હોય, તો તમારાં દર્દને એક પળમાં ઉડાડી દઉં, પરંતુ એવી શક્તિ તો મારામાં નથી. સમાજમાં મહાત્મા લોકોની અનેક પ્રકારની વાતો પ્રચલિત છે, તે ધારો કે સાચી હોય તો હું તેવો મહાત્મા નથી જ. હું તમને બીજી કઈ રીતે આશ્વાસન આપી શકું ? મારા દિલથી તમને હું તો પ્રાર્થનાના ભાવવાળી સહાનુભૂતિ પાઠવું છું.

તે દિને આશ્રમે તમારી આંખમાં આંસુ આવેલાં જોઈને મને પણ દિલમાં ઘણું લાગી આવ્યું હતું. મારી પણ કેટલી બધી લાચારી છે, પણ ભઈલા, આપણે એમ હારી જવું નહિ.

જે પોતાનું છે તેનું પ્રેમથી સહેવું તે તો તપ છે. કૃપા કરીને મનમાં વારંવાર પ્રાર્થના ભજન આદિ ગાઈ ગાઈને શક્તિ પ્રગટાવજો. શાંતિ વિના અને રાગદ્વેષથી મુક્ત થયા વિના કરેલાં કર્મ ઉત્તમ ફળ આપી શકતાં નથી. સેવા કરવાનો અધિકાર તો તેને જ છે કે જે રાગદ્વેષથી મુક્ત થયો હોય. આપણે જાગ્યા ત્યાંથી સવાર સમજીને રાગદ્વેષ મોળા પાડવાનું જાગૃતિપૂર્વક કર્યા કરીએ તો જીવન ખપનું બને.

ભગવાનના વાણોતર

સ્વજન : મોટા, આપ તો અંતર્યામી છો. મને બિલકુલ ચેન પડતું નથી. ઓફિસનાં કામમાં પણ દિલ લાગતું નથી. આપની અમાપ સિદ્ધિઓ વિશે હું જાણું છું. એટલે આ વાતો કરું છું.

શ્રીમોટા : અંતર્યામી તો એક ભગવાન છે. ત્રણે કાળનું જ્ઞાન હું ધરાવતો નથી. હું પ્રભુનો અવતાર પણ નથી. હું તો ભગવાનના હુકમથી બહુ બહુ તો એનો એક વાણોતર કે ક્ષુદ્ર મુનિમ જેવો છું.

આપણા કરતાં તો ઘણાંયે દુઃખી જીવો દુનિયામાં છે. આપણું જીવન આપણે કેવી રીતે પૂરું કરવું તે આપણા પોતાના જીવનધ્યેય ઉપરથી આપણે નક્કી કરી શકીએ. જેને ધ્યેય જ નથી તે અથડાતો કુટાતો આમ તેમ પ્રચંડ દરિયાનાં મોજાંમાં જેમ લાકડાનો ટુકડો મોજાંની સાથે અને મોજાંની વચ્ચે મોજાંથી અથડાયાં અને અફળાયાં કરે તેવું તેનું થવાનું.

આમાંથી સાંત્વન, હળવાશ મેળવવાને માટે, શાંતિ

રાખવાને માટે એક ભગવાનનું શરણું ઉત્તમ ગણાય. ભગવાનમાં જેને વિશ્વાસ પેદા થતો નથી અને સદ્ગુરુ પરત્વે પણ વિશ્વાસ નથી અને પોતાના જીવનને ઉઠાવવાને માટે ધગધગતી તમન્ના લાગી નથી અને તે ઉપરાંત, પોતાના વિશેનો જે જીવને જીવંત આત્મવિશ્વાસ પ્રગટ્યો નથી, એવો જીવ પણ જો મારી સલાહ લેવા આવે, તો હું તો તેને સલાહ આપું કે જો તારે માત્ર શાંતિ મેળવવી હોય, તો તું ભગવાનનું સ્મરણ આઠે પહોર કર્યા કર.

તમે કહો છો કે ઘણી વખત તો ચેન પણ પડતું નથી. ઓફિસના કામકાજમાં મન પરોવાતું નથી, તો એથી તો ગેરલાભ તમોને પોતાને છે. મારી પાસે કોઈ બીજો એવો ઈલાજ નથી કે કોઈ એવી સિદ્ધિ પણ નથી. અથવા જો તમે મારી સિદ્ધિ વિશે જાણ્યું હોય અને તે જો ખરેખરી બીના હોય, તો તે ભગવાનની લીલા હતી. મારું કશું ન હતું. ભગવાન તમને શાંતિ બક્ષે એવી પ્રાર્થના.

ઉત્કટ ઝંખનાની જરૂર

સ્વજન : મોટા, મારે માટે આશ્રમવાસી બનવાની શક્યતા ખરી ? અને હરિ:ૐ નામસ્મરણનું સાધન મારે માટે જીવતુંજાગતું ક્યારે બને ?

શ્રીમોટા : તેના વિશે તો તમો પોતે જ પોતાનો જવાબ આપી શકો. હું તો કોઈને કશું ત્યજવાનું કહેતો નથી. તમારાં પત્ની જીવતાં હોય અને તેને મૂકીને-તરછોડીને તમે ક્યાંયે પણ જતા રહેવાનું કરો તેમાં મારા દિલની સંમતિ ના હોય. આશ્રમમાં રહેવાની તમારી સાચેસાચી તમન્ના પ્રગટતાં તે

પ્રકારની સરળતા જરૂર મળી રહેવાની. હું પોતે ભગવાનની કૃપાથી સંસારમાં રહીને આ પરત્વેની તમન્નામાં જીવતો થતો ગયો હતો. એટલે જેનું તેનું મૂળ આપણા પોતામાં છે.

એ તો તમો ધારો અને મરણિયો નિર્ધાર પ્રગટાવી શકો, તો હરિ:ૐનું નામસ્મરણ આજથી પણ જીવતુંજાગતું સાધન બની જાય. એનો આધાર તમારા પોતાના દિલની તીવ્રમાં તીવ્ર ઉત્કટ ઝંખના ઉપર રહેલો છે.

ૐયું ચડાણ

સ્વજન : ગમે તેવી વૃત્તિ જાગે અને એ ભોગવવાનું આવે તો એક જાતનું પ્રારબ્ધ જ ગણાયને ? વળી, સંસારમાં ઘણી વાર બીજાનાં સુખ કે મજા ખાતર પણ અમુક પ્રકારની વૃત્તિને વશ થવું પડતું હોય છે-એનું શું ?

શ્રીમોટા : જ્યારે દ્વંદ્વાતીત અને ગુણાતીત થઈ જઈએ તે સ્થિતિ પછીથી પ્રારબ્ધ ભોગવવાની વાત આવે. અત્યારે તો એક જાતનું પ્રારબ્ધ ભોગવવાનું કરતાં બીજું અનેક જાતનું પ્રારબ્ધ નવું ઊભું કરીએ છીએ. આમ જોતાં તમો કહો છો તે હકીકત ખોટી છે.

જીવાનીમાં રળેલું અને પરોઢિયાનું દળેલું જીવનમાં ખપમાં લાગે. નીચે ઊતરવામાં હંમેશાં જોખમ છે. ચડાણ હંમેશાં આકરું હોય છે, પણ તે સહીસલામત હોય છે. માટે, કૃપા કરીને તમારે નીચે ગબડવાનું ન બન્યા કરે તેની જાગૃતિ તો રાખવી જ જોઈએ. અને તેટલો સંયમ કેળવવો જોઈએ. તેવું બધું ગુરુમહારાજ કરી લેશે તે વાત તદ્દન ગલત છે. આપણે પરિસ્થિતિનો જબરજસ્ત આગ્રહપૂર્વકનો સામનો કરીએ અને

કદી પણ તેને તાબે ના થઈએ, ત્યારે જ ખરું પુરુષાતન પ્રગટી શકે. જે જીવવૃત્તિને સરળતાથી તાબે થઈ જાય છે, તે તો વૃત્તિમાં જ રહ્યા કરવાનો છે. આપણે જે માર્ગે જવું છે, તે માર્ગથી અવળા માર્ગને રસ્તે પગલાં માંડતાં જઈશું, તો તે પછી કેમ થશે ?

આપણે મનથી સમજી લેવું ઘટે કે આપણે જે સ્થિતિમાં છીએ તે સ્થિતિ ચડાણની નથી, પરંતુ પાતાળગામી છે. બાળક નરક ચૂંથે ત્યારે તેને આનંદ થાય છે, અને તેને તેનું બંધન નથી, પણ મોટી ઉંમરનો તેમ કરે, તો તે ઘૃણાસ્પદ બની શકે. માટે, ખરેખરા જે ચેતેલા છે તે તો તુરત સમજી જાય. આપણા માટેનું બીજા કોઈના માથે ઢોળી ના દેવાય. કોઈને ખુશ કરવાને ખાતર અમુક અમુક કરું છું, તે આપણા જેવા જીવદશાવાળાથી તેવું બનવું એ મહાભયંકર આફત છે અને જગતને છેતરનારું છે. માટે, કૃપા કરીને આંખ ખુલ્લી કરી શકાય તો ખોલજો.

પ્રભુનો સહારો

સ્વજન : મુશ્કેલીના પ્રસંગો આવે છે, ત્યારે ટકી રહેવાનું આકરું લાગે છે.

શ્રીમોટા : કોઈ પણ સ્થૂળ સહારો કે મદદ એ બધાયના કરતાં ભગવાનની કૃપામદદ અનેકગણી ચડિયાતી છે. એનો અનુભવ લેવાનો આ જ રૂડો પ્રસંગ છે. જીવનમાં આકરામાં આકરા પ્રસંગમાં જ આપણી ખરી કસોટી થતી હોય છે. એવી વેળાએ જેના દિલમાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, દિલથી નિશ્ચયપણે અડગ ટેકથી શ્રીભગવાન પરત્વે જાગેલાં હોય છે તેવા જીવને ટટાર થઈ જતાં વાર લાગતી નથી. અને તેવો જીવ સમર્થની

ઓથ, હૂંફ અને સહાનુભૂતિ અનુભવે છે, અને તેવા કારમા પ્રસંગને તેથી કરીને, તો ભગવાનના પ્રેમથી આવેલો કૃપાપ્રસંગ બક્ષિસ માને છે.

ઉત્કટ અને અદમ્ય ઈચ્છા

સ્વજન : ખરી વખતે મારાથી નામસ્મરણ થતું નથી. એટલે કંઈક થાય એટલે આપનો સહારો શોધતો દોડી આવું છું, કેમ કે મને એવું લાગે છે કે સત્પુરુષનો સંકલ્પ કદી અફળ જાય નહિ.

શ્રીમોટા : તમારાથી નામસ્મરણ થતું નથી એનું કારણ મૂળમાં આપણને તેની ઉત્કટ અને અદમ્ય ઈચ્છા પ્રગટેલી નથી તે છે. તથા તે લીધા વિના છૂટકો જ નથી એવું આપણને ખરેખરું સચોટ દિલમાં દિલથી લાગી ગયેલું નથી. આપણા બધા પ્રયત્ન ઉપરચોટિયા અને ઉપરછલ્લા છે. આપણી અંદરની પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ તદ્દન જુદા પ્રકારના છે. આપણી પાસે બહુ નજીવી મૂડી હોય અને લાખોનો વેપાર કરવાને ધારીએ એવી આપણી સ્થિતિ છે. આપણે આપણી મર્યાદા સમજવી ઘટે. ધગધગતી જ્વાળામુખી સમી તમન્ના પ્રગટે તો જ મર્યાદાને ઓળંગી શકાય, તે વિના શક્ય નથી. મારી તો તમને મદદ કરવાની ઘણી મરજી છે. કોઈ પણ સત્પુરુષનો સંકલ્પ, લોક કહે છે કે મિથ્યા થઈ શકતો નથી. આવી બાબતમાં લોકોની સમજ સાચી વાસ્તવિકતાવાળી નથી. મહાત્મા ગાંધીનો સ્વરાજ્ય માટેનો સંકલ્પ સાચો નીવડ્યો, પરંતુ આપણા સમાજની તેવી ભૂમિકા કેળવાયેલી નહિ હોવાથી તેનું પરિણામ વિકૃત આવ્યું. તેમ છતાં જ્યારે જ્યારે તમારું

સ્મરણ પ્રગટે છે ત્યારે પ્રભુકૃપાથી મારાથી પ્રાર્થનાભાવે પરોવાયા વિના રહેવાતું નથી. મારી પાસે તમોને યાદ્યા સિવાય બીજું કોઈ સાધન નથી. તમો યાહો કે ના યાહો તોપણ મારે તો તમને યાહવાના જ છે. પ્રયત્ન કરતાં કરતાં સર્વ કંઈ સાધી શકાય છે. સાચા દિલના પ્રયત્નથી કશું અશક્ય નથી હોતું. માટે, આપણે મથતાં અને મંડતાં સતત રહ્યા કરવાનું છે અને તો જ આપણાથી ઉપર આવી શકાય. આપણાથી કંઈ કશું બનનાર નથી એ વિચાર તો નામદર્દઈ ભર્યો છે. જે જીવને દિલમાં દિલથી કશું કરવાની લગની લાગી છે, તેવો જીવ તો મથેલો, મથેલો અને ખૂંપેલો રહ્યા કરે છે. આપણે જે કરવું છે તેનો મરણિયો નિશ્ચય પ્રગટતાં સર્વ કંઈ બની શકે છે અને આપણે એવા નિશ્ચયી બનીએ અને તેના નિશ્ચયનો આધારમાં અમલ થયા કરે, તો મદદ તો તૈયાર ઊભેલી જ છે, તે નક્કી.

બરો આધાર-આપણું દિલ

સ્વજન : મોટા, જો મને અનુકૂળ સંજોગો મળે તો હું અખંડ રીતે ભગવાનનું નામસ્મરણ કરી શકું અને ભગવાનનો અનુભવ કરી શકું. આપ જાણો છોને કે નડિયાદ અને સુરતના આશ્રમમાં હું ઘણું સ્મરણ કરતો હતો.

શ્રીમોટા : તમે નડિયાદ અને સુરત આશ્રમમાં રહેતા ત્યારે ભગવાનનું ઘણું નામ લેતા તેની મને ખબર છે, પરંતુ સાચે સાચું તેવું ધારો કે બને ત્યારે આપણાથી હાલ ધારીએ છીએ તેવું વર્તી શકાય કે કેમ તે એક મોટો કોયડો છે. આપણું મન એમ વિચારે છે કે અમુક સંજોગો મળે તો આમ કરું, તે એક પ્રકારની ભ્રમણા છે. સંજોગો ઉપર કોઈ પણ જાતનો

આધાર નથી. આધાર આપણા દિલની ઉપર છે. માટે, કૃપા કરીને તેવા વિચારના પ્રવાહમાં તણાયા કરવાનું મૂકી પ્રત્યક્ષ હાલના સંજોગોમાં દૃઢ મક્કમતા કેળવી કેળવી ભગવાનનું સ્મરણ કરવાનું દિલ કર્યાં કરીશું, તો જ પત્તો ખાવાનો છે. માટે, કૃપા કરીને નાસીપાસ થયા વિના 'દે દરિયામાં દોટ રાખણહારો રામ' એવો નિશ્ચય કરીને હરિસ્મરણમાં ઝંખના પ્રવર્તે તેમ વર્તજે.

મુક્તનો પ્રેમસહારો

સ્વજન : આખા દિવસમાં બહુ જ થોડોક સમય પ્રભુસ્મરણ થાય છે. આથી, મને અસંતોષ રહે છે અને મનમાં બળતરા થાય છે. એમ થાય છે કે આ રીતે કેવી રીતે આગળ વધાશે આપ ધકેલોને !

શ્રીમોટા : તમને અસંતોષ રહ્યા કરે છે અને તેથી તમારું મન બળ્યાં કરે છે એમ તમે જણાવ્યું એ ઠીક કર્યું. ખરી વાત તો મૂળમાં એ કે આપણને ભગવાનના માર્ગની ખરેખરી ઉત્કટ ઝંખના લાગેલી નથી. જો દિલમાં દિલથી લાગેલી હોય તો લાગ્યા વિના ના રહે. માટે, આપણે તો પ્રયત્નમાં જ વળગ્યા રહેવાનું છે. આમ નથી થતું અને તેમ નથી થતું તથા અમુક દૂષણો છે એવી રીતે વિચારવાથી તો ઊલટી નિરાશા વધુ સાંપડશે. એના કરતાં આપણે જીવદશામાં ગળાબૂડ ડૂબેલા હોવા છતાં ચાર, પાંચ, છ કલાક ભગવાનનું સ્મરણ કરી શકીએ છીએ તેટલું પણ સારું લક્ષણ છે, એમ વિચારીને ઉત્સાહ પ્રગટાવવો અને તેમાં લગની લગાડીને તેવા પ્રયત્નમાં આગેકૂચ કરવાનું રાખવું. નિરાશા સેવવાથી તો ઊલટું દિલ

વધુ ભાંગી પડશે.

મારા પક્ષે તો એટલું હું કહી શકું કે હું તમને ખરા દિલથી ચાહું છું. આના સિવાય મારી કને તમને આગળ ધકેલવાનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી. પ્રભુને હું પ્રાર્થના કરું છું કે તમારા દિલમાં એના પરત્વેની ખરી ઝંખના પ્રગટાવે.

સ્વપ્ન સૃષ્ટિ

સ્વજન : મને ખૂબ ગોટાળાવાળાં સ્વપ્નાં આવે છે, એ બધું શું હશે ? કોક વાર આપનું સ્વપ્ન પણ આવે, તો શું એ આધ્યાત્મિક પ્રગતિ સૂચવે છે ? સદ્ગુરુ બધાનાં સૂક્ષ્મમાં કામ કરી રહ્યા હોય છે ?

શ્રીમોટા : સ્વપ્નની અસર સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ બંને ઉપર હોય છે. સ્વપ્નમાં અત્યંત ભય લાગતાં શરીર ઉપર તેની અસર થાય છે. અત્યંત વાસનાનું સ્વરૂપ પ્રગટતાં તેની અસર સ્થૂળ શરીર ઉપર પણ થાય છે. સ્વપ્નમાં હસવાનું કારણ કાંઈ હોય, તો તેવા ઊંઘતા માણસનું મુખ હસતું અને મલકાતું અનુભવેલું છે.

સ્વપ્ન એ ચિત્તમાં પડેલા સંસ્કારોનું જ વ્યક્ત થવાપાણું છે. સ્વપ્ન એ એક જાતનો જુદા જુદા સંસ્કારનો ખીચડો કે શંભુમેળો છે. એનું યથાવત્ યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કરી શકાય એવું એનું આકલન ભાગ્યે જ કોકને આવડી શકે. સ્વપ્નમાંથી આપણે પોતે જીવને શેમાં શેમાં રાગ, મોહ, કામ, ક્રોધ, મદ, મત્સર, આશા, ઈચ્છા, લોલુપતા, તૃષ્ણા વગેરે છે, તેનું સ્પષ્ટ દર્શન કરી શકીએ.

જો ભાવનાના પ્રકારનાં જ સ્વપ્ન આવ્યાં કરે, તો તે

આધ્યાત્મિક ભૂમિકાનું લક્ષણ લેખી શકાય. ચેતનામાં નિષ્ઠા પામ્યા બાદ 'સ્વપ્ન' ના હોય. સાધનાની ઊંચી કક્ષાઓ સુધીમાં પણ સ્વપ્ન હોઈ શકે. ચેતનની સંપૂર્ણ દિલમાં દિલથી દિલની લગની લાગી જતાં સ્વપ્ન નથી હોઈ શકતાં.

સદ્ગુરુ મહારાજના સ્વપ્નથી કરીને આપણા દિલમાં ભાવના સવિશેષ પ્રગટે તો તે યોગ્ય. દા.ત., આપણે તેમની સેવા કરતા હોઈએ. પગે લાગતા હોઈએ. તેઓ જે કહે તે ઉમળકાથી કરવાને, અને કરતાં કરતાં અનંત મુશ્કેલીઓ આવે તો તે જાણે ઉમળકાભેર સહેતા હોઈએ. આપણે સાધનામાં અને કોઈ કારણમાં ડૂબેલા હોઈએ ત્યારે હાથ પકડીને તે આપણને ઉપર ખેંચી લાવતા હોય. કોઈ ઘેરા કાળા વાદળમાંથી પ્રકાશરૂપે ચમકીને દર્શન દેતાં હોય. આવાં અનેક જાતનાં સ્વપ્ન હોઈ શકે.

સામાન્યપણે સૂક્ષ્મમાં સદ્ગુરુ મહારાજ બધા જીવોમાં કામ કરી રહ્યા હોય તેવું ના બની શકે. આપણું દિલ જ્યારે સદ્ગુરુના દિલની સાથે હળીમળીને ભળી ગળી ગયું હોય ત્યારે તે સૂક્ષ્મમાં કામ કરી શકે અને તેઓ સૂક્ષ્મમાં જે તબક્કા દરમિયાન કામ કરી રહ્યા હોય ત્યારે સ્વપ્ન ન સંભવી શકે. સ્વપ્ન એ તો તે તે જીવના સંસ્કારનું પરિણામ છે. સ્વપ્ન એ પોતાના જીવનના સંસ્કારનું વ્યક્તત્વ પરિણામ છે. સ્વપ્ન એ પોતાના જીવનના સંસ્કારનું છે. આપણને સદ્ગુરુ પરત્વે એવી જ્ઞાનાત્મક પ્રેમભક્તિ પ્રગટી હોય, તો સર્વ કોઈ સ્થિતિમાં તે આપણામાં કામ કરવાને શક્તિશાળી હોય છે.

સત્પુરુષનો સ્વાતંત્ર્ય બક્ષતો પ્રેમ

સ્વજન : મોટા, આપણે મિત્રો છીએ, પણ આપના પ્રત્યે મને પૂજ્ય ભાવથી આકર્ષણ છે. તેમ છતાં મનના વિકારો ખૂબ ફેલાયા કરે છે. આથી, મન આપના કથનનો ઘણીવાર વિરોધ કરે છે. પ્રસંગ અને પરિસ્થિતિની વિકટતામાં ફસાતાં આપના ઉપર ચીડ ચડે છે અને ન બોલાય એવી ગાળોય ભંડાય છે. મારો આ અપરાધ માફ કરજો. એમ છતાં આપ મને ખૂબ વહાલ કરો છો. મારા મનની આવી દુર્વૃત્તિને હું તાબે ન થાઉં અને મારામાં આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે માટે હું શું કરું ?

શ્રીમોટા : તમારા મનમાં જે થતું રહે છે તે બધું તમે મને સ્પષ્ટપણે કહ્યું તેને સારુ તમને શાબાશી આપું છું.

હવે, તમને પોતાને એવું કેમ થાય છે તેનો તમે પોતે વિચાર કરો અને તેનું મૂળ શોધો. આપણા આધારમાં કંઈક એવું કશું વિકૃત થયેલું છે અથવા તો આપણાં મનાદિકરણનો કોઈક પ્રકારનો ધૂંધવાયેલો અસંતોષ છે અને કોઈક કારણથી ન સંતોષાતી હોય એવી જીવવૃત્તિ જે આપણાં મનાદિકરણમાં છે. જેને પૂરેપૂરો સંતોષ આપી શકાતો ન હોય, એવાં કંઈક ઊંડાં કારણો હોય, તેનું પૃથક્કરણ કરવું જરૂરી છે. આથી, જે કંઈ થયા કરતું હોય તેનો વિરોધ આ તમારા ‘મોટા’ ઉપર પ્રગટતો હોય.

તમારી પેઠે મારા એક મિત્ર હતા, તેને તમારા જેવું જ મારા માટે થતું, પરંતુ અમે બંનેય તેના શરીરના અવસાન સુધી નિકટના મિત્ર રહ્યા હતા. પ્રેમની ભાવના વિકસ્યા કરે અને તે નિષ્કામ બન્યા કરે તો ઉપલી હકીકત જો બન્યા કરતી હોય, તો મને પોતાને તેનો કશો વાંધો નથી, પરંતુ તમારા

કલ્યાણને માટે તમને એવી સલાહ ખરી કે તમારું મન મારી સાથે યોગ્ય રીતે આંકડા ન માંડી શકતું હોય, તો તમારે મારો સંગ છોડવો. મારા મનથી અને દિલથી તમે સદાય એ જ રહેવાના છો. તમારા પરત્વેના મારા ભાવમાં કશી ઊણપ આવી શકવાની નથી. તમને આશ્રમમાં જમવાની વ્યવસ્થા પ્રભુકૃપાથી થયેલી છે. તેમાં મારો હેતુ તો કલ્યાણકારી જ છે, પરંતુ તમારા મનને જે થયા કરે છે, તે ઉપરથી તમને મારી સલાહ ખરી કે તમારે પોતે તમારું મન શાંત ન થાય ત્યાં સુધી કંઈ નહિ તો આશ્રમનો અને મારો સંબંધ છોડવો જોઈએ. તમે કોઈક બીજાની સાથે જોડાઓ તો તેથી હું રાજી છું. અને તમારો સંબંધ મારી સાથે બગડવાનો નથી. ત્યારે પણ તમે મને મળવું હોય ત્યારે જરૂર મળવા આવી શકો અને મને કાગળ પણ લખવો હોય તો લખી શકાય અને તેનો જવાબ પણ હું તમને વાળીશ.

તમને મનમાં જે રીતે આ જીવને ગાળો ભાંડવાનું બને છે, તેનું આંતરિક કારણ તમારે શોધવું જોઈએ. તમે ઊંડા ઊતરી જો તમારું અવલોકન કરી શકો, તો તમને તે સમજાય ખરું, પરંતુ જ્યાં સુધી તમારું મન અવળચંડું છે ત્યાં સુધી તમને આપણા સંબંધનો યોગ્ય લાભ તો ના મળી શકે. બીજી એક મુખ્ય વાત છે કે જો તમો એમ સમજી શકો કે આ મનની અવળચંડાઈ છે અને એવી અવળચંડાઈને મારે શા માટે તાબે થવું જોઈએ ? મન તે પ્રમાણે ભલે કરે, પરંતુ આવી જાતના તેના નગ્ન સ્વરૂપને નિહાળીને હું કદાપિ ભાગી છૂટીશ નહિ.

તો તમારે તટસ્થ બનીને એને વશ ન થવું જોઈએ. આવા

પ્રકારની મનની અશ્ચિલતા એ એક રીતે તો આપણા પોતાના દિલના અસંતોષથી ભરપૂર એવા એક પ્રકારના ધૂંધવાયેલા અગ્નિની જ્વાળાનું પ્રતીક છે. તમે પોતે પ્રેમથી સ્વતંત્ર છો. તમે જો એમ માનતા હો કે ‘મોટા’ને આપણે આપણી મુશ્કેલી જણાવી એટલે મોટા તે બધું દૂર કરી દેશે, તે એક મોટામાં મોટી ભ્રમણા છે. આપણે પોતે આપણી પોતાની દુર્વૃત્તિઓની સામે જબરજસ્ત ટક્કર ઝીલીને પ્રચંડ સંગ્રામ આપીએ અને તેને હરાવવાને કટિબદ્ધ થઈ તેમાં આપણી સર્વ શક્તિ હોમીને સર્વ રીતે અને સર્વ ભાવે ફના થવાની તત્પરતા દાખવતા હોઈએ અને તેવી વેળાએ જેને આપણે દિલમાં દિલથી આદરથી માનતા હોઈએ, તેને જો તેવી વેળાએ પ્રાર્થના કરીએ, તો તેવા આત્માની મદદ આપણને મળી શકે ખરી. આપણામાં આવી વૃત્તિઓ સામે જબરજસ્ત યુદ્ધ આપવાની સંપૂર્ણ તત્પરતા પ્રગટેલી હું પોતે જોઈ શકતો નથી. તેમ છતાં તમે આશ્રમમાં મારી કને આવ્યા કરશો તોપણ હું તો રાજી જ થવાનો છું. મારા પોતાના તરફથી તમને સર્વ પ્રકારની છૂટ છે. આપણે મથવું, સાચી રીતે મથ્યા કરવામાં આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે છે. એવો પ્રગટેલો આત્મવિશ્વાસ એ આપણું મોટામાં મોટું બળ થઈ પડે છે. આત્મવિશ્વાસથી કરેલાં કર્મનો રણકાર કોઈ જુદા પ્રકારનો હોય છે. માટે, કૃપા કરીને તમને પોતાને તમારામાં આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે તેવું કંઈક જો તમો પ્રભુકૃપાથી કરી શકો, તો તમારા પોતા ઉપર ફતેહ મેળવી શકો. ભગવાનનું સ્મરણ કરતા રહેજો અને આનંદમાં પ્રવર્તજો.

કામવાસના

સ્વજન : મારામાં કામવાસનાની ઉત્કટ ઝંખના જાગે છે. અને હવે એને સંતોષી શકાય એવી કોઈ શક્યતા નથી. આથી, મન એટલું બધું વિકૃત અને ગંદું બને છે કે વાત ન પૂછો. આશ્રમમાં રહું છું ત્યારે હું ભગવાનનું સ્મરણ-ભજન કરું છું, પણ પછી ધબકો થઈ જાય છે.

શ્રીમોટા : તમોમાં જે કામવાસનાની ઉત્કટ ઝંખના છે અને તેને સંતોષી શકાય એવી સ્થિતિ નથી, છતાં તેની ઝંખના પ્રગટ્યા કરે છે, તે બધી હકીકત તમે ખુલ્લા થઈને કરી તે ઘણું સારું કર્યું. એવી વૃત્તિ એમ ને એમ તો નિર્મૂળ થઈ જતી નથી. એ તો જ્યારે ભગવાનમાં લગની લાગી જાય ત્યારે જ તેનાં ડોકિયાં બહાર કાઢતી મટી જઈ શકે છે. માટે, ભગવાનની લગની લગાડવાનાં સાધન પ્રભુસ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, કીર્તન, તે પ્રકારનું સદ્વાચન, તેવા પ્રકારની વાતચીત અને એ જ જાતની સોબત, આ બધાંની હેતુપૂર્વકની પરંપરા જગાડવી જોઈએ. તમે મને પહેલાં પણ આ અંગે લખ્યું હતું. એટલે તમારે જો આશ્રમમાં સતત રહેવાનું થાય, તો બીજા પ્રકારના સંસારી વાતાવરણમાંથી તમો એટલો વખત તો મુક્ત રહી શકો એવો હેતુ પણ તમારે આશ્રમમાં રહેવા પાછળ રાખવો.

તમારું મન મને ગાળો અને તે પણ અશ્લિલ ગાળો ભાંડે છે, તેનો મને વાંધો નથી. તમારા પરત્વેનો મારા દિલનો ભાવ કદી પણ તેથી કરીને વચકાઈ જવાનો નથી. હું તો તમોને યાહ્યા જ કરવાનો છું. અને તમે પોતે ભગવાનનું સ્મરણ વિશેષ ને વિશેષ ઉમળકાથી થયા કરે અને ઉપર બતાવ્યાં છે તે પ્રમાણેનાં સાધનો કરવામાં તમારા દિલની સમગ્ર શક્તિ

વાપર્યા કરો અને તેમાં તમે ખૂબ ઉત્સાહથી સુકાવો તો પ્રભુકૃપાથી બધું શક્ય થઈ જવાનું છે. તમારું મન ભલે મને ગાળો ભાંડ્યા કરે તોપણ તમે મને દિલથી વિશેષ વહાલ કર્યા જ કરો અને એવા હૈયાની વહાલપની લાગણી સવિશેષ બળવત્તર થતી જશે તેમ તેમ ભગવાનની કૃપાથી બધું સારું થઈ જવાનું છે.

હજી તમારા દિલમાં ખરેખરી શ્રદ્ધા પ્રગટેલી નથી. તમો પ્રયત્નોમાં છો અને ભગવાનનું સ્મરણ આશ્રમમાં હો છો ત્યારે કર્યા કરો છો તે હું જાણું છું. તેમ છતાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વકનું થયેલું સ્મરણ, ભજન, કીર્તન, પ્રાર્થના એ આપણામાં નવું જોશ પૂરે છે, ઉત્સાહ પ્રગટાવે છે, એને ખંતથી વળગી રહેવાને પ્રેરણા આપ્યા કરે છે. અને માટે ખંતની ઘણી જરૂર. આપણે નિરાશ ના થવું. ઉત્સાહથી મંડ્યા રહીને મથ્યા જ કરવું. ખૂબ આનંદમાં રહેજો. મોટાને દિલ તો તું વહાલો છે અને સદાય વહાલો રહેવાનો છે.

પ્રેમની ક્રિયા

સ્વજન : આપ મને સાધના ન કરાવી શકો ? આપને મેં મારી સાધનાના ગુરુ ગણ્યા છે.

શ્રીમોટા : ભગવાનને સ્મરવાની કે સાધના કરવાની ગરજ તે તે જીવને હોય, તો જ તે કરી શકે. ગુરુમહારાજ કોઈને સાધના કરાવે તેવું કદાપિ બની શકતું નથી. તમે સાધના કરો કે ના કરો તેની સાથે મારે નિસ્ખત નથી. હું તો તમોને ઘણું ઘણું ચાહ્યા કરીશ એટલું જ જાણું છું. જેટલું આનંદમાં, શાંતિમાં અને પ્રસન્નતામાં રહી શકાય એટલું આપણા

કાજે ઉત્તમ.

અવળા રસ્તાની ખેંચ

સ્વજન : હવે લાગે છે કે હું કેવા અવળા રસ્તે ચાલુ છું, અને પાછો ચાલ્યા જ કરું છું, પણ હું પાંગળો છું મોટા ! આપના સથવારાની મારે જરૂર રહ્યા જ કરવાની. આપના પ્રત્યે મારું દિલ આકર્ષાતું હોય, તો શું આપને કહેવાથી શક્તિ ન અનુભવાય ?

શ્રીમોટા : તમે મને કહ્યું તે તો ઘણું સારું કર્યું. આપણે જે રસ્તે જવું છે અને તેનાથી ઊંધા રસ્તે જવાતું હોય, તો આપણે ગમે તે ઉપાયો યોજીને તેમાંથી વળવાનું જો બની શકે તો જ ધારવું અને માનવું કે આપણે જે રસ્તે જવું છે, તે રસ્તે જવાની વાત આપણા દિલની સાચી છે. આમાં દિલ લાગ્યા વિના કંઈ કશું બની શકતું નથી. આપણું મન રગદોળાઈ જવાનું કરતું હોય ત્યારે આપણને આંચકો કેમ ના લાગે ? તે મને સમજાતું નથી. ચેતનના માર્ગમાં લગની લાગ્યા વિના આપણાથી આગળ બહુ ડગલાં નહિ ચાલી શકાય, તે નક્કર હકીકત છે. હું તમને ખોટો ખોટો સથવારો આપું તેમ મારાથી કદી બની શકનાર નથી. ભગવાનની કૃપાથી મારાથી જે કંઈ શક્ય બનશે તે કર્યા વિના રહેવાતું નથી, તે પણ નક્કી વાત છે. બને તેટલું આત્મમંથન કરવું. અમુક રીતે તો આપણાથી વર્તાય જ નહિ એવો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટાવવાની અને કેળવવાની ઘણી ઘણી જરૂર. આપણું દિલ જે તરફ વળેલું હોય તેનું આકર્ષણ પ્રગટ્યા વિના રહેતું નથી એ નક્કર હકીકત છે, અને ધારો કે દિલ ના વળ્યું હોય અને તે પરત્વે દિલને

વાળવાની ઘણી ઘણી મહેચ્છા જાગેલી હોય, તો મથી મથીને ભલેને એકવાર પડીએ છતાંયે નિશ્ચયથી ઊભા થઈને તે જ સન્માર્ગે દિલને વાળ્યા કરીએ. જેના પરત્વે આપણા દિલની પ્રેમભક્તિપૂર્વકની નિષ્ઠા દિલમાં દિલથી પ્રગટી હોય તેવાને તેવી વેળાએ દિલથી આર્તનાદે પોકારીએ અને પ્રાર્થના કરીએ તોપણ બળ મળતું અનુભવી શકાય છે, પરંતુ એ તો એવા પરત્વેની એવી પ્રેમભક્તિપૂર્વકની નિષ્ઠા પ્રગટેલી હોય ત્યારે બની શકે. અમુક તો આપણાથી થઈ જ ના શકે એવી દૃઢ પ્રગટેલી માન્યતાભરી સમજણ પણ આપણને અમુક કરતાં અને થતાં તો જરૂર અટકાવી શકે છે.

‘આશ્રમ’ એ ભાવના

સ્વજન : હું અહીં હરિ:ૐ આશ્રમ, (નડિયાદ) વધારે વખત રહું એ મારા ઘણા પરિચિતોને ગમતું નથી, એટલું જ નહિ પણ મારા ઉપરી સાહેબને પણ પસંદ પડતું નથી, તો શું એ લોકોને ખાતર મારે આશ્રમે આવવાનું મૂકી દેવું ?

શ્રીમોટા : મને તો એમ લાગે છે કે જો આશ્રમે રહેવાને કારણે જ જો તે લોકોને પૂર્વગ્રહ હોય તો આપણે આશ્રમમાં રહેવું બંધ કરવું તે હિતાવહ છે. મજૂરોની સેવા એ આપણું મુખ્ય કાર્ય છે. તે કાર્યને કોઈ રીતે ધોકો ન પહોંચે તે જોવાનો આપણો ધર્મ ખરો. આપણા ઉપરી અમલદારોને પણ આશ્રમમાં આપણું રહેવા કરવાનું થાય તે કદાચ નહિ ગમતું હોય તેમ લાગે છે. આશ્રમમાં રહેવું જ તેવું કંઈ આપણું ધ્યેય ના હોઈ શકે. આપણે તો ભગવાનની ભાવનાને અખંડ-સર્ળંગ પ્રગટાવવી છે, તે ધ્યેય હોઈ શકે. અને તે તો આપણે ગમે ત્યાં હોઈએ ત્યાં તે કરી શકીએ છીએ. આશ્રમ એ સ્થળ

નથી, ભાવના છે. અને એ ભાવનામાં જો પ્રગટ્યા કરેલા રહી શકીએ, તો આશ્રમમાં જ રહીએ છીએ તેમ જરૂર ગણાય.

આંતરિક સંબંધ

સ્વજન : આપની સાથે સાચો આંતરિક સંબંધ સ્થાપવા શું કરવું ? આપની સાથે સંબંધનો લાભ ક્યારે અનુભવાય ? આપના આશીર્વાદથી ભક્તિનું ઝરણું ફૂટી ન નીકળે ?

શ્રીમોટા : સાચો આંતરિક સંબંધ સ્થાપવા માટે મોટાનાં પુસ્તકોનું નિત્ય ચોક્કસ સમય માટે ભક્તિપૂર્વક વાંચન, મનન અને અનુસરણ કરવું. કાવ્યનાં પુસ્તકોમાં રસ કે સમજ ના પડતી હોય તો ગદ્યસાહિત્ય પણ વિપુલ છે. ફરી ફરીને તેનો આશ્રય લેવાય. તે ઉપરાંત, તેમનું સ્મરણ પ્રેમભાવે કરાય. વાંચનથી ભક્તિ જરૂર વધે, સંસ્કારો દઢ જરૂર થાય અને ગતિશીલ પણ જરૂર બને.

પોતામાં રહેલી ઊણપો કાયમ રાખીને મોટાનો લાભ કેવી રીતે સાંપડી શકે ? ચિત્તની શુદ્ધિ તો થવી જ જોઈએ.

આપ મૂઆ વિના સ્વર્ગે ના જવાય. આવા મુક્તો તો તમો હલાવશો એટલું હાલશે. બાકી એમ ને એમ સ્થિર રહેશે. ગરજ આપણને છે કે તેમને ? કોઈ બીજું, કોઈ ગુરુ-સંત-સિદ્ધ માથે હાથ મૂકીને ભક્તિનાં ઝરણાં અને નદી વહેવડાવી દે તે વાતમાં શો માલ ? પુરુષાર્થ અને કૃપા બંને સાથે સાથે જાય છે, બંને સાથે વિચરે છે. તેઓ તો મદદ કરવા હંમેશ તત્પર છે. આપણી તે મદદ લેવાની લાયકાત તો કેળવીશું કે નહિ ? તે પણ તેઓ કેળવી દે એ માન્યતામાં કંઈ દમ નથી.

ચમત્કાર

સ્વજન : આપ જેવા સંતમહાત્માના સમાગમ પછી પણ કંટાળો આવે છે એનું આશ્ચર્ય થાય છે. મોટા, ઘણા સંતોએ પોતાના શિષ્યોનો ચમત્કારિક ઉદ્ધાર કર્યો છે. આપ ચમત્કારી સંતપુરુષ છો. મારો ઉદ્ધાર કેમ કરતા નથી ? હું નામસ્મરણ બંધ કરી શકતો નથી, એ એક હકીકત આપને કહી દઉં.

શ્રીમોટા : કંટાળો આવે તો તે આપણા ભાવની ઊણપ. બાકી, બકરીના આંચળની જેમ વળગી રહેવા જેવું જ લાગતું હોય, તો તો તમારે જ તે અંગે વિચાર કરી લેવો રહ્યો કે શું કરવું ?

તમો જણાવો છો તે બધા સંતોએ તેઓના ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરી દીધાનું અમારી જાણમાં તો નથી. શ્રીઅરવિંદ જેવા સમર્થ મહાયોગી પણ તેમના સેંકડો શિષ્યોમાંથી આશ્રમવાસીઓમાંથી પણ કોઈનોય-એકાદ જણનો પણ ઉદ્ધાર કરી દીધાનું જાણમાં નથી. કોઈ કોઈનો ઉદ્ધાર કરી દે તે વાત યથાર્થ નથી. આત્મા જ આત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે. આપ મૂઆ વિના સ્વર્ગ નથી.

જીવદશા મોળી પડે તેવા અનુભવો તો મોટાના સંપર્કથી અનેક જણાના જીવનમાં બન્યા છે. આપણને પોતા વિશે તેમ ના અનુભવાયું હોય, તો ઊણપ આપણી-નહિ કે મોટાની.

શ્રદ્ધાભક્તિ હોય તો આપણને અનુભવો પણ થાય અને સમજાય. છતાં તેવા ક્ષણભર વિસ્મય કરી દે તેવા ‘ચમત્કાર’થી કશું પણ જીવનવિકાસ પંથે વળે નહિ. પ્રકૃતિનું રૂપાંતર થયે જવું તે જ સાચો ચમત્કાર અને તેવો સંગીન ચમત્કાર ઘણાંએ અનુભવ્યો છે અને પ્રીઈયો પણ છે.

કોઈની જીવદશા કોઈ મોળી નથી પાડી શકતું. સિવાય

કે આપણી જાગૃતિ અને ઝંખના તેવી હોય.

નામસ્મરણ ના કરવું હોય તો ના કરશો, પણ તમો જ કહો છો કે તે બંધ કરી શકતો નથી, તો આ શું ચમત્કાર નથી ?

તમે હૃદયની અકળામણ લખીને ઠાલવી તે તો ઘણું ગમ્યું. દિલ હળવું થાય. તમારા જેવા ભણેલા અને વહેવારદક્ષ માનવી આમ Irrational વિચારે ત્યારે જરા વિસ્મય થાય છે.

ટેવમાંથી કેવી રીતે છૂટાય ?

સ્વજન : મને એક ઘણી ખરાબ ટેવ પડી ગઈ છે. એમાંથી હું છૂટી શકતો નથી. એમાંથી છૂટવા હું ક્યા ઉપાયો કરું ?

શ્રીમોટા : જે ટેવ આપણને પડી ગઈ છે, તે ટેવમાંથી બચવા માટેનો ઉપાય ક્યો તેમ તમે પૂછો છો, પરંતુ એના વિશે તમારે પોતે પહેલાં વિચારવું ઘટે. જો કંઈ કશાનો ઉકેલ આપણે કરવો હોય, તો તે ઉકેલ શોધવાને આપણે પોતે ખરેખરી રીતે મથવું તો જોઈએ અને ઘણા પ્રયત્નને અંતે જ્યારે ના ફાવીએ ત્યારે તે પ્રકારના કોઈ યોગ્ય નિષ્ણાતની સલાહ લેવી જોઈએ.

જે ટેવ પડી ગયેલી છે, તે જો આપણને ખરેખરી ઊંડામાં ઊંડી ઝંખતી હોય, તો તેમાં આપણાથી પડી નહિ રહેવાય. પગમાં કાંટો વાગ્યો હોય અથવા દાંતમાં કંઈક તરણું ભરાઈ રહ્યું હોય, તો તે કાઢ્યા વિના કદી જંપ વળતો નથી. પડી ગયેલી ટેવ જીવને ધીમે ધીમે સદી જાય છે અને પછી તે કોઠે પડી જાય છે. કદીક કશામાંથી મુક્ત થવા કાજે તે પ્રકારની ઉત્કટમાં ઉત્કટ તમન્ના તે જીવને જાગવી અને લાગવી

જોઈએ. જે શોધે અને મથે તેને તે જડે છે, એમ શ્રીઈસુ ભગવાન કહે છે, તે કંઈ ખોટું નથી.

બધું આપણે બુદ્ધિથી વિચારીએ, સમજીએ પણ ખરેખરું તે સમજ્યા હોતા નથી એ જ ખરી ખાટલે ખોડ છે. અને આપણો બળાપો પણ ખરેખરા હૃદયના તળિયાનો હોતો નથી. તમે કહો છો તે ટેવ કંઈ ન સુધરી શકે તેવી મુદ્દલે નથી, પરંતુ તે માટેનું નિશ્ચયબળ કેવી રીતે પ્રગટે ? કારણ કે તેમાંથી ખરેખરું ઊઠવાનું અને જાગવાનું અને જાગીને ઊઠીને કમર કસીને તેમાંથી મુક્ત થવાનું દિલ પ્રગટવું જોઈએ. દિલ પ્રગટે છે ત્યારે જ માનવી સફાળો જાગે છે અને એવા જીવના પ્રયત્નમાં તેવું જાગેલું દિલ કામ કરી શકે છે. ધગધગતા લાવાના રસમાં અને જ્યાં પ્રચંડ અગ્નિ બળતો હોય છે, તેમાં ૮૦૦ ફૂટ નીચે માનવી છે. આપણી બુદ્ધિથી તો અશક્ય ગણાય. છતાં તે શક્ય બન્યું છે. એટલે આમાં તો તેવું આપણું દિલ પ્રગટવું ઘટે અને ખરેખરું દિલ જાગે ત્યારે તે ભગીરથમાં ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાને ઉત્સાહિત બને છે.

મોટાની દયાથી ભાવનાવિકાસ

સ્વજન : હું આપને ખૂબ યાદ કર્યા કરું છું. આથી, મને હળવાશ પણ રહે છે.

શ્રીમોટા : મોટાને તમે અનેક રીતે યાદ કરવાનું કર્યા કરો છો તે ઘણી સારી વાત છે, પણ એવી યાદમાંથી ભાવના પ્રગટેલી અનુભવાય તો તેવું સ્મરણ ખપનું. સ્મરણ તો ભાવના પ્રગટાવવા માટે છે. ભાવના પ્રગટેલી રહે તો જ જેમ પૈડાંને દિવેલ ઊંજીએ તેવી રીતે ભાવના વિકાસનો માર્ગ ચીંધવામાં

મદદગાર થઈ પડે છે.

વિરોધી પ્રત્યે વલણ

સ્વજન : મોટા, આ માર્ગ પરત્વેની મારી રુચિની સામે મારા એક નિકટના સાથીના અણગમાને લીધે અને એની સતત દલીલોને લીધે મારામાં નામસ્મરણની મંદતા આવી ગઈ છે. આપના પરત્વેની ભાવના પણ એવી થઈ ગઈ છે. આથી, એ મિત્ર ઉપર મને દાઝ પણ ખૂબ ચડે છે અને વળી વિચારો પણ મારા મનમાંથી ખસતા નથી.

શ્રીમોટા : નામસ્મરણ અને મોટા પરત્વેની ભાવનામાં મંદતા પ્રગટી છે અને તેનું કારણ પણ તમે કહો છો. જે વ્યક્તિ કારણરૂપ છે તેના પરત્વેનો દિલનો અમુક પ્રકારનો અણગમો, પૂર્વગ્રહ અને દિલની અમુક પ્રકારની મડાગાંઠ જે બંધાઈ ગયેલી છે અને તેનાથી કરીને આપણું મન તેના પરત્વે વિશેષ ને વિશેષ વિચારોથી તણાયા કરે છે. આ વાત જો સાચી હોય તો આપણે તેના પરત્વેનું દિલમાં દિલથી યોગ્ય સમાધાન કેળવવાની ભાવના પ્રગટાવવી જોઈએ. ભગવાનનું નામસ્મરણ અને તે પરત્વેની ભાવના એ જ જો આપણા જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય હોય, તો તે જે કોઈ કારણથી તેમાં મંદતા અનુભવાય છે, તે કારણથી મુક્તિ મળી શકે. એટલે કે તે વ્યક્તિ પરત્વેનો અણગમો-મડાગાંઠ વગેરેથી મુક્તિ મળે એવું આપણે કરવું જ રહ્યું. ભગવાનનું સ્મરણ અનેક સંકટોમાંથી તારનારું છે, એવો અનુભવ અનેક સંત ભક્તોનો છે. તેને દિલમાં દિલથી સાચો માનીને આપણે તે પ્રમાણે વર્તવાનું

કરીએ, તો તેમાંથી હોશિયારી, જાગૃતિ, ખુમારી પ્રગટી શકે.

પ્રભુની સહાય

સ્વજન : મોટા, ભગવાન એના ભક્તને જ મદદ કરે અને ભક્ત થવા ઈચ્છનારને સહાય ન કરે, એ કેવું ? હું ભગવાનનું સ્મરણ કરું છું, તેમ છતાં વૃત્તિના પાશમાંથી પૂરેપૂરા મુક્ત રહેવાતું નથી. વૃત્તિના હુમલા વખતે અકળાઈ જવાય છે અને ભગવાનનું નામ લેવાનું પણ ભુલાઈ જાય છે.

શ્રીમોટા : પ્રભુ, ભક્તોને મદદ કરે છે, નહિ કે ભક્ત થવા માગનારને. ભક્તોને પણ મદદ કરે જ તેવી તેની ગુલામી ના હોય. જ્યારે આપણે તો હજી ભક્ત થયા નથી. રહેવું છે ને રમવું છે વૃત્તિઓના કીચડમાં. અને વળી પ્રભુની સહાય મળવી જ જોઈએ એવો હક્ક કરવો એ વ્યર્થ છે.

પ્રભુ, વાસનામાંથી બચાવવા ઉત્સુક જ હોય છે. આપણે જ તે છોડવું નથી. ઝાડના થડને વળગી રહીને ઝાડ છોડવું નથી, જકડી રાખે છે, એના જેવું આપણું છે. નામસ્મરણ ભાવપૂર્વક એ સ્મરીને થયા કરે, તો વૃત્તિઓના હુમલામાંથી ઊગરી જવાનું અચૂક બને જ. કદીક પછડાવાનું બની જાય તોપણ તેમાંથી તેનું ઉત્થાન જોરશોરપૂર્વક વેગવંતું બને. ભગવાન સાથે શરત કરીને નામસ્મરણ કરવાથી કશું ના વળે. આપણો ધર્મ એને પ્રેમથી ભજવાનો છે. પરિણામ ઉપર તાકી રહેવાનું કામ આપણું ના હોય. કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં ભાવનાપૂર્વકના કેંદ્રિત-એકાગ્ર પ્રયત્નનું શુભ પરિણામ છે જ, તો આ આધ્યાત્મિક પંથે કાં ના હોય ? પણ મૂળ ખામી આપણા સ્મરણની છે. પોપટની જેમ થતું સ્મરણ ઝાડું

કામિયાબ ના નીવડે. વૃત્તિઓના પાશમાંથી છૂટવાની આપણી પણ ધગશ, ખંત અને ચીવટપૂર્વકની તે તે વેળા પ્રાર્થના થતી હોવી ઘટે. સ્મરણ, અભીપ્સા, ઈન્કાર અને સમર્પણ આ ક્રિયાઓ સાથે થવી ઘટે.

નિર્બળતા ખંખેરો

સ્વજન : મારામાં એક નિમ્ન વૃત્તિ પ્રબળ છે. એ જ ખામી છે. એને લીધે હું પાછો પડું છું. ઈશ્વરની દયા થાય તો જ એમાંથી ઊગરાય એમ છે. હે મોટા, તમે મારું બધું સંભાળી લેજો. નહિ તો હું તો રખડી પડીશ.

શ્રીમોટા : એક ખામીને લીધે તમે આગળ વધી શકતા નથી તેમ માનવું તે બરાબર નથી. એ ખામી હાલ પૂરતી ચાલુ રહે તોપણ નામસ્મરણમાં વેગ અને ભાવ આવી શકે છે. એ ખામી કંઈ ચોવીસે કલાક માટે આપણો કબજો નથી લેતી હોતી. બાકીના સમયમાં જો આપણામાં ભાવપૂર્વકનું નામસ્મરણ, એનું ચિંતવન, મનન અને પ્રાર્થના-ભજન થયે જતું હોય, તો તે ખામી પણ અવશ્ય મોળી પડે જ પડે, પણ ખરી વાત તો એ છે કે આપણે તે દિશામાં મરણિયો નિર્ધાર નથી પ્રગટાવી શક્યા, તેમ જ તે દૂર કરવા ખરા દિલની પ્રાર્થના નથી કરી શકતા. કોઈ પણ વસ્તુની ઝંખના થતાં તે પમાય છે. તેમાંથી બચવાની અને તે દૂર કરવાની ઝંખના-Volcanic Aspiration -જાગે તો તેમ પણ થાય જ.

ઈશ્વરની દયા તો હરહંમેશ છે જ. વૃત્તિઓનો હુમલો ના આવે તો જ એની દયા છે એમ માનવું બાલિશ છે. તેવી વૃત્તિનો હુમલો આવે ત્યારે તેમાંથી પસાર પણ થઈ જવાય

અને પછી તો તેવો હુમલો આવે જ નહિ તેવી સ્થિતિ શક્ય છે અને તેમ થવું બહુ કઠિન પણ નથી, આપણી Sincerity-પ્રમાણિકતા ઉપર તે અવલંબે છે.

હજી આપણને આપણા ધ્યેયની ગમ પડી નથી. વૃત્તિઓના પાશમાંથી છૂટી શકવું તદ્દન શક્ય છે.

કોઈ પણ વ્યક્તિ સાચા અર્થમાં પ્રભુભક્ત બની શકે છે. જો તે પરત્વે તે સાચી દિશામાં Sincere-પ્રમાણિક પ્રયત્ન કરે તો.

પ્રમાદી જીવ સાધના શું કરી શકશે ? મોટા, મારું બધું સંભાળી લેજો અને મને પ્રભુનો ભક્ત બનાવજો. આવાં વેણ વ્યર્થ છે. મોટા, બધું જ તમારું સંભાળવા તત્પર છે, જો તમે મોટાને સંભાળવા તૈયાર-તત્પર હો તો. આપણે તો રખડતા અને ફરતા ફરવું છે અને બોજ બીજા પાસે ઊંચકાવવો છે, તે નહિ બની શકે.

મુક્તની પ્રાર્થનાક્રિયા

સ્વજન : મોટા, મેં મારા જીવનની બધી હકીકત આપને લખીને આપી. જીવનમાં ખૂબ સહન કર્યાં કર્યું છે. આપના પ્રેમથી મને આશા જન્મી છે. હવે, આ બધામાંથી ઉગારો.

શ્રીમોટા : તમારી જીવનકથની વાંચીને મનમાં તો ઘણું લાગી આવે છે. એક વખત ભગવાન અને લક્ષ્મીજી બેઠાં હતાં. ભગવાન એકદમ સફાળા ઊઠ્યા. લક્ષ્મીજી કહે, ‘કેમ?’ તો કહે, ‘મારા એક ધોબી ભક્તને લોકો મારે છે.’ પણ તેઓ તો થોડેક દૂર જઈને તરત જ પાછા વળ્યા. લક્ષ્મીજી કહે કે ‘એકદમ કેમ પાછા વળ્યા?’ તો ભગવાને કહ્યું કે ‘ધોબીએ તો સામાવાળાને પથરા મારવા માંડ્યા. એટલે હવે મારું કામ

ત્યાં રહ્યું નથી.’

આમાંથી જેટલું સમજાય તેટલું સમજજો. આપણે ભાગે જે સહન કરવાનું આવ્યું હોય તે પ્રેમથી, ઉમળકાથી પ્રભુપ્રીત્યર્થે સહન કરીએ, તો જ આપણે ઊગરી શકીએ. બચવાનો તે જ એકમાત્ર ઉપાય છે. મને તો તમો માટે ઘણી લાગણી છે અને પ્રેમ પણ છે. હું તમને કેવળ કહું છું તેવું નથી અને તમને તે પુરવાર પણ કરી આપી શકાયું છે. તમને કઈ રીતે આશ્વાસન આપવું તે પણ મારે માટે તો એક ગડમથલની હકીકત છે. પ્રાર્થના સિવાય મારી કને બીજો કશો સહારો નથી. ભગવાનના સ્મરણમાં અને પ્રાર્થનામાં પણ તમને શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ હજી પ્રગટેલાં નથી. હું તો માત્ર તમો માટે પ્રાર્થના કર્યા કરીશ. પ્રભુ તમને હિંમત અને શાંતિ આપે અને સાચી સહનશક્તિ પ્રેરે એ જ પ્રાર્થના.

પ્રભુસ્મરણની ભાવનાનું ધન

સ્વજન : પ્રભુસ્મરણનું જોશ હજી પૂરેપૂરું પકડાતું નથી. આથી, જીવનમાં ઉઠાવ પણ થતો નથી. મને એમ લાગે છે કે આ બધું કરેલું શું નકામું જાય છે ?

શ્રીમોટા : સ્થૂળ ધન કમાઈએ તે જુદી જુદી રીતે ખર્ચાઈ જાય તે ખરું, તો ભગવાનના સ્મરણની ભાવનાનું ધન ખર્ચાઈ જાય ખરું ? સ્મરણનું ધન ખર્ચાઈ જતું નથી. નકામું પણ જતું નથી, પરંતુ તેનો જોઈએ તેવો ઉઠાવ થતો નથી, કારણ કે તેનો ઉઠાવ થવાને કાજે આપણી ભૂમિકા યોગ્ય હોતી નથી. કામ, ક્રોધ આદિ વૃત્તિનું જોશ જો મોળું પડી જાય, તો ભગવાનના નામનો ઉઠાવ એકદમ થાય. હાલમાં કામ, ક્રોધ આદિનું

પ્રબળપણું હોવાથી અને પ્રભુનું સ્મરણ લાંબો ગાળો એટલે ૧૬-૧૭ કલાક પણ ચાલતું ના હોવાથી પેલા કામ, ક્રોધ આદિ આગળ સ્મરણનું બળ મોળું પડે છે. કામ, ક્રોધ આદિના જુસ્સા જેટલો સ્મરણનો જુસ્સો પ્રગટ્યો નથી. તેમ છતાં જ્યારે સ્મરણના સંસ્કારો ઉદય વર્તમાન થશે ત્યારે તે પ્રમાણે જ તેવું વલણ પ્રગટવાનું. એટલે તે દિશામાં આપણી ગતિ થવાની. ભગવાનની ભાવનાનું ધન કદી નાશ પામતું નથી. તેને હાલને તબક્કે ઉપયોગમાં આણવાનું કામ આપણું પોતાનું છે. કામ, ક્રોધ આદિ એકદમ જો મોળા પડી જાય અને સ્મરણની નિરંતરતા પ્રગટે તો સ્મરણનું જોશ આપમેળે પ્રગટે.

પૂજ્યશ્રીની પ્રેમચેતના

સ્વજન : મોટા, લોહચુંબક લોઢાને આકર્ષી લે એમ મને આપ આકર્ષી લો. આપની સહાયથી જ મારું કલ્યાણ થવાનું છે. આપ જ્યારે કડક બનીને કેટલુંક કહો છો ત્યારે હું મુંઝાઈ જાઉં છું. છતાં પાછું આપ વહાલ પણ ખૂબ કરો છો.

શ્રીમોટા : લોહચુંબક લોઢાને ખેંચી શકે, પણ લોહું એના વર્તુળની મર્યાદામાં આવે તો જ. પેલું લોહું લોહચુંબક તરફ ખેંચાવા ન માંડે ત્યાં સુધી નહિ. આ તો તમે જ જે દાખલો કહ્યો છે એટલે કહું છું. આ જગતમાં પોતાના વિના ખરેખરી સહાય કરનાર કે મદદ કરનાર બીજું કોઈ નથી. પોતે જ પોતાને ઉઠાવી શકે. ગીતામાતા પણ મારી આ હકીકતનું સમર્થન કરે છે.

તેમ છતાં મહાત્માઓની મદદ નથી એવું નથી. હું પોતે તેવો મહાત્મા કે સંત પણ નથી. ભગવાનની કૃપા અને એના હુકમ વિના કશું બનતું નથી. હું તો માત્ર એની કૃપાથી ચાહવાનું

કર્્યા કરવામાં સમજું છું. આપણા હૃદયનો પ્રેમભાવ ખરેખરો કુવારાની પેઠે જ્યારે કૂટી નીકળશે ત્યારે તે જ જે તે કંઈ યોગ્ય કરાવશે. પ્રેમ એ માત્ર કાલ્પનિક લાગણી નથી. પ્રેમ જેવું કોઈ બળ નથી અને પ્રેમ જેવી કોઈ શક્તિ નથી. જો પ્રેમ જાગે અને જેને માટે પ્રેમ જાગેલો હોય, તો તેના કહેવા પ્રમાણે આપણાથી વર્તાય જ. માટે, કૃપા કરીને આપણે એકબીજાને ખૂબ ચાહીએ તે જ ઉત્તમ રસ્તો છે. ભગવાનનું ભજન, સ્મરણ, પ્રાર્થના ખૂબ કર્યા કરજો.

બીજાનો આધાર ન શોધો

સ્વજન : સાધનાના ક્ષેત્રમાં બીજાના સહારા વિના આગળ જ ન વધાય એમ કહેવાયું છે, એનો શો અર્થ થતો હશે ?

શ્રીમોટા : ગીતાજીમાં એક શ્લોક છે.

‘યો યથા મામ્ પ્રપદંતે, તાન તથૈવ ભજામ્યહમ્’

મને જે રીતે જે કોઈ ભજે છે, તેને તે રીતે હું ભજું છું. સાધનાનો આ મૂળ પાયો છે. ભગવાન પોતે આપણને મદદ કરવા તૈયાર છે. તે ગીતાના આ વાક્યમાંથી સાબિત થાય છે. આપણા પોતાનો જ આપણે ઉદ્ધાર અને વિનાશ બંને કરી શકીએ. પોતે પોતાનો જ મિત્ર અને શત્રુ છે, એ પણ ગીતાના એક શ્લોકનો અનુવાદ છે.

સાધનાના ક્ષેત્રમાં બીજાના ઉપર આધાર રાખવાની વાત બહુ પ્રમાણભૂત નથી. એ તો જગતનાં લૂલાં માનવીઓએ શોધેલું એક મિથ્યા આશ્વાસન માત્ર છે. આપણે પોતે જ મથવું જોઈશે. દિલનો દિલમાં દિલથી સાચો ખરેખરો સંપૂર્ણ મૈત્રીભાવ પ્રગટી શકે તોપણ કામ બને ખરું. એટલે આપણે ભગવાનનું

સ્મરણ કરતા રહીએ અને મૈત્રીભાવ કેળવતા રહીએ. આમાં નિરાશ થવાનું કશું કારણ નથી. જે કરવાનું હોય તે કર્યા કરીએ, તો ગતિ થયા વિના ના રહે. સ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, સત્સંગ, સદ્વર્તાવ, સદ્વાંચન આ બધાંનો વારાફરતી પ્રયત્ન કર્યા કરીએ અને ભાવનાનું અવલંબન લીધા કરીએ, આમ કર્યા કરવામાં જ માનવું એ જ શ્રેયનો માર્ગ છે.

ભૂમિકા લક્ષણ

સ્વજન : કેટલાક કલાક લગી સ્મરણ કરીએ તો આપણી ભૂમિકા ઊર્ધ્વકક્ષાની થાય ?

શ્રીમોટા : આખા દિવસના સમય દરમિયાન સાત કલાક સ્મરણ થઈ શકે. અથવા તો સયમના તેટલા તબક્કામાં એનું સ્મરણ ચાલ્યા કરે, તો તેવો જીવ ચૌદ ભૂમિકાઓમાંથી છઠ્ઠી ભૂમિકાવાળો કદાચ કહી શકાય, કારણ કે રોજનું છસાત કલાક જે જીવ ભગવાનનું સ્મરણ કરે તેને જાણ્યેઅજાણ્યે પણ ભગવાનનું ભજન કરવાની થોડી ઘણી પણ ભૂમિકા પ્રગટેલી છે તેમ ગણાય. ભગવાનનું સ્મરણ કરવાને જેને દિલ પ્રગટે છે ત્યારે કર્મના વખતમાં અને વાતચીતના સમયમાં પણ તે તેમ જરૂર કરી શકે છે. આપણે ઉત્સાહ, ખંત અને ઉદ્યમ કેળવી કેળવીને વધુમાં વધુ ભગવાનનું સ્મરણ થઈ શકે તેવો અભ્યાસ પાડતા રહી તેવો પ્રયત્ન કરતાં રહેવું.

સ્વપ્નમાં સદ્ગુરુ

સ્વજન : સદ્ગુરુ સ્વપ્નમાં આવે એ શિષ્યની ઉચ્ચકક્ષા સૂચવે છે ? સદ્ગુરુના સ્વપ્નથી શું સમજવું ?

શ્રીમોટા : કોઈ શિષ્યને તેના સદ્ગુરુનાં દર્શન

અવારનવાર સ્વપ્નમાં થયાં કરે છે, પણ જો શિષ્યને પોતાના ગુરુ માટે ખરેખરી ભક્તિ પ્રગટી ગયેલી હોય અને આવાં સ્વપ્ન આવે તો તેમાં હિસ્સો શિષ્યનો. જો શિષ્યને એવી ખરેખરી ભક્તિ પ્રગટી ના હોય અને તેવાં દર્શનવાળાં સ્વપ્ન આવતાં હોય તો હિસ્સો સદ્ગુરુનો.

ચેતનના અનુભવનું પૃથક્કરણ

સ્વજન : મોટા, આપે પરમાત્માનો અનુભવ કર્યો. આ દેહરૂપમાં એ પરમાત્માના પ્રાગટ્યથી અમે પણ ધન્ય થયા છીએ. ચેતનનો-પરમ તત્ત્વનો અનુભવ થયા પછી શરીરના ગુણધર્મો પણ બદલાતા જ હશેને ?

શ્રીમોટા : શરીર દ્વારા જ આત્માને ઓળખી શકીએ છીએ અને એટલે તો માનવદેહને દોઢલો ગણ્યો છે અને એ જ કારણથી એનું મહત્ત્વ ઘણું વિશેષ છે. ચેતનને અનુભવવા માટે મનુષ્યયોનિ સિવાય બીજું કોઈ મુક્તિદ્વાર નથી. શરીરનું એવું મહત્ત્વ હોવા છતાં પણ ચેતનના આધારે શરીર છે એમ જાણી, સમજી તેને અનુભવી શરીરનો ખ્યાલ જાગતાં ચેતનને જ મહત્ત્વ અપાયાં કરાય એ જ ખરું છે.

ચેતનની સંપૂર્ણ અનુભૂતિ પ્રાપ્ત થયા છતાં શરીરનું જડત્વ ચેતનની પરાકાષ્ટામાં પૂરેપૂરું પ્રગટી શકતું નથી, તે પણ સાધનાનો ઈતિહાસ છે અને વાસ્તવિકતા છે. શરીરના અણુઓમાં ચેતન પ્રગટેલું રહે છે તે વાત સાચી, પરંતુ સાધનાના અનેક તબક્કાઓને વટાવીને જતાં જતાં એક કાળ એવો પણ પ્રગટે અને શરીરની પણ એવી ભૂમિકા પ્રગટે કે તે શરીરના જડત્વમાં પ્રસરીને શરીર પણ તેના ગુણધર્મ અને

ગુણશક્તિમાં પ્રવર્તી શકે.

ચેતનનો વિસ્તાર અનંત છે. એટલે તેની મર્યાદા તો સંભવી શકતી નથી. માટે, શરીરના જડત્વમાં પ્રસરીને શરીર પણ ચેતનના ગુણધર્મ અને ગુણશક્તિમાં પ્રવર્તી શકે. આમ, જ્યારે શરીરના જડત્વમાં પણ ચેતનની ગુણશક્તિ પ્રગટે ત્યારે એક શરીરધારી જીવાત્મા ચેતનનો ગુણધર્મ અને ગુણશક્તિ તેનાં આંતરિક કરણોમાં પ્રગટેલી પોતે અનુભવી શકે અને તેમ છતાં શરીરમાં તેવા ચેતનનો ગુણધર્મ અને ગુણશક્તિ હજુ પૂરાં પ્રગટેલાં ન હોય. તે બંને પ્રકારના અનુભવમાં ચેતનની કક્ષાએ કંઈક થોડો ઘણો ફરક તો હોય ખરો, એવી મારી ગાંડીધેલી સમજણ છે. અને તે જ કારણે શરીરનું મહત્ત્વ તે પૂરતું વિશેષ આગળ પડતું લાગે છે. આવી શક્યતા સાંપડી શકે ત્યારે ચેતનનો વિજય સંપૂર્ણપણે પ્રત્યક્ષ ઝળઝળાકાર થયેલો ગણાય. જોકે તે અંતિમ અનુભવ છે તેમ તો ના ગણાય, કારણ કે ચેતન પોતે અનંત છે. મર્યાદામાં અમર્યાદાનો અનુભવ થવો એ એક બહુ મોટી ચમત્કારી હકીકત છે અને અંતે તો મર્યાદા પણ મર્યાદા હોવા છતાં અમર્યાદાવાળી સ્થિતિમાં પ્રગટે અને મર્યાદાના પણ ગુણધર્મ અને ગુણશક્તિ ફેરવાઈ જાય તે પણ અનુભવનું એક અંતિમ રહસ્ય ખરું. જોકે ‘અંતિમ’ લખ્યું છે, તે પણ સાપેક્ષ-Relatively-સમજવું.

સંસારની ઘટમાળમાં કર્મોની રીત

સ્વજન : મોટા, સંસારના આ પ્રવાહમાં કર્મોમાંથી જ ઊંચા અવાતું નથી. આ કર્મ કરતાં કરતાં એમાં જ ખૂંપી જવાય છે. કર્મ કરતાં પ્રભુની કૃપાનો અનુભવ કેવી રીતે થાય ?

શ્રીમોટા : સંસારની ઘટમાળ તો ચાલ્યા જ કરવાની. તેનો કદી અંત નથી. આપણે સંસારની ઘટમાળમાં હોવા છતાં સંસારની ઘટમાળની મર્યાદામાં જકડાઈ ના જઈએ, બંધાઈ ના જઈએ, અને તે સંસારની ઘટમાળનાં કર્મોને શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળે સમર્પણની પુષ્પાંજલિ તરીકે ભેટ મૂકવાના એવા ઉપયોગના હેતુના જ્ઞાનભાનથી તે બધું કર્યા કરીએ અને એવી રીતે સમર્પણના ભાવથી જે કર્મો પ્રભુપ્રીત્યર્થે પ્રગટે છે તેવાં કર્મો ભલેને સંસારની ઘટમાળમાં હોય, તોપણ તેવાં કર્મો ભગવાન પરત્વેની અભિમુખતા પ્રગટાવવાને માટે બહુ મોટું સાધન બની જાય છે.

આપણે કર્મ તો કરવાનાં જ છે, તો પછી જે કર્મથી સાચી અભિમુખતા પ્રગટે તે રીતે અને તે ભાવે પ્રભુકૃપાથી કર્મ કરવાં. તેવાં કર્મથી આપણામાં ભગવાન પરત્વેની તેવી ભાવના સજીવ બને છે. એ લાભ જે જીવ જીવનને સાર્થક કરવા ઈચ્છે છે, તેને માટે કંઈ જેવો તેવો ના ગણાય. પ્રભુની કૃપાનો મહિમા જેમ કોઈ ગરીબમાં ગરીબ માણસને કોઈ ધનાઢ્યની ઓથ મળી જાય ત્યારે તેને એક અનોખો આનંદનો ઝરો ફૂટેલો તેના જીવનમાં અનુભવાય છે અને તેની ખૂબી તો તે જ જાણે છે, એવો અનુભવ આવા ઘટમાળનાં કર્મો પણ જો આપણે ઉપરની રીતે અને ભાવે કરીએ, તો તેવો અનુભવ થયા વિના રહેતો નથી.

શ્રીચેતનની ઓથ અને હૂંફ પામવી તે કંઈ જીવનનો જેવો તેવો લહાવો નથી અને એવી ઓથ અને હૂંફ કંઈ એમ ને એમ તો મળતી નથી. એને માટે પ્રથમ તો એવી ચેતન

પરત્વેની અભીપ્સા આપણને પ્રગટેલી હોવી જોઈએ, અને એવી અભીપ્સા પ્રગટે છે ત્યારે એ અભીપ્સાની ભાવના ચેતન પરત્વેની અભિમુખતા આપણા આધારમાં પ્રગટાવે છે. એટલા માટે સંસારની ઘટમાળમાં મળેલાં કર્મ આપણે જડસુ રીતે ન કરતાં સમર્પણની ભાવનાની રીતે અને એ ભાવે કરવાનું કરીએ, તે ઘણું ઘણું જરૂરનું છે.

પરિસ્થિતિનો હેતુ

સ્વજન : મોટા, આપણે જેમ સદ્ભાવનાથી વર્તવા તત્પર થઈએ છીએ એમ મુશ્કેલીઓ વધતી જાય છે. આઘાતો પણ વધારે આવે છે, જાણે આપણે સતત તપ કરતાં હોઈએ એવું લાગે છે.

શ્રીમોટા : તપ વિના, મુશ્કેલીઓ વિના અને આઘાત પ્રત્યાઘાતની લાગણીઓને સમભાવે વહન કર્યા વિના જીવનનું સાચું ઘડતર થતું નથી. સદ્ભાવ રાખનારને અને જીવનમાં તે પરત્વેનું જેને મહત્ત્વ પ્રગટેલું છે અથવા તો જેના જીવનનો રાહ સદ્પરત્વેનો છે તેવાઓને મુશ્કેલીઓ વધારે પ્રગટે છે. તે ભગવાનની પરમ કૃપા છે. મનની સમજણ મેળવવાને અને કેળવવાને માટે અથવા તો આપણા મનની ભૂમિકા કેવા પ્રકારની છે, તેની પ્રત્યક્ષ પરીક્ષા માટે આવી પરિસ્થિતિ આપણને મળે છે. આપણે મનાદિકરણથી અને મનાદિકરણની ભૂમિકામાં કેવાં છીએ તે સમજવાનો કાંટો તો મળી રહેતા પ્રસંગોમાં આપણને કેવા આઘાત પ્રત્યાઘાત ઊઠે છે, તે જ એક સાચું લક્ષણ છે. આપણને ગમે તેટલો ભલેને અન્યાય થતો હોય, તેમાં આપણે તો તપની ભાવનાને કેળવવી

અને સેવવી. બેળે બેળે સહન કરેલું નકામું જવાનું. એટલા માટે પ્રેમથી અને ઉમળકાથી સહેવાનું આવે તે સહેજો. સદ્ભાવ કદી છોડશો નહિ. આપણા જીવનનું સાચું ઘરેણું તો એ જ છે.

ભગવાન તમો ઉપર કૃપા કરે તેવી પ્રાર્થના. આપણે કદી પણ એકલા કે અટૂલા નથી, જો દિલમાં एना પરત્વેની સાચી ભાવના પ્રગટી ગયેલી હોય તો.

પ્રશ્નચર્યા વખતે

સ્વજન : નોકરીમાં ફરજરૂપે પ્રશ્નચર્યા થાય ત્યારે ઘણા મતભેદો અને વિરોધો ઊભા થાય છે. ચર્યામાં કેટલે અંશે અને કેવા ભાવથી સક્રિય થવું એ સૂઝતું નથી, તો એ વખતે સ્મરણ તો કેવી રીતે ટકે ?

શ્રીમોટા : જે કોઈ વ્યક્તિની સાથે જે પ્રશ્ન ચર્યાય તે પ્રશ્નના મહત્ત્વને કેંદ્રમાં રાખીને આપણે તો બોલવાનું હોય. પ્રશ્નનું મહત્ત્વ એ જ અગત્યનું ગણાય, વ્યક્તિ નહિ. જે પ્રશ્નનું મહત્ત્વ આપણે જે રીતે સ્વીકારતા હોઈએ, તે રીતે સામી વ્યક્તિ ના સ્વીકારતી હોય, તો તે સામી વ્યક્તિનું તે પ્રશ્ન પરત્વેનું મહત્ત્વ કેવી રીતનું છે, તેનો દષ્ટિકોણ પણ આપણી સમજમાં ઊગી જવો જોઈએ. અને તે પ્રશ્ન પરત્વેનું આપણું સમજેલું મહત્ત્વ અને સામી બાજુનું તે પ્રશ્ન પરત્વેનું મહત્ત્વ એ બંનેનો આપણે સમતુલાથી વિચાર કરવાનો હોય. આપણે કોઈ રીતે પૂર્વગ્રહથી ઢળેલા ના હોઈએ કે થયેલા ના હોઈએ, તો આપણને સાચી વાત સમજાઈ જાય ખરી. આમાં કોઈ વ્યક્તિના મહત્ત્વની વાત નથી અને વ્યક્તિ પરત્વેનો

ઝોક પણ ના હોવો જોઈએ. જે પ્રશ્ન હોય તે આપણી રીતે જ ઉકેલાવો જોઈએ તેવું સાધારણ રીતે આવી સંસ્થાઓનું વલણ રહ્યા કરે છે. આવા પ્રશ્નોમાં વ્યક્તિના વિશે કંઈ કશું આપણું દિલ વિચારે, તો તે યોગ્ય ના ગણાય. પ્રશ્ન જ મહત્વનો છે, વ્યક્તિ નહિ.

વિચારોનો પ્રવાહ ચાલતાં નામસ્મરણ દૂર ફેંકાઈ જાય છે. એનો અર્થ એ કે આપણો અનુરાગ સ્મરણ પરત્વેનો મોળો છે. વિચારોની પકડમાંથી બચવા માટે, તો તે પરત્વેની તટસ્થતા પ્રગટે તો જ શક્ય બને બાકી નહિ.

નિરંતર મસ્તી

સ્વજન : ચોવીસે કલાક મસ્તી જ રહ્યા કરે એવું ક્યારે બને ?

શ્રીમોટા : ચોવીસે કલાક મસ્તી, મસ્તી અને બસ મસ્તી જ પ્રગટે એવું તો ત્યારે જ બને કે જ્યારે એવા પ્રકારની ભાવનામાં આપણે એકધારા સતત મચેલા રહ્યા કરતાં હોઈએ. માત્ર એવો વિચાર આવવાથી કશું વળતું નથી. ભગવાનનું સ્મરણ અને તેની ભાવના અને સકળ પ્રકારનાં કર્મ કરતાં કર્મના હાર્દમાં એકમાત્ર તેનો જ ભાવ જીવતોજાગતો પ્રગટેલો હોય ત્યારે તેમ બને. ભગવાનની કૃપાથી સરળ અને સહજ એવું હરિસ્મરણનું સાધન જો આપણે કરી શકવાને શક્તિમાન થઈએ, તો આપણને એક પ્રકારનો આત્મવિશ્વાસ પણ પ્રગટી શકે. માટે, પહેલાં એવું તો કરો.

સહારો

સ્વજન : મને એકલવાયાપણું લાગે, તો મારે શું કરવું જોઈએ ?

શ્રીમોટા : તારા દિલમાં દિવસે દિવસે ભાવના પ્રગટતી જાય છે અને તું ભજનો લખે છે. એટલે તેનો સહારો તને આપમેળે મળ્યા કરશે. જ્યારે જ્યારે તને એકલું લાગે, કંઈક મન ઉદાસ લાગે, ત્યારે ત્યારે તારે ભજન લખવાં અને ગાવાં. જ્યારે દિલમાં દિલ જાગે છે અને ભાવના પ્રગટે છે ત્યારે એકલવાયાપણું કદી લાગતું નથી. ખરી વાત તો એ છે કે આપણને હજી ખરેખરી દિલમાં જો ઉત્કટ પ્રકારની લાગણી પ્રગટે, તો તને એક એવું આકર્ષણ જાગીને દિલ ખેંચાયા કરે કે તેને લીધે એકલવાયાપણું તો કદી લાગે જ નહિ.

‘મોટા’ મળ્યા !

સ્વજન : મને તો આપ મળ્યા છો એથી ધન્યતાનો અનુભવ થાય છે.

શ્રીમોટા : તને મોટા મળ્યા છે, તે મોટામાં મોટો અનુભવ છે એમ જાણજે. તારા દિલમાં મોટાને માટે ખરેખરો પ્રેમ જાગી જાય અને મોટા તારા દિલમાં ખરેખરો જીવતો-જાગતો થાય એવું તારે વારંવાર લક્ષ પરોવવું, અને એ મોટાને આપણા દિલમાં જગાડવાને માટે આપણા દિલની પ્રેમની ભાવનાને તેનામાં વારંવાર જગાડ્યા કરવી અને વારંવાર તેનું સ્મરણ કર્યા કરવું અને તેની સ્વરૂપ આકૃતિને આંખ આગળ અને મનમાં પરોક્ષ રીતે અને પ્રત્યક્ષ રીતે વારંવાર જગાડ્યાં કરવી. તારું દિલ જો મોટાનામાં જાગી ગયું અને તેમાં જો એકતાર થઈ ગયું તો પછી તારા પોતાના જીવનમાં એક જબરજસ્ત

મોટી ઓથ છે અને માથે કોઈ સમર્થ બેઠો છે, તેનો અનુભવ તને થયા જ કરશે.

ભક્તનેય વિપત્તિ ?

સ્વજન : મોટા, આપ તો બોલી નાખો છો એવું બને છે. તોય આપને કામમાં ક્યારેક વિપત્તિ તો આવે છે ખરી. જોકે આપ તો એ વેળાએ પણ નિશ્ચિંત જ હો છો.

શ્રીમોટા : ભગવાનની કૃપા છે અને જ્યાં જ્યાં બોલ નાખીએ ત્યાં ત્યાં તે ફળે છે અને એવા અનેક દાખલા બનતાં આવ્યા છે. એટલે સાવ નિશ્ચિંત છું કે માથે સમર્થ ધણી ગાજે છે. તેનો અર્થ એવો નથી કે ભગવાનના ભક્તને પણ સદાય કાળ એવી સરળતાનો જ યોગ પ્રગટ્યા કરે. તેને માથે પણ મુશ્કેલી અને વિપત્તિનાં મુશળધાર વાદળો કદીક તો વરસતાં હોય છે, પરંતુ ત્યારે તે ભગવાનની ભાવનામાં રમતો હોવાથી, તે બધું તેને મૂઝવી શકતું નથી.

એવું જ હાલ તો ભગવાનની કૃપાથી અમારું બધું સરળતાથી ચાલે છે. એવી એની અનંત કૃપાનાં દર્શન જીવનની અસાધારણ સ્થિતિમાં પણ અમને તેની કૃપાથી જીવતાંજાગતાં ટક્યાં કરશે એવો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટેલો છે. એટલે જ નિશ્ચિંતતા પ્રવર્તે છે.

માથે આવી પડેલો ધર્મ યોગ્ય રીતે અને ભાવનાથી પ્રેમથી બજવવો અને આપણે મોટાની સાથે જ છીએ એવી ભાવનાની ધારણા દિલમાં દિલથી રાખ્યા કરવી.

ધ્વજારોહણ

સ્વજન : દસેરાને દિવસે નડિયાદ આશ્રમમાં વડ ઉપર ધ્વજ ચડાવાતી ત્યારે આપ હાજર રહેતા. હમણાંથી આપ

હાજર કેમ રહેતા નથી ?

શ્રીમોટા : દસેરાએ ધ્વજારોહણનો દિવસ નડિયાદમાં છે, તે હકીકત સાચી, પરંતુ હવેથી આવા કાર્યક્રમોમાં મારી હાજરી રહી શકાવી શક્ય લાગતી નથી. જે જે આશ્રમોમાં જે જે ભાઈઓ રહેતા હોય તેમના ઉત્સાહ અને ઉમંગ ઉપર હવે બધા કાર્યક્રમોનો આધાર રહેવાનો.

જીવનમાં નવું જીવન મેળવવાને માટે જે પ્રકારનો ઉત્સાહ, ઉમંગ, થનગનાટ અને તે પ્રકારની ઉમળકાવાળી તત્પરતા હોવી જોઈએ, તે કોઈનામાં દેખાતી નથી. મને પોતાને તો મારા પોતાને માટે કોઈ જાતની નિરાશા નથી, કારણ કે મેં તો મારું પોતાનું જીવન જીવી જાણ્યું છે, પરંતુ પ્રભુકૃપાથી જે સ્વજનો એમની મેળે મારી પાસે આવ્યાં, તેઓએ પ્રેમભક્તિથી કરીને જીવનનો હેતુ જીવતો રાખીને મને વળગવાનું કરી જાણ્યું નથી, એ એક સાચી હકીકત છે. તેવાં સ્વજનોની મારા પરત્વે નથી કોઈ પ્રકારની પ્રમાણિકતા કે વફાદારી કે નથી દિલની નિષ્ઠા. તેમના દિલમાં પ્રવેશવાની પણ મને જગા નથી, તેટલા પૂરતું મને દુઃખ છે. આ કંઈ માત્ર ફરિયાદ નથી પણ તે હકીકત છે.

દિલની એકતા

સ્વજન : આપને ખૂબ કામ હોય એટલે આપને અમે ક્યાંથી યાદ આવીએ ?

શ્રીમોટા : તારી સાથે ભાવનાથી દિલમાં દિલથી જોડાઈ રહેવાનું પ્રભુકૃપાથી બને તે કાજે દિલમાં તું અમને ઉમળકાથી સંઘરી રાખે તો જ બની શકેને ? માટે, તારા વિશે અમને દિલમાં

નિરાંત, નિશ્ચિંતતા પ્રગટે તો જ કંઈક ઠીક લાગે અને નિરાંત વળે. ગમે તેવા સંજોગોમાં અમે તો તમને ભૂલી શકતા નથી.

તારું સ્મરણ મને કેમ ન થાય ? આપણા જીવનના તાણાવાણા એકબીજાની સાથે વણાયેલા છે. તારું સ્મરણ કેટલીયે વાર મને તો થતું હશે. ભગવાનની કૃપાથી અમે તો દરેકનો હેતુપૂર્વક ઉપયોગ કરનારા છીએ. અમે તો કંઈ જ કશું નકામું જવા દેતા નથી. એટલે તારા સ્મરણનો પણ ઉપયોગ કરનારા છીએ. કૃપા કરીને તારા દિલમાં અમારા માટે પ્રેમભક્તિ પ્રગટે, તો અમને તો નિરાંત થાય અને જંપ વળે. કેટલાં બધાં વર્ષ સાથે રહ્યાં તોપણ હજી આપણે દિલમાં દિલથી હળ્યાં પણ નહિ અને મળ્યાં પણ નહિ, તો ગળી તો કેવી રીતે જઈએ ? માટે, તારે હવે તો મારા ઉપર ઘણી ઘણી કૃપા કરવાની છે !

ગુરુચેતનાનું કાર્ય

સ્વજન : આપ જેવા ગુરુ મળ્યા એટલે અમે હવે નિશ્ચિંત બન્યા કેમ ખરુંને ?

શ્રીમોટા : તમે આ ગઘેડાને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવાનું કરો છો, તે કેટલું યોગ્ય છે, તે તો તમે પોતે જાણો.

મારી પાસે કોઈ જ કશી સિદ્ધિની શક્તિ નથી. બીજું કશું જ આમતેમ બની શકે તેવી અલૌકિક શક્તિ નથી. હું તો માત્ર શ્રીચેતનના સ્મરણ, પ્રાર્થના, ભક્તિ, ધ્યાન આદિ સાધનથી કરીને દ્વંદ્વાતીત એની કૃપાથી થવાવાનું પ્રગટ્યું છે.

જીવન, ચેતનના એકમાત્ર અનુભવ કાજે છે અને તે માગી લે છે એક દૃઢ ટેકધારી સળંગ અખંડ ભાવભરી સાધના. જે હવે આપ સાહેબથી થવી શક્ય નથી. તેમ છતાં જો

સદ્ગુરુમાં સંપૂર્ણ પ્રેમભક્તિપૂર્વકનાં શ્રદ્ધાવિશ્વાસ પ્રગટી જાય, તો જીવનમાં ઉચ્ચ ભાવના પ્રસરી શકે અને મૃત્યુ ટાણે હરિસ્મરણ ભાવના પ્રગટે જ પ્રગટે. એટલું હવે એની કૃપાથી શક્ય ગણાય.

સંતહૃદય

સ્વજન : મોટા, અમને યાદ કરવાની આપને પણ મથામણ કરવી પડતી હશે ?

શ્રીમોટા : તને સંભારવામાં મને કંઈ મથામણ પડતી નથી. તારી સાથેનું મારું દિલ કંઈ આજનું થોડુંક છે ? જે કાળથી અને જે નિમિત્તથી આપણે મળ્યાં, તે કાળથી જ હું તો તારામાં મળેલો જ છું, પરંતુ મને તું તારામાં મળેલો અનુભવે ત્યારે તો તું કેવોક થઈ જાય ! મારામાં તારું દિલ પ્રેમભક્તિવાળું જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનું પ્રગટી જાય એ જ એક તારા વિશેની મારી અભિલાષા છે અને તે અભિલાષા તું મારી પૂરશે એવી આશા છે.

જે જીવની સાથે એક વખત દિલનું સગપણ થાય છે અને જો દિલ ખરેખરા સાચા ભાવનું પ્રતીક હોય છે, તો તે આપવાની ભાવનામાં ઓછું થવાપણું કદી બનતું નથી, વધ્યા કરે ખરું. તેથી, તારી સાથેનો ભાવ સદાય અમારા દિલ સાથે છે અને તે લઈને ફરીએ છીએ.

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

વિભાગ : ૨

આકાશી ઉજાસ

ટકોર

સ્વજન : મોટા, આપણને સોંપાયેલું કામ પૂરેપૂરું પાર પાડતા હોઈએ તોય આપણને વારંવાર ટોકવાનું કર્યા કરે છે. આથી, આપણને ખરાબ ન લાગે ?

શ્રીમોટા : કેટલાક માનવીનો સ્વભાવ જબરજસ્ત આગ્રહવાળો હોય છે. તેથી, પોતાની જ રીતે અને ધારણાએ જ કામ થાય એવો તેમનો ખ્યાલ હોવાથી વારંવાર તેઓ તે વિશે ટકોર કર્યા કરે છે, કારણ કે આજકાલ સામાન્ય માનવીના જીવનમાં યોગ્ય પ્રકારની વ્યવસ્થા, કાળજી, ચોકસાઈ, સંભાળ વગેરે ગુણો-કર્મ પરત્વેનાં-જોઈતા પ્રમાણમાં કેળવાયેલા અનુભવાતા નથી. એટલે પણ તેવી રીતે ઘડાયેલા માનવીને તેવી ટેવ પડી ગયેલી હોય છે, પરંતુ તેવી ટેવથી સામા 'જીવ'ના મનમાં કેવાં કેવાં વલણો ઊઠે છે, તે વિચારવાનું તેમનાથી બની શકતું નથી, અને અમુક કામ પોતાનાથી જે રીતે બને અને જે રીતે યોગ્ય થવું જોઈએ તેમ થાય તો ઉત્તમ એવી તેમના મનની ધારણા હોવાથી તેઓ તેમ માને તે પણ સ્વાભાવિક. એટલે તેવાનું સોંપાયેલું કામ ત્વરાથી યોગ્ય સંભાળ અને વ્યવસ્થાથી, ખંતથી અને કાળજીથી જો આપણે કરી શકીએ એમ હોઈએ અને તેવો વિશ્વાસ તેમને આપણા માટે પ્રગટી જાય અને આપણાં કરેલાં કામની અસર તેમને

દિલપસંદ થયું હોવાની તેમનામાં ખાતરી પ્રગટી ગઈ હોય, તો પછી તેઓ વારંવાર ટોકવાનું મૂકી દે છે ખરા.

મારે ઘણે ઠેકાણે-ઘણાં ઘરોમાં બીજાંઓના વિચાર અને સમજણની ધારણા પ્રમાણે કામ કરવું પડતું અને જે માણસે જે કામ સોંપેલું હોય તેને તે પસંદ પડી જાય અને તેમાંથી તેના સ્વભાવ અને પ્રકૃતિ સંતોષાય તેવી રીતે કામ કરવાની મેં ટેવ પાડી હતી. ત્યારે કોઈ મને કદાચ ટોકતું, તો હું તેનો અર્થ એવો ઘટાવતો કે હજુ મને ટોકવાની જરૂર પડે છે. તેનું કારણ એ કે તે કામ પરત્વેનો સામી વ્યક્તિનો વિશ્વાસ હું હજુ મેળવી શક્યો નથી. તેથી, હું એમ સમજતો કે હવેથી તે કામ મારે એવી રીતે કરવું કે જેથી તેના દિલનો વિશ્વાસ પૂર્ણપણે મેળવી શકાય. આ રીતે કર્મ આચરવાની મારી પદ્ધતિથી મને લાભ જ થયો છે અને આ હકીકત સમજવા જેવી છે અને મને તો આચરવા જેવી પણ લાગે છે. કોઈ આપણને જ્યારે ટોકે ત્યારે સામા જીવની સમજણ ધારણા પ્રમાણે આપણી તેટલી અધૂરપ છે, પરંતુ એ પ્રમાણે ઘણું ખરું કોઈ જીવ લક્ષમાં રાખી શકતું નથી કે લઈ શકતું નથી. મેં મારા જીવનમાં જોયું અને અનુભવ્યું છે કે કેટલાંયે આગ્રહી સ્વભાવવાળાં અને કર્મની ખાંખતવાળાં જીવોનાં આવાં સૂચનો અને ટકોરથી સામા માણસનાં દિલ કંઈક રંજ પામ્યાં છે. સામા માણસનું ગમે તેમ હોય પણ આપણા પોતાના હિતમાં સ્વીકારી શકાય, તો આપણને એથી લાભ જ છે. આ તો તને સમજણ પ્રગટે તે માટે કહ્યું છે.

તા. ૨૦-૧૧-૧૯૬૨

લગની

સ્વજન : મોટા, મને આપને મળવાની, આપની પાસે જ રહેવાની લગની લાગી છે ત્યારે આપ મને દૂર રાખ્યા કરો છો. એ સહન થતું નથી !

શ્રીમોટા : લગની લાગી જાય ત્યારે દૂર હોવાપણું તો ના લાગે. લગની લાગે ત્યારે દિલે દિલ મળેલાં અનુભવાય છે. અને લગનીથી દિલમાં દિલ પ્રગટેલું લાગે છે. લગનીમાં વિયોગનો ભાવ ના હોય. ઊલટો વધુ ચોટદાર અને દિલને વધુ આકર્ષણ પમાડનારો નીવડે છે. લગનીથી પ્રગટેલો વિયોગ એ પ્રેમનું એક બીજું પાસું છે. એવો વિયોગ પ્રેમની ભાવનાને વધુ તેજસ્વી અને સચોટ બનાવે છે અને વિયોગ ખરેખરો પ્રગટેલો હોય ત્યારે પળેપળ એકધારાં આપણાં મનાદિકરણ તેનામાં જ પ્રગટેલાં રહ્યાં કરે.

tl. ૨૦-૧૧-૧૯૬૨

માનવીમાં ચેતન

સ્વજન : દ્વંદ્વ અને ગુણની વાત જરાક સમજાવોને !

શ્રીમોટા : પ્રકૃતિ, દ્વંદ્વ અને ગુણની બનેલી છે. એટલા માટે જ દ્વંદ્વાતીત થઈએ ત્યારે જ પ્રકૃતિના સ્વામી બની શકાય. દ્વંદ્વો પણ અનેક પ્રકારનાં છે. સુખ-દુઃખ, પ્રકાશ-અંધકાર, દિવસ-રાત એમ અનેક પ્રકારે જુદાં જુદાં જીવનમાં સામસામી બાજુનાં જોડકાંની રચના તે દ્વંદ્વ. તેવાં દ્વંદ્વનાં જોડકાંમાં આપણે સતત ભેળવાયેલાં જ રહ્યા કરીએ છીએ, અને આપણી બુદ્ધિ પણ તેના પાસવાળી જ હોય છે. મનાદિકરણમાં એકલી બુદ્ધિનું તત્ત્વ જ એવું છે કે જે કંઈક અંશે દ્વંદ્વ અને ગુણના

પાસમાંથી અને તેમના પ્રદેશની મર્યાદા વટાવીને પણ થોડું ઘણું નિહાળી શકે છે અને સમજી શકે છે. એટલા માટે તો કહેવાયું કે Every humanbeing is potentially Divine. દરેક મનુષ્યમાં ગર્ભિત રીતે ચેતન છે. સામાન્ય માનવી પણ અણધાર્યા સંજોગોમાં અણધાર્યું બળ દાખવે છે અને તેવાં અનેક દૃષ્ટાંતો મળી આવે છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે માનવી જેવો છે તેવો ને તેવો તેના અસલ સ્વરૂપમાં ન પણ હોય, બલકે નથી.

અભ્યાસ

સ્વજન : મોટા, જીવનને પલટાવવાની વાત ઘણી મુશ્કેલ જણાય છે, હોં !

શ્રીમોટા : આપણે ચડાણના માર્ગે જવું છે, તો ચડાણમાં તો હંમેશ મુશ્કેલી અને તપ હોય જ. મુશ્કેલીઓમાં પણ જ્યારે હૃદયમાં આનંદ આનંદ ઊમટે અને કુવારાની જેમ આનંદ વધૂટે તેવા જ જીવો આ માર્ગને માટે લાયક ગણી શકાય. બાકી, મારા તારા જેવાઓને તો હજી ઘણું ઘણું મથવું પડે તેવું છે અને એવું મથવાનું પણ અનેક પ્રકારનું હોય છે અને તેવી સ્થિતિમાં પણ તેવા મથવાની પળે આપણને ઉમળકો પ્રગટેલો રહે તે ઘણું જરૂરનું છે. પ્રભુકૃપાથી તેવી તેવી પળે આપણે સભાનતા કેળવી શકેલાં હોઈએ તો જાગેલાં વલણ ઉપરથી અને તેની ગતિમાંથી વળાંક લઈ શકીએ. મથ્યા વિના આ માર્ગમાં આરો નથી. અભ્યાસ એ જ આપણો સારો સહારો છે અને તેનું પૂરેપૂરું ઉત્કટ ભાન પ્રગટે તો જ ગાડું ધીમે ધીમે પણ આગળ ચાલી શકે. માટે, સતત અભ્યાસની જરૂર. જો

બની શકે તો તેમાંથી શીખી લેવાનું. જીવનનો પ્રત્યેક પ્રસંગ ગુરુ છે.

તા. ૬-૧૧-૧૯૬૨

આત્મનિવેદનની દોષિત રીત

સ્વજન : સંસારમાં અથડામણ, ક્લેશ, દુઃખ આવે છે ત્યારે આત્મનિવેદનરૂપે જે તે બધું કહી દેવાનું કરું છું, પણ એથી શાંતિ-પ્રસન્નતા નથી પ્રગટતાં. એવી ને એવી સ્થિતિ રહે છે.

શ્રીમોટા : જે જીવ મુશ્કેલીમાં, પ્રસંગોમાં, ગૂંચોમાં આવરાઈ જાય છે, તે કદી ઉકેલ કાઢી શકશે નહિ અને સંસારમાં પ્રગટતાં આવા અથડામણના પ્રસંગોનું આત્મનિવેદન કરીએ, તે આત્મનિવેદન કરવાની યોગ્ય સમજણ જો પ્રગટી ન શકે, તો તેનાથી એટલે કે તેવા આત્મનિવેદનથી દોષ પણ વધારે પ્રગટે છે, કારણ કે જે આત્મનિવેદન આપણે કરીએ તેમાં જે જે બધું બનતું હોય તે કહીએ અને તેવા પ્રસંગમાં અટવાવાપણાને કારણે તેવા જીવને કંઈક આવેશ પણ પ્રગટેલો હોય. એટલે તેવા પ્રકારના નિવેદનથી તેવા આવેશના તે જ પ્રકારના સંસ્કાર વિશેષ ગાઢ બને.

ખરી રીતનું નિવેદન

સ્વજન : તો પછી આત્મનિવેદન કેવા પ્રકારનું હોય ?

શ્રીમોટા : આત્મનિવેદનમાં તો જે પ્રસંગ પ્રગટ્યો તેમાંથી ઊગરી જવા જે યુદ્ધ આપણે આપીએ અને જે પ્રાર્થના અને સ્મરણભાવ પ્રગટાવીએ તેના જ ઉપર ઝોક અને મહત્ત્વ વિશેષ હોય અને તેવા યુદ્ધની હકીકતનું જ નિવેદન હોય.

આ તમે લોકો જે નિવેદન કરો છો, તેમાં તો એના એ જ તમારી મારામારીની હકીકતો અને પ્રસંગો આવ્યા કરે છે અને તેનાથી તો તમારામાં એ જ પ્રકારના ગાઢ પ્રકારના વિશેષ હુમલા પ્રગટાવ્યા કરનારી, તમો પોતે જાતે જ, ભૂમિકામાં આવી જાઓ છો. એટલે જે રીતે તમે લોકો નિવેદન લખો છો, તે જ રીત આખી દોષવાળી છે. અને મારી સમજણે તો તેનાથી જીવનું કલ્યાણ નથી, અકલ્યાણ છે.

તેમ છતાં તારે તે રીતે કહેવું હોય તો ભલે કહેજે. મારી ના નથી. ઘણા લોકો કહે છે કે એ રીતે અમારું દિલ હળવું થાય છે, પણ એ વાત ખોટી છે. એ જ પ્રસંગના સંસ્કાર ઊલટા વધુ ગાઢ પડે, તે તો બુદ્ધિ પણ કબૂલી શકે તેવી વાત છે. આ તો નિવેદન કેવી રીતે કરવું જોઈએ તેની રીત સમજાવવા મેં કહ્યું છે. બાકી, એકની એક હકીકત તું વારંવાર કહ્યા કરશે તો તેનો જવાબ નહિ આપું, તે મારે તને પહેલેથી કહી દેવું જોઈએ. પોતાના કોયડાનો ઉકેલ કાઢવાને પોતે જાતે ઘણું ઘણું મથવું જોઈએ અને એવો જે ઉકેલ કાઢી શકે છે તેવા જ જીવનું આ માર્ગમાં કામ છે. એટલે ઉકેલ કાઢવાને પ્રેમથી મથો અને તેને સાચી ભાવનાથી જીવનમાં પ્રગટાવવાને એકતાન થાઓ, એ જ મારે તો આ સંબંધે કહેવાનું છે.

બીજી એક હકીકત સૂઝે છે-જો આપણે કોઈ વ્યક્તિને-આપણા કુટુંબના ખરેખરા સ્વજન માન્યા જ હોય, તો તેવા પરત્વે આપણા દિલનો ધર્મ પ્રેમથી તેનું સહન કરવાપણાનો છે, તો જ આપણે તેને દિલથી સ્વજન માનેલું છે, તે પુરવાર થાય. જો તમો પ્રેમથી સહન ના કરો, તો તે વ્યક્તિને તમે

સ્વજન માનેલું નથી, તે વાત ચોક્કસ. આપણું પોતાનું જ કોઈ ફરજંદ હોય અને ગમે તેમ વર્તે તો શું આપણે તેને થોડા જ છોડી દઈએ છીએ ? પણ પોતાના ફરજંદમાં તો મોહ-રાગ-આસક્તિ રહેલાં હોય છે.

જે જીવનું આપણને આડાપણું લાગે છે, તો શું તેનામાં બીજું કશું ગુણ જેવું હશે જ નહિ ? જીવની ભૂમિકા અવગુણ અને દોષોને એકદમ સ્વીકારી લે છે અને ગુણને તે સ્વીકારી શકતો નથી. એટલે એ જો સાચી સમજણ હોય તો આપણી ભૂમિકા હજી ઘણી ઘણી કાચી કહેવાય. ક્લેશ, કંકાસ, સંઘર્ષણ, અથડામણ અને અશાંતિના સંપૂર્ણ વાતાવરણમાં હોઈએ તોપણ આપણે તેની સાથે ઝૂઝીને સ્મરણ અને પ્રાર્થનાભાવમાં રહી શકીએ તેવા પ્રકારના ખમીરવાળા બનીએ. એવા જીવનું જ આ માર્ગમાં કામ છે. અથવા તે પ્રકારના સંજોગોમાં આપણો જીવતોજાગતો પ્રયત્ન પણ હોવો જોઈએ, તો તે પણ ચાલી શકશે. માટે, આ બધી હકીકતનું ધ્યાન રાખજે અને હવે પછી તારે જેવું નિવેદન કરવું ઘટે તેવું કરજે.

જે નિવેદનથી આપણામાં શ્રદ્ધા પ્રગટે, હિંમત પ્રગટે, ધીરજ પ્રગટે, ત્યાગ કરવાની શક્તિ ઊગે તે પ્રકારનું નિવેદન ઉત્તમ ગણાય અને તેવા જ આત્મનિવેદનનો કંઈક અર્થ. બાકી, મારા મનથી તો આ બધાં રોદણાં છે. અને વધુ પતન થવાનું એ લક્ષણ છે. આ તો નિવેદનની સાચી સમજણ પ્રગટે માટે કહ્યું છે. અત્યાર સુધી નિવેદન વિશે આવું કશું કદી કહ્યું પણ નથી અને નિવેદન અંગેનું આ મારું કહેવાનું તો જીવનવિકાસના શ્રેયસાધકે સમજવા જેવું અને અમલમાં મૂકવા જેવું છે.

તા. ૩-૧૨-૧૯૬૨

સંગ્રામનો હેતુ

સ્વજન : મારે મનહૃદયમાં ખૂબ મથામણ થયા જ કરે છે. અંતરમાં જાણે નિરાંતની સ્થિતિ જ ન હોય એવું અનુભવાય છે.

શ્રીમોટા : જેને જીવનનો વિકાસ કરવાનું ધ્યેય નિશ્ચિત થયેલું છે, એવા જીવને બીજા સામાન્ય જીવ કરતાં પણ વધુ પ્રમાણમાં ઉત્કટ સંગ્રામ પ્રગટવાના. એવા જીવને વધારે સંગ્રામ પ્રગટેલા લાગે છે, તેનું કારણ તેની તે પરત્વેની સભાનતા વિશેષ છે. બીજા જીવોને પણ પ્રગટતા તો હોય છે, પણ તેના પરત્વેની તેની સભાનતા નથી હોતી. એટલે તેને તેમ લાગતું નથી. ભાવનાને કસવાને માટે, તેજસ્વી બનાવવાને માટે અને જીવનનું ખમીર પ્રગટાવવાને માટે તથા ખમીરનું નિશ્ચિત સ્વરૂપ પ્રગટાવવાને માટે કેટલા પ્રમાણમાં સુસજ્જ-well equipped-છીએ તેની પરીક્ષા થવા કાજે, આપણો નિશ્ચય કેવો છે તેની જાણ થવા માટે, સંગ્રામમાંથી જીત મેળવવા માટેની અનેક પ્રકારની યોગ્યતા કેળવવા માટે, આપણા જીવનધ્યેયનો વિકાસ થવા કાજે, સંગ્રામ એ જરૂરનો છે. સંગ્રામ વિના માનવીનો વિકાસ થંભી જાય અને એ પણ દ્વંદ્વનું જ એક પાસું છે.

માણસ જેમ દુઃખથી ઘડાય તેમ સંગ્રામ એ જીવનઘડતર માટે જરૂરનો પ્રસંગ છે. સુખથી ઘડાવાની ભાવના તો ભાગ્યે જ કોક જીવમાં પ્રગટેલી રહે છે. કોઈ વીરલો જ સુખની પળોમાં પળેપળ જાગૃતિ સેવી શકે. જીવનના કલ્યાણનો શ્રેયાર્થી સુખમાં કે દુઃખમાં બંનેમાં એક જ પ્રકારના ધ્યેયને સદાય નજર સમક્ષ રાખીને તે બંનેમાં જાગૃતિપૂર્વક પ્રવર્તે. ઘણા ખરા

સામાન્ય જીવોની બાબતમાં સુખ એ સ્થિતિસ્થાપક છે. જ્યારે દુઃખ એ ગતિપ્રેરક-dynemic છે. સંગ્રામને દેખીને જે શૂરો જીવે છે, તેના હૈયામાં તો ઉમળકો પ્રગટે અને તે ભડવીર થઈને ઝૂઝે. તેવે કાળે આપણામાં તેવાં લક્ષણ પ્રગટે ત્યારે જ આપણે સાચા પંથે છીએ એમ પ્રમાણવું. ગમે તેવાં પરિણામોની સ્થિતિમાં જીવનનો કલ્યાણમય યાત્રી કદી ભાગવાનું તો કરી જ શકતો નથી અને જે તે કોઈ આવી પડેલી પરિસ્થિતિ ભગવાનની કૃપાપ્રસાદી તે સમજે છે.

તા. ૨૨-૧-૧૯૬૩

વિવાહ પસંદગી પ્રસંગે

સ્વજન : મારી દીકરીના વિવાહ માટે મુરતિયાની આખરી પસંદગી કરવા માટે આપ પધારો તો અમને ખૂબ ગમે.

શ્રીમોટા : ત્યાં મારી હાજરીની કશી જરૂર નથી. હું હાજર હોઉં તેથી બધું ઉત્તમ જ થાય કે હોય તેવી માન્યતામાં ભૂલ પણ હોઈ શકે. હમણાં જ બે-એક વર્ષ ઉપર એક સ્વજનનાં લગ્નમાં ગયો હતો. હાજરી આપી હતી અને લગ્ન બાદ થોડા સમય પછીથી પતિ-પત્નીને બિલકુલ બનતું નથી અને જુદાં રહે છે. એટલે મારી હાજરીથી કે મારી પસંદગી હોય તો બધું ઉત્તમ થાય તેવું કશું નથી.

તા. ૧૮-૪-૧૯૬૩

જીવનનું સ્વરૂપ

સ્વજન : જીવન ખૂબ સંકુલ છે. એના અનેક પ્રશ્નો છે. ઝંખનાઓ પણ અનેક પ્રકારની જાગે છે. એમાં જ્યારે આપ કહો છો એવી ઝંખના જાગે, તો ઘણું ઘણું સમજાય અને પમાય પણ ખરું.

શ્રીમોટા : જીવન એ જેમ સંકુલ છે તેમ છતાં એ એનું સુવર્ણમય મુખ ઉઘાડીને અંતરતમ જ્યોતનાં દર્શન પામી શકાય તેવું પણ છે. સત્ય, સુવર્ણમય પાત્રથી ઢંકાયેલું છે એમ શાસ્ત્રો કહે છે અને એ સુવર્ણમય પાત્ર એ જ આપણાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણનું કેંદ્ર બની જાય છે અને સત્યને કોઈ ઝંખતું પણ નથી. એવી રીતે જીવનની ઝંખના ખરેખરી લાગ્યા વિના કંઈ કશું બની શકવાનું નથી. ઝંખના એ જરૂરની-પાયાની મુખ્ય હકીકત છે. જે જીવને ઝંખના જાગે છે, તેને ભાવના પ્રગટ્યા વિના રહેતી નથી. અને ભાવના પ્રગટે તો તેનાં પણ ઘણાં લક્ષણો છે. ભાવનાનું પ્રત્યક્ષ એક મુખ્ય લક્ષણ તો એ કે તે સ્વએકાગ્ર અને સ્વકેંદ્રિત બનતું જાય. જો આપણને જીવન પરત્વેની સાચેસાચી ઝંખના જાગી હોય, તો આપમેળે બીજાંઓ તરફનાં દૃષ્ટિ-વૃત્તિ-વલણ આપણાં મોળાં જ પડે. એ ઉપરથી આપણે આપણું પોતાનું માપ કાઢવું. મેં તો તને શરૂઆતથી કહેલું છે કે ઝંખના પ્રગટ્યા વિના કંઈ કશું આગળ ડગલું ભરી શકાવાનું નથી.

મને તો લાગે છે કે હજી આપણામાં ખરેખરી ઝંખના પ્રગટી જ નથી. અને તેથી જ આપણા હાલહવાલ આવા પ્રકારના છે. દારૂ પીનારનો નશો પરખાયા વિના નથી રહેતો તેમ ઝંખના પ્રગટે તો તે જણાયા વિના થોડી જ રહી શકે ? ઝંખના ન હોય તો શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વકના અભ્યાસથી પણ તે જન્મી શકે ખરી, તો તેવા અભ્યાસમાં આપણું મન લાગવું અને ચોંટવું જોઈએ. અને આમ ને આમ જો પડી રહીશું તો ઊલટું તમો બધાંને કારણે મારી આબરૂ લુટાશે. અને તેવું

થાય તે પણ જરૂરનું છે. પ્રભુકૃપાથી સંઘ કાઢવા જવાનું તો કર્યું નથી અને શરૂઆતમાં સાધનાને અંગે સ્પષ્ટ હકીકત તો બધાંયને હું કહેતો રહ્યો છું. છતાં કોઈ બરાબર ચેતતું નથી અને ચેત્યા વિના લાગે તો કેવી રીતે ? માટે, કૃપા કરીને હવે જીવનને મહત્ત્વ આપીને કંઈક ઊંડા ઊતરવાનું થાય તો સારું.

તા. ૨૯-૯-૧૯૬૩

ભાવના અને ઝંખનાનાં લક્ષણો

સ્વજન : આપની વાતો સાંભળતાં કેટલીક વખત તો ગભરાઈ જવાય છે, કેમ કે ઉન્નત જીવન માટે અમારાથી જાણે ડગલુંય ભરાશે નહિ. આપ જે ઝંખના અને ભાવનાની વાત વારંવાર કહો છો, એનાં લક્ષણો કહો તો વધારે સ્પષ્ટતા થાય.

શ્રીમોટા : મારે કારણે કોઈને પણ ગભરાવાપણું હોય જ નહિ. જે જે કોઈ આ માર્ગે વળવાનું કરીને આવે તેમ છતાં જીવનમાં ભાવના પ્રગટેલી જ ન હોય, તો તે કેમ કરીને આગળ ધપી શકવાનું ? જેને થોડી ઘણી પણ ઝંખના જાગે છે, એને ભાવના પ્રગટ્યા વિના તો કેમ રહી શકે ?

ભાવના જાગે ત્યારે તે પરખાયા વિના કેમ રહે ? જો ક્રોધ, મોહ, દયા, પરોપકાર, કરુણા, ક્ષમા વગેરે પ્રગટે છે તો ખબર પડે છે, તો ભાવનાની કાં ખબર ન પડી શકે ? ભાવના પ્રગટે ત્યારે ત્યાગ, ઉદારતા, વિશાળતા વગેરે વગેરે ગુણ પ્રગટે જ પ્રગટે. એવી રીતે આપણા પોતાના રોજિંદા જીવનમાં પ્રગટતું આપણે પોતે અનુભવી શકીએ, તો આપણે પોતે જાતે જ તેમ સમજી-સમજી સાવ નિશ્ચિત થવાનું હોય. જો આ માર્ગે જવું હોય તો તેવી ઝંખના વિના જઈ જ શકવાનું નથી.

અને ઝંખના હોય તો ભાવના પ્રગટે જ પ્રગટે, તો આપણામાં તેમ છે કે કેમ તે જોવાનું છે. જ્યારે ભાવના પ્રગટે (અથવા ઝંખના ખરેખરી જો પ્રગટેલી હોય) ત્યારે જીવ વિશેષતઃ પોતાનામાં જ એકાગ્ર થવાપણામાં રાચતો હોય છે. બીજાઓ પરત્વે તેનાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ, વલણ ભાગ્યે જ વળતાં હોય છે, તો આપણું તેવું થતું હોય છે કે કેમ તે જાતે જ જોવું અને તપાસવું અને તે પછી માનવું કે આપણને સાચી ઝંખના જાગી છે કે કેમ ?

કદર ભાવના જો પ્રગટે છે, તો તેવું થવું શક્ય નથી હોતું. કેટલીક જાતની કદર અમુક કાળ પ્રગટે પછી તે વિલીન પણ થઈ જાય છે. પરંતુ જે ગુણ શક્તિ અથવા લાભ, રીત, કલ્યાણ અથવા સ્થૂળ લાભ જે જિંદગી પર્યંત ટકે-તેની કદર ભાવના પણ જિંદગી પર્યંત જ ટકે. એવી કદર ભાવના જો ટકતી લાગે તો તો તેવા પરત્વે ભક્તિપૂર્વકનો અહોભાવ દિલમાં દિલથી પ્રગટ્યા વિના કદી કાળ રહી જ ન શકે.

જે ઝંખના આપણને જે કાજે પ્રગટે, તેને આચારમાં, અમલમાં મૂકવાની ખેવના જાગે ત્યારે જ તે ઝંખના ગણાય નહિતર નહિ. વળી, જો ઝંખના જાગે અને જે કાજે જાગે તો એનું આચરણ કરતાં જતાં જતાં જે મુશ્કેલી, વિઘ્ન, દુઃખ જાગે તે તે બધું પ્રેમથી, ઉમળકાથી સ્વીકારી તેનું તેનું સ્વાગત કરવાની હૈયાની, તાલાવેલી જેને જેને ઝંખના જાગે તેના દિલમાં પ્રગટતી હોય છે.

મુશ્કેલીને તે મુશ્કેલી ગણતો હોતો નથી. તે તો પોતે જે કરવા ધાર્યું હોય તે કર્યા કરવામાં જ મશગૂલ રહ્યા કરે છે.

તેવો જીવ કદી મનમાં મુશ્કેલીઓનું ચિંતવન પણ કરતો હોતો નથી, તો પછી મુશ્કેલીઓને ગણાવવાનું કે ગણવાનું તો હોય જ ક્યાંથી ?

તા. ૨૯-૯-૧૯૬૩

ઝંખના

સ્વજન : મારા દિલમાં હજી પૂરી ઝંખના જાગી નથી ?

શ્રીમોટા : કોઈ પણ બાબતની ઝંખના સાચી ત્યારે કહેવાય કે તે ઝંખનાને માટે મુશ્કેલી, દુઃખ, ઉપાધિ કે વેદના પ્રેમપૂર્વક સહી શકાય અને ઉમળકાથી તે બધું આનંદથી સ્વીકારાય અને સહેવાય ત્યારે ઝંખના સાચી સમજવી.

જે બાબતમાં જેની ઝંખના જાગે તે બાબતમાં તે વિશેની મન કશી ફરિયાદ પણ ન કરે, તેમ જ તે વિષયમાં કશી અથડામણ પણ ના જાગે.

પ્રભુકૃપાથી આપણે જીવનમાં હૃદયની ખરેખરી ભાવનાથી સંકળાયેલાં રહીએ એવી પ્રાર્થના.

તા. ૧૫-૧૦-૧૯૬૩

પ્રાર્થના

સ્વજન : મેં આપને એક પત્રમાં મારી પ્રાર્થના લખી મોકલી હતી. આપે કશો જવાબ કર્યો ન હતો. એમ કેમ ?

શ્રીમોટા : ‘અંતરતાણી ગ્રંથિઓ હરજો, કૃપાળુ !’ એવું તેં લખ્યું હતું, પરંતુ તે ગ્રંથિઓને ત્યજવાની કે મૂકવાની આપણી તત્પરતા ક્યાં છે ? અને એને ત્યજવાની કે છોડવાની આપણી તત્પરતા હોય અને દિલ ના હોય ત્યાં એ કેવી રીતે હરી લે ?

આપણે પ્રાર્થના પણ એવી જ કરવી ઘટે કે જેમાં આપણું દિલ હોય, અને જે આપણે કરી શકીએ તેવું હોય.

પ્રાર્થના પણ ત્યારે સંભળાતી હોય છે કે જ્યારે પ્રાર્થના પરત્વેની જે ઝંખના હોય છે, તે ઝંખના સાચેસાચી હોય અને જે બાબતને માટે પ્રાર્થના કરાયેલી હોય તેને માટેની આપણા દિલની તત્પરતા અને તાલાવેલી પ્રગટેલાં હોય. પ્રાર્થના કરતી વેળા જેને આપણે પ્રાર્થના કરતાં હોઈએ તેની સાથે આપણું દિલ પ્રેમભક્તિથી એક થયેલું હોય, તો જ પ્રભુકૃપાથી પ્રાર્થના સંભળાઈ શકવાની શક્યતા ખરી.

તા. ૧૬-૧૦-૧૯૬૩

જીવન વિશે જ પ્રશ્ન

સ્વજન : ભગવાને આ વિશ્વ પહેલાં બનાવ્યું અને માનવી પછી બનાવ્યો ? અથવા ભગવાને માનવ પ્રથમ બનાવ્યો એ બુદ્ધિથી સમજાવી શકાય ?

શ્રીમોટા : આવા પ્રશ્નો તો હજુ અનેક થાય, પરંતુ આવા પ્રશ્નો, સવાલોને જીવનની સાથે કશી નિસ્ખત હોતી નથી. જે સવાલને આપણા જીવનની સાથે નિસ્ખત હોય, અને જે સવાલનું bearing સીધું જીવનની સાથે પ્રગટેલું હોય, તેવા સવાલને ઉકેલવા જરૂરી ગણાય. એક રીતે આવા પ્રશ્નો તો academical ગણાય. મેં કોઈ ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચ્યા નથી, અને જીવનમાં આવા પ્રશ્નોનું સમાધાન પણ મેં કરેલું નથી. સાચી રીતે કહું તો મારા પોતાના જીવન સિવાયના અને જીવનને લગતા હોય એ સિવાયના બીજા કોઈ પ્રશ્ન મને ઊઠેલા નથી.

આ બ્રહ્માંડમાં ભગવાન અથવા તો ચેતન પોતે ઓતપ્રોત છે. તેમ છતાં તેટલું ને તેવું જ માત્ર ચેતન છે તેવું નથી. અને તેનાથી બધી રીતે નોખું પણ છે. બ્રહ્માંડ જ પોતે અનાદિ છે. એટલે એનું સર્જન પણ અનાદિ ગણાય. ભગવાનના અનુભવીને માટે આ બધાંનો અંત ગણી શકાય. આ બધું બ્રહ્માંડ અને તેમાંનું સકળ પ્રકારનું સર્જન એ ભગવાનથી ભરેલું છે, બ્રહ્મમય છે. એકબીજાને છૂટું ના પાડી શકાય તેવું છે, ઓતપ્રોત છે. ચેતનનો અનુભવ જ્યારે થાય છે ત્યારે પ્રથમવાર તો તેની એકાગ્રતાની સંપૂર્ણ ટોચે પહોંચાય, તે પછી કેંદ્રિતતા પ્રવર્તાવાનું બને અને કેંદ્રિતતાના વિકાસની સર્વોત્તમ ટોચે પહોંચ્યા પછીથી વિસ્તારની સ્થિતિમાં, તે ભૂમિકામાં પ્રવેશાય, ત્યારે એવી વિસ્તારની ભૂમિકામાં જ બ્રહ્માંડમાં ચેતનનો અનુભવ પ્રગટી શકે છે.

આવા પ્રશ્નોમાં આપણે ઝાઝો રસ દાખવવાનો હોય નહિ. પ્રથમ તો મારા તમારા જેવા માનવીએ તો કેમ કરીને ભગવાનની ભાવનામાં એકધારું સતત જીવંત લક્ષ પરોવાય તે જ રીતે મથવાનું હોય. તમે પૂછેલા પ્રશ્નોને જીવન સાથે કશો પણ સીધો સંબંધ નથી. વળી, એ પ્રશ્નોમાં તો જીવનની કશી મૂંઝવણ છે જ નહિ.

સર્વથી પ્રથમ સાધકે તો કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, લોભ, મત્સર, આગ્રહ અને અહંકાર મોળા પડતાં જાય તે જ પરત્વે સવિશેષ લક્ષ રાખ્યા કરવાનું હોય છે.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૬૩

પ્રેમની ભૂમિકા

સ્વજન : બધાં સાથે પ્રેમભાવે વર્તવાનું ઘણું કઠણ પડે છે. બધાં જ પોત પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે જ વર્તતાં હોય છે. બિલકુલ અનુકૂળ બનતાં નથી ત્યારે પ્રેમભાવ કેવી રીતે ટકી શકે ?

શ્રીમોટા : ભગવાનની કૃપાથી જેને જીવનનું ભાન જાગ્યું છે, તેને કંઈ શીખવા જવાની જરૂર પડતી નથી. જેને જે બાબતનું ખરેખરું ભાન જાગે છે ત્યારે તેને તે પ્રકારની હૈયાસૂઝ આપમેળે પ્રગટે છે. હજી આપણે તો કંઈ કશું સમજતાં કરતાં નથી. આપણે મળેલાં સ્વજનોને ચાહવાં છે, તે આપણા પોતાના વિકાસ ખાતર છે. પ્રેમમાં સાનુકૂળ થવાની ભાવના પણ છે, તે સાથે તેમાં પ્રચંડ વિરોધની શક્તિ પણ છે. વિરોધની શક્તિનો ખરો ઉપયોગ તો પ્રેમ જ્યારે તેના પૂર્ણ પાસામાં પ્રગટતો હોય છે ત્યારે તેમ બની શકે છે. અનેક પ્રકારની સમજણો, માન્યતાઓ અને આગ્રહો આપણે સમજી સમજીને ટાળવાં છે, એ ખ્યાલથી ચાહવું જરૂરી છે. તેમ ત્યારે જ બની શકશે કે જ્યારે આપણે આપણાં સ્વજનને કંઈ પણ ખચકા વિના કે કંટાળ્યા વિના પ્રેમભાવે તેને સાનુકૂળ થવામાં, પોતાનાં દિલમાં કેવો ભાવ કેળવવાનો છે તેનું ભાન રાખીએ અને આપણે જો તેને સાનુકૂળ થયા કરીએ, તો તેમાં જીવનનો સાચો વિકાસ કેળવાતો જતો હોય છે. એમ કરવા જતાં જેને આપણે ઉત્તમમાં ઉત્તમ, માન્યતા, સમજણ, રીત વગેરે સમજતાં હોઈએ તેને પણ છોડી દેવી પડે છે અને એ ખાતર છોડી પણ દેવી જોઈએ.

આ હું ‘પોથીમાંનાં રીંગણાં’ જેવું કહેતો નથી. પ્રભુકૃપાથી

તેમ આચરવાનું બની શકેલું છે. મોટી સંસ્થાના મંત્રી તરીકે કામ કરતો હોવાથી તથા ઘણાં વર્ષોથી ભગવાનની કૃપાથી સાધનામાં પરોવાઈ રહેવાનું તો બન્યા કરેલું એટલે શ્રીપ્રભુકૃપાથી વિવેકશક્તિ તો ખીલેલી હતી એમ નમ્રપણે હું જરૂર કહી શકું છું. કેટલાંય કર્મો એવી રીતે મારા સાથીઓથી થતાં કે જે તેની યોગ્યતાપણાનાં ના હોય. આ બધું પ્રત્યક્ષ જોવા કરવાનું બનવા છતાં જે એક રીતે તેમાં મારી ફરજ પણ હોવા છતાં તેમાં કંઈ માથું મારવાનું બન્યું નથી કે તેમાં કશું સલાહસૂચન આપવાનું બન્યું નથી. સલાહ કે સૂચના તે કર્મ પરત્વેની સંપૂર્ણ યોગ્યતાવાળી હોય તોપણ. આપણે તો પ્રકૃતિ અને સ્વભાવને વશ વર્તીને તે રીતે જ વ્યક્ત થયા કરતાં હોઈએ છીએ. તેની તેવા પ્રકારની રીત આપણે બદલવાની છે. અને પ્રભુકૃપાથી તે કાળે તેવું ભાન તરવરતું રહેતું હોય તો બીજાંને ચાહવામાં આપણે સાનુકૂળ થવામાં સમજી સમજીને ઘણું ઘણું ત્યાગવાનું રહે છે. એવો જો ત્યાગ નહિ થઈ શકે તો આપણે ચાહી પણ નહિ શકીએ અને જો ખરેખરો આપણાથી ત્યાગ થયા કરતો હોય તો ત્યાગમાંથી તો તપ અને શક્તિ બંને પ્રગટે. ત્યાગ કરતાં કરતાં જ્યારે હૈયાનો ખરેખરો ઉમળકો પ્રગટે ત્યારે તે સાચો ત્યાગ પ્રમાણવો. ખરેખરો દિલથી ત્યાગ થતાં શાંતિ અને પ્રસન્નતા પાંગરે છે. આવો ત્યાગ આપણે કરી શક્યાં છીએ ખરાં ? માનવીથી આવો ત્યાગ થવો એ મને તો એક દુર્ઘટ હકીકત લાગે છે, કારણ કે તેની સામે જીવંત તરવરતું ધ્યેય ઊભું નથી હોતું, અને જેને ખરેખરું એવું જીવનનું ધ્યેય પ્રગટેલું નથી તેનામાં વિવેક તો હોય જ

ક્યાંથી ? અરે, અમે તો એમ કહીએ છીએ કે એનામાં તટસ્થતા જન્મવી પણ મહાદુર્લભ છે. નિઃસ્પૃહ થવાયા વિના તટસ્થતા કદી જન્મી શકે નહિ અને નિઃસ્પૃહતા ત્યારે જ પ્રગટી શકે કે જ્યારે -

વિહાય કામાન્ યઃ સર્વાત્ પુમાંશ્ચરતિ નિસ્પૃહઃ ।

નિઃસ્પૃહ ક્યારે થઈ શકાય તેની ગીતામાતા ઉપર પ્રમાણે વ્યાખ્યા આપે છે. સર્વ પ્રકારના કામને છોડી દેવાય એટલે કે તેમાંથી મુક્ત થવાય ત્યારે. તો આપણામાં હજી નિઃસ્પૃહતા ખીલે અને નિઃસ્પૃહતા પ્રગટે તો જ તટસ્થ રહી શકાય. અને જેનામાં તટસ્થતા પ્રગટેલી છે એવો જ માનવી સાચો વિવેક કરી શકે અને એવો ખરેખરો વિવેક જ્યારે પ્રગટેલો હોય ત્યારે જ કોને સહકાર આપવો, કોને ન આપવો અને કોને ઈન્કાર કરવો તેની સભાનતાની જાગૃતિ પ્રગટી શકે. બાકી તો મારા-તારા જેવાનું આમાં કશું ગજું નહિ. કોઈ કહે કે આનો ઈન્કાર કરું છું અને આને સહકાર આપું છું અને આને નથી આપતો, તે બધી વાતો મને તો મિથ્યા લાગે છે. એવી ખરેખરી તાકાત તો ઉપર પ્રમાણે સૌથી પ્રથમ નિઃસ્પૃહતા કેળવાય તો જ તટસ્થતા પાંગરી શકે અને એવી તટસ્થતા ખીલે તો જ આપણા હૃદયમાં વિવેકનું જ્ઞાન પ્રગટેલું રહે. એવી જ ભૂમિકામાં માનવીને તે તે પળે તે તે કર્મનું વિવેકવાણું ભાન પ્રગટી શકે છે અને જાગૃતિ રહી શકે છે. માટે, પ્રભુકૃપાથી જે કરીએ તે ઊંડું વિચારીને કરીએ. આ માર્ગ તો મરજીવાનો છે. માટે, સમજી વિચારીને પગલાં માંડવાની જરૂર.

tl. ૧૧-૧૧-૧૯૬૩

કૃપા અને પુરુષાર્થ

સ્વજન : પુરુષાર્થ ગમે તેટલો કરવા છતાંય તમારી કૃપા વિના કશું બની શકવાનું નથી.

શ્રીમોટા : આપણા સમાજમાં આ કૃપાની સમજણ એવી તો ઊંઘી રીતે ઓતપ્રોત વણાઈ ગયેલી છે કે તેને સાચી રીતે ગમે તેટલું સમજાવવા જઈએ તોપણ કોઈ માની શકે તેવું નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ સારાનરસા બધા ઉપર પડે છે, તેવી રીતે એવાની કૃપા તો બધાંય ઉપર છે, પરંતુ જે કોઈ 'જીવ'ને એવાની સાથે પ્રેમભક્તિપૂર્વકનું એની કૃપાનો પ્રત્યક્ષ સ્વીકાર સત્કાર અને તેનો સામો જવાબ મળી શકે છે. એવાની કૃપા કોઈકના ઉપર હોય અને કોઈકના ઉપર ના હોય એવું તો નથી બનતું. આવા લોકો પાસે તો પાપ, પુણ્ય કે એવો કશો માપદંડ નથી હોતો. એમની કને જો કોઈ પણ માપદંડ હોય તો તે તેવા સામા જીવનું ખમીર કેવું અને કેટલું છે, તે જ હોય છે. એને તો જ્યાં ત્યાંથી ખમીરનાં દર્શનની જરૂર.

ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કરીએ તો કૃપા વિના ના ચાલી શકે એ માન્યતામાં ભ્રમણા રહેલી છે. ખરેખરો હૃદયનો હૃદયથી અને હૃદયમાંથી પ્રગટતો રણકાર દેતો સાચો પુરુષાર્થ જેનો બન્યા કરતો રહે છે, તેવાને કૃપાની મદદ મળ્યા જ કરતી હોય છે. એવો પ્રભુકૃપાથી મારા જેવાનો તો અનુભવ છે. એના થતા રહેતા પુરુષાર્થમાં આપણું અહમ્ કદીએ જરાતરા પણ ડોકિયું ના કરી જાય એવી જાગૃતિ સાધકને માટે ઘણી ઘણી જરૂરની. અમૃતમાં વિષ ભળે તો તેથી કરીને અમૃત મૃત્યુ પમાડી શકે તેવું ના બની શકે અને અમૃતના ગુણદોષ

કદી વિષ ભગવાથી કરીને મટી જઈ શકતા નથી. અને તેવું હોય તો જ તે અમૃત ગણી શકાય. એટલે આમ જો ખરેખરો સાચેસાચ પુરુષાર્થ થયા કરતો હોય, તો તો કૃપાનો અનુભવ આપમેળે સાધકને થયા વિના રહેતો નથી.

તા. ૧૬-૧૧-૧૯૬૩

આત્મનિષ્ઠનું લીલારહસ્ય

સ્વજન : મોટા, આપના સંપર્કમાં આવ્યા પછી ઘણા ચમત્કારિક અનુભવો અમને થયા છે. કેટલાક પ્રસંગોએ અમે નજરે નિહાળેલું છે. આવું જોયું, અનુભવ્યું હોવા છતાં અમારું દિલ ભગવાનમાં કેમ સ્થિર થતું નથી ?

શ્રીમોટા : અંદરથી જીવનવિકાસ પરત્વેની ભાવનાનો ખરેખરો ઉદય થયેલો ના હોય ત્યારે એવા ચેતનમાં નિષ્ઠા પામેલા આત્માના જીવન પરત્વેના થયેલા અનુભવો પણ માથા ઉપરથી વહીને ઊડી જાય છે. અને આ તો મેં ઘણાખરા જીવોની બાબતમાં જાતોજાત અનુભવથી જોયેલું છે. તે અનુભવના સંસ્કાર ચિત્તમાં પડે ખરા, પરંતુ આપણા દિલમાં જીવન પરત્વેની ધગધગતી તમન્ના પ્રગટી હોય અને તેવા અનુભવના સંસ્કાર પડે તેનો પ્રકાર અને આપણને જીવનની કશી સાધારણ પણ પડી ના હોય અને તેવો અનુભવ થયો હોય તો તે અનુભવના સંસ્કાર, આ બંને સંસ્કારોમાં આસમાન જમીનનો ફેર છે. સામાન્યપણે આપણને થાય કે આવા અનુભવો તે તે જીવોને શાથી થતા હશે અને તેમ થવાનું કારણ શું હોઈ શકે ?

ફૂલ ખીલે છે ત્યારે તેની સુવાસ પ્રસરે છે. સૂર્ય ઉદય પામે છે ત્યારે પ્રકાશ આપોઆપ ફેલાય. તેવી જ રીતે આત્મા

અને તેની શક્તિ એ બે ભિન્ન નથી. જીવનની એવી વિકસિત પળોમાં તેવાના જીવનનું અમુક અમુક રીતે વ્યક્ત હોવું તે પણ (જોકે) આપમેળે સહજપણે બન્યા કરતું હોય છે. જેમ બ્રહ્માંડ આપમેળે સહજપણે વ્યક્ત છે, તેમ છતાં ભગવાનની પરમ ચેતના તેમાં અવતરણ પામેલી છે, તેવા જ ભાવે અને હેતુથી એવા આત્માના જીવનની તે તે કાળે એટલે કે જીવનની તેમની ચેતનાના વિકાસની સ્થિતિમાં એવી એવી રીતે વ્યક્ત હોવાપણું તે સ્વાભાવિક હોય છે. એવા અનેક જુદા જુદા પ્રકારથી તેવાઓનું તેમ વ્યક્ત હોવાપણું જે બને ત્યારે જ તેમની સાથે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જે જે જીવ જીવનવિકાસના ભાવે સંકળાયેલા હોય તેવાઓનાં દિલમાં તેવા આત્મા વિશેનું મહત્વ ખરેખર જાગે છે.

જે જીવો તેવા લોકોની સાથે ખરેખર ભક્તિથી રંગાયેલા હોય છે, તેમને તેવા તેવા અનુભવોથી કરીને તેમના સાચા મહત્વ વિશેની સભાનતા અને સચોટતા લાંબો ગાળો પણ ટકે. બાકીનાંને તો કપૂરની વાસની જેમ તે ઊડી જાય. આત્મા અને શક્તિ એ કાંઈ ભિન્ન નથી. સૂર્ય અને સૂર્યનો પ્રકાશ જેમ એક છે, તેમ છતાં તે ઉપમા આવા આત્માઓના જીવન સાથે જો સરખામણીમાં લઈએ, તો સૂર્યને તો તેના પ્રકાશ વડે કરીને પળેપળ બરાબર ઓળખી શકાય છે, જાણી શકાય છે અને પ્રત્યક્ષ સાચેસાચ આ સૂરજ જ છે એવી બરાબર પ્રતીતિ પણ થાય છે જ, પરંતુ આવા આત્માઓની બાબતમાં તેવી રીતે તેમ થવું શક્ય હોતું નથી, કારણ કે જો સાચેસાચો આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ અને સમજણે એવા કોઈકને પરમ ચેતનની

સાથે યોગ થયેલો છે, એમ ગણીને એવા યોગની બાબતમાં તો પ્રત્યેક પ્રકારની શક્યતા રહેલી જ છે. આમ તો એવાઓને આપણે સમજી તો ના શકીએ, તેમ છતાં સામાન્ય જીવોના કરતાં તેમનામાં કોઈક અનોખી, અસામાન્યતા પણ પ્રગટેલી રહ્યા કરતી હોય છે, એ કોઈ ને કોઈ રીતે તે પરખાયા વિના રહી શકતી નથી. જો આપણને ખરેખરી પ્રેમભક્તિભરી આંખ અને હૃદય કેળવાયેલાં હોય, તો તેમના તેવા અનુભવને એટલે કે તેવાના જીવનની તેવી અસામાન્યતાને પ્રભુકૃપાથી આપણે તે જ પળે કળી પણ શકીએ છીએ. તે ઉપરાંત, તેમના જીવનમાં અભય, નમ્રતા, રાગી, અરાગી, કામી, નિષ્કામી એવાં તેમનાં જીવનનાં બંને પાસાંઓમાં તેમને રમતાં પણ આપણે જોઈ શકીએ. આ બધું તને એટલા માટે કહું છું કે તું સવેળા હવે શરીરધારી ‘મોટા’ જ્યાં સુધી જીવતા છે તેટલા કાળ સુધીમાં પ્રભુકૃપાથી તારું દિલ એનામાં ખરેખરી પ્રેમભક્તિથી વળી જાય, પરંતુ મને ખરેખરો સંતોષ એટલાથી નથી, પણ આપણા પોતાના જીવનવિકાસના હેતુની ખરેખરી સભાનતાવાળી ભૂમિકાથી આપણે તેને પ્રેમભક્તિથી વળગવાનું કરીએ તો જ મને સંતોષ થાય.

તા. ૨૧-૧૧-૧૯૬૩

મુક્તાત્માની પ્રેમકળા

સ્વજન : આપની પાસે આવીએ ત્યારે અને આપને યાદ કરીએ ત્યારે આપનો પ્રેમભાવ અમે અનુભવીએ છીએ.

શ્રીમોટા : મને તો પ્રભુકૃપાથી જે જે સ્વજન આપમેળે મળેલાં છે, તેમને તેમને તેમની રીતે મારે તો ચાહ્યા જ કરવાં

તો છે. અને આ સંસારમાં માનવી પોતાની રીતે જ જેને તેને ચાહે છે, પરંતુ મારે તો મળેલાં સ્વજનોને વિનંતી અને પ્રાર્થનાસહ એટલું કહેવાનું છે કે જેમ દિલ વિના ચાહી શકાતું નથી, તેમ છતાં આ પ્રસંગમાં જેને લોકો ચાહવાનું કહે છે તેમાં હું તો ક્યાંયે દિલ જોઈ શકતો નથી. ચાહવાનું જ્યારે ખરેખરું પ્રગટે છે, ત્યારે તેમાં દિલ આપોઆપ પરોવાયેલું હોય જ. જેમાં દિલ હળેલું, મળેલું, ભળેલું અને ગળેલું હોય છે, ત્યારે તેવા ભાવથી ચાહવાનો પ્રકાર કોઈ ન્યારો જ છે. પ્રભુકૃપાથી મારે તો ચાહ્યા જ કરવું છે. પછી તેવો જીવ કોઈ સ્ત્રી શરીર હોય કે પુરુષ શરીર હોય.

પરંતુ મારા ચાહ્યા કરવાનો હેતુ તો સામાના દિલમાં મારો કોઈ ને કોઈ રીતે પ્રભુકૃપાથી પ્રવેશ થાય તેવો હોય છે. સંસાર વહેવારની સમજણે અને રીતે તથા માન્યતાએ મારે તો અનેક રીત છે. અને ત્રણ ગુણમાંથી ગમે તે ગુણની મદદથી પણ જે જે મળેલાં છે, તેમાં પ્રભુકૃપાથી પ્રવેશ પામવો છે. ગમે તે ગુણનો આશ્રય લઈને તે તે પ્રકારે તેમની તેમની તે તે કાળની નિમિત્ત પ્રકારની ભૂમિકાની રીતે તથા તેમની તેમની સાથે પ્રભુકૃપાથી આ જીવના કાળ પ્રમાણેના પડેલા પટ પ્રમાણે જે વર્તવાનું બન્યા કરે એમાં પણ શ્રીપ્રભુની કૃપાથી હેતુની સભાનતાનાં બીજ હંમેશાં વાવણી કરવાને માટે સજાગ રહેવાય. તે જ એકમાત્ર તેવા ચાહવાનો અંતિમ ઉદ્દેશ હોય છે.

ચાહવાનું એટલે માત્ર લોકો સમજે છે તેવી લાગણી, ભાવના કે પ્રેમ વ્યક્ત કરવો અને સંસારની રીતરસમો પ્રમાણે જ વ્યક્ત કરવો એટલેથી જ સમાપ્ત થતું નથી. પ્રેમનાં અનેક

લક્ષણો છે. જુદાં જુદાં ક્ષેત્રો પણ છે. પ્રેમને કોઈ એક જ પ્રદેશ નથી કે એક જ ભૂમિકા નથી. પ્રેમ તો આરોહણમાં પણ તે વર્તી શકે અને અવતરણમાં પણ તે રીતે વર્તી શકે. તે ભારેમાં ભારે જડ પણ થઈ શકે અને ભારેમાં ભારે કોધી પણ થઈ શકે અને તે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વિવેકી પણ થઈ શકે. તથા, સંપૂર્ણ સહજ ભાવે સરળ અને નીતર્યા જળ જેવો પણ થઈ શકે.

આવા લોકોના પ્રેમનો સ્વભાવ એવો હોઈ શકે. અને એ પ્રેમને અનંત દિશા છે, અનંત ક્ષેત્ર છે અને અનંત ભૂમિકા છે. એવા પ્રેમને કોઈ શક્યતા નથી એવું નથી. એવો પ્રેમ આમ જ કરે કે તેમ જ કરે એવી કોઈ મર્યાદાની ભૂમિકા પણ હોઈ શકે નહિ. એવો પ્રેમ તો અનંત છે. અનંતથી પણ પર અને પાર છે. એવો પ્રેમ શરીરધારી માનવીમાં પ્રભુકૃપાથી જ્યારે પ્રગટેલો હોય છે, ત્યારે આપણાથી તેને માનવી તરીકે જ સમજાય છે. અને તેને બીજી કોઈ રીતે સમજી શકાતું જ નથી અને આપણે સમજી શકીએ પણ કેવી રીતે ! આપણી સામે જે જે બધું ઊભેલું હોય છે, તે રીતે જ તેને જોઈ-સમજીને વર્તી શકીએ છીએ, પરંતુ એવું બને છે અને થાય છે, ત્યારે એકમાત્ર એવાનાં દિલનો પરસ્પરનો મેળ કેમ કરીને ખાઈ શકશે ? અમારે તો જોઈએ છે એકમાત્ર સાચું ભાવથી નીતરતું સ્ફટિક સમું દિલ.

ભાદરણમાં વાત સાંભળેલી કે એક કોઈ ભણેલા મોટા ડિગ્રીવાળાએ ભક્તને સવાલ પૂછ્યો કે ‘તમે મને ભગવાનનાં દર્શન કરાવશો ?’ ત્યારે ભક્તે કહ્યું, ‘હા’. એમ જણાવીને તેઓ પેલા ગૃહસ્થને એક ટાંકા પાસે લઈ જઈ તેમાં જોવાનું

કહ્યું અને પૂછ્યું કે ‘પાણીમાં શું જણાય છે ?’ ત્યારે તેમણે જણાવ્યું કે ‘મારું મુખ બરાબર દેખાય છે.’ ‘એનું કારણ શું ?’ તો કહે, ‘પાણી નિર્મળ અને નિર્દોષ થઈ જાય તો દર્શન અનુભવ થઈ શકે અને આપણે પણ પરસ્પરને યાદ્યા કરવું છે અને તેમ છતાં હું તો રહ્યો ભગવાનના ભાવનો મતલબી માનવી.

મારે તો કશું કંઈ પણ હેતુના જ્ઞાન વિનાનું ન ખપી શકે. લોકો તો ચાહતાં ચાહતાં તેમાં તરબોળ બને અને તેમાં તણાયાં પણ જાય. અમારે તો તેમાં તરબોળ રહ્યા છતાં તેમાં હેતુની સભાનતા છે. અને જીવનમાં મળવાનો જે ઉદ્દેશ છે, તે એની કૃપાથી ફળે તેવું તે તે પળે દિલમાં જાગ્યા કરતું હોય છે-રહ્યા કરતું હોય છે. ત્યારે સામી વ્યક્તિના દિલમાં તેવા યાદ્યા કરવાની સ્થિતિમાં મને કશો મુદ્દામાલ મળતો નથી. તેથી જ મારો તો ભગવાનની કૃપા માટેનો અને તેને સાર્થક કરવાનો જે ધન્યતાભર્યો અને જીવનને કૃતાર્થ કરતો અનુભવ જે પ્રગટવો ઘટે તે પ્રગટતો નથી. એવી લાચારી જે અનુભવું છું તે પણ એની કૃપાનું જ પરિણામ છે અને તેવી લાચારીના નિમિત્ત વડે કરીને જ તે તે સ્વજનોને એક યા બીજી રીતે વળગી રહેવાનું બને છે. મળવાનું નિમિત્ત અને તેના હેતુની જ્ઞાનભક્તિ પ્રભુ ફળાવે એટલી જ પ્રાર્થના.

તા. ૧૧-૧૧-૧૯૬૩

ખાતમુહૂર્તમાં રત્નો શા માટે ?

સ્વજન : મંદિરોના ખાતમુહૂર્તમાં અને બીજાં તેવાં સ્થળોની ખાતમુહૂર્ત વિધિમાં નવરત્નો પાયામાં નાખવામાં આવે છે,

તેનો શો હેતુ ? તેની માનવીના અને સામાજિક જીવન ઉપર શી અસર ?

શ્રીમોટા : એ તો માત્ર symbol-પ્રતીકરૂપ છે. Tradition ને લઈને જૂનો ઇતિહાસ અને જૂની સંસ્કૃતિ જીવંત રહે છે. રત્ન એટલે સૂક્ષ્મ લક્ષ્મીનું એક પ્રતીક અને તેવી દિવ્ય શક્તિની અહીં હયાતી રહો એવું ભાન પ્રેરાવવાને પણ આવો રિવાજ કદાચ પડ્યો હોય. શાસ્ત્રોમાં એનો શો હેતુ હશે તે હું જાણતો નથી. ઉપરનો અર્થ તો મારી મેળે મેં ઘટાવ્યો છે. કેટલીક નિર્દોષ રૂઢિઓનું જાણીજોઈને જ્ઞાનપૂર્વક પાલન કરું છું કે જેથી કરીને પ્રસંગના મહત્ત્વપણાનો ઉઠાવ હાજર રહેલા લોકોના દિલમાં પ્રગટે.

તા. ૨૪-૧-૧૯૬૪

નિંદારસ વિશે

સ્વજન : મોટા, જ્યારે કોઈની પણ નિંદાની વાત કરવી નહિ એવું નક્કી કર્યા પછી ઘરમાં જાણે સંપૂર્ણ ચૂપ થઈ જવાય છે. આમાં વિવેક કેવી રીતે કરવો ?

શ્રીમોટા : નિંદા અને કૂથલીનો જે 'જીવ'ને રસ છે અથવા તો રસ પડે છે, તેવા 'જીવ'ને એવાં નકારાત્મક વલણની તેના આધારનાં કોઈક કરણોમાં એવી અભિરુચિ છે એમ ગણાય, પરંતુ તે નિંદા કેવા પ્રકારે અને શી રીતે તેની વાત જણે કરી હોય તે પ્રત્યક્ષ જાણીએ ત્યારે તે ચોક્કસ સ્વરૂપે નિંદા છે કે કેમ તે ત્યારે જ કહી શકાય. કેટલીક હકીકત એવી હોય છે કે જે નિંદાના પ્રદેશની હદ સુધીની હોય પણ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે તેવી કદાચ ન પણ હોય.

સ્વજન : ઘરમાં સાથે રહીએ એટલે પરસ્પર વાતો તો થાય જને ?

શ્રીમોટા : પરસ્પર સ્વજનો આપણે બેઠાં હોઈએ ત્યારે અને ઘરમાં સતત રહેતાં હોઈએ ત્યારે પરસ્પરને કંઈક વાતનો અવકાશ તો હોવો ઘટે. પરસ્પર એકબીજાંની સાથે મુઢલે વાતો ના થાય તેવું તો બને નહિ. કોઈક જ એવાં સ્વજન પરસ્પરનાં નિત્ય સાથે રહેતાં હોય, તે છતાં ઓછામાં ઓછી વાતો કરતાં હોય, એવું પણ જવલ્લે કોઈક દાખલામાં બને છે ખરું. સામાન્ય રીતે તો સાથે રહેનારાં સ્વજનોને વાતોનો તો રસ રહેવાનો, હોવાનો અને હોય તે સ્વાભાવિક પણ ગણાય. એવાં સ્વજનો સત્સંગની જ વાતો પરસ્પર કરે, તો તે ઉત્તમ ગણાય, પરંતુ તેવી સત્સંગની વાતો હરહંમેશ તેવાં સ્વજનો પાસે હોઈ શકે પણ નહિ અને કરી પણ શકે નહિ. એટલે પાસે પાસે રહેનાર સ્વજન વાતો તો કરવાનાં. હવે, એવી વાત જીવનના વિકાસ પરત્વેની હોય તો તો આપણે જરૂર સ્વીકારીએ અને તેમ છતાં સાચું સ્વજન ધારો કે કોઈક અજાણપણે એવી નકારાત્મક વાત કરતું હોય ત્યારે તેને ઉતારી પાડવાને બદલે જો આપણે હોશિયાર અને દક્ષ હોઈએ, તો ચાલતી વાર્તાના પ્રવાહને એવો જુદો પટ આપી શકીએ કે જે પ્રવાહમાં સામાવાળાને પણ ખૂબ મજા પડે. જીવનમાં પરસ્પર સ્વજન દિલથી દિલની વાત કરે તેની પણ કોઈક ઓર મજા છે. એ મજા પણ માણવા જેવી છે. માત્ર મૂંગા રહેવું તે કાંઈ શોભા અને ગૌરવરૂપ જેવું નથી. એવા મૂંગા કે મૌન રહેવાની પાછળ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો જીવનના ધ્યેય પરત્વેનો જીવનનો હેતુ દિલમાં દિલથી જાગતો

ધબકતો હોય, તો તેવું મૌન તો જીવનને ગૌરવરૂપ છે, પરંતુ સાથે રહેનાર સ્વજનને આપણા તેવા વર્તનથી કદીક કદીક કંટાળો પણ પ્રગટે. એટલે જીવનના તો અનેક રસો છે. એટલા માટે પરસ્પર વાત કરવાની કળા અને કુનેહ પરસ્પરમાં આનંદ પ્રગટાવવાને માટે તે એક જરૂરી અનોખી કળા છે અને તે પણ શીખવા જેવી છે. માત્ર, સ્વભાવના ચોકઠાથી કે તેવા પ્રકારની પ્રકૃતિથી અથવા તો દબાઈ જઈને આપણે મૂંગા રહેતા હોઈએ, તો તો તે કળા ના કહેવાય. તે તો એક પ્રકારની રૂંધામણ પણ પ્રગટાવે.

સ્વજન : કોઈક ત્રાહિત માણસ ગમે તેવી વાત કરતું હોય અને આપણે મૂંગા રહીએ તે તો જાણે પાલવી શકે, પણ અંગનું સ્વજન કંઈક વાત કરતું હોય તે એવી પળોમાં આપણે તેમાં સાથીદાર એવાં સ્વજન જો માત્ર મૂંગા રહીએ તો સામા સ્વજનના દિલમાં આપણા માટે એક પ્રકારનો પ્રત્યાઘાત ઊઠે છે, ત્યારે આપણને એમ પ્રશ્ન થાય છે કે તો હવે આપણે શું કરવું ?

શ્રીમોટા : નિકટના રહેનાર સ્વજનની સાથે પરસ્પર વાતો થાય અને તેવી વાતોથી કરીને દિલ બહેલે તે પણ જરૂરનું ખરું, અને જ્યાં સુધી આપણે ઉચ્ચ ગગનગામી ધ્યેયને પંથે સંપૂર્ણપણે વળી ચૂકેલા ના હોઈએ ત્યાં સુધી આપણે પણ એક યા બીજાં કારણે કોઈક એવા આપણા દિલના સ્વજનની પાસે એવી નકારાત્મક વાતમાં પણ જાણ્યેઅજાણ્યે રસ લેવાનું આપણાથી કદીક કદીક બની જાય છે ખરું, પરંતુ જ્યાં સુધી આપણાં મન, પ્રાણ અને અહમે જીવનમાં એવા માર્ગ પરત્વેનું

સંપૂર્ણપણે નિશ્ચયાત્મક વલણ નક્કરપણે પ્રગટાવેલું નથી ત્યાં સુધી તો પાસે રહેનારાં એવાં સ્વજન માંહેમાંહે પરસ્પર એકબીજાંની વાતો તો કરવાનાં અને એવી વાતોના રસમાં નિંદા, કૂથલી ના હોય તેવી આચારસંહિતા પરસ્પરે ઘડી લેવી જોઈએ ખરી. એવા પરસ્પર નિકટ રહેનાર સ્વજનના દિલમાં એમ જો સોએ સો ટકા નક્કી ઊગી ગયેલું હોય કે નિંદા-કૂથલીનો રસ એ જીવનને પાડનારો છે અને એથી આપણને પોતાને કશો ખરો લાભ તો થતો હોતો નથી અને કેટલીક વાર તો દિલ એથી ઊલટું તંગ પણ બને છે, એવી સમજણ દિલમાં પાકે પાયે જો પરસ્પરમાં પ્રગટી ગયેલી હોય, તો તેવાં સ્વજન તેવા પ્રકારની વાત તો કાઢશે જ નહિ. કેટલીક વાર એમ પણ હોય છે કે આપણે વાત કરવાની હોય અને તે હકીકતે તેની વાસ્તવિકતામાં જેમ જે બન્યું હોય તે કદાચ કોઈક વાર તેમ કહેવાનો કોઈ પ્રસંગ આપોઆપ પ્રગટે ત્યારે આપણાથી તેમ કહેવાનું બને અને તેમ કહેવાનું હોય, ત્યારે તેવા કહેવાપણાનો ઉદ્દેશ કેટલીક વાર તે માત્ર નકારાત્મક જ હોય છે, તેવું ના પણ બને. આ તો આપણને બધાંને સમજણ પડે તેટલા માટે બધું વિગતવાર કહ્યું છે.

નિકટમાં નિકટ સ્વજનની સાથે-જેમની સાથે સતત એકધારું જીવન આપણે ગાળવાનું છે, તેને આપણા થકી કરીને ઉત્સાહ, આનંદ અને પ્રેરણા પ્રગટ્યાં કરે એ પણ આપણો ધર્મ છે. આ રહસ્યને પામવાને માટે તો પરસ્પરના દિલનું એવું ઉત્કટ અને ઉન્મુખી આપણું દિલ જાગેલું હોવું ઘટે. પરસ્પરને ખરેખરા દિલથી ચાહ્યા કરવાની કળા જ્યારે દિલમાં પ્રગટે છે

ત્યારે તે કળા દિલમાં સહજ બને છે અને સૂર્યમાંથી જેમ સહસ્ર કિરણો પ્રગટે છે, તેવી રીતે તેવી કળામાંથી પણ સ્વજનને કેવી રીતે આનંદ પ્રગટાવી શકાય તેવી હૈયાસૂઝ પણ પ્રગટે છે. જીવનમાં ઉચ્ચ જીવનના આદર્શને ફળીભૂત કરવાના માર્ગમાં પરસ્પર વિનોદ એ પણ એક આનંદ પ્રગટાવવાનું સાધન છે. એ વિનોદની કળા આપણો સમાજ હજી સુધી કેળવી શકેલો નથી. હકીકતમાં સોએ સો ટકા સાચું હોય અને તે વ્યક્ત કરવાથી સામાન્ય દિલને આઘાત પહોંચે તેવું હોય, તો તેવું વ્યક્ત કરવાનું પણ જતું કરવું પડે છે અને એવું જ્ઞાનપૂર્વક કરીએ ત્યારે એનામાં ખામોશીની કળા અને શક્તિ પ્રગટે છે. એવા સમયે તેવો સ્વજન દબાઈ જઈએ તેવું નથી કહેતો હોતો, તેવું નથી હોતું. આપણે તો જે આપણું પોતાનું નિકટનું સતત એકધારું સ્વજન છે, તેના દિલને રંજ ન પમાડવાને આપણો ધર્મ જો આપણને સાચી રીતે ઊગી જાય તો એવાને આપણે માત્ર ચાહ્યા જ કરવો છે. એનું જ્ઞાન જો પ્રભુકૃપાથી પ્રગટે તો ઉપરના સ્વજનના દિલમાં પોતાના સ્વજનના દોષ, અવગુણ કે ખામી તેના દિલમાં જગા કરી શકતાં નથી, પરંતુ આપણા વડે જેનાં જીવન ઘડાવાનાં છે તેવાં સ્વજનને એટલે કે બાળકોને તેમના દોષો કે અવગુણો ચીંધ્યા વિના કે તેવા દોષોને જરાકે મહત્વ આપ્યા વિના તે તે દોષ, ભૂલ કે અવગુણને સુધારવા પરત્વેનું વલણ પ્રગટે તેવા પ્રકારની વ્યક્તવ્યની કળા આપણે પોતે શીખવાની રહે છે.

dl. ૪-૫-૧૯૬૪

આદર્શપ્રેરક પૂજ્યશ્રી

સ્વજન-બહેન : મોટા, તમે તો મને જાણે ભૂલી જ ગયા છોને ?

શ્રીમોટા : તું મને કેટલી બધી વહાલી છે, તને રોજ કેટલી વાર યાદ કરું છું. અને મારા વહાલા પ્રભુને પ્રાર્થના કરું છું કે જે દેવીને હું દિલથી ચાહું છું, તે દેવયાની આજકાલની ઢીંગલી જેવી છોકરીઓમાંની તો એક કદી પણ ન હોય. જે દેવીને હું ચાહું છું તે તો કોઈ અદ્વિતીય, અસામાન્ય અને અનોખી હોય. તે બીજાં બધાંથીયે ક્યાંય ઉચ્ચ આસને બિરાજેલી હોય. એની આંખ અને પાંખ ઉચ્ચ આકાશલક્ષી હોય. એનું દિલ અને મન એ કંઈ પણ કશામાં ગૂંથાયા કરતું તો હોય જ નહિ. એના દિલની ભાવના કદી પણ કશુંક પણ અધોગામી હોય તેને સ્પર્શી જ ના શકે. કદી પણ નકારાત્મક વિચારમાં પ્રવેશતાં પ્રવેશતાં તે એકદમ જાગી ઊઠે અને ચોંકીને એવાં આંદોલનોને ઝાટકો મારીને, ક્યાંય વીંછી ચડ્યો હોય તો તેને જેમ ખંખેરીએ તેમ તું, ખંખેરી નાખે. આપણે સામાન્ય રહેવું નથી, થવું નથી. આપણા form-બીબાંનો પ્રકાર કોઈ ન્યારો છે. આપણે સર્જાયાં છીએ કોઈક અનોખા પ્રકારના થવા. આપણું દિલ કદી પણ રાચશે નહિ, એવા ઢીંગલા-ઢીંગલીઓના ખેલમાં. આપણે તો ઊઠવું છે અને ખેલવું છે, કોઈક અગમ્ય ગૂઢ એવી ઉચ્ચગામી ભાવનાઓના પ્રદેશમાં.

તને કેટલીક વાર સામાન્ય પ્રકારના માનસિક વહેવારમાં પડેલી નીરખતાં દિલમાં દર્દ અને દુઃખ અનુભવું છું, ત્યારે મારા હૃદયમાં તારા માટેનો ભાવ એકદમ જાગી ઊઠીને

પ્રાર્થનાથી તને પોકાર પાડે છે કે દેવી ! તું કોણ અને ક્યાં છે ? જાગ ઊઠ ! તારે તો ઊંચે ઊડવાનું છે. તારો ખોરાક આ દુનિયાના સમાજનો નથી. કેટલીક વાર તને નિહાળવાનું નિમિત્ત પ્રગટતાં થાય છે, ત્યારે તને હું તે રીતની જોઉં છું. તેથી, હજુ મારા દિલને સંતોષ વળતો નથી. દેવી વિશેના મારા મનના મનસૂબા કેવા છે ! એને શબ્દોમાં કેવી રીતે ઉતારું ? દેવી ખરેખર દેવી જ બને ત્યારે જ દિલને નિરાંત વળે. તું પણ તારા દિલમાં નિશ્ચય પ્રગટાવજે કે પ્રભુકૃપાથી મારે તો સંસારના આ વેંતિયા માનવીઓ જેવા થવું નથી. મારે તો કોઈક અલૌકિક ભાવનાની ભૂમિકામાં જીવવું છે. જીવનનો આશય, હેતુ, મહત્વાકાંક્ષા જેટલાં ઊંચા તેટલાં આપણે તે પ્રમાણેની ગતિમાં વિહરી શકીએ. તેવી મહત્વાકાંક્ષામાં જેટલું નક્કીપણું તેટલું તે સહજ ગતિમાન થઈ શકશે. મહત્વાકાંક્ષા Static નથી Dynamic છે. માટે, જીવનથી મહત્વાકાંક્ષાને સજીવન કરતી રહેજે. ભળવું, મળવું ખરું. તેમ છતાં નોખાં થવું અને નોખાં રહેવું.

તા. ૧૮-૭-૧૯૬૪

જન્મદિનની ઉજવણી

સ્વજન : વર્ષગાંઠ ઊજવવા પાછળ શો હેતુ હશે ?

શ્રીમોટા : વાસ્તવમાં તો શરીરને જન્મમૃત્યુ છે, તેમ છતાં શરીરનું અનેક પ્રકારના સંબંધોમાં, વહેવારમાં તથા જીવનવિકાસનાં કર્મમાં તેટલું જ મહત્ત્વ છે. ભગવાન પ્રત્યેની પ્રેમભાવના પ્રગટાવવાને માટે શરીરનો જન્મદિન આપણને તેનું ભાન પ્રગટાવવાને, કેળવવા માટે પ્રતીકરૂપે છે. શરીરનો

જન્મ જ્યારથી થાય છે, ત્યારથી આપણા શરીરના પ્રત્યેક અણુમાં ફેરફાર થવા કાજે પૂરેપૂરું એક વર્ષનું વર્તુળ પૂરું થાય છે. અને તેવા વર્તુળના સાત ભાગ પડે છે. તેવા જે ફેરફાર થાય છે, તે આપણે જોઈ શકતા નથી, પણ તે સાચી હકીકત છે. શરીરનો પ્રત્યેક જન્મદિવસ એ શરીરના એક નવા લોહીનો સંચાર અને પ્રાણ પ્રગટાવે છે. જો આપણે તે પરત્વે સજાગ રહ્યા હોઈએ અને જીવનવિકાસના ધ્યેય પરત્વેની આપણને ભૂખ લાગે તો શરીરના જન્મનો દિન આપણને તેની ખરેખરી યાદ પ્રગટાવીને આપણને ચેતનવંતા કરે છે. એ જન્મદિવસનું ખરેખરું રહસ્ય છે.

tl. ૮-૧૦-૧૯૬૪

‘સો વર્ષના થજો’

સ્વજન : આપણા દેશની ધર્મની સંસ્કૃતિમાં ‘સો વર્ષ જીવો’ એવું આશીર્વાદનું વચન પ્રચલિત છે, પણ સો વર્ષ જીવનાર જીવો બહુ જ જૂજ હોય છે. મારા ગામના એક પુરુષોત્તમભાઈ સો વર્ષના થયા છે. અમે એની ઉજવણી કરવાના છીએ !

શ્રીમોટા : આજે આ કઠણ કાળમાં અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ, વિઘ્નો અને હેરાનગતિવાળા કાળમાં વધારે જીવવું એ તો ઘણાંને એક મુસીબત જેવું લાગે છે, પરંતુ શ્રી પુરુષોત્તમભાઈના જીવનમાં તો એવું નથી. તેમણે પોતે જીવનમાં પોતાના જીવનની સાથે પ્રભુમય જીવન પરત્વેની ભાવનાનું અનુસંધાન કરેલું હોવાથી જીવન તેમને મન એક આનંદ સમું છે. એમ તો જીવન ઘણાં જીવે છે, પરંતુ જીવન શાંતિમય,

પ્રસન્નતામય જિવાય એવી વિચારસરણીથી જીવનને જીવવાનું બહુ ઓછા જીવો કરી શકે છે. સોમા વર્ષમાં સ્વાસ્થ્યપૂર્ણપણે જીવતા એવા ભદ્રપુરુષના જીવનની શાંતિપ્રિયતા, ભક્તિભરી નમ્રતા, પ્રસન્નતા અને વિવેક આપણા દિલ ઉપર એક મહામૂલી અસર પ્રસરાવી દે છે. જીવનને સતત પ્રભુમય મનન ચિંતવનમાં ગાળવાનું કોઈક જ જીવનું સદ્ભાગ્ય હોય છે. એવા ભદ્રપુરુષનું સો વર્ષનું જીવવાની ઉજવણી કરવાનું વસોના નાગરિકોએ વિચાર્યું છે, તે આનંદની હકીકત છે અને યોગ્ય છે. એમના જીવનમાંથી આપણને પ્રેરણા મળે તેવું છે. જીવનની અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓમાં અને વિટંબણામાંથી મુક્તિ જો મેળવવી હોય, તો જીવનને પ્રભુભક્તિમાં લગાડવું તે એક મોટામાં મોટી જીવનને શાંતિમાં અને પ્રસન્નતામાં રાખવાની ચાવી છે. આજના એ સુયોગ્ય અવસરને ટાંકણે એ નમનીય ભદ્રપુરુષને મારા ભક્તિપૂર્વકના પ્રણામ કહેજો અને વસોના નાગરિકોએ આવા પ્રકારની ઉજવણી યોજી એ માટેના પણ તેઓ સૌને મારા ધન્યવાદ અને અભિનંદન આપું છું.

tl. ૫-૨-૧૯૬૫

વસંતપંચમી એટલે નવજીવન

પૂજ્ય શ્રીમોટાને ૧૯૨૩માં વસંતપંચમીના દિવસે પૂજ્ય શ્રીબાળયોગી મહારાજે દીક્ષા આપેલી. એ દિવસની ઉજવણી પ્રસંગે તેઓશ્રી બોલેલા તેની આ નોંધ છે :

આજે દીક્ષાનો દિવસ છે અને તે વસંતપંચમી છે. મહાત્મા પુરુષોના જીવનમાં અલૌકિકપણું છે. મને સાધુ, સંતો, મહાત્માઓ પ્રત્યે આકર્ષણ ન હતું, પરંતુ ગુરુની પરમ કૃપાથી

આકર્ષાયો. વસંતપંચમી એટલે નવજીવન. એક જીવનમાંથી વિકસિત જીવનમાં પરિણમવું. આ દિવસે ગુરુએ દીક્ષા આપી. દીક્ષા એટલે શું ? તેનું મહત્ત્વ કે તેથી જીવનમાં શું પાંગરે તેની મને એ વખતે ખબર ન હતી.

‘ભગતને બોલાવો’

અમદાવાદ, એલિસબ્રિજ વિસ્તાર-ટાઉનહોલ તરફ જતો રસ્તો અને ત્યાંથી પસાર થતું સાધુઓનું વૃંદ, ત્યાં એક મહાત્મા, બાળયોગી નામ, તેમના રોમ રોમ ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તે જ્ઞાની હતા. મસ્તદશામાં બિરાજેલા હતા. આવતાં જતાં લોકોને કહે નડિયાદથી ચૂનીલાલ ભગતને બોલાવો. ત્યાંથી નાનુભાઈ કંથારિયા જઈ રહ્યા હતા. એમની સાથે મારે સારો સંબંધ હતો. એ ત્યાં જઈ ચડ્યા અને નડિયાદ આવીને મને કહ્યું, ‘ભગત, તમને એક સાધુ બોલાવે છે.’ ત્યારે મેં કહ્યું, ‘ક્યા સાધુ ? મારે અને સાધુને શો સંબંધ ?’ નાનુભાઈ કહે, ‘તું જાય કે ન જાય પણ બાળયોગી લોકોને કહ્યા કરે છે કે ભગતને બોલાવો.’ આ વિચારે ત્રણચાર દિવસ લગી મારો પીછો પકડ્યો કે એ સાધુ મને શા માટે બોલાવે છે ?

મસ્તનાં દર્શન

તે વખતે મારી પાસે અમદાવાદ જવાનું ભાડું ન મળે. બીજા પાસેથી પૈસા લઈ ત્યાં ગયો, પણ તેમણે મારી સાથે કોઈ પણ પ્રકારની વાતચીત ન કરી. હું તો એક જ દિવસની રજા લઈને ગયો હતો, પણ ચાર દિવસ વીતી ગયા. એમના વિચારમાં મશગૂલ બની ગયો. ઘરબાર બધું જ ભૂલી ગયો. ચાર દિવસ બાદ નડિયાદ યાદ આવ્યું. સવારમાં ઊઠીને તેમની

પાસે ગયો, જો કંઈ શિખવાડવું હોય તો નડિયાદ આવો એમ કહી હું નડિયાદ પાછો આવ્યો.

નડિયાદમાં પૂજ્ય બાળયોગીજી

એકવાર ઠક્કરબાપા પાસે જવાનું થયું. દાહોદની ટિકિટ લીધી. જવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં એક જણે કહ્યું, ‘બહાર પેલા તારા ગુરુ બેઠા છે.’ ‘મેં તો ત્યાં જઈ સાક્ષાત્ દંડવત્ પ્રણામ કર્યાં. તેમણે કહ્યું, ‘ટિકિટ પાછી આપ.’ મેં કહ્યું, ‘હું જઈશ જ.’ બીજી વાર કહ્યું. પણ મેં કહ્યું, ‘હું જઈશ જ. તમે મારે ઘેર જઈ બેસો.’ ત્રીજી વાર કહ્યું, ‘અલ્યા છોકરા ! ટિકિટ પાછી આપી આવ.’ તે સ્થિતિ જોતાં હું ડરી ગયો. અને ટિકિટ પાછી આપી આવ્યો અને ઠક્કરબાપાને તાર કર્યો કે હું સંજોગોવશાત્ આવી શક્યો નથી. તેથી, માફ કરશોજી. ત્યાર બાદ હું તેમને લઈને ઘેર આવ્યો, પણ ઘેર આવતાં તો તેઓ કૂદાકૂદ કરવા લાગ્યા. મારી બા કહે, ‘આને કેમ લાવ્યો ?’ મેં કહ્યું, ‘બા, પગે લાગ. મહારાજ દીક્ષા આપવા આવ્યા છે.’ ગંગાજળ હાથમાં લઈ પ્રત લીધું હતું કે શરીર હશે ત્યાં સુધી દેશની ઉત્તમ સેવા કરીશ, ત્યાર બાદ પાણી પિવડાવ્યું.

પૂજ્ય બાળયોગીજીનો હુકમ

પણ મહારાજ કહે, ‘મારે એક એકાંત જગ્યામાં પાસે જળાશય હોય એવો બંગલો જોઈએ. આ ત્રણ શરત કબૂલ કરવી પડશે.’ મેં વિચાર્યું, ‘આ હું લાવું ક્યાંથી ?’ પછી હું કામે ગયો. વિદ્યાપીઠમાં રહેતો હતો એટલે હિંદુ, મુસલમાન ઐક્યની ભાવના હતી. હરિજનવાસમાં પણ જવાનું થતું.

નડિયાદમાં હાજી કાસમ સાહેબ રહે. હું એટલો નિયમિત કે જ્યારે પસાર થાઉં ત્યારે તે ઘડિયાળ મેળવે. એ દિવસે પેલા વિચારોને લીધે સાહેબને સલામ ભરવાનો રોજનો અભ્યાસ તે હું ભૂલી ગયો. એટલે તરત પાછો આવ્યો અને સલામ ભરી. તેમણે કહ્યું કે તું વિચારમાં હતો. મેં કહ્યું, ‘એક આફત છે. મારે ઘેર મહાત્મા પધાર્યા છે.’ તેમણે કહ્યું, ‘ધન્યભાગ્ય.’ પાંચ-પચીસ રૂપિયા જોઈએ તો લઈ જા, પણ મેં કહ્યું, ‘એકાંતમાં જળાશય પાસે એક બંગલો માગે છે.’ એમણે મને પોતાના બંગલાની ચાવી આપી. ગુરુમહારાજ રહે ત્યાં સુધી આ ચાવી કોઈને ન આપવી એમ એમણે કહ્યું. એમનો બંગલો એકાંતમાં જળાશય પાસે હતો. ‘હે પ્રભુ ! તારી લીલા અકળ છે.’ એમ કહી હું કામે ગયો. કર્મ પહેલાં, એ મારો આગ્રહ હતો. સાંજે ઘેર પાછો ફર્યો. ગુરુમહારાજને પગે લાગ્યો. એ બંગલો સાફ કર્યો અને ત્યાં મને દીક્ષા આપી. આજે પણ ડભાણ જતાં એ સ્થાન પાસે જાઉં તો ત્યાં પગે લાગું છું. દીક્ષાદિન પછી ત્રણ દિવસ સુધી હું બેભાન રહ્યો.

દૃષ્ટિપરિવર્તન

મને તો દેશની સેવા કરવા જોઈએ. એની ખાતર મરી ફીટવા પણ તૈયાર છું. દેશની ખાતર મેં ઘણી લાઠી ખાધી છે. એટલી લગની દેશ માટે હતી, પણ મહાત્માના પ્રસંગ પછી લગની બદલાઈ ગઈ. મારી દૃષ્ટિ પણ બદલાઈ ગઈ. મને બતાવ્યું કે આ સેવા રાગદ્વેષનું ક્ષેત્ર છે. ૧૯ વર્ષ સેવાના ક્ષેત્રમાં કામ કર્યું. ત્યારે પણ મારી સાધના ચાલુ. ગુરુ-મહારાજનો હુકમ કે ગામબહાર સ્મશાનમાં સૂવું. વર્ષે દહાડે

એક માસ રજા લઈ ઘોર જંગલમાં ચાલ્યો જાઉં, ૧૫-૨૦ માઈલ દૂર. જ્યાં જળાશય હોય ત્યાં તંબુ બાંધી રહું. ભૂખ લાગે ત્યારે પાણી પી લઉં. ચારપાંચ દિવસ તો આમ નીકળી જાય. પછીથી ભગવાનની કૃપાથી કોઈ ને કોઈ આવી ખાવાનું આપી જાય.

હાજી કાસમ સાહેબના બંગલે દીક્ષા આપી ત્યાર બાદ ત્રણ દિવસ શરીર ભાનમાં ન હતું. જીવનના બે પ્રસંગ રામનવમી, ભાદરવા વદ ચોથ. આ જીવને દીક્ષા આપવાનો સમય તે વસંતપંચમી. શા માટે આ દિવસ ઊજવવા દઉં છું? સમાજને બેઠો કરવાની મારી ભાવના અને હેતુ જુદાં છે. મારું કામ ચાહવાનું છે. હું ચાહવા સિવાય કોઈ કર્મ જાણતો નથી. દર્દીનું સ્થાન દવાખાનામાં છે. આ સમાજને સુધારવાનું કામ મારું નથી. ગુરુએ કહ્યું, ‘આ ભગવાનનો ભાવ પ્રત્યક્ષ છે. સમાજમાં ગુણ, ભાવ પ્રગટે માટે તારે આ કાર્ય કરવું.’ હું ભક્તિને લીધે આ કામ કરું છું. ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ અભિલાષાને સાકાર કરનાર ભગવાન પોતે જ છે.

ખમીરનો વળાંક

આ દીક્ષા તો ઘણાંના જીવનમાં છે, પણ દીક્ષાનો ઉઠાવ ક્યારે? જ્યારે આપણામાં અભીપ્સા પ્રગટે છે ત્યારે. તે વિના આવું બની શકતું નથી. આધ્યાત્મિક ભાવના પ્રગટે પછી આ બધું બને. મારા પાયામાં ખમીર હતું. દેશસેવા પ્રત્યે ખપી જવું એ ઝનૂન હતું. ગરીબીને કારણે સહન ઘણું કરવું પડતું. જીવાનિયાઓ દેશની સેવા ન કરે તો કોણ કરશે ? એવું મનમાં હતું. તે ખમીર આ દિશામાં વપરાયું. ભગવાનને માર્ગે

જવામાં ખમીર હોવું જોઈએ. રાગ, આસક્તિ, મોહ વગેરે છોડવાનાં છે. જ્યારે ધગધગતી તમન્ના જાગશે ત્યારે ભગવાનની ભક્તિ સાધના કર્યા વિના પ્રાપ્ત થશે. દા.ત., રમણ મહર્ષિ, રામકૃષ્ણ પરમહંસ.

નિશ્ચિત કલ્યાણ

સાધુ મહાત્માનો સંગ, એમના પ્રત્યે અનુરાગ એ ઉત્તમ છે, પણ એ પ્રત્યેની ભક્તિ, અનુરાગ આપણા જીવનમાં કામ, મોહ, લાલસા મોળાં ન પડતાં હોય તો તે નકામાં છે. સંસારવહેવારમાં માન, મમતા, કીર્તિ, પૈસો આ પ્રત્યે જે રાગ છે, આ સમગ્ર રાગનો સરવાળો, સંતમહાત્મા પ્રત્યે હોત તો તે તારે છે. લક્ષ્મીનો સદ્દુપયોગ અહંકાર મોળો પાડે. એ સંતમહાત્મા પ્રત્યે રાગ રાખીએ તોય ઘણું છે. તે એકાદ જન્મ પછી મુક્તિ અપાવે છે, પણ આવી લગની લાગ્યા બાદ.

સંતમહાત્માની પ્રત્યે રાગ કેવી રીતે કરવો ? માતા પિતા પ્રત્યેનો રાગ, પતિપત્નીનો રાગ, ધનદોલત વગેરેના રાગનો સરવાળો કરી એ રાગ જો મહાત્મા પ્રત્યે રાખો તો આ જન્મે તમારું કલ્યાણ છે.

આત્માનું સ્વરૂપ

કોઈ એમ પણ કહે કે કર્મ કરતાં આ ન થઈ શકે ? ના, અનેક સંતો સંસારમાં રહી ભક્ત થયા છે. એમના મનચિત્તમાં ભગવાન સિવાય બીજું કાંઈ પણ નથી. ભગવાનના પ્રતીક જે રહેલાં છે, એમના પ્રકાશ વડે આપણે ભગવાનનો મહિમા જાણીએ છીએ. ભગવાનનો ભાવ સમાજમાં પ્રગટે તે માટે આ બધું કહું છું. ભગવાન સાથે સંબંધ બંધાય છે, ત્યારે ભગવાન

એના ગુણધર્મો જોતો નથી. ભગવાનનાં દર્શન બે રીતે-ગુણ અને સ્વરૂપનું દર્શન. ચેતનાના ગુણ આપણામાં ઊતરે ત્યારે ભગવાનનું દર્શન થયું ગણાય. ભગવાનની કૃપા જે દોહ્યલી છે, તે એમની એમ ન મળે, પણ તેની પાછળ સાધના, ભક્તિ જરૂરી છે. ત્યાગી ત્યાગીને ભોગવો. જીવદશારૂપી ધન અને અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓની આહુતિ આપો. અને પછી બાકી રહે તે આત્માનું સ્વરૂપ. એ ભોગવવાથી મંગલમય આનંદ પ્રાપ્ત થાય. શાસ્ત્ર કહે છે, આખું વિશ્વ મારું છે. સમાજ મારો છે. ફિલોસોફીની દૃષ્ટિએ જ આ બધું છે. ભગવાનને પામવા માટે દીક્ષા વિના આરો નથી.

તા. ૬-૨-૧૯૬૫, વસંતપંચમી

ચૈતન્યપુરુષની જાગૃતિ

સ્વજન : શ્રીભગવાનની કૃપાથી મને નિશ્ચયપૂર્વકનો સંકલ્પ ઊગ્યો કે રાતે મને મોટાનાં દર્શન થશે જ અને એ રીતે હું રાત્રે એક વાગ્યે જાગી ગયો અને એકાએક એક આંચકો આવે તેમ સફાળો કરતો આંચકો મને લાગ્યો અને મને મોટાનાં દર્શન થયાં અને પછી એ જ અનુભવ મને એક કલાક પછી પાછો થયો.

શ્રીમોટા : એમાં મહત્ત્વ શ્રીભગવાનની કૃપાનું જ છે.

ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિનાં લક્ષણો

સ્વજન : ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિ થઈ છે, તે ક્યારે મનાય ?

શ્રીમોટા : આપણા આધારમાં પ્રકૃતિ જે જીવદશાની રીતે પ્રવર્તે છે, એ એટલે કે આશા, ઈચ્છા, તૃષ્ણા, લોલુપતા, કામ, ક્રોધ, મોહ, મદ, અહંકાર આદિવાળી જીવદશા મોળી

પડતી જાય અને પ્રકૃતિ પોતાની રીતે વર્તતી બંધ થઈ જાય. પુરુષની મહોર વિના તેનાથી કશું કર્યું કરાયું ના બની શકે. એવું બધું થાય ત્યારે ચૈત્યપુરુષ જાગ્યો છે એમ ગણાય.

આધ્યાત્મિક અનુભવનું મહત્ત્વ

સ્વજન : મોટા, મને અવારનવાર દિવ્યદર્શનો થાય છે. અને અનુભવો પણ થાય છે. એને ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિ થઈ છે એમ ન મનાય ?

શ્રીમોટા : આપણે તો અનેકમાં એકનાં દર્શન કરવાં છે. અનાયાસે આપમેળે જે જે અનુભવ થાય તેને સ્વીકારતાં રહેવું. એમાં જો સગડગ થઈ કે વિચારોની પરંપરા જાગી કે જાગે તો તે અનુભવને આપણે મોળો પાડી નાખીશું. અનુભવ જે થાય તે સંપૂર્ણ Reality વાળો હોય અને તે કાળે આપણને પૂરેપૂરો સત્ય પણ લાગે, પરંતુ થોડા કાળ પછી જો તે અને આપણું દિલ આમ તેમ વિચાર કરતું બની જાય, તો સમજવું કે તે અનુભવનો દિલમાં દિલથી દિલે સંપૂર્ણપણે સ્વીકાર કરેલો નથી. અનુભવ જ્યારે આધારનાં કરણો પ્રેમભક્તિપૂર્વક સ્વીકારે અને અપનાવી લે ત્યારે જ તે અનુભવનું બળ આપણા આધારમાં પ્રગટે છે અને તે આપણા ધ્યેયના માર્ગમાં ગતિ પણ પ્રગટાવી શકે છે. આ તો સમજવા પૂરતું કહું છું. ભગવાનની કૃપાથી અનુભવ થાય તે અનુભવ કાં તો કોઈક એવા આત્માનું દિલ તે કાળે આપણામાં રમતું હોય તેથી કરીને પણ થાય, અને બીજું જો આપણી ભૂમિકા તેવા પ્રકારની તૈયાર થયેલી હોય તોપણ થાય. જો બીજા પ્રકારની ભૂમિકામાં થાય, તો તેની અસર ચિરંજીવપણે પ્રગટેલી રહ્યા કરે છે.

આવા પ્રકારના અનુભવો આપણા દિલમાં ભાવ-ભાવના પ્રગટાવે તથા આપણા સાધનમાં પણ સહાયકારક જરૂર બને છે, પરંતુ તેટલા માત્રથી તે ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિ છે એમ ના ગણી શકાય. ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિ એટલે તો સાધનના અભ્યાસમાંથી પ્રગટેલું એકધારું જાગૃતિપૂર્વકનું જ્ઞાનભક્તિવાળું અવલંબન, શરણાગતિ અથવા ભગવાન પરત્વેની એકધારી તૈલધારાવત્ પ્રગટતી રહેતી ભાવના. કદાચ તમારી ચૈત્યપુરુષની જાગવાની સમજણ અને મારી તે અંગેની સમજણ એ બંને સમજણમાં ફરક હોય.

સ્વજન : ચૈત્યપુરુષની જાગૃતિનાં વિશેષ લક્ષણો કહેશો ?

શ્રીમોટા : જીવનનો સાધક તો ખરેખરો મર્દાનગી ભરેલો ખેલ રમતો હોય છે અને કોઈના કહ્યાથી કે તેવા કોકની બીજા પ્રકારની સમજણથી કદી પણ ઢીલો બની શકતો નથી. માટે, તમારે તમારી બાબતમાં સંપૂર્ણપણે નિશ્ચિત થવું અને રહેવું. ચૈત્યપુરુષ જાગ્યાનાં બીજાં અનેક લક્ષણો છે, તેમાં સંપૂર્ણ નિરાંતવાળી નિશ્ચિતતા પણ એક લક્ષણ છે, જેમાં શ્રદ્ધા કદી ઓગળી શકતી નથી. દિનપ્રતિદિન ઉત્તરોત્તર વધતી જાય અને તેજસ્વી બનતી જતી હોય છે અને એ શ્રદ્ધા જ જ્ઞાનરૂપ બનતી જતી હોય છે. દિવસના આખા ગાળામાં તેને આડાઅવળા કે અન્યથાપણાના કે વિકૃત સ્થિતિના અથવા તો જીવદશાવાળા વિચારો, વૃત્તિઓ વગેરે કશું ઝાઝું પ્રગટતું હોતું નથી. અને કદાચ પ્રગટે તો તેને ઝાટકો મારીને ઈન્કાર કરી દેવાની શક્તિ આપી શકે તેવી તેજસ્વિત જાગૃતિ એને પ્રગટેલી રહ્યા કરેલી હોય છે. ચૈત્યપુરુષ જાગે છે ત્યારે તે સદાય જાગૃત રહી શકે છે.

શ્રીઅરવિંદ અને શ્રીમોટા

સ્વજન : આપને જોતાં મને શ્રીઅરવિંદની યાદ આવે છે. મારી ભાવના શ્રીઅરવિંદ પ્રત્યે વિશેષ છે.

શ્રીમોટા : પરમાત્મા અને ભાવમાં સંપૂર્ણ નિષ્ઠા પામેલા બધા આત્માઓ સ્થૂળરૂપે અને સ્વરૂપે ભિન્ન ભિન્ન ભલે હોય તેમ છતાં ભગવાનના ભાવમાં એક છે, પરંતુ તેમાં કોઈ કોઈની સાથે સરખામણી ના કરવી જોઈએ.

મોટાનામાં તમારું દિલ રહે તેમ છતાં તમારે પોતે તો શ્રીઅરવિંદનાં દર્શનની ભાવના જ તેનાં દર્શનમાં એટલે કે મોટાનાં કે બીજા કોઈનાં દર્શનમાં પ્રગટાવેલી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અનુભવને વાગોળવાથી એ જીવંત નહિ બની શકે, પરંતુ તે પ્રકારના અનુભવની ભાવનાને કેળવી કેળવીને તેમાં જીવતા થવાનું બને, તો તેમાંથી ઘણી ઘણી આગળ જવાની પ્રેરણા અને મદદ મળ્યાં કરે છે.

તા. ૧-૨-૧૯૬૪

નિત્યપાઠનું પ્રયોજન

સ્વજન : ‘વિષ્ણુસહસ્રનામ’નો નિયમિત પાઠ કરવાથી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય ખરીને ?

શ્રીમોટા : ‘વિષ્ણુસહસ્ર’નો રોજ પાઠ કરવાથી એની ભાવના રોજનાં આપણાં કર્મમાં પ્રગટ્યાં કરે છે કે કેમ તે ખાસ જોવું રહ્યું. ‘વિષ્ણુસહસ્ર’નો રોજ એક પાઠ કરવાથી કશું નહિ વળે, પરંતુ ભગવાનની ભાવનાથી સકળ કર્મ ઓતપ્રોત પ્રગટેલાં રહે તો જ આપણે બધાં ભગવાનની ભક્તિમાં ઓતપ્રોત થઈ શકીએ. ભગવાનથી જ આ બધું વિશ્વ

ઓતપ્રોત છે, એ આપણે મુખેથી બોલીએ ખરા, પણ એવું બોલતી પણે આપણને એવો ભાવ પ્રગટતો નથી. આપણી સામે એક સામાન્ય માનવી ઊભો હોય અને આપણો એક મિત્ર ઊભો હોય, તો એ બંને પરત્વેની લાગણીમાં આપણા દિલમાં ફરક હોય છે કે નહિ ? એવી રીતે મૂળમાં આપણું દિલ ભગવાન પરત્વે એની ભાવનાથી ભર્યું ભર્યું થયેલું હોય, તો જ આપણાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ સકળ પરત્વે જુદા જુદા પ્રકારનાં વળેલાં હોઈ શકે.

આખરે તો આપણી દૃષ્ટિ જો ભાવનામય થઈ ગયેલી હોય કે ભગવાન પરત્વે વધેલી હોય, તો જ આપણો જેમાં ને તેમાં ભગવાન પરત્વેની ભાવનાનો ઉદય થઈ શકવાનો છે. એટલે નિત્ય કેવળ પાઠ કરવાથી કશું નહિ વળે, પરંતુ એ પાઠનો જે મુખ્ય ભાવ છે, એ ભાવને આપણાં રોજબરોજનાં કાર્યમાં સાંગોપાંગ કેળવવાને જો આપણે સતત એકધારા જાગૃતિપૂર્વક પ્રયત્નભર્યાં હોઈશું તો જ કંઈક પત્તો ખાઈ શકે. અને જે ખરું આચરવાનું છે, તે તો એ જ છે. બાકી, ખરી રીતે તો સમાજે કૂશકીને પકડી રાખી અને તેમાંના મૂળ અનાજને ફેંકી દીધું.

તા. ૧૧-૭-૧૯૬૪

તાલાવેલી

સ્વજન : મોટા, મૌનમંદિરમાંથી મનમાં ડોલન રહ્યા કરે છે, પણ અંદર ભાવનાની જે તાલાવેલી જાગે છે, એવી ટકી કેમ રહેતી નથી ? તાલાવેલીનું મુખ્ય લક્ષણ કયું ?

શ્રીમોટા : મૌનમંદિરમાં બેઠા ત્યારથી ડોલનની જે પ્રસાદી મળે છે, તે જેટલી જીવંત રહે તેટલું ઉત્તમ.

સ્મરણ, ચિંતન, પ્રાર્થના, ભજન અને તેવા પ્રકારની એકાગ્રતા એવી જાતની પ્રવૃત્તિ હૃદયના ઉમળકાથી ભાવભરી રીતે આવતી રહે તે જીવનવિકાસાર્થે ઘણું જરૂરી છે. શરીરની અમુક ઉંમર થાય એટલે કેટલીયે જાતની વૃત્તિઓ ભીતર સળવળતી હોય છે. જેમ ભૂખ, તરસ લાગે તેમ તેવી વૃત્તિઓ પણ ડોકિયાં કર્યા વગર રહી શકતી નથી. એકલી અહમ્ની જ વૃત્તિ જાગે એવું તો મારી સમજણમાં નથી આવતું. મનની દોડ તો ચાલ્યા જ કરે. જીવનના ધ્યેયની મહત્વાકાંક્ષા પરત્વેની અભિલાષા જીવંત પ્રગટેલી રહ્યા કરે, તો તે વિકાસની રચનાત્મક હકીકત છે અને તે જરૂરનું છે. સાધનામાં ઊંચા સ્થળે પહોંચવાની તાલાવેલી જો સાચેસાચી આપણા દિલમાં પ્રગટેલી અનુભવાતી હોય, તો એવી તાલાવેલીના કારણે બીજી આડીઅવળી વૃત્તિઓનું ગૌણત્વ થઈ જાય ખરું, પરંતુ તેમાં ત્યારે અહમ્ ના પ્રગટે. તાલાવેલી શબ્દનો જો સાચો અર્થ ઘટાવીએ તો તે એવો થાય કે સમયના જે તબક્કામાં તાલાવેલી પ્રગટેલી હોય તે સમયના તબક્કામાં તેના સિવાય બીજી કોઈ પણ વૃત્તિ ઊપસી આવતી અનુભવી ના શકાય. તાલાવેલી પ્રગટેલી હોય ત્યારે બધું જ તેમાં તલ્લીન, એકાકાર, એકાગ્ર થઈ જાય. આવું થાય ત્યારે જ તાલાવેલી ગણાય.

તાલાવેલી પ્રગટેલી હોય ત્યારે કીર્તિની ભાવના તેમાં ઊગી ના શકે. તમારા કહેવાનું હાર્દ જોતાં અને વિચારતાં તમને હજુ સાધનાની ખરેખરી તાલાવેલી જાગેલી નથી લાગતી.

સ્વજન : એનું કારણ શું ?

શ્રીમોટા : હજી આપણને આપણું પોતાનું યોગ્ય રીતે

પૃથક્કરણ કરવાની કળા સાંપડી નથી એમ મને લાગે છે. એવી પૃથક્કરણ કરવાની કળા પણ ક્રિયાત્મક ગતિશીલ તાટસ્થ્ય પ્રગટ્યા વિના પૃથક્કરણ સાથેસાથું અને પૂરેપૂરું થઈ શકતું હોતું નથી. ઉપરચોટિયું ભાન કોઈ કોઈને પોતાના વિશેનું થાય ખરું, પણ તે બરાબર કામ આપી શકે તેવું હોતું નથી. જ્યારે ક્રિયાત્મક ગતિશીલ તાટસ્થ્ય પ્રગટે છે, ત્યારે આપણા પોતાનામાંથી કોઈ પણ નકારાત્મક વૃત્તિને તે સાંખી નહિ શકે, યા તો તેને ચાલવા નહિ દઈ શકે. વૃત્તિ કોઈ એક પ્રકારની હોતી નથી. અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓ જાગે છે. તેને ડામવાની હોતી નથી, પરંતુ એવી ક્રિયાત્મક ગતિશીલ તટસ્થતા જ્યારે પ્રગટે ત્યારે ધ્યેય સિવાયની જે કોઈ ઈતર પ્રવૃત્તિઓ જાગે એનો ઈન્કાર કરી શકાય છે. સામાન્ય માનવી ઈન્કાર કરી નહિ શકે.

એકલી ક્રિયાશીલ ગતિશીલ તટસ્થતા પ્રગટવાથી પણ વૃત્તિઓનો ઈન્કાર થઈ શકતો હોતો નથી. તેને માટે તો આંતરિક બળ પ્રગટેલું હોવું જોઈશે. તથા, તેની સાથે સાથે જીવનના ધ્યેય પરત્વેની તમન્ના ઉત્કટપણે જાગી ગયેલી હોવી જોઈશે. આ બધું કંઈ એક પછી એક પ્રગટતું હોતું નથી. આ તો એકમેક સાથે બધું સંકળાયેલું છે. આ માર્ગમાં આપણે તો ક્યાં સુધી જે તે કંઈ બધું ચાલતું હોય તે ખુલ્લા થઈને સ્પષ્ટ કરીએ નહિ ત્યાં સુધી માર્ગદર્શન ન કરી શકાય. તમે કહ્યું ખરું પણ આ બધામાં પ્રામાણિકપણે પારદર્શક ખુલ્લાપણું નથી. હું ખોટો હોઉં તેમ બને ખરું, પણ મારે તો મને જેમ લાગ્યું તે સ્પષ્ટ કહેવું જોઈએ.

જાગે તે વિચાર્યા વિના રહી ના શકે. જે જાગે તે તો મંડ્યો જ રહે, મથતો જ રહે અને જોતો રહે અને ક્યાંયે કંઈ કશામાં અટકી જ ન પડે. તે ઊભો હોય, બેઠો હોય, ચાલતો હોય તોપણ સદાયે તે ગતિશીલ જ હોય છે. તેની રોજબરોજની સર્વ પ્રકારની પ્રક્રિયામાં તેની દૃષ્ટિ ધ્યેય પરત્વે જ અંકાયેલી રહ્યા કરે છે, ત્યારે હજી આપણને તો ધ્યેય પરત્વેનું હજુ કશું ચોક્કસપણું તો પ્રગટેલું લાગતું તો નથી અને હજુ તે અંગે સ્થિરપણું પ્રગટેલું નથી.

ભગવાનના અનુભવ માટે સાધના

સ્વજન : ભગવાનને અનુભવવા માટેનો એક જ સીધો માર્ગ ભગવાનનું સ્મરણ જ છે. આટલું જાણવા છતાં ગડમથલ કેમ રહ્યા કરે છે ?

શ્રીમોટા : હૃદયના ખરેખરા ઉત્સાહથી અને ભાવથી મથતા જીવને ભગવાનની કૃપાથી કશી ઝાઝી એવી ગડમથલ તો નથી થતી. આપણે જવાનો સીધો એક જ માર્ગ છે. ભગવાનના સ્મરણમાં આપણી સર્વ શક્તિ એકાગ્ર કરીને તેમાં પરોવીએ અને સાથે સાથે આપણા આધારમાં એટલે કે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્માં એ વહાલા ભગવાનનો ભાવ ઠરી શકે માટે તે એ કરણોના મૂળ પ્રાકૃતિક સ્વભાવને આપણે વાળી શકીએ. એ પણ સાથે સાથે આપણે કરવાનું છે. ભગવાનનો અનુભવ થવાને ઈચ્છતા સાધકે પોતાની પ્રકૃતિ અને સ્વભાવને બરાબર ઓળખવાં જોઈશે.

પ્રકૃતિ કે સ્વભાવ પ્રમાણે વહ્યા કરવાથી તેનાં બંધનો ઓર ગાઢાં થશે. પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ એટલે અનેક

જન્મજન્માંતરના એકઠા થયેલા સ્વભાવની સમગ્રતા. એ અનેક પ્રકારના સંસ્કારો જ્યારે જ્યારે આપણામાં ઊગે ત્યારે ત્યારે આપણે તેના તાણમાં કે વહેણમાં ન ભળી જતાં તેને વહી જવા દઈએ. વિચાર જાગતાં વિચારોની પરંપરામાં પરોવાઈ ના જઈએ. વૃત્તિ જાગતાં વૃત્તિના વહેણમાં તણાઈ ના જઈએ. એટલે કે રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધાદિ મોળા પાડતાં જઈએ. અને કામક્રોધાદિક વિષયોથી તણાઈ ના જતાં, તેવી સ્થિતિમાં પણ જાગૃતિ કેળવી કેળવીને તે વેળા ભગવાનને ખરેખરા દિલથી પ્રાર્થીએ કે ‘હે પ્રભો ! મને તો માત્ર તારો આનંદ એકલો ખપે.’ ભગવાનને અંતરસાદ કરવાની જે ઉત્કટ ધગશ છે, એ ધગશ આપણું બળ છે. એવા આંતરિક બળના આધારે અનેક અંતરાયોમાં આપણે કદી પણ ડૂબી શકતા નથી.

સ્વજન : આવું બધું કરતાં કરતાં પ્રકૃતિનાં બળોને સમજવાની મુશ્કેલી પડે છે. મથામણ થઈ જાય છે.

શ્રીમોટા : મળેલું જે જીવન છે, તે જીવનમાં પણ અનેક પાસાં છે. તે પાસાંના પ્રત્યેક ધર્મને આપણે ઉવેખી ના શકીએ. તેમને અવગણી ના શકીએ અને તે પાસાંના પ્રાકૃતિક ધર્મના વલણમાં આપણે સાથ ના આપીએ તે બધું બરાબર, પરંતુ સાથે સાથે તે પાસાંના પ્રત્યેક ધર્મને દિલમાં પ્રભુભાવનાથી પ્રેરાઈને તે પણ શ્રીભગવાનનું જ કર્મ છે તેમ દઢાવી દઢાવીને તેવો ભાવ કેળવીને તેને પ્રભુભાવે આચરીએ, તે પણ એક પ્રકારનો સમર્પણ યજ્ઞ છે. ભગવાનનો ભક્ત શેને ઉવેખે ? અને એ ગભરાય પણ શાથી ?

એકમાત્ર ભગવાનના સ્મરણને સંપૂર્ણપણે અને સંપૂર્ણ

રીતે પૂરા ભાવે આપણે જો પળેપળ અખંડ જીવતું રાખી શકીએ અને તેવી આપણી સાચેસાચી મથામણ આપણા દિલમાં લાગેલી હોય અને ભગવાનના સ્મરણને દિલમાં દિલથી આત્મસાત્ કરવાને આપણું દિલ જે જે કંઈ કરતાં હોઈએ તેમાં પણ જો આપણને સાથ દેતું હોય અને એવો જો આપણને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થતો હોય, તો તેવા માનવીથી જીવનનાં બીજાં પાસાંઓનું યથાયોગ્યપણે કશું થઈ શકતું હોય તોપણ ચાલી શકે તેવું તો છે, કારણ કે ભગવાનનું સ્મરણ અતૂટ અને એકધારું જીવતુંજાગતું થતાં કામ, ક્રોધાદિક આપમેળે મોળા પડે છે, તે હકીકત સાચી છે અને જાતે અનુભવેલી છે, પરંતુ એવા એકલા સ્મરણને અખંડ થવાને પણ માનવીનું પૂરેપૂરું ગજું હોતું નથી. એને માટેની જે જ્વાળામુખી જેવી ફાટેલી ધગશ હૈયામાં હોવી જોઈશે, એવી ધગશના જો તમો પોતે તમારા દિલના સાક્ષી હો, તો તમો સાવ નિશ્ચિત છો તેમ તમો સમજજો.

ભગવાનના સ્મરણનું સાધન એકલું જ પૂરતું છે, તેનો મને અનુભવ છે, પણ તે અખંડ થવું સહેલું નથી. રોજના દસથી બાર કલાક આપણે સ્મરણ કરી શકીએ. ૧૨ થી ૧૬ કલાક સુધીનો તબક્કો પ્રગટાવવો એ તો અઘરામાં અઘરું છે. એવો ભારે ઉત્સાહ અને ધગધગતી તમન્ના પ્રગટેલી હોય, તો કદાચ સોળ કલાક સુધી લઈ જઈ શકીએ, પરંતુ ૧૬ થી ૨૦ કલાક સુધીનો તબક્કો એ મને તો લાગે છે કે માનવીના દિલની તાકાતની વાત નથી. ભગવાન પરત્વેની Spontaneous ભક્તિ પ્રગટ્યા વિના તેમ થવું શક્ય નથી. ૨૦ થી ૨૨

કલાકનો તબક્કો એ પણ એવી જ કોઈક દૈવી રમતોની ભુલભુલામણીનો તબક્કો છે. અનેક પ્રકારનાં દેવીદર્શનો અને અનુભવોમાં માનવી તેમાં પૂરેપૂરો રત થઈ જાય છે અને તેની જ ભાવનાના કામણમાં ગળી જતો હોય છે, તેમાંથી નીકળવું એ પણ એક દોહ્યલું કર્મ છે. તે તો આપણા દિલમાં ત્યારે પૂરેપૂરી જાગૃતિ હોય કે આપણે આ કામણમાં પડેલા છીએ ત્યારે જે આર્ત અને આર્દ્ર ભાવે પોકાર ઊઠે છે અને એ પોકારમાં દિલનું દર્દ અને ઝંખના આપમેળે ત્યારે પ્રગટે છે. જે પ્રાર્થનામાં દિલની આર્તતા અને આર્દ્રતા પ્રગટેલાં નથી તેને હું તો પ્રાર્થના પણ કહેતો નથી. એવી પ્રાર્થના આપણને તે વેળાએ ઊંચે તારવી શકે છે, પરંતુ એવી દૈવીદર્શનની રમતોમાં માનવીને પ્રાર્થના કરવાનું સૂઝવું પણ લગભગ અશક્ય હોય છે. આ બધું તમને નિરુત્સાહ કરવા માટે નહિ, પરંતુ સાચો રાહ બતાવવા માટે છે. ભગવાનના સ્મરણને અખંડ કરવાને માટે તે બસ એકલું જ લીધા કરીશું તે ચાલશે એમ જે બીજાં બધાં કહે છે, તેને બદલે મારું એમ કહેવું છે કે ભગવાનનું સ્મરણ તો કર્યા કરીએ જ અને તેની સાથે સાથે ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, મત્સર, લોભ આદિને ટાળવાનું કર્યા કરીએ, તો ભગવાનના નામસ્મરણનો ઉઠાવ ઘણો વહેલો થશે. કૃપા કરીને તમારે ગભરાવાની જરૂર નથી. મારે તો જે સાચેસાચું છે, તે કહેવું ઘટે જને ?

સ્વજન : આમાં ગુરુની મદદ પણ કામ આપે છે ?

શ્રીમોટા : ગુરુ આપણને મદદ કરે છે, એ વાત સાચી, પરંતુ સદ્ગુરુમાં આપણું દિલ હળીમળીને, ભળીને ગળી ગયું

હોય અને આપણા દિલનો તાર એની સાથે પ્રેમથી સંધાઈ ગયો હોય અને આપણાં મનાદિકરણમાં તે જ એકમાત્ર ખાસ પ્રેમની મસ્તીથી રમ્યા કરતો હોય ત્યારે આપણા જીવનની સાધનાનો દોર તે તેના હાથમાં લઈ લે છે. ગુરુ પરત્વેની એવી પ્રેમની ભાવનાની એકધારી મસ્તી જ્યારે પ્રગટે ત્યાર પછી તો બીજું શું કરવાનું રહ્યું ? એમ મનમાં થાય ખરું પણ ત્યારથી જ તેની ઊર્ધ્વીકરણની સાધના શરૂ થતી હોય છે.

મારું તમને જે જે બધું કહેવાનું છે, તે તમને કદાચ આકરું લાગે, પરંતુ મને પોતાને તો જે સમજણ જેવી રીતે પડી છે, તે જ તમને કહી છે.

ભગવાનને અનુભવવા મથનારો ખરેખરો જીવ તે તો મર્દ માનવી છે. મર્દાનગીનું સર્વ રીતનું પૂરું સમર્પણ આ સાધનાનો માર્ગ માગી લે છે. તે કંઈ કશાથી ગભરાય તે તો બીજો. એવો મર્દાનગીભર્યો પુરુષ ધ્યેયને સાકાર કર્યા વિના કદી કાળ જંપીને બેસી રહેતો નથી. એક પળ પણ તે નકામી તો ના જવા દે. ભગવાનના સ્મરણ વિનાની વહી ગયેલી એક પળ તેને હજારો વીંછીના ડંખ જેવી લાગે છે. આવું આપણને જો ખરેખરું લાગતું હોય, તો આપણી ભાવના સંપૂર્ણ સાચી છે અને આપણે તરી શકવાના છીએ તેમ નિશ્ચય કરીને માનશો.

તા. ૨૪-૨-૧૯૬૪

ભગવાનની કૃપા

સ્વજન : મોટા, ગુરુની કૃપા હોય તો બધું જ શક્ય બને છે ?

શ્રીમોટા : ભગવાનની કૃપા તો અપરંપાર છે. અનેક પાપીઓને ણે તાર્યા છે એટલું જ નહિ, પરંતુ સમોવડિયા પણ બનાવ્યાં. ભગવાનની કૃપાનું મહત્ત્વ અને એનું સામર્થ્ય તો દિલમાં ખરેખરી ભક્તિ પ્રગટતાં જ અનુભવાય.

આને હું ચાર દિનનું ચાંદરણું તો નહિ કહું. એના સંસ્કાર ઊંડા સૂક્ષ્મમાં પ્રવેશવાના, પણ તે ચાર દિવસ સુધી જ. પછીથી આપણે હતા તેવા ને તેવા જ. આપણી પોતાની સ્વતંત્ર આગવી પાકી ગયેલી ભૂમિકાને કારણે જો તેવો અનુભવ થયો હોય, તો તે ટકે અને ઊંડો પણ ઊતરે, પરંતુ ભગવાનની કૃપાએ આપણને તેના અનુગ્રહ વડે કરીને જો સ્પર્શ કર્યો હોત તો તો અનુભવના સંસ્કાર સૂક્ષ્મમાં પ્રવેશી શકે ખરા, અને તેનો લાભ આ જ જન્મમાં આપણે લઈ શકીએ ખરા-જો ભાવનાનો સતત એકધારો જીવંત હેતુપૂર્વકનો દિલમાં દિલથી દિલનો થતો રહેલો પ્રયત્ન હોય તો.

હૃદયની વાત

સ્વજન-બહેન : ‘સ્ત્રીનું હૃદય’ આજ્ઞાપાલનમાં-ગુરુના આજ્ઞાપાલનમાં વધારે અનુકૂળ ગણાય ?

શ્રીમોટા : આ બધી વાતો કરવી સહેલી છે, પણ હજી આપણાથી ‘ઈ’ કહે છે તે તો કરી શકાતું નથી. માનવીનાં ચરણના સ્પર્શ કરવા લોકો ઘેલા બને છે ખરા, પરંતુ તેના સમગ્ર જીવનની ભાવનાને સ્પર્શવા કોઈ તત્પર થઈ શકતું નથી અને એમનાં એવાં દિલ પણ થતાં નથી. એવાં ખાલી ચરણસ્પર્શથી તો કશું વળનાર નથી. ધબકતું દિલ અને દિલ દિલને સ્પર્શવાને વ્યાકુળતા અને તલસાટ દિલમાં પ્રગટેલો હોવો જોઈએ તેવા દિલની જરૂર

છે. આપણે બધાં ઘણી વાર કલમને ગોદે ઠોકીએ કે ‘સ્ત્રીનું હૃદય’-પરંતુ સ્ત્રીના હૃદયની પ્રભુકૃપાથી મને ગતાગમ છે. એટલે એની કૃપાથી તે તેવી રીતે કેળવાયેલું પણ છે. એટલે તેની સમજણ છે. માનવીના દિલને અને તેના સૂક્ષ્મ વહેવારને પોતે જ પોતાને એવી રીતે જ્યાં કળી શકવાને સમર્થ નથી ત્યાં બીજાને તો શું સમજી શકે ! મેં બહુ સાહિત્ય તો વાંચ્યું નથી, પરંતુ ગુજરાતી સાહિત્ય કરતાં જે શરદબાબુનું થોડું ઘણું વાંચ્યું છે, તેમાં તેમણે સ્ત્રીપાત્રના હૃદયને જે આલેખ્યાં છે, તેવું દિલ પણ આ સંસારમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં પ્રગટે તો કેટકેટલો આનંદ થાય ? ‘સ્ત્રીનું હૃદય’ આપણે બોલીએ ખરાં, પરંતુ એવું ‘સ્ત્રીનું હૃદય’ તો કેટલું બધું વફાદારીથી પ્રેમથી અનંતગણું ત્યાગ અને સમર્પણ કરી શકે છે ! એવું પ્રત્યક્ષ ત્યાગ અને સમર્પણનું લક્ષણ જો જીવનમાં પ્રગટેલું પ્રભુકૃપાથી અનુભવી શકાય તો તો ધન્ય થઈ જઈએ.

સ્વજન : આપના દિલ સાથે અમારું દિલ મળે તો ?

શ્રીમોટા : જ્યારે દિલ પ્રગટે છે, ભક્તિ પ્રગટે છે, ત્યારે જેને માટે ભક્તિ પ્રગટેલી હોય તેનું વચન તો સોંસરવું ઊતરી જાય છે. એ એનું પ્રત્યક્ષ લક્ષણ છે અને એવું દિલ પ્રગટે ત્યારે આપમેળે વફાદારી, એકનિષ્ઠા, ત્યાગ, સમજણ, એનું જ ચિંતવન, એનું જ દિલમાં દિલથી મનન ચિંતવન, એના જ પરત્વેની દિલની ભાવુકતા એ સકળ કર્મ કરતાં કરતાં આપણાં દિલનું આકર્ષણ એના જ પરત્વે એકધારું રહ્યા કરે છે, ત્યારે તેવા દિલની મસ્તીનો કોઈ અનોખો નશો છે. આ તો તમને સમજવા કહું છું.

આપણે જ્યારે સંસારના નરકમાં જ રગદોળાતાં હતા ત્યારે પણ જેણે આપણને ચાહેલ છે, તેઓ તો આપણને ચાહ્યા જ કરવાના છે, પરંતુ ચાહ્યા કરવું એ એના જીવનની ગતિને ઊર્ધ્વ કરવા માટે જ. તેવું ચાહ્યા કરવાનું સદાકાળ એકની એક રીતનું કદી પણ ના હોઈ શકે. સમય જતાં તેને કઠણ થવાનો પણ અધિકાર છે. એવો અધિકાર તેના દિલની ચાહવાની ભાવનાએ તેને સહજપણે બક્ષેલો છે. ચાહવાની ધીરજને ભલે અંત ના હોય, પણ તે ટૂંટિયું વાળીને તો બેસી ના જ રહી શકે. એ તો સતત ક્રિયાશીલ ગતિમાન હોય છે. તે રીતે આપણે એનાં દિલને વળગવાનું કરીએ તો કેટલું બધું ઉત્તમ ? પ્રભુકૃપાથી આપણને જીવનવિકાસ પરત્વે સાચી ઉત્કટતા દિલમાં પ્રેરો એ પ્રાર્થના.

tl. ૯-૪-૧૯૬૪

સંતહૃદય

સ્વજન : મોટા, મને માફ કરજો, પણ મારા મનમાં એક પ્રશ્ન જાગે છે કે આપ આપનાં સગાંવહાલાં પ્રત્યે જોઈએ તેટલા હમદર્દીથી વર્તતા નથી.

શ્રીમોટા : આ જીવ પોતાના શરીરનાં સગાંવહાલાં પરત્વે જોઈએ તેટલાં પ્રેમ અને હમદર્દીથી વર્તતો નથી. સાધારણ રીતે મને કોઈ પણ પ્રકારની મારા વર્તન કે વલણ સંબંધી સમજૂતી આપવી ગમતી નથી. અનેક સ્વજનોનાં મનાદિ કરણોમાં ગમે તેટલા અન્યથા ભાવના પ્રત્યાઘાત જાગે કે પડી રહેલા હોય તોય, તે તે જીવોને આ જીવ પોતાનાં કર્મ ક્યા હેતુથી અને કેવી ભૂમિકા ઉપરથી થયાં છે, તેની સમજૂતી ન

આપતાં તેમના અન્યથા ભાવભરેલાં વલણ, વર્તનને પ્રભુપ્રસાદીરૂપે શાંત ચિત્તે અને પ્રફુલ્લ હૃદયે સ્વીકારી લેવાનો અભ્યાસ પ્રભુકૃપાથી આ જીવને પડેલો છે. આવું મૌન પાળવાનું હેતુપૂર્વક રાખ્યું છે.

ગમે તેટલી મૌખિક સમજૂતીઓ આપીએ તોપણ માનવી એમ કંઈ કોઈનો સમજાવ્યો સમજી જતો નથી કે કશું પણ-સમજૂતી પણ-માનવી પોતાની અંતરની ભૂમિકા અનુસાર અને તેટલાં જ પ્રમાણમાં અને ભાવમાં સ્વીકારે છે અને સ્વીકારી શકે છે. જો ઉપદેશથી માનવી સુધરી જતો હોય, તો તો અત્યારે દુનિયાના જે હાલહવાલ છે, માનવી માનવી વચ્ચે જે વેરઝેર અને રાગદ્વેષ ભરેલાં પડેલાં છે, તે બધું ક્યારનુંયે અદૃશ્ય થઈ ગયું હોત અને આ પૃથ્વી સ્વર્ગ સમી થઈ હોત. ભૂતકાળમાં થયેલાં તેમ જ વર્તમાનમાં જેઓ શરીર ધારણ કરી રહ્યા છે, તે બધાં સંત-મુક્તાત્માઓએ જગતને કહેવામાં કશું બાકી રાખ્યું નથી. એટલે તેમના ઉપદેશથી જગત ક્યારનુંયે દિવ્યભૂમિ બની ગયું હોત, પણ વાસ્તવિકતા એ છે કે અખા ભગત કહે છે તેમ ‘કથા સૂણી સૂણી ફૂટ્યાં કાન, તોય ન આવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન.’ આવી હકીકત અસંખ્ય માનવીની છે, તે કારણસર સમજૂતી આપવાનું (કોઈ અપવાદ સિવાય) રાખ્યું નથી. આ જીવને જેને જેમ સમજવો હશે તેમ તે ભલે સમજે, તેની ભૂમિકા પાકતાં જતાં, એનાં અંતરમાં મન, બુદ્ધિ વગેરે કરણોની શુદ્ધ થતાં, તેના અન્યથા ભાવિ ખ્યાલો બદલાવાના જ છે, એ બે ને બે ચાર જેવી નિશ્ચિત હકીકત છે, અને ત્યાં સુધીની આ જીવને પ્રભુકૃપાથી ધીરજ છે.

મૌન ધારવાનું બીજું કારણ એ છે કે મૌનમાં જેટલી શક્તિ છે તેટલી આવી વાણીની સમજૂતીમાં નથી. સદ્ભાવનાનું વાહન વાણી કરતાં મન વિશેષપણે છે. એટલે દિલનો સદ્ભાવ આજે નહિ તો કાલે પણ યોગ્ય સમજૂતી અંતરમાં અંતરથી પ્રેરાવ્યા વગર રહેશે નહિ.

સ્વજન : છતાં હું પૂછું છું તો આપ સમજૂતી આપવાની કૃપા કરો છો. આથી, ધન્યતા અનુભવું છું.

શ્રીમોટા : તમે તો જિજ્ઞાસુભાવે અને નિખાલસ દિલથી પૂછ્યું છે. અને આ પ્રશ્ન પ્રત્યેક જીવનસાધકનામાં પ્રગટપણે કે અંતરના પડમાં છુપાયેલો પડેલો જ હોય છે. એટલે તે તમારા એકલાનો પ્રશ્ન નથી. તેથી, બીજા જિજ્ઞાસુ જીવોને પણ તેમાંથી કંઈક સમજણ મળવાની શક્યતા છે. માટે, એનો જવાબ આપું છું. પહેલું તો એ કે આપણાં આજનાં મૂલ્યાંકન, આપણાં બીજાંને સમજવાનાં માપધોરણ ઘણાં દોષપૂર્ણ છે, પણ તે હકીકતનુંયે આપણને ભાન નથી હોતું. જીવનસાધનામાં પ્રગતિ થતાં થતાં માલૂમ પડતું જાય છે કે આપણે જે ધોરણે દોરાઈ જઈને બીજાં જીવોનાં વલણ-વર્તન વિશે મત બાંધી દેતા હતા, તે ધોરણ જ ખોટાં હતાં. આપણને આ માર્ગે પ્રગતિ થતાં થતાં ભાન થતું જાય છે કે આપણી બુદ્ધિ કાચી છે, ઘણી કાચી છે, અને બુદ્ધિએ આપેલી સમજણ પણ તેવી જ કાચી છે. વળી, તે અનેક પ્રકારનાં પૂર્વગ્રહ અને મડાગાંઠવાળી હોવાથી તે તદ્દન મુક્તપણે અને સ્વતંત્રપણે સંપૂર્ણ યોગ્યતાથી વિચાર કરવાને કે ન્યાય તોળવાને શક્તિમાન નથી. ટૂંકમાં, આપણે અજ્ઞાની જીવો છીએ. જ્યાં આપણે આપણી પોતાની

જાતને જ ઓળખી શકતાં નથી ત્યાં બીજાંને કેવી રીતે ઓળખી શકીશું ? જેનામાં આંતરનિરીક્ષણ કરવા જેટલી તટસ્થતા ઊગી નથી, તેવો જીવ બીજાંને કોઈ ને કોઈ પ્રકારના રાગદ્વેષની લાગણીથી જ નીરખી શકે. તેવી રાગદ્વેષની લાગણીમાં આપણે તણાયાં કરતાં હોવાથી આપણું સામા જીવ વિશેનું દર્શન એટલે કે તેને વિશેનું આપણું મંતવ્ય સાચું કે યોગ્ય હોતું નથી.

સ્વજન : મોટા, આપની વાત તદ્દન સાચી છે. કોઈના વિશે વિચારવામાં હંમેશાં આપણે ખોટા જ પુરવાર થતા હોઈએ છીએ માટે તે અયોગ્ય છે.

શ્રીમોટા : જો બીજા સંસારી જીવો માટેનું આપણું મૂલ્યાંકન અને આપણી સમજણ અયોગ્ય છે, તો સંત કે મુક્તાત્માનાં વલણ-વર્તન વિશેની આપણી સમજણ ઘણી વધારે ભૂલભરેલી હોય, તે હકીકત પણ તમે સમજી શકશો એમ માનું છું.

મુક્તાત્મા કે સંત તો ગુણાતીત હોય એટલે કે આપણી સમજણની સાત્ત્વિકતાના ગુણો કરતાં કોઈ ઊંચી પ્રેરણાથી અને સ્ફુરણાથી, ભાગવતી સ્ફુરણાથી, અને પાછી તેવી જ ઊંચી ભૂમિકા ઉપરથી તેનાં સકળ કર્મ થતાં હોય છે, અને આપણે તો હજી મનપ્રદેશની મર્યાદામાં રહીને જ જે તે કંઈ વિચારતાં હોઈએ છીએ. તેથી, યોગ્ય કે અયોગ્ય કર્તવ્યનાં આપણાં હાલનાં મૂલ્યાંકનથી એવા મુક્તાત્માને માપવા કે પામવા જઈશું, તો આપણે ભારે ભ્રમણામાં પડી રહીશું. એક તદ્દન સામાન્ય દાખલો આપું. માનવજાત પુસ્તકોને, ખાસ કરીને તેને સારાં લાગતાં પુસ્તકોને સાચવે છે અને સંઘરી રાખે છે, પણ ઊધઈની દૃષ્ટિએ

તો માનવી મૂરખ લાગતો હશે કે આવું સરસ ખાવાનું છોડી દઈને માનવી આ ચોપડીને સાચવવાનું શા માટે કરે છે ? જોકે મુક્તાત્મા માનવ શરીરધારી છે, તોપણ જે સચરાચર અને સર્વશક્તિમાન દિવ્યચેતન વિશ્વમાં સભર ભર્યું છે, તે ચેતન મુક્તાત્મામાં પ્રગટ થયું હોવાથી અથવા તો તેના આધાર કે જીવકોષ કે સત્ત્વ (being)માંથી ચેતનને ઢાંકી દેતાં આવરણો દૂર થઈ ગયાં હોવાથી તેવો મુક્તાત્મા માનવદેહધારી હોવા છતાં માનવી નથી, અતિમાનવ છે. એટલે એક માનવી બીજા માનવીને જે માપધોરણે માપે છે, તે ધોરણ પેલા મુક્તાત્મા કે સંતની બાબતમાં ખોટાં પડે છે. આ એક વાસ્તવિક ઘટના છે, જોકે તેનો અંતરથી અંતરનો સ્વીકાર આપણું માનવમન કરી શકે કે કેમ અને કરે તો કેટલે અંશે તે એક જુદો સવાલ છે. એટલે એવા સત્પુરુષનાં વલણ-વર્તન વિશેની આપણી સમજણમાં ઘણી ખામી હોવાનો પૂરેપૂરો સંભવ છે.

સ્વજન : અમે તો રાગ, મોહ અને આસક્તિથી ભરેલાં છીએ. આપ એમાંથી મુક્ત છો. એથી જ અમે જેને પ્રેમ કહીએ છીએ એનાથી આપના તરફથી અનુભવાતો પ્રેમ કંઈક અનોખા પ્રકારનો જ હોય !

શ્રીમોટા : વળી, પ્રેમ અને આસક્તિ કે મોહ-એ બેમાં શો ભેદ છે, તેનું સ્પષ્ટ દર્શન તો જીવનવિકાસ થતાં થતાં થતું જાય છે. મુક્તાત્મા કે સંત એટલે નિર્મળ પ્રેમની જીવંત મૂર્તિ. એવાનું વર્તન તેના દેહનાં સગાંઓ પરત્વે પણ એટલા જ સમત્વભાવથી ભરેલું હોય, પણ તે પ્રેમનું વ્યક્તવ્ય આપણી પ્રેમની વ્યાખ્યાના ચોકઠામાં ન બેસતું આવે એટલે આપણી

નજરે તેનું તેના દેહનાં સગાંવહાલાં પરત્વેનું વર્તન પ્રેમહીન-શુષ્ક-દેખાયું, પણ ખરી રીતે તો એ પ્રેમયુક્ત હોય છે. ચૈતન્ય મહાપ્રભુ પ્રેમાવતાર હતા, તેમ છતાં તેમનું પત્ની અને પોતા પરત્વેનું વર્તન ઉપર ઉપરથી પ્રેમહીન દેખાય એવું હતું. સ્વામી રામતીર્થ તો પોતાનાં પત્નીને મળવા આવવા દેવાની પણ રજા આપતા ન હતા, જ્યારે તેઓ બીજાં કેટલાંયને પ્રેમથી મળતાં.

સ્વજન : ત્યારે કેટલીક વાર તો સાધારણ જીવો પરત્વે એવા સંત પુરુષનું વલણ-વર્તન તેનાં પોતાનાં શરીરનાં સગાં અને સંબંધીઓ પરત્વે હોય તે કરતાં કેમ વિશેષપણે દેખાય છે ?

શ્રીમોટા : આ પ્રશ્ન આપણા અજ્ઞાનનું એક લક્ષણ છે. સત્પુરુષ કે મુક્તાત્મા તો ભગવાનનું માનવદેહમાં પ્રતીક છે. તેથી, ભગવાનમાં જે ગુણો હોય તેવા ગુણો એનામાં પણ હોય. ગીતામાતા શ્રીભગવાનનો એક ગુણ નીચેના શ્લોકમાં બતાવે છે.

સમોષ્ઠં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્યોસ્તિ ન પ્રિયઃ ।

યે ભજન્તિ તુ માં ભક્ત્યા મયિ તે તેષુ ચાપ્યહમ્ ॥

‘હું બધાં પ્રાણીઓ તરફ સમદષ્ટિ જ રાખું છું અને કોઈ પ્રતિ દ્વેષ કરતો નથી, તેમ કોઈ રાગ પણ મને નથી, તેમ છતાં જેઓ એકનિષ્ઠાથી પ્રેમભક્તિપૂર્વક, જ્ઞાનપૂર્વક મને ભજે છે, તેઓ તો મારામાં છે અને હું તેમનામાં છું. એટલે કે એમની સાથે તો પ્રેમની અતૂટ રેશમગાંઠથી બંધાયેલો છું.’

આ પ્રમાણે સત્પુરુષ કે મુક્તાત્મા કે સંત પણ જો પોતાના આત્મીય સંબંધીઓ તરફ સવિશેષ પ્રેમથી વર્તન કરે, તો તેમાં પણ કેવળ યોગ્ય રીતે જ ભગવાનનાં પ્રતીક તરીકે જ વર્તે

છે. સામાન્યપણે એનાં (દિહનાં) સગાંવહાલાં એની સાથે ભગવદ્ભાવના હેતુથી જોડાયેલાં હોતાં નથી. તેથી, તેમની સાથેનું મુક્તાત્માનું વર્તન, એનામાં પણ સમદષ્ટિથી હોવાથી આત્માના હેતુ અર્થે મળેલાં એટલે આત્મીય સંબંધી અને સ્વજનો પરત્વે હોય તેનાથી જુદું હોય અથવા વધારે સાચું તો જુદું દેખાય, તેમાં આ દષ્ટિએ જોતાં નવાઈ નથી.

તેમ છતાં પાછું કોઈ ને કોઈ ઋણાનુબંધે જ એવા મુક્તાત્માને એનાં સગાંવહાલાં પણ મળેલાં હોય છે. તેથી, એનાં આત્મીય સ્વજનોની જેમ એમનામાંથી પણ કેમ કરીને અજ્ઞાનનાં પડળો દૂર થાય, તેમની ભ્રમણા ભાંગી જાય અને તેઓ સનાતન, શાશ્વત આનંદ પામે, એટલે તેમનો જીવનહેતુ સફળ થાય એવી સદ્ભાવના મુક્તાત્માની તો સામાન્યતઃ હોય જ છે, પણ એવાં સગાંઓ તે સદ્ભાવના જો ન ઝીલે અને તેથી તેનાથી અલગ ને અલગ રહે અને તેથી મુક્તાત્મા પણ તેમનામાં સંસારીવૃત્તિનું જ પ્રાબલ્ય જોઈને પ્રગટપણે તો ઉદાસીનતાથી વર્તે એમ બને છે ખરું, પણ તેવાં તેમના વર્તનની યોગ્યતા પણ ઉપર કહ્યાં તેવાં કારણથી તમને સમજાશે એમ આશા છે.

સ્વજન : તો જેણે પોતાના જીવનનું ઉત્થાન કરવાનું ધાર્યું હોય એણે પોતાનાં સ્વજનો સાથે કેવી રીતે વર્તવું ?

શ્રીમોટા : જીવનસાધના માટેના જિજ્ઞાસુ સાધકોએ પણ ગીતામાતાના ઉપરના શ્લોકનો આદર્શ પોતાના જીવનવર્તન માટે રાખવો ઘટે. તેમનામાં પણ સમદષ્ટિનો વિકાસ થવો ઘટે અને તેથી તેમણે પણ તેમનાં સગાંવહાલાં પરત્વે એવું વલણ

વર્તન રાખવું ઘટે કે જેથી તેનું પોતાનું અને તે સગાંઓનું શ્રેય અને કલ્યાણ સધાય, પછી ભલે સંસારીઓની નજરે એવું એનું વર્તન સગાંઓ પરત્વે ઉદાસીન દેખાય. અલબત્ત, જીવનસાધના એટલે જ નિર્મળ પ્રેમનો વિકાસ. એ હકીકત સાધકે ભૂલવાની નથી. તેથી, તેવો પ્રેમ તો તેના કોઈ પણ સગાં પરત્વે નિર્મળ અને ઘનિષ્ટ રહેવો અને થવો ઘટે, પણ તેમાં તેનો હેતુ તો જીવનસાધનાનો જ હોય અને તેનો આવિર્ભાવ પણ રાગ અને આસક્તિ ન વધે એવો હોય. આથી, બીજાંઓ અને ખુદ તે સગાંઓ પણ સાધકને ઊંધી રીતે સમજે એવું બનવાનો પૂરો સંભવ છે, પણ તેનો ડર સેવ્યા વિના પોતાનો જીવનહેતુ સિદ્ધ થાય એ રીતે જ અને એ દિશામાં જ એનો પ્રેમ તો વહેવો ઘટે. એટલે જીવનસાધનામાં જેને જેટલા પ્રમાણમાં રસ હોય તેની સાથે તેટલા પ્રમાણમાં તે પ્રેમભાવ રાખે અને વ્યક્ત કરે, તો તેવું તેનું વર્તન પણ મુક્તાત્માના વર્તનની માફક યોગ્ય જ છે. માટે, આપણે આપણા આત્મીય સંબંધીઓ સાથે વિશેષ પ્રેમભાવે વર્તીએ તો તે યોગકુશળ વર્તન છે એમ સમજવું.

પોતાના કુટુંબના કોઈ વડીલ કે સગાં, કુટુંબના એવા બીજા કોઈ જીવ પરત્વે જે પ્રકારનું વલણ (અન્યથા ભાવનું) પોતે રાખવા ઈચ્છતા હોય એવી રીતે પેલો સાધક જીવ પેલા જીવ પરત્વે ન વર્તવાનું કરે, તો તે તેમને ગમતું હોતું નથી. તે વડીલો તો સાધકને એમ પણ કહેવા લાગે છે કે ‘અમને તો તે જીવ ગણકારતો નથી. અવગણના પણ કરે છે અને કોઈક વાર અમારું કાપતો પણ હોય છે, ત્યારે તું તો એના ઉપર

સદ્ભાવ રાખે છે, એમની સાથે સંબંધ રાખે છે. એટલે તમારું નાક કપાઈ જાય છે.’ આવું વડીલો ભલે કહે, પણ જે જીવ સાથેસાથો સાધક બનવાને હૃદયથી ઈચ્છતો હોય છે, તેવા જીવને માટે તો જે તે મળેલાં બધા જ જીવ પરત્વે હૃદયનો ઉમળકાભર્યો સદ્ભાવ દાખવવાનો રહે છે. પોતાના કુટુંબની વ્યક્તિઓ સાથે, વડીલો સાથે પણ કદાપિ કોઈ જીવને ન બનતું હોય તોપણ પેલા સાધક જીવે તો જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ સાંપડે ત્યારે તેવા જીવ પરત્વે પણ પોતાનો સદ્ભાવ તેની વધારેમાં વધારે માત્રામાં બતાવવો ઘટે છે. જીવના કલ્યાણને માટે આવું સદ્ભાવભર્યું વલણ શ્રેયસ્કર છે. અને આવું સાધકનું વલણ કુટુંબની બીજી વ્યક્તિઓને ન રુચે, ન ગમે, અને તેના ઉપર અણગમો દર્શાવે, તો તે પરત્વે પોતે વધારે ને વધારે સદ્ભાવ રાખતો અને દાખવતો બને તે પણ તેટલું જ જરૂરનું છે. પોતાના કુટુંબની વ્યક્તિઓને અમુક ગમશે કે અમુક નહિ ગમે, તે સાધકના વર્તનનું ધોરણ બની શકતું નથી. ઊલટું, જ્યાં જ્યાં પોતાના ઉપર જરાક સરખો પણ સદ્ભાવ વર્તાતો અનુભવાય ત્યાં ત્યાં પ્રસંગ સાંપડતાં પોતાના હૃદયનો ઉમળકો જીવતો જાગતો પ્રભુકૃપાથી તે વ્યક્ત કરતો હોવો જોઈએ અને સાથે સાથે પોતાના જીવન ધ્યેય અનુસાર વર્તતો હોવો જોઈએ. તે જ તેના જીવનનું યોગ્ય દર્શન છે, યોગ્ય વલણ છે અને યોગ્ય વર્તન છે. તા. ૪-૫-૧૯૪૩

મુક્તાત્મા માટે પ્રીતિ

સ્વજન : મોટા, ક્યારેક એવું દેખાય છે કે સંતો પોતે અંતર્ગત જ રહે છે, ખુલ્લેઆમ રહેતા નથી. એનું શું કારણ ?

શ્રીમોટા : આપણે બધાં તો આપણા સંસારને, આપણાં માન, મરતબો, મોત્તો, ધન, વૈભવને, સુખસગવડોને જેટલું ચાહતા હોઈએ છીએ તેટલું જેમને આપણે ‘સંતલોક’ માનતા હોઈએ છીએ તેમને પણ ચાહતા હોતા નથી. જ્યારે તેવા સંત આત્મા તો પોતાના જિગરથી આપણને ચાહતા હોય છે, આપણે જ તેમની આગળ ખુલ્લા રહેતા નથી. આપણને તેઓ વળગેલા રહેતા હોય છે, પણ આપણે તેમને વળગેલા રહી શકતા નથી એવી આપણી ખૂબી છે ! આપણાં સ્ત્રી, છોકરાં અને આપણા મનને બહેલાવી શકે તેવા અન્ય વિષયો આપણને જેટલા મુગ્ધ કરી શકે છે, તેટલા મુગ્ધ આપણે ‘સંતલોક’થી થતા નથી.

આપણને આપણામાં અને આપણું જે જે માનેલું છે તેમાં જેટલો પ્રેમ છે, તેટલો ને તેવો પ્રેમ પેલા ‘સંતલોક’માં હોતો નથી. જેને આપણે લોક વહાલું ગણતા હોઈશું તેને કાજ બધું કરવા તૈયાર થઈશું અને રહીશું, પણ તેવું પેલા ‘સંત’ માટે આપણે જે તે બધું કરી શકવા તૈયાર હોઈ કે થઈ શકતા હોતા નથી. જ્યાં સુધી સર્વ ભાવે અને સર્વ રીતે સમર્પણભાવે ફના થઈ જવાની હૃદયની તૈયારી આપણી થઈ શકતી નથી, ત્યાં સુધી તે તે ફનાગીરીના વિષયમાં આપણે કદી તલ્લીન થઈ શકતા નથી. સર્વ પ્રકારનું ખુલ્લાપણું હોવું એ ન સહેવાય એવું હોય છે, તેથી, તેવા ‘સંત’ આપણાથી સહેવાઈ શકાતા નથી. આપણે કે જેઓ બધી રીતે ખુલ્લા અને સરળ નથી તેવા આપણે તેમને તેમની કક્ષાએ શી રીતે ઓળખી શકીએ ?

અગ્નિનું સર્વ પ્રકારનું તેમ જ વાયુનું, જળનું, પૃથ્વીનું અને આકાશનું સર્વ પ્રકારનું, બધું, પૂરેપૂરું, વ્યક્ત થવાપણું

બને, તો તે સહી શકાય એવું હોતું નથી. તેવા કોઈ એક જ તત્ત્વના તેવા ખુલ્લાપણાને સહન થવાપણું બની શકતું નથી, તો એનો હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકાર થવાની વાત તો ક્યાં રહી ? સ્વીકાર પણ માગી લે છે ભૂમિકા. આપણે કશું કંઈ કર્યા વિના જરાપણ શ્રમ ઉઠાવ્યા વિના માત્ર ખાલી આસમાનની વાતો કરવી છે ! એ પણ આપણા ભણેલા અને સુધરેલા કહેવાતા ભદ્ર લોકને માત્ર ખાલી બુદ્ધિની જ ચળ (ખંજવાળ) જરાતરા હોય છે. એનાથી ઊંડું ઊતરવાની એમને પડી પણ નથી. જ્યાં લગી માનવીને કંઈ પણ કશાની ખરેખરી ગરજ કે ધગધગતી ભૂખ પ્રગટતી નથી, ત્યાં લગી તે તે વિષયની ભીતરમાં, હાર્દમાં, માનવીનું મન કદી પણ પ્રવેશી શકતું નથી. તમારી બાબતમાં મને એટલી હકીકત ગમે છે કે સદ્ભાવના યુક્ત જીવાત્માનો સંપર્ક તમને ગમે છે ખરો, પણ તેમાં હજી તમે બુદ્ધિ ઠેકાણે પાડી શક્યા નથી. બુદ્ધિ જેમ મદદકર્તા છે, તેમ તે નુકસાનકર્તા પણ છે, તે જાણી લેજો.

ઉપરનાં કારણોને લીધે પરમ પૂજ્ય ‘બાપુમાં’-સદ્ગત શ્રી પ્રેમરાય બાપુ-હૃદયનો ભાવ એકાંગી અને એકાગ્ર કરવાનું તમને મેં કહ્યાનું યાદ પણ છે. જે એકને હૃદયથી વળગીને એકને પામે છે, તે અનંતને પણ પામી જ શકે છે. તમને તેમને જ વળગી રહેવાનું, રોજ તેમને ત્યાં જવાનું આદિ કહ્યાનું યાદ આવે છે. તેમનામાં તમારો હૃદયનો પ્રેમભાવ જીવતો બને તે કાજે તમારા રોજિંદા વહેવારમાં પણ પૂજ્ય બાપુની ચેતનાશક્તિની ભાવનાને ધારણ કરવાનો કે ચિંતવન કરવાનો જીવતો અભ્યાસ કેળવવાનું કરો.

સ્વજન : સંતના હૃદયમાં પ્રગટેલી ચેતનાશક્તિની ભાવનાને કેવી રીતે ધારણ કરાય ?

શ્રીમોટા : એવી ભાવના તો સૂક્ષ્મ હોય અને તેટલે અંશે તે નિરાકાર પણ ગણાય. તે કેમ ધારણ થઈ શકે ? પહેલાં તો પ્રત્યેક જે તે કંઈ કરીએ તેની શરૂઆતમાં, મધ્યમાં અને અંતમાં અને એની સતત કર્મસળંગતામાં અને કર્મસમગ્રતામાં પણ, એની જીવંત યાદ હૃદયથી હૃદયમાં રહ્યા કરે અને એવી રીતે જ જે તે બધી પ્રવૃત્તિ થયા કરે. વળી, એવી યાદમાં જ્યારે પ્રેમભાવની ઉત્કટતાનો રસરંગ જામતાં એવી ભૂમિકા થતાં, એવી ભૂમિકા મનની થતાં એના ઉપર જે જે પ્રવૃત્તિ થયા કરે તેમાં તે તે પ્રવૃત્તિના કે આપણી પ્રકૃતિના ગુણદોષ મનને સ્પર્શ કરી શકવાના નથી, પણ આવું તો જ બની શકે કે જો જીવનો રાગ (પહેલાં તો રાગ જ) તે 'સંત'માં મનહૃદયથી થયા કરેલો હોય. એવો રાગ થતાં તેમાં પ્રેમભાવ પણ પ્રગટવા માંડે છે અને પ્રેમ પ્રગટતાં પ્રગટતાં તો એના વિના આપણને જાણે એન જ ન પડે એવું દિલને થાય એટલે બસ. જો તમારે તેમનામાં જ એક થવું હોય, તો તેમનામાં મનહૃદયનો પૂરેપૂરો સાચો રાગ પ્રગટાવવાનું કર્યા કરો.

તા. ૨૪-૩-૧૯૪૯

એક મુનિશ્રીને વાત

મુનિશ્રી : મોટા, જો આપ હવે મને મળ્યા વિના જશો, તો એ અમારા પ્રત્યે આપની ઉદાસીનવૃત્તિ છે એમ સમજીશ.

શ્રીમોટા : આધ્યાત્મિક અનુભવની દૃષ્ટિએ અને તેના હકીકતપણામાં જ્યાં જ્યાં નિમિત્તભાવે પ્રભુકૃપાથી હૃદયનો

સંબંધ પ્રગટે છે અને જ્યાં એવો હૃદયનો પ્રેમભાવ જાગેલો છે, ત્યાં ઉદાસીનપણાની વૃત્તિ સંભવવી શક્ય હોતી નથી. જેમાં ને તેમાં વીતરાગતા હોય તે વળી જુદી હકીકત છે. નિમિત્ત વિના કંઈ કશું પ્રગટતું નથી. નિમિત્ત જાગતાં પૂર્વવત્ યથાસ્થિતિ પ્રમાણે જે તે બધું હોય છે અને જેમ હોય છે તેમ જ હોય છે. કંઈ કશા ન્યૂનાધિકપણાને લીધે દિલમાં ઓછુંવતું પણ હોતું નથી. એ તો જેમ હોય છે તેમ ને તેમ હોય છે, એને તો કંઈ કશું કરવાપણું પણ હોતું નથી. જેમાં તેમાં નિમિત્તની હકીકત ઉપર આધાર રહે છે. એટલે એવા આત્માના દિલમાં કદાચ સ્મરણ જાગ્યું હોય, તો તેથી આપણા વિશે તેના દિલમાં કંઈક કશું આમ કે તેમ હોય એમ ત્યાં માનવાપણું રહેતું નથી.

સંતનો પ્રેમભાવ

પ્રેમભાવ તો ન્યારો છે. જેને અંતરનું જ્ઞાન પ્રગટે છે, તે કદાપિ કોરો રહી શકતો નથી. એ તો જેમ જેમ ઉદયવર્તમાન હોય કે થાય તેમ તેમ સમતાથી રેલાતો, પ્રસરાતો, વિસ્તરાતો પ્રગટ્યા કરતો હોય છે. માનવામાં (માન્યતામાં) કંઈ કશો સાર નથી. આપણે પરસ્પર હૃદયમાં હૃદયથી પ્રભુકૃપાથી ભાવનું વાહન બન્યા કરીએ એ જ ઉત્તમ છે. પરસ્પરમાં પરસ્પરથી જીવ્યા કરીએ અને પરસ્પર વિશે નિમિત્ત પ્રગટતાં ભાવમાં જ વિચારીએ તો આપણે આપણામાં છતા થઈ શકીએ. અને તેથી કરીને કોઈનાય વિશે અન્યથાપણું આપણામાં પ્રગટી ન શકે.

મુનિનો ધર્મ

માટે, કૃપા કરીને તમારા જેવા મુનિએ તો અમારા ઉપર સદાય પ્રેમભાવ વર્ષાવવો ઘટે. અમારું તો કશું ઠામ ઠેકાણું નથી. અને જો કોઈ ઠેકાણું જોવા જાય, તો તે પણ ભ્રમમાં કદાચ પડે. સદાય ખુલ્લું દિલ રાખવાથી કંઈ કશામાં આપણે ભરાઈ પડતાં નથી. અંગ્રેજીમાં જેને ‘ઓપન માઈન્ડ’ કહે છે, એવું આપણે સદાય જીવવું અને વર્તવું. જે ‘ઓપન માઈન્ડ’ છે કે રહે છે, તેને કંઈ કશા વિશે માનવાપણું હોતું નથી. અને એવી સ્થિતિ જીવની પ્રગટ્યાં વિના સમતા, તટસ્થતા, સાક્ષીભાવ, શાંતિ, પ્રસન્નતા આદિ ખીલી શકતાં પણ નથી. અમારા કરતાં મુનિઓએ આ પ્રમાણે વર્તવાનો વિશેષ ધર્મ છે. આ છેલ્લું વાક્ય તમને આત્મસંબંધી જાણીને તે ભાવે લખેલું છે, તો તે અંગે ક્ષમાભાવે વિચારવા પ્રાર્થના છે. કંઈ પણ કશા કારણથી આમ કે તેમ ન થયું કે ન થાય તો (સામાનામાં) અમુક છે, એવું કલ્પી કે માની લેવાનું જ્ઞાનની ભાષામાં નથી.

પ્રભુનો પંથ

સ્વજન : ભગવાનના પંથે જવાની મને ભાવના જાગે છે, પણ એ તો બહુ કઠણ માર્ગ છે.

શ્રીમોટા : પ્રભુકૃપાથી તું ભગવાનને પંથે વળે એટલે કે જીવનવિકાસ કરવાની તને સાચી ઝંખના લાગે એ તો આપણા બધાંનું જ સદ્ભાગ્ય અને સૌભાગ્ય છે. આ પંથે જવાને માટે સૌથી પ્રથમ તો આપણે આપણાં પોતાનાં પ્રકૃતિ, સ્વભાવ, આપણા વિચારો, વૃત્તિઓ-આ બધાંનું પૃથક્કરણ કરી કરીને તેનાં મૂળ તપાસવાની જરૂર રહે છે. હાલ આપણે સ્વભાવથી

કેવા છીએ અને કેવા થવાનું છે, તેની પૂરેપૂરી જાગૃતિ પ્રભુકૃપાથી આપણને જો પ્રગટે તો આ બધું મુશ્કેલીભર્યું લાગતું ચડાણ જરીકે અઘરું તો નથી.

તે માટેની સાચેસાચી પ્રામાણિકતાવાળી વફાદારી અને ધગશવાળી ઝંખના જેને પ્રગટેલી છે, તેને કાજે તો તે તે બધું સહેલું છે.

આ પંથે ‘વન વે ટ્રાફિક’ છે. આપણે બધાં પરત્વે સદ્ભાવ રાખવાનો છે. એટલે કે કેળવવાનો છે. કોઈ ગમે તેટલો અન્યાય કરે, આપણું બગાડે, તોપણ આપણે તેનું હિત જ ચાહીએ અને તેનું કલ્યાણ કરવાને ઝંખીએ તથા જે કંઈ કશું બને છે, તેની મૂળ ભૂમિકા તો આપણા પોતાનામાં રહેલી છે. આ બધું ખરેખરી સત્ય હકીકત તરીકે આપણાથી હૃદયના ઉમળકાથી જો સ્વીકારાતું હોય અને તે જ પ્રમાણે આપણા દિલને દિલથી વર્તવાની ઝંખના હોય, તો તો પ્રભુકૃપાથી સિદ્ધિ આપણી જ છે.

આપણને આ માર્ગે વળવાની ખરેખરી ઝંખના જો પ્રગટી હોય કે જો તેવી ખ્વાહિશ હોય, તો એનું સૌથી પ્રથમ લક્ષણ તો એ જ છે કે બીજાં તરફ જોવાની આપણી દૃષ્ટિ ફેરવાઈ જઈને આપણું પોતાનું જ જોવાની વિશેષ દૃષ્ટિ કેળવાયેલી અને કામ કરતી આપણે જો પ્રભુકૃપાથી અનુભવી શકીએ, તો જરૂર નિશ્ચિતપણે સમજી લેવું કે આપણાથી આ માર્ગે આગળ ધપી શકાશે જ.

સ્વજન : પ્રભુપંથે આગળ ધપવા માટે આપણે શેનું શેનું લક્ષ રાખવું જોઈએ ?

શ્રીમોટા : વળી, આપણે જો આ પંથે આગળ જવું હોય, તો આપણે સમજવું જોઈશે કે આપણામાં કયો ગુણ કામ કરી રહ્યો છે, રહેલો છે.

સત્વ, રજસ અને તમસ એ ત્રણ ગુણ છે. આ ત્રણમાંથી કયો ગુણ મહત્ત્વે કરીને આપણા સ્વભાવમાં વણાયેલો છે, એ બધું બરાબર સ્પષ્ટપણે સમજવું જોઈશે. જો આપણને લાગે કે આપણી ગતિ મંદ છે, તો જેમ કરીને તે સતેજ થાય તેવી રીતે આપણે મંડવું અને મથવું જોઈએ. જેવા છીએ તેવા ને તેવા રહીને આપણે કદી આગળ વધી શકીશું નહિ. આપણે જો ખરેખરું મથવું હશે, તો મથવા પરત્વેનો આપણો ઉત્સાહ અને આપણા દિલનો થનગનાટ થોડો જ વર્તાયા વિના રહી શકે છે ?

મનના મંથનની ગતિ પણ બદલાય. આગળ વધવા વાંછનાર ‘જીવ’ની મથામણ હંમેશાં સ્વકેંદ્રવર્તીય બની જાય છે. પોતાનામાં જ રમમાણ થયા-રહ્યા કરતી હોય છે. એવો જીવ બીજાંની ઝાઝી પંચાતમાં પડતો નથી. જેને હજી બીજાંનું જ્યારે સૂઝ્યા અને ઊગ્યા કરે છે, એવું જો આપણને સાચોસાચ લાગે, તો આપણે સમજવું કે હજી આપણે આપણા જીવનનો પૂર્વદિશાનો સૂરજ ઉગાડી શકવાની સ્થિતિમાં પ્રગટેલા નથી. આપણે ગમે તેવા હોઈએ તોપણ તેમાંથી ઊઠી શકવાની પૂરેપૂરી શક્યતા આપણામાં જ અંતર્ગતપણે રહેલી જ છે.

એકવાર એવો ખરેખરો નિર્ધાર અને પાકો નિશ્ચય થઈ જવો ઘટે છે અને નિશ્ચય એટલે કે જે કરવા ધારેલું હોય તેમ જ વર્તાય, બીજી રીતે વર્તાવાનું કે કુટાવાનું થતાં ભલે પ્રાણ આપી દેવાય, પરંતુ આડફંટે તો કદી જવાય જ નહિ. એવી

દેઢ મક્કમતા પ્રગટ્યા વિના આ માર્ગે આગળ પગલાં ભરી શકાતાં નથી. ઠેરના ઠેર રહીએ અને આ માર્ગની બુદ્ધિની લપછપ કર્યા કરીએ તે વાત ખરી, પરંતુ તેવી બુદ્ધિની કોરી સમજણ જીવનમાર્ગના રસ્તાની એક તસુ જેટલી ગતિ પણ રખાવી આપી શકતી નથી. એવી સમજણ તો જુદાં જુદાં સ્વરૂપો બદલાવતી ડાકણ જેવી છે. માટે, આપણે એવી બુદ્ધિની સમજણનું કશું કામ નથી. આપણે તો ભાવના અનુસાર હૈયાના ઉમળકાથી આચરણ કરીશું. તે જ જીતવાની સાચી બાજી છે.

બીજું, જીવનવિકાસ પરત્વેનું કોઈ પણ તરફનું સાચું પગલું ભરવાની સમજણ મળવાનું થાય, તો આપણામાં તે સાચી રીતે સ્વીકારવાની ઉમળકાભેરની તત્પરતા અને સ્વીકારાત્મક ભૂમિકા આપણામાં પ્રગટેલાં હોવાં જોઈશે. આ બધું તને સમજવાને તો કશું અઘરું પડવાનું નથી.

સ્વજન : મોટા, મને એમ જ લાગે છે કે હું હાલ જે રીતે રહું છું, એ સાચી રીત છે. ક્યારેક પાછળથી મને સમજાય કે હું ક્યારેક બનાવટ કરું છું.

શ્રીમોટા : મારા, તારામાં અને સમાજની દરેક વ્યક્તિમાં દંભ બહુ મોટો ભાગ ભજવે છે. દંભ તો એવાં એવાં સ્વરૂપો પ્રગટાવે છે કે જેની આપણને કલ્પના પણ ના આવે. દંભ તો અસત્યને સત્યના સ્વરૂપમાં પણ પ્રગટાવી શકે. એવી એની કરામત-લીલા હોય છે. દંભનો પડદો ચિરાયા વિના જીવનમાં ફેન્કનેસ, ખુલ્લાપણું-પ્રામાણિકતા, વફાદારી અને દિલનો સાચો ઉમળકો પ્રગટી શકવાનાં નથી.

આપણે આપણા પોતાના જીવનમાં દંભની ચાલને પારખતાં થઈ જવું પડશે. આપણે પોતાની પ્રકૃતિ, સ્વભાવ, વિચાર, વૃત્તિ, લાગણી આ બધું જેમ સમજવાને મથતાં હોઈએ તેમ છતાં તે બધું આપણું મૂળ સ્વરૂપ નથી અને આપણે ક્યાં જવાનું છે અને કેવાં થવાનું છે, એ બધાનું જીવંત તાદૃશ ભાન જો તેવી પળોમાં પ્રભુકૃપાથી આપણે રાખી શકીએ તો તો બેડો પાર છે.

જીવનમાં દંભનો પડદો તોડતાં અને ચિરાતાં બહુ મોટાં માનસિક મંથનો અને ઘમસાણો જાગે છે, તે કાંઈ ધારીએ અને માનીએ છીએ તેટલું સહેલું નથી.

જીવનવિકાસની સાચામાં સાચી અને ઉત્કટ ખરેખરી ઝંખના જેને પ્રગટેલી છે, તેના જીવનમાં પણ દંભ નથી હોતો તેવું નથી, કેટલાકના જીવનમાં તે વિશેષપણે પ્રગટેલો પણ હોય છે. તે બધાંને તોડવાને માટે જીવનવિકાસવાંછું ઝંખના, તે પરત્વેનો આપણો જીવંત પુરુષાર્થ અને પ્રભુકૃપાની મદદ માટેની કાકલૂદીભરી યાચના અને પ્રાર્થના અને જે તે બધી તેવા પ્રકારની જહેમતમાં, સકળ પ્રકારની રોજિંદી પ્રવૃત્તિમાં અને આપણાં લાગણીતંત્રના વહેવારમાં પ્રભુની ભાવના, તે જ આપણે મોખરે પ્રગટાવેલી રાખ્યા કરવી પડશે-અને એવો જીવતોજાગતો અભ્યાસ જ્યારે જીવનમાં પ્રગટે છે, ત્યારે દંભનું જોશ પણ મોળું પડે છે. દંભને આકાર લેવાની મોકળાશ આપણા જીવન પરત્વેની સાચી રીતે કેળવાવા માંડેલી ભાવનાની મતિ-ગતિમાં અને તેવા પ્રકારનો આકાર લેતી જતી ભૂમિકામાં પ્રગટી શકતી નથી.

સ્વજન : આ ઉપરથી મને તો એવું લાગે છે કે ભગવાનને માર્ગે તો ડગલું જ આગળ ન ભરાય ?

શ્રીમોટા : આવું હોવા છતાં જીવનવિકાસવાંછું જીવે, પોતાના પ્રત્યેક વિચાર અને વૃત્તિનું પૃથક્કરણ કરવાનો અભ્યાસ તો રાખવો જ પડશે. અને જો સાચી રીતે તેવું નહિ થઈ શકતું હોય, તો આપણે આગળ નહિ વધી શકીએ. હમણાં કહ્યું છે તે પ્રકારનું બધું મનમાં ચાલ્યા કરે તેમ છતાં પાછું મન ભગવાનની સ્મરણભાવનામાં પ્રગટ્યા કરે, આ બધું એકસાથે થયા કરશે. માટે જ પ્રત્યેક માનવી જીવ પ્રભુ થવાની શક્યતાવાળો છે.

આપણામાં અનેક પ્રકારના કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ, રાગ આદિ પડેલા છે. તે બધાંની ભુલભુલામણીમાંથી આપણે નીકળવું પડશે. તે બધું પાછું ઉમળકાથી અને પ્રેમથી કરવાનું રહેશે. આપણને કપડાંનો, દાગીનાનો તો સ્વાભાવિકપણે મોહ હોય, પણ આ તો તદ્દન ક્ષુલ્લક મોહ કહેવાય. તેને તો કદીક સરળતાથી ત્યજી શકાય. પરંતુ, મોહ પણ જુદા જુદા છે. મોહના પણ નવા નવા સ્વાંગ છે. એટલે આપણા હાલના જીવનમાં પ્રવર્તી રહેલાં કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ અને અહમ્ અને હાલની રીત પરત્વેની સમજણના પ્રવાહો, આગ્રહો, ટેવો આ બધાંના હાલનાં સ્વરૂપો આપણા જીવનમાં કેવાં કેવાં છે, તેને તેને નગ્નરૂપે આપણે સમજવાં જોઈશે અને તેમ સમજીને તેના આવેશ ઊઠવાની સ્થિતિના કાળે જો આપણે પ્રભુકૃપાથી જાગૃત રહી શકતા હોઈએ, તો તેનાથી વિમુખ થવાની સંપૂર્ણ શક્યતા છે. એવા બધા કામ, ક્રોધ, મોહાદિ

પ્રકારને હૈયાના ઉમળકાથી જો આપણાથી ત્યજવાનું બની શકે અને એવું જો તને પોતાને સાચી રીતે અનુભવાય, તો બધાંયનાં કરતાં સૌથી આગળ ઝડપી પ્રગતિ તું કરી શકે.

ખરેખરી તેવા પ્રકારની સાચી ઝંખના જાગે તો તેવી ઝંખનાનું પ્રત્યક્ષ પરિણામ તો ઊઠવાપણામાં જ હોય, જો જગાતું ના હોય અને ઉઠવાપણું ના થતું હોય, તો સમજી લેવું કે આપણામાં ઝંખના હજુ જાગી નથી. હૈયાના સાચા સ્વરૂપની ઝંખના જાગ્યા વિના આ માર્ગમાં આપણાથી પ્રયાણ થઈ શકવાનું નથી.

સ્વજન : મારા દિલમાં ભગવાનના માર્ગ પ્રત્યેની ઝંખના જાગી છે કે નહિ એની આપ પરીક્ષા કરતાં રહેજો.

શ્રીમોટા : તને પોતાને તેવી ઝંખના જાગી છે કે કેમ તેનો ધરમૂળથી તું પોતે પરીક્ષક થજે. તમારા કહેવા ઉપર અમે તારા પરીક્ષક થઈએ તે આખી વાત જ, રીત જ ખોટી છે. ધારો કે અમે તને કોઈ બાબતમાં ના કહીએ અને તને તારી વાત સાચી લાગતી હોય અને તે સાચી લાગવાનાં તારી કને પ્રત્યક્ષ કારણો અને લક્ષણો હોય, તો તું પ્રામાણિકપણે અને બેધડકપણે અમને નકાર પણ કરી શકે અને એવી હિંમત તારામાં પ્રગટે તેવું અમો તો ખરેખર ઈચ્છીએ છીએ. બધી રીતે હા એ હા કરનારી ગુલામ દશાવાળી-મનોવૃત્તિમાં તને પ્રગટેલો જોવાને અમે કદી ઈચ્છતા જ નથી. સાચી ભાવનાવાળા જીવનમાં તું ખરેખરો ક્રાંતિકાર અને બળવાખોર થાય અને પ્રેમભક્તિ અને સદ્ભાવની ભૂમિકા ઉપર અમારી સાથે બળવો પોકારે ત્યારે તો તું અમને વહાલામાં વહાલો લાગી શકે.

સ્વજન બહેન : મોટા, આપ આ બધી વાતો સમજાવો છો, પણ ભગવાનમય જીવનના માર્ગમાં પ્રવેશવા પતિનો સાથ સથવારો તો હોવો જોઈએને ?

શ્રીમોટા : આ માર્ગે સમજી સમજીને આપણે પ્રવેશવાનું હોય, તેમાં કોઈનો આપેલો સથવારો કે સાથ કામ લાગવાના નથી. આપણે આપણા પોતાના જ સાચા સાથી થઈએ, તો જ ઉત્તમ. આ માર્ગમાં પતિ એ પતિ નથી. અને તે તરફની આપણી દૃષ્ટિ પણ જવી જોઈશે. આપણે તો આપણા પોતાના જ સાચા પતિ તેના ખરેખરા સ્વરૂપમાં થવાનું છે. અને દરેક પ્રસંગમાં અને પ્રત્યેક વાતમાં આપણે પોતે જ પોતાનાથી ઉકેલ શોધ્યા કરવાનો છે અને મેળવ્યા કરવાનો છે. આપણે તો દિવસમાં સો વાર પતિને પૂછવા જઈએ તેવી આપણી જૂની ટેવ આપણામાંથી બદલાઈ ગયેલી હોવી જોઈશે અને ધારો કે આપણે ભૂલ કરી બેસીશું તોપણ આપણે આપણી સમજણ પ્રમાણે ચાલવું, પરંતુ તેવી સમજણ અનુસાર ચાલતાં ક્યાં ક્યાં કેવી ભૂલો થઈ અને તેવી પ્રગટેલી સમજણ જીવનવિકાસના માર્ગને અનુકૂળ અને યોગ્ય પ્રકારની હતી કે કેમ તે બધું આપણે ખરેખરું જાણવું જોઈશે ખરું. આ માર્ગમાં જવાની ખરેખરી ઝંખના જો આપણને પ્રગટે તો આપણે આપણી રહેણીકરણી તથા બોલવા ચાલવાની રીત, વર્તવાની સમજણ અને ભૂમિકા આ બધાંનો આપણે ધરમૂળથી ફેરપલટો કરવાનો રહેશે.

સ્વજન-બહેન : પણ મોટા, આપનો આધાર મળે તો તો કામ પાકે ખરુંને ? આપની સાથે ઘણા પ્રસંગો મેં અનુભવ્યા છે.

શ્રીમોટા : વળી, મોટાને માટે તું કહે છે તેવી રીતે પ્રેમભક્તિપૂર્વક આપણું મન તેને સ્વીકારી લે તેવું કદી હોઈ શકતું નથી. તું કહે છે કે ‘મારા પુત્રને ઝાડા થયેલા તે મોટાએ ભોગવ્યા હતા અને એને તેવું કશું પછી રહેતું ન હતું’ અને તેવું તને પ્રભુકૃપાથી બતાવવાનું પણ બનેલું.

તથા પેલા પાલખી ઊંચકનાર તેને ખભે કેવાં મોટાં ધારાં પડેલાં-ભલે તે એ પ્રદેશનો રહેવાસી હોઈ વધુ સહનશક્તિવાળો હોય તેમ છતાં તેવાં ધારાંની સ્થિતિમાં તે ધારાં ઉપર આટલો બધો બોજ ઊંચકવો અને ધારાંની તે જગાએ તેવો ભાર લઈને વહેવું તે ખરેખર પ્રભુની કૃપાશક્તિ વિના તેમ બને નહિ. કોઈની ચેતનાશક્તિનું બળ તેમાં ઉમેર્યું હતું અને એના સાથી અને એણે જવાનું કર્યું તોપણ તેને છોડ્યો નથી. બીજો તૈયાર કરેલો હોવા છતાં વહેલી સવારે તેનો પત્તો જ ના મળે. એટલે આખરે આપણે તેને જ રાખ્યો, રાખવો પડેલો અને તારા પુત્રને પણ યાત્રા પૂરી થતાં, તે જ ઝાડા પાછા શરૂ થયેલા.

આ બે જ હકીકત જો આપણામાં ઈના પરત્વે સાચી પ્રેમભક્તિ પ્રગટેલી હોય, તો કેટલું બધું પુરવાર કરી આપી શકે તેમ છે ? મોટામાં પૂરેપૂરી પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિના આપણે તેને સમજી શકવાના નથી. સ્થૂળ રીતની મારી કેટલીય વર્તનવહેવારની પદ્ધતિ કોઈનુંય મન સ્વીકારી શકે તેવી હોઈ શકતી નથી. અને તે અંગે હું કોઈનેય સમજાવવા જતો હોતો નથી. એટલે મારો આધાર જો તું સાચી રીતે હૃદયથી હૃદયમાં સ્વીકારવા ચાહતી હોય, તો મોટાનામાં તેવાં પ્રેમભક્તિ અને

શ્રદ્ધા પ્રગટે તેવાં આપણાં દિલ પ્રગટેલાં હોવાં જોઈએ.

સ્વજન : આવું બને તો તો જાણે એકલા પડી ગયા છીએ એવું ન લાગે ?

શ્રીમોટા : આપણે જે પંથે જવું છે, તે પંથે આપણે પગલાં માંડી રહ્યાં છીએ કે કેમ તેનું સચોટતાવાળું અને તેના યોગ્ય પ્રકારની ભૂમિકાનાં લક્ષણોવાળું જો આપણે આપણામાં થતાં રહેતાં પરિવર્તનનું અને તેનાં પ્રત્યક્ષ પ્રગટતાં જતાં માપ-લક્ષણોનું, એવાં આપણાંથી ભરાતાં રહેતાં પગલાંનું ભાન જો આપણે બરાબર સમજી શકીએ, તો આપણે પોતે એકલા હોવા છતાં કદી એકલા હોતા નથી. આપણા નિધરિલા પંથ પરત્વેની જીવંત એવી સભાનતા એ જ આપણી સાચી કેડી છે.

ભગવાનની કૃપાથી આપણામાં જો સાચેસાચી એના પરત્વે વહેવાની ઝંખના જો પ્રગટે છે, તો એ પોતે જ આપણો સાથીદાર બની શકે છે. આંધળાને જેમ લાકડી છે તેમ આપણો દોરનાર અને પ્રેરનારો હોય છે, પરંતુ તે ત્યારે જ બની શકે કે જ્યારે આપણામાં આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ એ બધાં કરણોનું મુખ એના તરફ વળી ગયેલું હોય. જો આપણે આ માર્ગ તરફનાં, સાચી દિશા તરફનાં પગલાં ભરવામાં ખરેખરી પ્રામાણિકતા અને વફાદારી હૃદયના પૂરેપૂરા ઉમળકાથી દાખવ્યાં કરીશું, તો ફતેહ આપણી જ છે. એક ડગલું ચાલ્યા કે અડધું ડગલું ચાલ્યા તેનું ઝાઝું મહત્ત્વ નથી, પરંતુ તેમ ચાલવામાં આપણા હૈયાની ધગશ અને નેકદિલી, પ્રામાણિકતા, વફાદારી, નિષ્ઠા અને તે ડગલાં ભરવામાં હેતુની સમજણ, આ બધાં કેટલાં ઉપર તરી રહેલાં વર્તાતાં હતાં, તે

જ મુખ્ય હકીકત છે. એટલે આ બધું જીવતું રાખ્યા કરીને આપણે વર્તવાનું છે અને ચાલવાનું છે. અને હું તો તને પોતાને એક જ દાખલો આપું. આપણું શરીર મેઢવાણું છે તેને ઘટાડવું.

એ આપણી સ્થૂળ ભૂમિકાને માટે પણ જરૂરી છે. એટલે પ્રથમ તો એટલું કરી બતાવે કે એવી રીતે ઓછામાં ઓછો ખોરાક લઈને તથા ભાત, ઘી, દૂધ, ગળપણ વગેરે કાઢી નાખીને તું વર્તવાનું કરી શકે તો તને પોતાને તારા વિશે ખાતરી થઈ જાય.

મારે કંઈ તારી પરીક્ષા લેવી નથી અને પરીક્ષા લેવાનું દિલ પણ હોતું નથી, પ્રત્યેકની પરીક્ષા તો આપમેળે જ તેના વડે કરીને જ થઈ જતી હોય છે. આટલું જ જો તું કરી શકે, તો તને તારી પોતાની શક્તિ વિશે ખ્યાલ આવી જશે અને તારી શક્તિનું જો તને ભાન પ્રગટ્યું તો બીજાં ગમે તેવાં મોટાં કાર્યો કરી શકવાને તું પ્રેરણા પામી શકશે. હું તો ઝીણાકાકાને કહેતો આવ્યો હતો કે તને ઓછામાં ઓછું ખાવાનું આપે, પરંતુ મારી દૃષ્ટિએ અને સમજણે ઝીણાકાકા પૂરેપૂરું તેમ વર્તી શકતા ન હતા. તેં વધુ માંગવાનું કર્યું ન હતું, તે તો ઉત્તમ વાત છે.

સ્વજન : મોટા, આપ થોડુંક પણ ઉત્તમ થાય તોય ક્યારેક મોં ફેરવી લો છો, કશું બોલતા પણ નથી. આથી, મારે શું સમજવું ?

શ્રીમોટા : વળી, તારાથી થયેલાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ કામની મોટા કદર કરે જ તેવું કશું નથી. ઉત્તમમાં ઉત્તમ કદર કરવાની તક હોય ત્યારે પણ હું તેના સામેથી મોં ફેરવી દઉં એટલું

નહિ, પણ ઊલટું નકારું એવું પણ કરું, ત્યારે આપણામાં તેના પરત્વેનો પ્રગટેલો પ્રેમભાવ રહીને ટકી શકે ત્યારે આપણે પૂરેપૂરાં સાચાં. જ્યારે આપણે પોતાને પૂરેપૂરાં તેના યોગ્ય પ્રકાર અને સ્થિતિથી સમજી શકીએ, તો આપણે બીજાંને યોગ્યપણે સમજી શકીએ.

જે પોતાને બરાબર સમજે છે, તેઓ બીજાંને સમજવા માટે ઝાઝી કશી દરકાર કે મહત્ત્વ દેતો નથી, તેને બીજાંને સમજવાની કશી પડી પણ નથી હોતી. તેઓ તો પોતાને સમજવાની પ્રવૃત્તિમાં એટલાં બધાં મશગૂલ હોય છે કે તેનામાં બીજાંનું તો ગૌણત્વ પ્રગટી જાય છે, બીજાં છે ખરાં પણ તે નિમિત્તરૂપે અને પોતાને કેળવાવા અને પ્રગટાવવા માટેની ભૂમિકારૂપે. એટલે આપણે આ રસ્તે જે જવાનું કરીએ ત્યારે હરેક પ્રસંગ, હરેક સ્થિતિમાં, હરેક સંજોગોમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિના સંપર્કમાં તે તે પળે આપણું વર્તન, સ્પંદન અને સંવેદન કેવા કેવા પ્રકારનાં પ્રગટે છે, તે ઉપરથી આપણને પોતાનું આપણું થર કેવું છે, તેની સમજણ પડ્યા કરશે.

સ્વજન : આમ થવા માટે તો ખૂબ ધીરજ જોઈએ ખરુંને ?

શ્રીમોટા : આ માર્ગ તો શ્રદ્ધાનો છે અને સાચી ભાવનાથી જો આપણે પ્રયત્ન કરવા માંડીએ તો શ્રદ્ધા પણ જીવંત બને છે અને શ્રદ્ધા તો જ્ઞાન સુઝાડે છે. શ્રદ્ધા પ્રગટેલી હોય, તો બુદ્ધિ આપમેળે પ્રગટે છે. શ્રદ્ધા પ્રગટેલી હોય, તો ગુણશક્તિ પ્રગટે છે. શ્રદ્ધા આપણા જીવનનો નવો અવતાર પ્રગટાવે છે. પાયામાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ પ્રગટ્યાં વિના આ માર્ગે આપણાથી વધુ આગળ ધપી શકાશે નહિ.

સ્વજન : અભ્યાસથી શ્રદ્ધા પ્રગટે ખરી ?

શ્રીમોટા : ધારો કે અભ્યાસ કર્યા કરીએ અને તેવા અભ્યાસમાં પ્રામાણિકતા પણ હોય, તો લાંબાગાળાના તેવા અભ્યાસમાંથી શ્રદ્ધા પ્રગટી શકે ખરી, પરંતુ તે તો બધું ધીરજ માગી લે છે. એટલે તને પોતાને આવી જે પ્રભુકૃપાથી ઈચ્છા પ્રગટી છે, તે તો ખુશી થવા જેવી વાત છે, પરંતુ તારી પોતાની તે અંગે કેટલી શક્યતા છે, તેનો તું પોતે વિચાર કરજે.

આજે હું તને એમ કહું, 'તારે બે માસ સુધી મેલાંઘેલાં કપડાં પહેરીને જ ફર્યા કરવું.' તો તારું દિલ શું કહેશે ?

તારા પુત્ર પરત્વેનો તારો મોહ ટળી શકશે ખરો ? જીવનમાં અનેક પ્રકારનાં મોહનાં સ્વરૂપો છે, તે બધાંનું છેદન કરવાને આપણા હૈયામાં ઉમળકાભરી તત્પરતા છે ખરી ? આ બધું પ્રેમથી વિચારી જોજે. અમારું તો પલટાયેલી સ્થિતિમાં તને પ્રગટેલી અનુભવવા માટે દિલ ઝંખે છે અને અમો માટે તો તે સોનાનો સૂરજ હશે. અને અમે તો તને આવકારવાને માટે તૈયાર છીએ અને તું તારી શક્યતા તપાસે તે ઘણું જરૂરી છે.

સ્વજન : જીવનમાં આવું બને તો તે મોટો ચમત્કાર થયો ગણાય.

શ્રીમોટા : આપણે આકાશને તો બાથમાં લેવું છે અને પગ જમીન ઉપર જકડાયેલા રાખવા છે, એ બંને કેવી રીતે બની શકશે ? જીવનની થોડીક પળોમાં તું પલટાઈ જાય અને આ બધામાંથી ચાલી જવાની તારી જો શક્યતા સાંપડી શકે, તો એ તો મોટામાં મોટો ચમત્કાર ગણાય.

સ્થૂળપણે ફેરફારના ચમત્કારો કરતાં અંદરનાં કરણોના આવા ફેરફાર પ્રગટવા એ તો કોઈ અદ્ભુત અને અનોખો

ચમત્કાર છે. અને એવું જોવાનો, અનુભવવાનો અને મહાલવાનો પ્રસંગ સાંપડે, તો કંઈ નાનીસૂની વાત નથી. આપણે જો ઝંખનાવાળા હોઈએ તો એક પળમાં પણ આપણે પ્રગટી શકીએ છીએ.

સ્વજન : અમારી અધોગામી સ્થિતિમાંથી ઊર્ધ્વગામી સ્થિતિ થાય, તો આપણી આસપાસના લોકોને એનો સ્પર્શ થાયને ?

શ્રીમોટા : અધોગામી સ્થિતિમાંથી ઊર્ધ્વસ્થિતિમાં પણ જરૂર પ્રગટી શકીએ, અને એટલે સુધી કે આપણી આજુબાજુના સંબંધોને પણ તેની ઝલક ના લાગી શકે તેવું ના બને. દિલની ભાવના કોઈનેય સ્પર્શ્યા વિના રહી શકતી નથી.

જેમ ધરતીના પેટાળમાંથી ફૂટેલો ધરતીકંપ બધાંને અનુભવમાં આવ્યા વિના રહી શકતો નથી, તેવી જ રીતે આવો ઓચિંતો જીવનમાં ફેરફાર પ્રગટે, તે તો ધરતીકંપના જેવી ભાવના પ્રગટી હોય ત્યારે જ બની શકે. બાકી તો તેવું થવું શક્ય નથી. તે કદી માની શકાય પણ નહિ. તારામાં ધરતીકંપની ભાવના પ્રગટેલી હોય અને તને પોતાને એવો અનુભવ થતો હોય, તો તારા જીવનમાં જે બધાં જૂનાં મંતવ્યો છે, અનેક પ્રકારની આશા, ઈચ્છાઓ અને મોહ છે, તે સકળ પરત્વેનું તારું વલાણ બદલાયેલું અમે જોઈશું અને અનુભવીશું અને તને પોતાને પણ તેવું જ્યારે સમજાશે ત્યારે જીવનનો નવો શણગાર તો કોને નથી ગમતો ? અને શણગારની શોભા તો કોઈ ઓર છે. શણગારની લીલાને ખરેખર વૈષ્ણવ વિના બીજાં કોઈ નહિ સમજી શકે. આ બધું તું પ્રેમથી વિચારજે.

વારેઘડીએ હવે મારાથી કહી શકાતું નથી. અને કહેવાની ઈચ્છા પણ નથી થતી. આ જે કહ્યું તેનું મનન ચિંતન કરજે.

તા. ૨૧-૯-૧૯૬૩

દિલની વાત

સ્વજન : મોટા, હું આપની સમક્ષ મારા દિલની બધી જ વાતો કરી દઉં છું, ત્યારે મને ઘણી હળવાશ રહ્યા કરે છે. આપણા હૃદયનો આ રીતે મેળાપ થઈ શકે ખરોને ?

શ્રીમોટા : આપણે જ્યારે ખરા દિલથી નિઃસંકોચપણે દિલને મોકળું કરીએ છીએ, હૃદયમાં જે ભરાયેલો ક્યરો સાફ થવાની ભાવનાને માટે જ્યારે એ કાઢી નાખવા માગીએ છીએ, હલકું કરવા માટે હૃદયનો ગૂંચવાડો કોઈ સ્વજન આગળ કહીએ છીએ, આપણી લાગણીઓ જે દિલમાં ગૂંચળાઈ રહેલી હોય છે, અને આપણે જ્યારે દિલમાં કંઈ પાપ રાખતાં ન હોઈએ, તેવી વેળાએ આપણે જે દિલ ખુલ્લું કરીએ છીએ તેથી આપણું હૃદય તો હળવું બને જ છે, અને જેના પ્રત્યે દિલ ઠાલવીએ છીએ તેને પણ પ્રેમ હૃદયમાં ઊપજ્યા વગર રહેતો નથી.

જ્યાં સુધી આપણા દિલની ભડક ભાંગી નથી, જ્યાં સુધી આપણે એકબીજાંને પૂરાં સમજીશું નહિ, જ્યાં સુધી આપણને એકબીજાંના દિલમાં એકબીજાંના વિશે સંકોચ રહ્યા કરતો હશે, એકબીજાં પ્રત્યે અન્યથા ભાવ ધરાવતાં હોઈશું, એકબીજાંની પ્રત્યે સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ નહિ ધરાવતાં હોઈએ, અને મારી પ્રવૃત્તિ એ તમારી પ્રવૃત્તિ છે એમ જ્યાં સુધી દિલમાં નહિ હશે ત્યાં સુધી આપણે વધુ નિકટ આવી શકીશું નહિ. આપણા હૃદયનો મેળાપ થઈ શકશે નહિ.

સ્વજન : આપને બધુંય જણાવવા છતાંય જાણે કશુંક બાકી રહી જાય છે. અને મનમાં ઘણી વાર મંથનો જાગે છે.

શ્રીમોટા : આપણા ઉત્કર્ષને માટે દિલમાં મથામણ થાય એ જરૂરનું છે. વગર વિચાર્યું કશું કરીએ નહિ. જે કંઈ કરવાનું આવે (અલબત્ત, નાની બાબતોમાં નહિ પણ ગંભીર બાબતોમાં) તેની પાછળ જો દિલની સાચી મથામણ નહિ હોય, તો આપણે તેનો ઉકેલ કરી શકીશું નહિ. સાચી મથામણ થશે અને હૃદયના જ્યારે આપણા એક એક તંતુને હલાવશે, ત્યારે જ તે આપણા હૃદયને જાગ્રત કરશે અને આપણને સાચો માર્ગ બતાવશે. જેનાં હૃદયમાં કોઈ પણ કશી બાબતમાં મથામણ થતી નથી, તે કાં તો જડ છે, કાં તો જ્ઞાનીપુરુષ છે. એટલે હજુ અણ-ઊકલ્યા કોયડા તમારામાં પડ્યા હોય તેના વિશે પણ ખૂબ મથામણ કરજો, દિલને વલોવજો, અને તેમાંથી અમૃતરૂપી માખણ બહાર કાઢજો અને જેને ચરણે આપણે ભેટ ધરવાનું હોય, તેને ઉમળકાથી હૃદયમાં કોઈ પ્રકારની સંકોચવૃત્તિ રાખ્યા વિના ધરજો.

સ્વજન : મોટા, મને અમુક વ્યક્તિ માટે દિલમાં ખૂબ અણગમો રહેતો હતો. વચગાળે પેલા ભાઈએ પણ મારા પ્રત્યે ઘણી ઉદારવૃત્તિ દાખવેલી. આથી, હું નાચવા લાગ્યો હતો.

શ્રીમોટા : હવે જ્યારે નિકટ થવાનો સમય આવ્યો છે, ત્યારે આપણે હૃદયમાં કશો પણ કચરો સંઘરીએ નહિ. અત્યાર સુધી આપણે મનને ઉકરડો કર્યો હતો. હવે એને આપણે વાળીઝૂડીને સાફ કરવાનું છે. અને આપણે એકબીજાં પ્રત્યે ખૂબ ખૂબ પ્રેમ વર્ષાવ્યા કરવાનો છે. જ્યારે આપણા દિલમાંથી

મેલ નીકળી જશે, ત્યારે આપોઆપ આપણને શાંતિ મળશે. તે વખતે ગમે તેવા સંજોગો કે ગમે તે કોઈ વ્યક્તિ આપણી શાંતિને હલમલાવી શકશે નહિ. પ્રેમની સાચી ભાવનામાં શાંતિનો ભંગ સંભવી શકતો નથી. પેલા ભાઈના ઉદાર વર્તનથી આનંદની વૃત્તિથી નાચવા લાગેલા, પણ એમની ઉદાર વૃત્તિનું, એમના ઉદાર હૃદયનું રહસ્ય જો તમે નહિ સમજી શકો, તો શિયાળાના માવઠાની જેમ તમારા દિલમાં ઉદ્ભવેલી એ સઘળી લાગણીઓ વ્યર્થ જવાની છે. આપણા દિલને ગમે એવું કોઈ વર્તન રાખે ત્યારે તો સૌ કોઈને દિલમાં આનંદ થાય, પરંતુ જ્યારે આપણને કંઈ રુચતું ન હોય કે ગમતું ન હોય, એવું કરવાનું આપણું સ્વજન આપણને કહે ત્યારે તે ઉમંગથી અને ઉમળકાથી કરીએ અને મનમાં ક્યાંય કશો દ્વિધાભાવ ન ધરીએ, તો જ આપણું સ્વજન પ્રત્યેનું વર્તન યોગ્ય અને પ્રેમવાળું છે એમ કહી શકાય.

સ્વજન : આપને જણાવવાથી મને શાંતિ મળી એ જ મારા નિવેદનનો સાચો જવાબ મને તો લાગે છે.

શ્રીમોટા : મને તમારું દિલ ખુલ્લું કરીને જણાવવાથી તમને શાંતિ વળી અને ‘શાંતિ મળી એ જ એ ખરો જવાબ હતો’ એમ તમોએ જે કહ્યું એથી મને તમારા હૃદયના ઊંડાણમાં જવાની તક મળી. તમારામાં જોઈએ તેટલી બુદ્ધિ છે, જોઈએ તેટલી ભાવના છે અને જોઈએ તેટલો પ્રેમ છે, પરંતુ તેને યોગ્ય વખતે અને યોગ્ય પ્રસંગે વાપરવાની ચાવી તમને લાધેલી નથી. તમારામાં જે તત્પરતા નથી તે જ તેનું મૂળ કારણ છે. જો તે વસ્તુ યોગ્ય સમયે કરી નાખવાની ટેવ પાડશો અને તે

પણ ઉમંગ અને ઉમળકાથી અને ‘મારામાં તત્પરતા અને ચેતનપણું ઓછું છે તે મારામાં સોળે સોળ આની પ્રગટાવવું છે.’ એવી ભાવના તે તે કાર્ય કરતી વખતે તમને દિલમાં ઉત્કટપણે જાગેલી હોવી જોઈશે. તમે જે જે કાર્ય કરતાં હો તેમાં જો આવી ભાવના નહિ રાખી શકો, તો જે તત્પરતા અને જે ચેતનતા તમે લાવવા માગો છો, તે આવી શકશે નહિ. એટલે જે વખતે જે કાંઈ કરવાનું હોય, તે તે જ વખતે કરી તો નાખવું જ, પણ તે કરતી વખતે ઉપર જણાવેલો ભાવ દિલમાં ધારણ કર્યા કરવો.

સ્વજન : હું મારી પત્ની ખાતર આ પ્રભુપંથે વળ્યો છું. આપ મારા પ્રત્યે અનન્ય પ્રેમ દાખવો છો, છતાંય મને કેટલીક વાર એમ થાય છે આ માર્ગે મારો મેળ ખાશે ખરો ?

શ્રીમોટા : તમે ભગવાનના માર્ગમાં પત્નીની ખાતર આવો છો એ પણ કંઈ ખોટું તો નથી. સાચું તો માત્ર ભગવાનના પ્રેમ ખાતર પ્રેમ કરાય એમ ઈષ્ટ છે. આપણે કંઈ મીરાંબાઈ ના થઈ શકીએ એવું નથી. જ્યાં પતિ હોય ત્યાં જ પત્નીનું સ્થાન હોવું જોઈએ એ તમારી ભાવના યોગ્ય છે. આપણે જો સાચા હોઈશું, આપણા ધ્યેય પાછળ ફના થઈ જવાની આપણામાં તમન્ના લાગેલી હશે, આપણે જેને વરવાનું છે, તેને માટે ઉત્કટ પ્રેમ જન્મ્યો હશે અને આપણે જે કરી રહ્યા છીએ તે યોગ્ય જ છે, અને તે પ્રવૃત્તિ આપણે મરણાંતે પણ મૂકવાના નથી, એવાં દૃઢ વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા જન્મ્યાં હોય, તેવી પળે ‘આપણો મેળ કેમ મળવાનો ?’- એવી શંકાને સ્થાન જ નથી. એવાના દિલમાં મેળ મેળવવાનું તો માત્ર પ્રભુ

સાથે જ રહે છે, પછી તો ભગવાન એનો મેળ બધાં સાથે રખાવે છે, તે વાત જુદી છે.

સ્વજન : તો પછી મને આવું થવાનું શું કારણ ?

શ્રીમોટા : આ જણાવી તે સ્થિતિમાં મનમાં કશી ભીતિ રહેતી નથી. કાંઈ કશા સંકોચ રહેતા નથી. માત્ર જો કંઈ રહેતું હોય તો ધ્યેયની સાથે એક થઈ જવાની તત્પરતા અને બીજી વૃત્તિ તે માટેની મરી ફીટવાની તૈયારી. આપણે જો એકબીજાં પ્રત્યે નિઃસ્વાર્થભાવે કંઈ કશી કામના કે વાસના રાખ્યાં વિના દિલના અંતરાયો દૂર કરીને હૃદયથી એકબીજાંને ચાહીશું, તો મેળ તો મળેલો જ છે એમ નિશ્ચિત માનજો.

સ્વજન : દિલ ખોલીને કહેવાની મારામાં હિંમત આવી અને મારા ભાઈ પ્રત્યે જે મારો ખોટો ભાવ અને બીક હતાં તે ગયાં.

શ્રીમોટા : સંસારની બાબતમાં પણ બરાબર આવું જ છે. આપણે સંસારની ખોટી ખોટી બીક મનમાં રાખ્યાં કરીએ છીએ. એ બીકનો પરપોટો ફોડી નાખીને, જો તમો એકમાં જ શ્રદ્ધા રાખીને એકમાં જ વિચર્યા કરશો અને એકને જ જોયા કરશો, તો સંસારની બીક નડવાની નથી. તમારામાં એ ઉદ્ભવશે પણ નહિ. સંસાર એ તો ભ્રમણા છે. જ્યાં સાચો પ્રેમ નથી, સાચી લાગણી જાણવાની દરકાર નથી, જ્યાં નિર્મળ ભાવના જોવાની દરકાર નથી, જ્યાં સાચો વહેવાર નથી, જ્યાં અનેક જાતના સંકોચ છે, રાગદ્વેષ છે, અદેખાઈ છે, ઈર્ષ્યા છે, એને હું સંસાર કહેતો જ નથી. એવા સંસાર કરતાં તો ક્યાંય કોઈ એકાંત સ્થળે પર્વતની ગુફામાં કે કોઈ

ભગવાનના ભાવની જેમ સતત વહેતી નદીના કિનારે જંગલમાં પડ્યા રહેવું એ જ હું તો ઉત્તમ માનું.

જે સંસારને ઉત્તમ જોવા માટે આંખ નથી, સાચા માણસોની કિંમત જાણવાની પરખ નથી, નિઃસ્વાર્થ ભાવનાની જેને કદર નથી, શુદ્ધ પ્રેમ શું તેની કલ્પના સરખીયે નથી, અને જે સંસાર જે કોઈ સાથે રસ્તે જવાને મથતું હોય છે, તેને પહેલાં તો નિરુત્સાહ જ બનાવે છે, એવા સંસારને તો શું બાળવો હતો ? એવા સંસારને તો ભગવાન આગ લગાડો. એવો સંસાર અમારા સ્વપ્નામાંય ના આવો. એવા સંસારને દિલમાં રાખવાનો હજુ તમને મોહ હોય તો ભગવાન તમારો એ મોહ ટળાવો. તમારો એ મોહ જેટલો વહેલો ટળશે એટલા તમો ભ્રમણામાંથી વહેલા ઊગરી જશો.

જે સંસારે મીરાંબાઈને દુઃખ દીધું, જે સંસારે નરસિંહ મહેતાને હેરાન કર્યા, જે સંસારે પ્રહ્લાદ અને ધ્રુવને ન ઓળખ્યા અને જે સંસાર બીજા અનેક સંતપુરુષ અને સત્યને અનુસરનારાઓને સહન ન કરી શક્યો અને ન ઓળખી શક્યો એને સંસાર કહેવો એ જ ભ્રમણા છે. જોકે એવા સંસારનાં દુઃખો અને આઘાતો તે તે સંતપુરુષોને તો કલ્યાણરૂપે જ નીવડ્યાં છે. ઉપર જણાવ્યો છે તે સંસાર એ તો આપણને ભ્રમણામાં પૂરી રાખવાનું એક પિંજર છે. તમારે એવી ભ્રમણામાં પડી રહેવું છે ? અને કેદ બની રહેવું છે ? જો એવી ભ્રમણામાં રહેવું હોય અને કેદી થઈને રહેવું હોય, તો અમારા સૌની છૂટ છે. તમો તમારે ભલે ત્યાં મહાલ્યા કરો અને એમાં આનંદ ભોગવો, પરંતુ સંસારના એ પિંજરમાં કેદ

પુરાવાને માટે કૃપા કરીને પતિ કે પત્નીને કશો આગ્રહ કરશો નહિ. તમારે એ સંસારમાં સડ્યા કરવું હોય, તો આનંદથી અને મોજથી સડ્યા કરો, પણ પતિને કે પત્નીને એનાથી મુક્ત રહેવા દેજો. તમારી સંસારની માયા તેને વળગાડશો નહિ.

તમારે તો સંસારમાંયે રહેવું છે અને બીજાને પણ તેમાં રાખવા છે, એ બે વાત બનવાની નથી. તમો તમારે રસ્તે રહો અને અમને અમારા રસ્તે રહેવા દો, અને તેમ કરવા છતાં આપણે એકબીજાં પ્રત્યે ઉદાર વૃત્તિ રાખીએ, ખૂબ પ્રેમ કર્યા કરીએ, ખૂબ નિખાલસ અંતઃકરણથી રહ્યા કરીએ, અને એકબીજાં પ્રત્યે ખૂબ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખીએ. આનો અર્થ એમ નથી કે અમારે સંસાર નથી જોઈતો.

‘અમારે સંસાર જોઈએ છે, પણ એ સંસાર તમો માનો છો તેનાથી જુદો છે. અમારા સંસારમાં રાગદ્વેષ નથી, ઝઘડા નથી, ક્લેશ, કંકાસ નથી, અદેખાઈ અને ઈર્ષ્યા પણ નથી, ક્યાંયે કશો સંતાપ નથી, કોઈનું કશું લૂંટી લેવાનું નથી, અભિમાન નથી, તેમ જ દિલમાં કશા સંકોચ સંગ્રહવાના નથી. અમારો સંસાર એ તો પ્રેમથી મસ્ત થયેલા ફકીરોનો અખાડો છે. એ સંસારમાં સંપ છે, જંપ છે, ભારોભાર પ્રેમ છે, એકબીજાંને માટે સહન કરવાની તાકાત છે. ત્યાં શુદ્ધ ભાવના છે, હૃદયમાં ત્યાં ઊલટ લગન લાગેલી છે, ત્યાં તમન્નાનાં પૂર છે, લાગણીઓના સમુદ્રો છે, શ્રદ્ધાનું આકાશ ચારેકોર છાયા કરીને ઠંડક આપતું પ્રસરેલું છે, વિશ્વાસનો ત્યાં સુખ અને આનંદ આપતો રાજમહેલ છે. કશી કોઈ વાતની ત્યાં ગડભાંજ નથી, વહેમને ત્યાં સ્થાન જ નથી, કૃપાનો વરસાદ વર્ષ્યા કરે

છે. એ સંસારનો લહાવો લેતાં લેતાં જગતમાં કોઈ ધરાયું નથી. એવા અમારા સંસારમાં તમારે જો આવવું હોય તો મારાં તમને પ્રેમભર્યા નિમંત્રણ છે. બાકી જો હજુયે સંસાર પ્રત્યેની તમારી ભ્રમણાઓ ભાંગી ના હોય, તો એ તમારો સંસાર તમને મુબારક હો. જે સંસારમાં રહીને પળેપળ પતન થયા કરતું હોય, રાગદ્વેષ, ઈર્ષ્યા વગેરે વધતાં જતાં હોય, અનેક ઝઘડાનાં મૂળને સંઘરતાં રહેતાં હોઈએ, જ્યાં કદીયે શાંતિ મળતી નથી એવા સંસારમાં મને તો સમજાતું નથી કે લોકોને રસ કેમ આવતો હશે ? જો આપણને છાણના જ કીડા સાથે રહેવું હોય, તો આપણા માટે બીજો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી. આપણે એમાં ભલે રાચ્યા કરીએ, પણ જે કોઈ બીજું એમાંથી મુક્ત થતું હોય તેને વધાવી લઈએ. આપણે જે નથી કરી શકતાં તે તે કરી શક્યું છે એમ માનીને એના પ્રત્યે આદર વધારીએ, તેને આપણે સતત મદદ કર્યા કરીએ, હૃદયનો પ્રેમ દઈએ, એવાને ક્યાંય આડા ના આવીએ. એટલું તો જરૂર વિચારીએ.

સ્વજન : મોટા, આપે તો મારી આંખ ખોલી નાખી. સંસારની ભાવના તો આપે સમજાવી છે, પણ આપે એનાં બંને પાસાં દર્શાવ્યાં. હું આપને મારું સઘળું અર્પણ કરી દઉં એવી ભાવના થયા કરે છે.

શ્રીમોટા : જે આપવાથી દિલનો સંકોચ ના જતો હોય, હૃદય ઉદાર થતું ના હોય, જે આપતાં આપતાં દિલમાં ઉમળકો ન થતો હોય, તે આપવું અર્થ વિનાનું છે. આપવું એટલે તો ભાર ઓછો કરવો, આપવું એટલે હલકા થવું અને બંધન છે

તેમાંથી મુક્ત થવું. આપણા આપવામાં કંઈ પણ સ્વાર્થ કે ગણતરી હશે, તો તે આપવું આપણને ઊલટું બંધનકર્તા નીવડવાનું છે. જે આપવાથી આપણા હૃદયના બંધ તૂટે છે, તેવું આપવાનું હોય તો જ આપવું, એ ઈષ્ટ છે. બાકી, બીજું બધું આપવાનું એ તો બંધન છે. અને દિલને એવું આપવાનું બોજારૂપ થઈ પડવાનું છે, એ વાતમાં કશી શંકા નથી. જે આપવાની પાછળ ફના થવાની તૈયારી નથી, તે આપવું તદ્દન વ્યર્થ છે. તમારા આપવાની પાછળ સંપૂર્ણ શુદ્ધિ ના હોય, તો તમારા એ ભારને હું ક્યાં વળગાડ્યા કરું ?

તમારે મોહ, મમતા અને માયા છોડવાં હોય અને દિલમાં તમને એ સાચેસાચ ઊગી નીકળ્યું હોય તો જ આપવાનું રાખશો. જો તમારો મોહ તમને ડંખતો હશે અને એનું જો શૂળ તમને દર્દ કરતું હશે, તો સંસાર પ્રત્યે તમારી નજર જશે નહિ. આપણામાં રહેલી માયા, મોહ, મમતાની વૃત્તિ જ આપણને સંસાર તરફ નજર કરાવે છે, અને જો એક વખત માયા, મોહની વૃત્તિ ડંખે છે, એવું લાગે છે તેથી કરીને તે જો કાઢી નાખીશું, તો સંસારમાં મન જશે પણ નહિ, અને મન જશે નહિ, તો એનો કાંટો ક્યાંથી વાગવાનો છે ? એટલે તમારા હૃદયનો ભાર હળવો કરવાને માટે માયા, મોહ, મમતા ટળે એ જરૂરનું છે અને ઈષ્ટ છે. તમારા આપવાથી કરીને તમારા દિલમાં ક્યાંય કશું લાગશે નહિ એમ જણાતું હોય અને આપવાથી કરી તમારી ભાવના ઉદાર થતી હોય, હૃદય ઉદાત્ત થતું હોય, મન મોકળું થતું હોય, તેવું લાગતું હોય તો જ આપવાનો વિચાર દઢ કરશો. ઊલટી થયેલા અન્ન તરફ આપણી રુચિ કે વૃત્તિ થાય છે ખરી ?

સવારમાં મળ કરીને આપણે તેના તરફ રાખ કે માટી નાખવા સિવાય નજર નાખીએ છીએ ખરા ? ઊતરી ગયેલું અનાજ જેમ નકામું છે, તેમ જેનાથી કરીને આપણી વાસના, હૃદય, ભાવના, લાગણી વગેરે શુદ્ધ ન રહેતાં હોય, તો તે આપણે ત્યજવું જ ઘટે છે. એટલે તમને તમારા હૃદયમાં જો આ દૃઢપણે કરવું હોય તો જ આપવાનું રાખશો.

બાકી, હું તો લૂંટારો છું. ગમે તેટલું આપો તોય ધરાવાનો નથી. કેટલાય પાસેથી તેઓ ન ઈચ્છતા હોય તોપણ ચોરી કરી લઉં છું. એવા ચોર ઉપર જો તમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા આવતાં હોય, અને તમારામાં ઉપર જણાવી છે તેવી ઊર્મિ પ્રગટી હોય તો જ આપવાનું રાખશો. આપણે જે આપીએ છીએ તે આપણા પોતાના ખાતર આપીએ છીએ, નહિ કે બીજાંને માટે. સંસારના લોકો આપે છે, તેમાં તેઓ પોતાના માટે આપે છે, તેવો ખ્યાલ રાખતાં નથી. તમો, તમારા પોતાના માટે જ આપતાં હો એવી દૃઢ ભાવના જાગી હોય તો જ તેમ કરશો. એવું વલણ જરૂર ફળે છે. અને જેને મળે છે તેને પણ આનંદ આપે જ છે અને તેનું કલ્યાણ કરે છે.

તા. ૯-૯-૧૯૬૩

પ્રભુપ્રેમનો અધિકાર

સ્વજન : ઉચ્ચ પ્રકારનો પ્રેમભાવ ક્યારે અનુભવી શકાય ?

શ્રીમોટા : પ્રેમના ભાવમાં અનંતગણી શક્તિ અને તાકાત તો છે જ, પણ આપણું દિલ એ પ્રેમભાવમાં તરબોળ બનીને જીવનના હેતુનો જીવંત એકધારો ખ્યાલ પ્રગટ્યા કરે ત્યારે જ

તે અનુભવી શકાય છે. તેને માટે મહત્વનું તો એ છે કે આપણા દિલમાં ઉત્કટ ધગશવાળી ઝંખના પ્રગટવી જોઈએ. અમારે માટે તો ચાહવા સિવાયનું બીજું કોઈ કર્તવ્ય જ નથી. કોઈનાયે પરત્વે તિરસ્કાર-અણગમો કે એવું પ્રગટે, તો તે ચાહવાની મર્યાદામાં આવી શકતું નથી અને ચાહવામાં પણ અનંત પ્રકારો છે. પ્રેમને કોઈ દિશા નથી કે નથી મર્યાદા. એનો અનંતભાવ અને એની અનંતકળાઓ જેમ જેમ આપણે ખૂલતાં જઈએ તેમ તેમ આપમેળે પ્રગટે છે, એ જ એની ખરી ખૂબી અને રહસ્ય છે.

સ્વજન : પરંતુ અમે તો છેક જ કાદવમાં પડેલા છીએ !

શ્રીમોટા : કાદવમાંથી જન્મેલું અને સરસ ખીલેલું કમળ ભગવાન શંકરને માથે ચડી શકે છે. ગુણ પણ કામ આપી શકે છે અને અવગુણ પણ કામ આપે. અનેક પ્રકારનાં કાદવદોષથી ખરડાયેલ માનવીને દોષોનું ભાન પ્રગટતાં જ્યારે તે પશ્ચાત્તાપરૂપી અગ્નિથી તેમાંથી પાછો વળે છે, ત્યારે તેનું જોશ, ગતિ અને ઉત્સાહ જીવનવિકાસ પરત્વેના પેલા સદ્ગુણો કરતાં પણ અનેકગણા અને વધુ વેગવાળા જન્મેલા હોય છે એવું ઘણા કિસ્સાઓમાં અને દાખલાઓમાં બન્યું છે, પરંતુ તે જાગવો જોઈએ. તેવો જીવ જાગે એટલે તેનું કામ આગળ ચાલવા માંડવાનું છે.

સ્વજન : આપે તો અમારું ઘણું કર્યું છે, તોય અમે તો જાગતા નથી એમ કહીએ તો ચાલે !

શ્રીમોટા : આપણને જાગ્યા વિના કંઈ થોડો જ છૂટકો છે ? અમે કોઈએ કશું વધારે કર્યું જ નથી. ચાહવાના ભાવમાં

એવું કંઈ કશું કર્યાનું ભાન પણ હોતું નથી. માનવીની જાગવાની પણ ક્યારે પાકશે તે કંઈ નક્કી કહી શકાય નહિ. તેનો આધાર તો તેના પોતા ઉપર રહે છે. માનવી દોષમાં પડ્યો રહે છે, કારણ હજુ તેને એ ગમે છે. અને તે જ ખરું મૂળ કારણ છે. આપણે તો અણગમાની રુચિ કેળવવાની જરૂર ના હોય. જે તે બધું ભદ્ર છે, શિવમ્ છે, સુંદરમ્ છે, પરંતુ તેને કેળવવાને માટે આપણું હૃદય જ્યારે ખરેખરો આધાર માગવાની તત્પરતામાં જાગી જાય, ત્યારે તે પાકેલા સમયની ખૂબી કોઈ ન્યારી જ હોય છે. ભગવાનની કૃપાથી એવી પણ જીવનમાં પાકે એવી અમારી તો પ્રાર્થના છે.

સ્વજન : આપ પહેલાં કાગળો લખતા હતા. એથી સારું લાગતું હતું. હવે તો આપે એય બંધ કર્યું છે.

શ્રીમોટા : મેં કાગળો લખાવવાનું અને લખવાનું પણ બંધ કર્યું તેનું પણ એક કારણ છે. પત્રવહેવાર માનવીના હૃદયની આંખ ઉઘાડવામાં મદદગાર નથી થતો. અમુક કાળ સુધી તેની જરૂર. પછી જો તે વધુ ચાલુ રહ્યા તો હૃદયની આંખ ખૂલતી નથી. પ્રેમભાવ હૃદયમાં હૃદયથી વિકસ્યા વિના કંઈ કશું આગળ કામ ચાલી ના શકે. રગદોળાતાં રગદોળાતાં પણ આપણે ચડવાનું છે એવી દિલની ખરેખરી બાબત પ્રગટવાની પણ એટલી જ જરૂર છે. અભ્યાસ, પ્રાર્થના, ભજન, કીર્તન, સદ્વાંચન, સત્સંગ અને પરસ્પરના દિલનો સંબંધ અને મેળાપ એ બધાંની સાધનારૂપે જરૂરિયાત છે અને તે બધાંમાં આપણે બહુ મોળા છીએ.

તા. ૧૯-૭-૧૯૬૩

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

વિભાગ : ૩

અમૃત સમીપે

હેતુની સભાનતા

સ્વજન : મોટા, આપ જણાવો છો કે કર્મ કરતાં કરતાં આપણા જીવનધ્યેય પ્રત્યે આપણે નિરંતર સભાન રહેવું જોઈએ અને કર્મનો હેતુ આપણા રાગદ્વેષાદિને ઓળખવા અને મોળા પાડવા સભાનતા પણ રહેવી જોઈએ. આ કામ મુશ્કેલ તો ખરું.

શ્રીમોટા : પ્રત્યેક કર્મ ભાવના કેળવવા માટે છે. તમે જ રોજબરોજનાં કર્મની સાથે યજ્ઞની ભાવના પ્રગટાવી પ્રગટાવી એક બાજુએથી નિમ્ન પ્રકારની આહુતિ આપ્યાં કરીએ અને બીજી બાજુએથી ભાવનાનું ઊર્ધ્વારોહણ યજ્ઞજ્વાળાઓની જેમ થયા કરે તેવી રીતે-બંને રીતે-આપણે એકીસાથે પ્રવર્ત્યાં કરવાનું છે. જો હેતુનું જ્ઞાનભાન ના પ્રગટી શકે, તો તેવો જીવ સાધના કે કશું જ ના કરી શકે. મૂળથી આ જીવે સાધનાની શરૂઆત કરી ત્યારથી જ તેને હેતુના જ્ઞાન વિશેની અને તેની સભાનતાની ઉત્કટતા વિશેની ઘણી ઘણી ક્રિયાત્મક ગતિશીલતા હતી. મારાં કેટલાંયે લખાણોમાં કેટલાંયે વર્ષોથી હેતુના મહત્વની હકીકત લખાઈ ચૂકી છે. હું આમતેમ ગમે તે કરતો હોઉં છું, તે ભલેને નજીવામાં નજીવું હોય તોપણ તેમાં આપમેળે હેતુની સભાનતા જીવતીજાગતી પ્રગટેલી હોય છે જ. સાધનાકાળમાં પણ નિરંતર કર્મનાં એકધારા અનુશીલન-પરિશીલનમાં

પ્રભુકૃપાથી પ્રવર્તેલો રહ્યા કરતો હોવા છતાં તેના હેતુની સભાનતા તો ભારોભાર તરવરતી રહ્યા કરતી, પરંતુ કોઈનેયે તેવું તેનું દર્શન થયું નથી. જોકે આજે પણ થતું નથી, તો ત્યારે તો કોને જ થાય ?

સ્વજન : આપણે હેતુ પ્રત્યે સભાન બનીએ એનાં લક્ષણો વરતાય ખરાં ?

શ્રીમોટા : હેતુની સભાનતા હોવી એ વિકાસને કાજે અનિવાર્યપણે ઘણું ઘણું મહત્ત્વનું છે. તેથી જ મારાં ઘણાંખરાં લખાણોમાં હેતુ વિશે અનેક વાર લખાયાં કરાયેલું છે. પ્રત્યેક થતાં જતાં કર્મમાં જ્યારે હેતુની સભાનતા પ્રગટે છે, ત્યારે સમજી લેવું કે માનવી સાધનાપંથે વળી ચૂકેલો છે. જેને હેતુની સભાનાત પ્રગટે છે, તેનાં પણ લક્ષણો છે. જ્યારે હેતુની સભાનતા પ્રગટેલી રહે છે, ત્યારે તટસ્થતા જીવતીજાગતી જેવા ધારીએ તેવા આપણા ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી-ક્રિયાત્મક ગતિશીલતાવાળી પ્રગટેલી હોય છે. વળી, બુદ્ધિમાં સૂક્ષ્મતા પ્રગટેલી હોવાથી હેતુમાં એકાગ્ર અને કેંદ્રિતપણે સીધી ધ્યેય પરત્વે લાગી જતી હોવાથી બુદ્ધિમાંની અનેક પ્રકારની મડાગાંઠો અને અનેક પ્રકારના પૂર્વગ્રહોનું જોશ મોળું પડી ગયેલું હોય છે. હેતુની સભાનતા જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે રાગદ્વેષ પરત્વેનું જોશ તો નહિવત્ બની જાય છે. સમજણ, માન્યતા, ટેવો, રિવાજો એ બધાના જોશમાં ધક્કેલાથી પ્રેરાઈ જવાનું બનતું નથી. હેતુની સભાનતા પ્રગટે છે, ત્યારે ધ્યેયનું નિશ્ચિતપણું દૃઢતાથી પ્રગટેલું હોય છે.

tl. ૧૪-૩-૧૯૬૩

શરીરનું મહત્વ

સ્વજન : જીવનને વિકસાવવા માટે શરીરનું તો ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએને ?

શ્રીમોટા : જીવનનું રહસ્ય પામવા કાજે શરીર તે બહુ અગત્યનું સાધન છે. તેથી, યોગ્ય સંભાળ રાખવી તે ધર્મ છે. તેની લોલુપતા કરવી અને શરીરને વિશે મમત્વ દેવાવવું તે અયોગ્ય છે. જીવનનો વિકાસ કરવો હોય, તો સકળ પ્રકારનાં કર્મ પ્રભુપ્રીત્યર્થે થવાં ઘટે અને તેમ થવાવા કાજે અનાસક્તિ-નિર્મમત્વ-નિષ્કામ-નિર્લોભ-નિરાગ્રહ અને નિરહંકાર થવાપણાની સભાનતા આપણામાં પ્રગટવી ઘટે.

રાગદ્વેષ

સ્વજન : અમારામાં શાંતિ અને સદ્ભાવ ક્યારે ટકી રહે ?

શ્રીમોટા : કોઈના પણ સ્મરણથી કરીને જો શાંતિ, પ્રસન્નતા, ઉલ્લાસ, આનંદ અને શાંતિ અનુભવાતાં હોય તો તેવું સ્મરણ પ્રેરણાદાયી ખરું. રાગદ્વેષ મોળા પડે તો જ શાંતિ અને પ્રસન્નતા ટકી શકે. સદ્ભાવ જાગી શકવાની શક્યતા પણ ત્યારે જ.

સાચી શરણાગતિ

સ્વજન : સાચી શરણાગતિ ક્યારે પ્રગટી ગણાય ?

શ્રીમોટા : સકળ પ્રકારનાં આગ્રહો, માન્યતાઓ અને પોતાની વિચારસરણી, રીતરિવાજ, ટેવો એ બધાંથી મુક્ત થયા વિના શરણાગતિ કદી પ્રગટી શકે નહિ. શરણાગતિ એટલે ભગવાનની ભાવનામાં સતત એકધારું રત રહ્યા કરવું

તે. આપણું પોતાપણું અને આપણાપણું સંપૂર્ણ વિલીન થઈ જાય ત્યારે શરણાગતિ પ્રગટી શકે.

તટસ્થતા

સ્વજન : અમે ક્યારે તટસ્થ બની શકીએ ?

શ્રીમોટા : કોઈ પણ વિચાર જાગે તેની પાછળ કઈ વૃત્તિ કામ કરી રહેલી છે તેની જાણ થાય, અને ધ્યેય વિરોધી હોય તો તેનો ઈન્કાર થતો જાય, અને એ રીતે બને ત્યારે આપણામાં તાટસ્થ્ય કામ કરતું થઈ ગયું છે તેમ ગણાય. જ્યારે રાગ, મોહ, કામ, આશા, ઈચ્છા વગેરે વગેરે આપણામાંથી મોળાં પડતાં અનુભવાય ત્યારે જ કંઈ કશાનો ઈન્કાર થઈ શકે. ઉપર ઉપરથી આપણી બુદ્ધિની સમજણથી જે ઈન્કાર કરીએ તે ખપમાં નહિ લાગે.

તા. ૧૫-૧-૧૯૬૩

નિવેદન

સ્વજન : જ્યારે ભગવાન આગળ નિવેદન કરું છું ત્યારે મને ક્લેશ કેમ થતો હશે ?

શ્રીમોટા : જેને નિવેદન કહેવામાં આવે છે, તેમાં વાગોળવાનું તો મુદ્દલે ના હોવું ઘટે. તેમાં દુઃખનો ભાર ના હોય. નિવેદન ભગવાનનાં ચરણકમળે ઠાલવવાની ગતિ-શીલતાવાળી કોઈક માનસિક પ્રક્રિયા છે. તેમાં ક્લેશ હોય ક્યાંથી ?

બાળકને મા ભેટતાં જેમ સ્વાભાવિક આનંદ થાય છે, તેવું જ નિવેદનના સમયની પળનું છે. નિવેદન એ તો મનની કોઈક સંજોગની તંગ થયેલી પરિસ્થિતિમાંથી તેને મુક્ત

કરાવનારી સૂક્ષ્મ પ્રક્રિયા છે. જ્યારે આપણે બધાં નિવેદનરૂપે જ લખીએ કે કહીએ છીએ, તે તો તેનું તે જ પારાયણ હોય છે. જો વ્યથિત, ત્રાસિત અને ગ્રસિત થયેલાં દિલથી અને ભાવથી ભગવાનનાં ચરણકમળે નિવેદન થાય ત્યારે દિલ પાછું સંપૂર્ણ તાજગી અનુભવે અને અનેક પ્રકારના ઓથારો ચાલ્યા જાય. સંજોગ, પરિસ્થિતિ, પ્રસંગથી ઊપજેલી છાયા નિવેદનના પ્રભાવથી અસરથી વિલીન થઈ જાય. આત્મનિવેદન એ તો કળણમાં ગરકાયેલા પડેલાને તેમાંથી મુક્ત કરાવનારું રામબાણ ઔષધ છે.

આશા-અપેક્ષા

સ્વજન : કામ કરતાં કરતાં આપણે કશી જ આશા અપેક્ષા ન રાખવી એમ આપ સમજાવો છો. હવે, આશા અપેક્ષા વિના એ કામ થયું છે, એની ખાતરી કેવી રીતે મળે ?

શ્રીમોટા : આશા અપેક્ષા ના રખાય તે જ ઉત્તમ. આપણે ધારીએ કે ઈચ્છીએ તેનાથી ઊંધું પરિણામ આવે અને આપણને ગમતું ના બને તેમ છતાં આનંદથી ટકી શકાય ત્યારે આશા અપેક્ષા નથી એમ સમજાય. એ તો એવો પ્રસંગ પડ્યે આપણી સ્થિતિ કેવી રહે છે, તેના ઉપરથી આપણને સમજાઈ જાય.

શુદ્ધભાવે કર્મ

સ્વજન : કર્મ કરતાં કરતાં શુદ્ધ ભાવ ટકાવી રાખવા શું કરવું જોઈએ ?

શ્રીમોટા : કર્મમાં એકદમ કોઈનાથી શુદ્ધ ભાવ કોઈનો ટકી શકે નહિ. ગમે તેવા પ્રકારની ઉચ્ચ સમજણ હોય, પણ સમજણથી ભાવ ટકી રહે તે સહેલું નથી. કર્મ વ્યક્તિઓની

સાથે સંકળાયેલું હોવાથી જ્યારે આપણા તેમના પરત્વેના રાગદ્વેષ મોળા પડી ગયેલા હોય ત્યારે જ કર્મના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં શુદ્ધ ભાવ ટકી શકવાની શક્યતા ખરી. અને ત્યારે પણ સંપૂર્ણપણે તો નહિ જ. એ તો જીવનના ધ્યેય પરત્વેની જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટે અને તેવી તમન્નામાં જ્યારે નિરંતરતા પ્રગટે ત્યારે જ કર્મ પાછળનો ભાવ ઊંચો ટકી શકે ખરો.

પુણ્ય યોગનું પરિણામ

સ્વજન : પુણ્ય યોગ કોઈ વિભૂતિ સાથે મિલન થયું હોય, તો એ મિલન ફળ્યા વિના તો રહે જ નહિને ?

શ્રીમોટા : પુણ્યના યોગથી કોઈનું મિલન થયું હોય, તો નકામું ના જાય તેવું કશું નથી. એ મિલનનો ફળવાનો આધાર પણ આપણી પોતાની જીવન પરત્વેની કેવી તમન્ના પ્રગટેલી છે અને તેનો અમલ કેવા ભાવથી થયા કરે છે, તેના ઉપર રહેલો છે.

સ્વજન : પ્રાર્થનાથી સહારો મળતો હોય છે ખરો ?

શ્રીમોટા : પ્રાર્થનાની સાથે સાથે ભાવના - હાર્દથી-હૃદયથી આપણાં કર્મ બન્યાં કરે તેવી ભૂમિકામાં પ્રાર્થના એક સબળ હથિયાર છે. એવો ભાવ ટક્યા કરતો હોય ત્યારે ત્યારે જે ઊણપો પ્રગટેલી લાગે, તેનાથી આપણને પારાવાર વેદના થાય છે અને આપણને ભારે પસ્તાવો થાય છે અને ત્યારે જે પ્રાર્થના કરીએ ત્યારે દિલના ભાવનો ઉઠાવ પણ જબરજસ્તપણે પ્રગટે છે.

આપણને આપણું જીવન કઠતું ના લાગે અને વ્યર્થ બડબડાટ કરતાં હોઈએ તેવું લાગે તોપણ જીવનના ધ્યેય

પરત્વેની મહત્વાકાંક્ષાને પ્રેરાવી પ્રેરાવીને આપણા જીવનધ્યેય પરત્વેની અભિલાષાના દીપની જ્યોત જ્વલંતપણે અને સંકોરી સંકોરીને જલતી રહે તેમ કરવાનું કરી શકીએ તોપણ ઉત્તમ.

dl. ૧૧-૧-૧૯૬૩

મુખ્ય શરત

સ્વજન : ઉચ્ચ ભાવનાની ઝલક આવે છે, પણ એવી ઝલક ટકતી નથી. પાછા ઠેરના ઠેર થઈને રહીએ છીએ !

શ્રીમોટા : રાગદ્વેષ મોળા પડે ત્યારે ભાવનામાં જોશ વિશેષ પ્રગટે છે. ભગવાનના સ્મરણમાં અને એની ભાવનામાં જીવન જો ગાળવું જ હોય, તો રાગદ્વેષ મોળા પાડ્યા વિના તેવું થવું કદાપિ શક્ય નથી. અનેક પ્રકારનાં આગ્રહો, મતો, ટેવો, સમજણો, પૂર્વગ્રહો આ બધું સમજી સમજીને આપણે ટાળવું જ જોઈશે. જીવનમાં જે જે પ્રસંગ મળે તેનું કેંદ્રબિંદુ લોક શું વિચારશે એ જોવાનું હોય નહિ, પણ આપણા પોતાનું દિલ અને આપણું જીવનધ્યેય તેમાં પ્રગટેલું હોવું જોઈશે. ભલે આપણને પ્રકૃતિ પ્રેરી-દોરી રહી હોય, તેમ છતાં તેમાં સમજણ પડે કે તેની ઉપરવટ થવાનું બનતું નથી, કારણ કે તે પરત્વેની આપણા હૃદયની ઉત્કટ તત્પરતાયુક્ત ખરી ઉત્કંઠા પ્રગટેલી નથી. જાણી જોઈને મુશ્કેલીઓ વેઠવાનું હોય નહિ. પ્રસંગ પડ્યે મુશ્કેલીઓ ઉપર આનંદની છાલકો પ્રગટ્યાં કરતી હોય તે ઉત્તમ. ભાવજ્યોત હંમેશાં પ્રજ્વલિત રાખવાની નેમ હોય, તો જીવ પ્રકારનાં વૃત્તિ, વિચારો, લાગણીઓમાંથી મોકળા થયા વિના ભાવજ્યોત પ્રગટી શકવાની નથી. ભાવ એ દ્વંદ્વ અને ગુણની પરની હકીકત છે. દ્વંદ્વ અને ગુણની સ્થિતિમાં પણ

ભાવની ઝલક પ્રગટે છે, તે જ બતાવે છે કે દ્વંદ્વ અને ગુણની સ્થિતિમાં હોવા છતાં ચેતન ત્યાં પણ ઝબૂકતું છે જ.

ભૂલ

સ્વજન : મારાથી ભૂલ થઈ જાય છે, ત્યારે દિલમાં ખૂબ ચણચણાટી થાય છે !

શ્રીમોટા : ભૂલ થાય તો ચણચણાટી ના થવા દેવી. તેમ થાય તે બરોબર નહિ. ફરી ભૂલ ના થાય તેવી વ્યવસ્થા તેમાંથી પ્રગટાવી લઈએ અને ચોકસાઈ રાખીએ. ઓછું આવે તે જરૂર ભાવની ઊણપ છે તે સાચું.

tl. ૧-૨-૧૯૬૩

ગુરુનો પ્રેમ

સ્વજન : ગુરુ રાજી રહે એમ મારે વર્તવું જોઈએ, પણ ઘણી વાર અમુક કામ કરી નાખતાં દિલમાં એવું થઈ આવે છે કે ગુરુને ખરાબ તો નહિ લાગે ? આવો ભાવ જાગે એ યોગ્ય ગણાય ? ગમે તેવી રીતે વર્તાય, તો ગુરુજીનો આપણા પ્રત્યેનો ભાવ જતો રહે ખરો ?

શ્રીમોટા : પ્રભુકૃપાથી મારે પણ ગુરુ હતા, ત્યારે કદી પણ મેં એવો વિચાર નથી કર્યો કે ગુરુને શું લાગશે ? ગુરુને લાગવાપણાથી મને પોતાને તેના પરત્વેની કશી એવી ભાવના જાગી ન હતી, પરંતુ મને પોતાને જે જે થતું અને જે જે નિશ્ચય લાગતો અને પ્રગટતો તેથી કરીને ભગવાનની કૃપાથી જે જે પ્રમાણે વર્તવાનું બન્યું અને તેનાથી કરીને મારા દિલમાં જે નિશ્ચલતા પ્રગટતી ગઈ અને તેનાથી કરીને જે મક્કમતામાં અને દૃઢતામાં તેવા પ્રકારની ભાવનાનું સજીવારોપણ પ્રગટ્યું,

તેને જ્ઞાનપૂર્વક ગુરુકૃપા સમજી સમજીને તે તે બધું એને ચરણકમળે સમર્પણ કર્યા કરવાનું પ્રભુકૃપાથી બન્યા કર્યું. આપણામાં જે જે રીતે જે જે ઉત્તમપણે પ્રગટ્યા કરશે તેનાથી તેને આનંદ જ પ્રગટવાનો છે. ઉત્તમ પ્રગટ્યા કરે છે કે નહિ તેના પરીક્ષક આપણે પોતે થવું અને આપણે પોતે પોતાનાથી સર્વ પ્રકારે અને સર્વ ભાવે પોતે પોતાનામાં આપણા પોતાના વર્તનથી પ્રગટાવી શકીએ એ જ આપણા માટે ઉત્તમ.

જો ગુરુની વાત પૂછો તો તેણે તો આપણા કેટલાય તેવા પ્રકારનાં આલાંબાલાં(બહાનાં)ને જોયાં જાણ્યાં હોવા છતાં તેણે તો આપણને યાદ્યા જ કરેલું છે, તે નિર્વિવાદ હકીકત છે. તેનો યાહવાનો આધાર આપણાં તેવા આડાતેડા ઉપર અવલંબતો નથી. એટલે આપણા કોઈ કર્મ વિશે તેને પૂછવું તે વદતોવ્યાઘાત છે. આપણે પોતે પોતાની ખાતરી કરી લેવી, કે આપણા વિકાસ પરત્વેનું આપણું મુખ ફરવા માંડ્યું છે કે કેમ ? તે હકીકતને અનુભવવા ખાતર આપણે આપણું પોતાનું યોગ્ય રીતે જોઈએ, કે જોતાં થઈએ, તે આપણા માટે ઉત્તમ છે. આપણે બધાં નરકમાં રગદોળાયેલાં હોઈએ છીએ, તોપણ મા આપણને માફ કરે છે. કોઈક વખત ભાગ્યે જ મા અકળાયેલી હોય તો તેવી સ્થિતિમાં તે બાળકને કદાચ ટપલી મારી બેસે અને રોષ કરે ખરી, પણ તેવું તો ક્વચિત્ જ. તેવી રીતે ચેતનામાં નિષ્ઠા પામેલા આત્માનું પણ તેવું જ છે. તેનો રોષ આપણા કલ્યાણ પરત્વેનો છે.

જો આપણું પોતાનું આપણને સર્વ ભાવે અને સર્વ રીતે યોગ્ય લાગતું હોય, તો જેને આપણે ગુરુ કર્યો છે, તેવાને પણ

તે યોગ્ય લાગે. આપણા પોતાના વિશે, આપણા કોઈ વર્તનની બાબતમાં જો પૂર્ણપણે આપણને વિશ્વાસ જાગી ગયેલો હોય, તો તેથી આપણા દિલમાં કોઈ પણ પ્રકારનો વસવસો ના પ્રગટવો ઘટે. સદ્ગુરુ આપણો બરડો થાબડે પણ ખરા અને નયે થાબડે. અને બરડો થાબડે તો જ આપણે ખરાં, એ માપલક્ષણ મારું તો તે કાળમાં ન હતું. હું મને પોતાને મારા પોતાનામાંથી મારા પોતાના વર્તનમાંથી માપલક્ષણનું ધોરણ ઉપજાવતો.

તા. ૧૪-૨-૧૯૬૩

પ્રાર્થનાનું હાર્દ

સ્વજન : મારી તો આપનાં ચરણકમળે એવી પ્રાર્થના છે કે ‘હવે તો મારું ચિત્ત એકમાત્ર પ્રભુચરણે જોડાયેલું રહે. એના ભક્તિભાવમાં સદા રંગાયેલું રહે.’

શ્રીમોટા : જ્યાં હજુ આપણું મુખ જ પ્રભુનાં ચરણકમળ પરત્વે વળી ગયેલું નથી અને તેના તરફ આપણા મુખની દિશા એકધારી ટકી શકતી નથી, ત્યાં સુધી એવી પ્રાર્થના યોગ્ય પણ ના ગણાય. હું જો ભગવાન હોઉં તો તને કહું કે તું જે પ્રાર્થના કરે છે, તે પ્રાર્થનામાં પ્રામાણિકતા નથી, કારણ કે તું એને તારા દિલના સર્વ ભાવે અને સર્વ રીતે પ્રેમભક્તિપૂર્વકનું મહત્ત્વ દેવાનું તો કરી શકતો જ નથી, તો પછી તેવી પ્રાર્થનાનો અર્થ પણ શો ? હા, આપણે એમ જરૂર પ્રાર્થના કરી શકીએ કે ‘હે પ્રભો ! તું મને તારો રંગ લગાડવાની મારી દિલમાં સૂઝ ઉગાડ.’ એને એવી પ્રાર્થના પણ એવા પ્રકારનો યોગ્ય પ્રયત્ન થતાં થતાં થાય તે જ ઉત્તમ. તેવા યોગ્ય પ્રકારની ભૂમિકા વિનાની પ્રાર્થના ઝાંઝવાનાં નીર

જેવી છે. મારી બધી જ પ્રાર્થનાઓ જે છે તેની ભૂમિકામાં મારો પ્રભુકૃપાથી પુરુષાર્થ હતો, તે આજે પણ નડિયાદમાં તેના જીવતાજાગતા સાક્ષીઓ છે. જે જીવનું મુખ ફરી ગયેલું હોય છે, તેની દશા કોઈ ન્યારી હોય છે. પ્રભુકૃપાથી તારું તેવું બને ત્યારે વિશેષમાં વિશેષ ખરેખર આનંદ પામનાર જીવ તો ‘આ’ જ હશે. મારી તો દિલની પણ એવી જ અભિલાષા છે કે ‘તારું મુખ પ્રભુકૃપાથી એની તરફ ફરી જાય.’

તા. ૧૪-૨-૧૯૬૩

શ્રદ્ધાનાં લક્ષણો અને એનું બળ

સ્વજન : મોટા, હૃદયસ્થ ભગવાન સાથે હૃદયનું ઐક્ય સધાતું નથી. આથી, મારાથી નિરાશ થઈ જવાય છે. પ્રભુમય બનવું છે, પણ થવાતું નથી.

શ્રીમોટા : હૃદયનું ઐક્ય ભલે આજે ન સધાયું હોય, પરંતુ તેથી તે સધાવાનું જ નથી એમ કશું તેવું નિશ્ચિતપણે માની ન લેવાય અને આજે ઐક્ય ના સ્થપાયું હોય તોપણ પ્રભુકૃપાથી કાલે સધાય પણ ખરું. માટે, જીવન સાફલ્ય થવાનું નથી તેમ માની લેવું, તે આપણી પોતાની અશ્રદ્ધા સૂચવે છે.

દિલથી દિલમાં દિલને જ્યારે ખરેખરી શ્રદ્ધા પ્રગટે છે ત્યારે તેવાને નિરાશાના પ્રસંગો તો સાંપડે, પરંતુ તેના દિલની તેવી શ્રદ્ધા તેને નિરાશાના પ્રવાહમાં તણાવા દેતી નથી. નિરાશા તેને જરાતરા સ્પર્શે ખરી, પણ ટકે તો નહિ જ. તેના ઉત્સાહને અને પ્રયત્નના તરવરાટને તે જરા કઠીક મોળો પાડે, પરંતુ તેના પ્રયત્નને તે થંભાવી તો ના જ શકે. શ્રદ્ધા પુરુષાર્થની મૂળ ગંગામૈયા છે. પ્રયત્નને પાંખો પ્રેરાવનાર છે. શ્રદ્ધા સદાય

ક્રિયાત્મક ગતિશીલતાવાળી છે અને ગગનગામિની છે. શ્રદ્ધાના વિહાર હંમેશાં ઊર્ધ્વપથગામી છે. શ્રદ્ધા એ જીવનમાં વહેણની મૂળ શરૂઆતથી અંત સુધી વિશેષ ને વિશેષ ઉચ્ચ ગતિને પ્રેરાવનાર હોઈ તેમાંથી તમન્નાનો વેગ વધારે ને વધારે ગાઢ બનાવે અને તેનાં કાર્યની દિશામાં સક્રિય પગલાં ભરાવી ભરાવીને તે આપણી પરમ મંગલમયી શ્રદ્ધા સદાય પ્રેરાવ્યાં જ કરે છે. શ્રદ્ધા તો dynamic છે. સતત વેગ અને ગતિપ્રેરક છે. હજુ મારા તારા જેવામાં એવી શ્રદ્ધાનો ફણગો ફૂટેલો નથી. એટલે જ તારા મારા જેવાંના આ વલખાં છે. હૃદયની પ્રગટેલી શ્રદ્ધા એ માનવીના નૂરને પલટાવીને તેના દિલની ચમક અને ખમીર કોઈ જુદા પ્રકારના બનાવે છે. શ્રદ્ધા એ માત્ર લાગણી નથી કે માત્ર ભાવના પણ નથી. શ્રદ્ધાનું અનુભવદર્શન થતાં તે તો ખરેખરી જગતજનની છે. જેમ માતાને ચાર હાથ છે તેવી રીતે જગતજનની શ્રદ્ધા આપણને અનેક હાથો જેટલું બળ પ્રેરે છે અને બે હાથોનાં કરતાં વિશેષ હાથોનાં જેટલું કામ કરવાની તાકાતવાળાં આપણને જન્માવે છે.

tl. ૧૬-૩-૧૯૬૩

ગુણપૂજા

સ્વજન : કોઈને આપણે પૂજ્ય ગણતા હોઈએ, પણ કોઈ બીજી વ્યક્તિઓ એમને વિશે આડુંઅવળું જણાવે ત્યારે પેલા ગુણભાવને વિશે થોડીક વાર બીજા વિચાર આવે છે.

શ્રીમોટા : જેને માટે આપણને દિલમાં ખરેખરો પૂજ્યભાવ જાગે અને જાગી જાય, તો તેવો દિલમાંથી પ્રગટેલો પૂજ્યભાવ તેની સાથેનાં બીજાં કોઈ વર્તનથી કરીને જો ઊડી

જાય કે ના ટકે તો તેવો પૂજ્યભાવ તે પૂજ્યભાવ નથી. જે કોઈ વ્યક્તિનો આપણે અમુક ગુણ ગણીએ તો તેવો ગુણ આપણા દિલમાં સદાય ગુણ તરીકે પ્રગટેલો રહેવો જોઈએ. બીજાં કોઈ તે અંગે ગમે તેવું કહે તોપણ તેના વિશેનો સમજાયેલો તે ગુણ ગુણ તરીકે જ આપણામાં પ્રવર્તે. કોઈક કહે અને તેના વિશે આપણે બીજું વિચારીએ તો તે આપણા માટે તે સંબંધમાં યોગ્ય ના ગણાય.

પ્રેમનો અભેદ માર્ગ

સ્વજન : મોટા, દિલમાં પ્રભુ પ્રત્યે થોડોક પણ પ્રેમભાવ જાગે છે, તો એટલો બધો આનંદ અનુભવાય છે. એવા પ્રેમભાવમાં જીવવાનું બને તો કેવું કેવું થાય ? આપ તો પ્રેમરૂપ છો. એવો અનુભવ આપની પાસેથી જાણવાનું મન થાય છે.

શ્રીમોટા : ભગવાન પરત્વેની ભક્તિ અથવા તો એવી ભાવના કે હૃદયનો ભાવ જ્યારે જ્યારે દિલમાં પ્રગટે છે તેટલા કાળ પૂરતા પણ આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ કોઈ જુદા જ પ્રકારનાં પ્રગટે છે. આપણે સત કે અસતમાં એકધારા ભાવના પ્રવાહમાં જીવતા જાગતા રહી શકીએ. સંસારવહેવારમાં અને કર્મના સંબંધમાં ગંગા જમનાની લહેરો જેમ સંગમમાં એકમેકની સાથે લપેટાય છે, તેવી રીતે આપણે પણ તે તે સંજોગોમાં પ્રભુની ભક્તિની ધારણા તેમાં તેમાં પ્રગટાવીને તેવા પ્રકારની ભાવનાની ધારણાની સાથે જો એકધાર્યું જીવ્યાં કરવાનું પ્રભુકૃપાથી બની શકે, તો આપણે નવો અવતાર જરૂર પામી શકીએ. એને માટે સરળ માર્ગ છે દિલના પ્રેમભાવનો. એવા ભાવથી જ દિલ દિલનું મિલન, આકર્ષણ,

સમન્વય અને સમીકરણ થયાં કરે છે. પ્રેમ એ અભેદનો માર્ગ છે.

પંડિતો અને વિદ્વાનો વેદાંતને અભેદનો માર્ગ કહે છે. જ્યારે હું તો પ્રેમને અભેદનો માર્ગ ગણું છું. પ્રેમના અભેદના માર્ગમાં દિલને જે નશો પ્રગટે છે, જે ખમીર જાગે છે. હૈયાના ઉમળકાથી વારી વારી જઈને ન્યોછાવર થઈ જવાની અને ફના થઈ જવાની દિલની જે તત્પરતા જાગે છે અને એવી તત્પરતામાં હૈયાની જે તાલાવેલી પ્રગટે છે અને એવી તાલાવેલીભરી પ્રેમભક્તિનો દવ જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે બધું તેમાં બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. વહાલા માટેની એવી તત્પરતા યુક્ત તાલાવેલીમાં શું શું થાય ને શું શું ના થાય ? એવું અક્કલનું બહુ ભાન તો ત્યારે હોતું કે રહેતું નથી, પરંતુ તેથી કરીને તદ્દ્રૂપતા પ્રગટે છે અને એનામાં એકાકાર થઈ જવાપણું જે બને છે અને એનામાં એકરૂપ થઈ ગયેલા હોવા છતાં તેવી તાલાવેલીની સ્થિતિમાં પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વનું ભાન તો ત્યારે નથી રહેતું. તેમ છતાં તેના એક અંગ તરીકેનું કંઈક થોડું ભાન આછુંપાતળું રહે છે અને તે પણ એ માટે કે તેને સતત દિલની મસ્તીથી ચાઘા કરાય તે માટે એવો પ્રેમનો જે અભેદ માર્ગ તે જ આપણે માટે સાચો માર્ગ છે.

તા. ૨૬-૩-૧૯૬૩

મોટાની સાધના ઝલક

સ્વજન : મોટા, આપની સાધનાની શરૂઆત કેવા પ્રકારની હતી ?

શ્રીમોટા : આ જગતવહેવારમાં અને સંસારમાં શ્રમ કર્યા

વિના કશું મળતું નથી. ભગવાનની કૃપાથી સને ૧૯૨૧ના આખર સુધી તો આ જીવને આધ્યાત્મિક જીવન પરત્વેની અભિરુચિ મુદ્દલે ન હતી. દેશને માટે સેવા કરવાનું ઝનૂન હતું અને તે પણ ઉત્કટ પ્રમાણનું. બાકી તે કાળની મારા જેવાની ગરીબીની સ્થિતિમાં અને જ્યારે કેરીયર પાકવાની તૈયારીમાં હતી ત્યારે તેવા ગાળામાં તે બધું ત્યજી દેવું અને સમગ્ર જીવન ગરીબીમાં, કઠણાઈમાં ગાળવાનું વિચારી લેવું, એ તો તેવી ઝનૂનની સ્થિતિમાં જ બની શકે. એ તો ભગવાને જ કૃપા કરીને આકર્ષ્યો અને બધો પુરુષાર્થ કરાવ્યો.

એનો અર્થ એવો નથી કે આ જીવથી કશું બન્યું નથી. પ્રભુ પરત્વેની પ્રત્યેક ભાવના પ્રતિ પ્રભુકૃપાથી receptive & responsive બનવાનું થયે જતું. અનેક પ્રકારની જીવનમાં મથામણો પ્રગટી છે. વિઘ્નો, મુશ્કેલીઓ અને ઉપાધિઓ પણ આવી છે. સાધનાપંથે પારાવાર અવરોધો પ્રગટેલા છે, પરંતુ પ્રભુકૃપાથી તે તે વેળાએ જ જીવનમાં ખમીર પ્રગટ્યું છે. શૌર્ય અને સાહસની ગાથાઓ જીવનમાં રચાઈ છે અને ત્યારે જાણે એક ઝાટકે મરદની જેમ એની કૃપાથી ઊભું થવાયું છે અને ટકાર બનાયું છે.

સાધનાના પ્રવેશના મૂળથી જ એક તો હેતુનું જ્ઞાનભાન જેમાં ને તેમાં એની કૃપાથી રહ્યા કરતું હતું અને બીજું રાગદ્વેષ મોળા પાડ્યા વિના આ માર્ગે આગળ ધપાવાનું નથી એવો બે પ્રકારની સમજણોનો નિશ્ચય પાકો ઊગી ગયો હતો. આથી, શરૂ શરૂમાં ભગવાનના સ્મરણની સાથે સકળ પ્રકારનાં વહેવાર-વર્તનમાં રાગદ્વેષ વગેરે કેમ કરીને મોળા પડે તેની

સભાનતા પ્રભુકૃપાથી ટકતી. જેમ જેમ એવી આરોહણની ભૂમિકા વિશેષ ને વિશેષ પાકતી ગઈ તેમ તેમ દિલથી ભાવનાઓના ફુવારાઓ પ્રગટતા. જેમ જેમ નિમ્ન પ્રકારની મડાગાંઠોથી એટલે કે કામક્રોધાદિથી મોકળાશ મેળવાતી જતી તેમ તેમ સાધનાના પુરુષાર્થથી પ્રભુકૃપાથી રસ અને રંગ પ્રગટતા અનુભવાતા ગયા. સાધનાની ખરી ચાવી તો જાગૃતિ કે સભાનતા છે. તે પ્રગટ્યા વિનાનું તો બધું અંધારું સમજવું. તે વિનાની સાધના કોઈ કહે કે થતી હોય તો તે સાધના નથી.

તા. ૨૮-૩-૧૯૬૩

તપ

સ્વજન : જીવનમાં મુશ્કેલીના પ્રસંગે તથા આઘાત પ્રત્યાઘાત વખતે ડોલી જવાય છે. મુશ્કેલી વેળાએ કેવી ભાવના ધારણ કરવી ?

શ્રીમોટા : તપ વિના, મુશ્કેલીઓ વિના અને આપણી પ્રત્યાઘાતની લાગણીઓને સમભાવે વેદન કર્યા વિના જીવનનું સાચું ઘડતર થતું નથી. સદ્ભાવ રાખનારને અને જીવનમાં તે પરત્વેનું જેને મહત્ત્વ પ્રગટેલું છે અથવા તો જેના જીવનનો રાહ સદ્ પરત્વેનો છે, તેવાઓને મુશ્કેલીઓ વધારે પ્રગટે છે, તે ભગવાનની પરમ કૃપા છે. મનની સમજણ અથવા તો આપણા મનની ભૂમિકા કેવા પ્રકારની છે, તેની પ્રત્યક્ષ પરીક્ષા થાય તો જ આપણને તે બરાબર સમજાય. આપણે મનાદિકરણની ભૂમિકામાં છીએ તે સમજવાનો કાંટો તો મળી રહેલા પ્રસંગોમાં આપણને કેવા આઘાત પ્રત્યાઘાત ઊઠે છે, તે જ એક સાચું લક્ષણ છે. ભલેને આપણને ગમે તેટલો અન્યાય

થતો હોય, તેમાં આપણે તો તપની ભાવનાને કેળવવી અને રાખવી. બેળેબેળે સહન કરેલું નકામું જવાનું. એટલા માટે સહેવાનું આવે એ પ્રેમથી અને ઉમળકાથી સહેજો. સદ્ભાવ કદી છોડશો નહિ. આપણાં જીવનનું સાચું ઘરેણું તો એ જ છે.

તા. ૧૬-૫-૧૯૬૩

જગતજનનીની ભક્તિ

સ્વજન : મોટા, જગતજનની માની ભક્તિ કરીએ તો આપણે ભગવાનની ભક્તિ નથી કરતા એવું ગણાય ?

શ્રીમોટા : નરસિંહ મહેતાએ ગાયું છે કે ‘તત્ત્વનું ટૂંપણું તુચ્છ લાગે.’ ચેતન અને જગતજનની એ બેમાં કશો ફરક નથી. એક જ તત્ત્વનાં બે પાસાં છે. એ તત્ત્વ અનંત સ્વરૂપે વિલસી રહેલું છે અને તેમાં નિત્ય નિત્ય અનેક પ્રકારની મૌલિકતાનો પ્રાદુર્ભાવ થતો જ રહે છે. એટલે આપણે તો બીજાંને એક જ સ્વરૂપે ભજવાના હોય અને તેમાં ક્યાંયે કશો ભેદ નથી. ખરી રીતે તો એવા કશા ભેદરૂપે તેમનું અસ્તિત્વ તેવું છે પણ નહિ. જે તે બધું સંપૂર્ણ ભાવે અભેદરૂપે જ પ્રવર્તી રહેલું છે. ભેદભાવ પ્રકૃતિમાં રહેલા છે અને તે પણ દ્વંદ્વ અને ગુણની સ્થિતિમાં એક જ તત્ત્વ અનેકરૂપે વિલસી રહેલું હોવા છતાં અને પ્રકૃતિભેદે અને સ્વરૂપે જુદું જુદું લાગતું હોવા છતાં તે એક જ છે. એવો અનેકનો અનુભવ છે. ગીતામાતા પણ એમ જ કહે છે. મતભેદ ક્યાંયે પણ ના જાગે તે વધુ ઈષ્ટ અને શ્રેયસ્કર. જેવી જેવી અભિરુચિ અને જેના દિલનું જેમ સ્વાભાવિક વલણ હોય તેમ તે તેને ભજે. તે તેવાને માટે યોગ્ય પણ છે. તેથી, આપણને જગતજનનીની ભક્તિ યોગ્ય

લાગે તો તેમ પણ કરી શકાય, પરંતુ મૂળ તત્ત્વરૂપે તો એક જ છે. બે નથી.

કોઈ ને કોઈ રીતે પરમાત્મા ભાવની ભાવના ટકી રહે તેવું આપણે કરવાનું છે. પછી તે જપના સાધનથી થાઓ કે પ્રાર્થનાથી થાઓ કે ભજનથી થાઓ. રોજબરોજના આપણા કાર્યક્રમમાં પ્રભુપ્રીત્યર્થની ભાવનામાં નિરંતરતા પ્રગટતી રહે તે રીતે આપણે પ્રભુકૃપાથી પ્રવર્તવાનું છે. જો જપને મહત્ત્વ દેવાનું અગત્ય ગણતા હો અને તે વધુ અગત્યનું છે, તો પછી વાંચન ભલે ઓછું થાય. જપ ઉપર વિશેષ ઝોક હોવો ઘટે છે. ચેતન જ્યારે પ્રકૃતિરૂપે વિલસે છે ત્યારે જગતજનનીનું રૂપ લે છે.

dl. ૪-૭-૧૯૬૩

ભાવના

સ્વજન : જીવન ઘણું જટિલ છે, એમાં ભાવનાપૂર્વક રહેવું એ મુશ્કેલ બને છે. ભાવના વિશે આપ થોડુંક વિશેષ કહોને !

શ્રીમોટા : ‘હૃદય હૃદયકેરો ‘જીવ’માં ભાવ ઊંડો

હૃદય હૃદયકેરું ભાવ સંલગ્ન કેવું !

હૃદય હૃદય ત્યારે આપમેળે પિછાણે

હૃદય હૃદયકેરી થાય પિછાણ ત્યારે.’

જ્યારે હૃદયના ભાવની ઊર્મિ જીવનના હેતુ અને લક્ષ્ય પરત્વે એકધારી સભાનતાપૂર્વકની વહેતી રહે ત્યારે જ તેમાં હૈયાસૂઝ પ્રગટ્યા કરે છે. ઘણા લોક કહે છે કે જીવન જટિલ છે અને અનેક કોયડાઓથી ભરપૂર છે અને કોયડાઓ તો જીવતા જ રહે છે, પરંતુ જ્યારે જીવનનો હેતુ જીવનની સકળ

પ્રકારની રોજબરોજની પ્રવૃત્તિમાં એકધારો જીવંત રણક્યા કરે છે ત્યારે તેઓને જીવન જટિલ લાગતું નથી. પ્રત્યેક કોયડો એને દિલમાં નવો પ્રકાશ પ્રેરે છે અને તેનું જ્ઞાન પણ તેને પ્રેરાવે છે. ખરેખરાં શ્રદ્ધા અને ભાવના જો પ્રગટે તો તેનું લક્ષણ તો પ્રકાશ અને જ્ઞાન છે. સાચી રીતે તો પ્રકાશને જ્ઞાન કહેલું છે. જ્ઞાન એ નિરાકાર છે અને પ્રકાશ સાકાર છે. પ્રકાશનો અનુભવ થયા વિના જ્ઞાન સાંપડેલું છે તેમ કદી ના ગણાય. જીવન પરત્વે અને તેનાં સર્વ પાસાં પરત્વે એવી મુક્તદશાનો પ્રકાશ આપણે અનુભવી શકીએ ત્યારે જ ભાવના જીવનમાં પ્રગટતી જાય છે એમ સમજવું.

ભાવના એ કોઈ લૂલી લાગણી માત્ર નથી, એ તો જીવનને ઘડવા માટેનું ઉત્તમમાં ઉત્તમ સાધન છે. તેથી, આપણે જીવનમાં ભાવનાને જ મહત્ત્વ આપ્યા કરવાનું છે. આ મળેલો સંસાર અને સંબંધો અને તેથી પ્રગટતાં જતાં સકળ કર્મો એ બધું જ ભાવનાને કેળવવા માટે છે. જ્યારે શાંતિ અને પ્રસન્નતા બધું કેળવતાં જવાની સભાનતા જીવંત આપણામાં પ્રગટેલી રહ્યા કરે ત્યારે ભાવના કેળવાતી રહે તેવી ભૂમિકા પાકતી જાય છે. આપણે જેવા થવું છે, તેનું સંવેદનશીલ સભાનપણું પ્રત્યેક પળે આપણને પ્રગટેલું રહ્યા કરે તો શાંતિ, પ્રસન્નતા ને સ્વચ્છતા આપમેળે જાગ્યાં કરતાં આપણે અનુભવી શકીએ. જ્યારે જીવન પરત્વેની ઉત્કટપણાની ભાવના દિલમાં પ્રગટ્યા કરેલી હોય છે ત્યારે જ તેવું બની શકે છે. તે માટે પ્રભુકૃપાથી આપણે તો મથ્યા કરવું.

tl. ૬-૭-૧૯૬૩

ભાવનાની નક્કરતા

સ્વજન : મારે ભાવનાત્મક જીવન જ જીવવું છે, એ મતલબની કવિતા કે પ્રાર્થના હું કરું છું. એટલાથી ભાવનાનું નક્કર સ્વરૂપ આકાર પામી શકે ?

શ્રીમોટા : ભાવના જ્યારે ખરેખરા તેના હૈયાના સ્વરૂપમાં પ્રગટેલી જાગી ઊઠે છે ત્યારે તે ગતિ કરાયા વિના રહેતી નથી. જેમ ક્રોધ, કામ, મદ, મોહ, લોભથી વૃત્તિનું સ્વરૂપ પણ ગતિ જ છે અને કામ, ક્રોધ થતાં તેની ગતિ થયા વિના રહેતી નથી, તેવી રીતે જો ભાવના પ્રગટે તો તેની ગતિ થવી ઘટે. તે તેનું લક્ષણ અને પ્રમાણ છે.

કાવ્યમાં કે પ્રાર્થનામાં જે ભાવના વ્યક્ત થાય તેવી ભાવના માત્ર તાત્કાલિક તેટલા પૂરતી જ હોય છે. એવી ભાવના જીવનવિકાસ પંથે યોગ્ય ગતિ નહિ પ્રેરાવી શકે. ભાવનાનું સાતત્ય પ્રગટેલું રહે, તે માટે આપણું મુખ તે પરત્વેનું ફરી ગયેલું હોવું જોઈએ.

વારંવાર મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ના રોજબરોજના ખેલને વૃત્તિને તટસ્થતાથી જોયાં કરીએ અને તેમાં ભેરવાઈ ના જઈએ અને તેની સામે 'વિગતજ્વર' થઈને યુદ્ધ ખેલીએ તો ભાવનાનું નક્કર સ્વરૂપ કે આકાર પ્રગટી શકે. સમજણમાં તો ઘણું બધું આવે, પણ તેટલું પૂરતું નથી હોતું. યોગ્ય સંજોગોને યોગ્યકાળે તેવી ભાવનાથી અને તેવા હૈયાથી વર્તવાનું બને તો જ ભાવના સબળ બને છે. મન, પ્રાણ, બુદ્ધિ વગેરેને કેળવવાને માટે જાગૃતિ એ પ્રથમ લક્ષણ છે અને જાગૃતિ પણ કંઈ એમ ને એમ પ્રગટતી નથી. ધ્યેયની

અભિમુખતા એકધારી પ્રગટેલી હોય ત્યારે જ જાગૃતિ પ્રગટેલી અને જીવતી રહે.

tl. ૬-૧૧-૧૯૬૩

ચેતન પરત્વેની અભિમુખતા

સ્વજન : અમારી વૃત્તિઓ, કામનાઓ, રાગદ્વેષ, મોળા પાડવાનો ઉપાય બતાવોને ! અમને અમારા દોષો તો દેખાય છે, પણ શું કરવું એની સૂઝ પડતી નથી.

શ્રીમોટા : ચેતન પરત્વેની હૃદયમાં હૃદયથી દિલમાં ઝંખના અને અભિમુખતા પ્રગટે અને તેનું જોશ ઉત્કટ પ્રમાણમાં વધુ ને વધુ જાગ્રત રહ્યા કરે તો જ એની શક્તિ અને કૃપાનું અવતરણ આપમેળે થયા કરે. પ્રકૃતિ અને સ્વભાવના મૂળગત દોષો અને ત્રુટિઓની સભાનતા પરત્વે વિશેષ લક્ષ આપણે રાખવાનું ના હોય. વિશેષ ને વિશેષ જીવતુંજાગતું એકધારું ઝંખનાભર્યું લક્ષ તો ચેતન પરત્વેનું જ હોવું ઘટે. જો ચેતન પરત્વેની આપણા હૃદયની ભાવના જીવંત એકધારી પ્રગટેલી રહ્યા કરે તો જીવદશાની અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓ મોળી પડતી જાય. આ જ તેનો સરળમાં સરળ ઉપાય છે. જીવદશાની અનેક પ્રકારની ત્રુટિઓ અને દોષો ટાળવાને માટે તેના પરત્વેની સભાનતા આપણને તેમાં જ ઊલટા વધુ જકડાવી રાખે. જે પ્રકારની સભાનતા તે પરત્વેનું તેવું વલણ બંધાય. એટલે આપણી દિલમાંની સભાનતા તો હંમેશ આપણે ચેતન પરત્વેની કેળવ્યા કરીએ એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે. એવી સભાનતા ત્યારે જ પ્રગટેલી રહ્યા કરે કે જ્યારે તેના પરત્વેની ઉત્કટમાં ઉત્કટ ઝંખના આપણને જાગેલી રહ્યા કરે. એવી ઝંખનાને

સજીવન અને ચેતનવંતી રાખ્યાં કરે છે. રોજબરોજની સકળ પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં ચેતન પરત્વેની દિલની ભાવના.

તા. ૨૮-૮-૧૯૬૩

સ્વજન : મોટા, અમારા દિલનું રૂપાંતર કરાય એવી શક્તિ અમારામાં પ્રેરજો. આપની કૃપા હોય તો બધું જ થાય.

શ્રીમોટા : દિલેદિલ હળી, મળી, ભળી અને ગળી જાય અને એવી આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ એ કરણોની હેતુલક્ષી સભાનતા જાગતી રહે, તો તેવી શક્તિ જ મળે. અહમ્નો રણકો પણ સંભળાય નહિ અને પૂર્ણપણે નમ્રતા પ્રગટે અને શરણાગતિની ભાવના જીવંત પ્રગટતી જાય ત્યારે જ ચેતનની શક્તિ કામ કરવા લાગી જાય ખરી.

અનેક પ્રકારની મડાગાંઠો, પૂર્વગ્રહો પૂરેપૂરાં ઓગળી જાય અને તે માટે આપણે તેવા તેવા પ્રસંગોમાં સંપૂર્ણ શાંતિ પ્રસન્નતામાં રહીએ છીએ કે કેમ, તેમ જીવંત તટસ્થતા કેળવાતી જતી હોય તેવા આપણે રહી શકીએ છીએ કે કેમ, તેનો અનુભવ કરતાં રહેવું. અને તેટલું જો આપણાથી ખરેખરી રીતે પરખાય તો આપણે સમજી લેવું કે આપણી ગાડી ચીલા ઉપર છે.

આ બધું અભ્યાસ અને પ્રયત્નથી જ બની શકે છે. કૃપા તો પોતે પ્રત્યક્ષ જ હોય છે, તે માગ્યા કરવાથી મળે તેવું તો ખાસ કશું નથી. એ એવું જ હોય તો તે ખુશામતનો એક વહેવાર ગણાય, પરંતુ એ તો જ્યારે આપણું દિલ receptive & Responsive થાય (સ્વીકારાત્મક આચરવા તત્પર) ત્યારે તે મળતી અનુભવાયા વગર ના રહી શકે.

તા. ૨૮-૮-૧૯૬૩

પૂજ્ય શ્રીમોટાનો પ્રશ્ન

શ્રીમોટા : આપણે દર વર્ષે મૌનમંદિરમાં પ્રવેશીએ છતાં હજી મારા દિલને સંતોષ થાય તેવો ઉઠાવ જેવો ને જેટલો પ્રગટવો ઘટે તેટલો હજી પ્રગટેલો અનુભવતો નથી. તેને હું મારા જીવનનું એક શરમભરેલું દુઃખ પણ લેખું છું. એ દુઃખને ન અનુભવી શકાતું હોત તો સામા જીવની સાથે મારા દિલનું તે તે રીતે તે તે નિમિત્તે પ્રભુકૃપાથી જોડાઈ જવાનું પણ અશક્ય બની જાય. એટલે જ મારી તને પ્રાર્થના અને વિનંતી છે કે આપણે જો મળેલાં છીએ તો પ્રભુકૃપાથી ‘મળી જાણીએ’ એટલું જ નહિ પણ આપણે ‘મળી લઈએ’ તો તે યથાર્થ ગણાય. ‘મળી જાણીએ’ અને ‘મળી લઈએ’ એનો અર્થ સમજ્યા ? શો અર્થ સમજ્યા તે કહો.

તા. ૪-૯-૧૯૬૩

સ્વજન : મોટા, મૌનમંદિરમાં જાગૃત થતી ભાવના અમે સંસારમાં આવીને વીસરી જઈએ છીએ. અને ધગશ, ઉત્સાહ જાણે ઓસરી જાય છે. અમારી દિલની તમન્નાનો અભાવ જ ગણાય. આપની કૃપાશક્તિને અમે અમારા સંકલ્પની દૃઢતાથી અને એ મુજબના અમારા આચરણથી પ્રતિષ્ઠિત કરી શકતા નથી, એ તદ્દન સાચી વાત છે.

અનંત જન્મોનાં પુણ્યનું પરિણામ આવ્યું છે કે આપ પ્રગટ ‘પુરુષ’ અમારી સન્મુખ પ્રત્યક્ષ છો. અમારા હૃદયમાં આપનું ચેતનરૂપ છે, પણ એની અમને ખબર ઓછી પડે ? કોક વખત ઝલક આવે પણ અમારાં જ્ઞાનભક્તિના અભાવે એ ઊડી જાય. અમે આપના ‘ચેતનરૂપ’ સાથે એકરૂપ થઈ શકીએ

એવા હેતુની જાગૃતિથી અમે આ જન્મે આપને ‘મળી’ લઈએ. અને એવી ભાવના દ્વારા અમે મળીએ. આપને અંતરથી ‘મળીએ’ એ જ સાચું મળ્યું કહેવાય.

આપના કહેવાનું તાત્પર્ય-હાલ પૂરતું તો આ પ્રમાણે ગ્રહી શકું છું.

શ્રીમોટા : હાલ પૂરતું બરોબર છે.

tl. ૪-૯-૧૯૬૩

મૌનએકાંતમાં યજ્ઞ

સ્વજન : મોટા, મૌનમંદિરમાં સ્મરણ કરતાં અનોખો ભાવ જાગે છે. બહાર ખૂબ પ્રયત્ન કરવા છતાં એવો ભાવ જાગતો નથી અને ટકતો પણ નથી. આપે આ સારી શોધ કરી છે.

શ્રીમોટા : મૌનએકાંતનો સ્મરણયજ્ઞ મારી સમજણની દૃષ્ટિએ હાલના કાળમાં જીવનના ઉચ્ચ વિકાસને કાજે જે સાધનો જાણમાં છે, એ બધાં સાધનોમાં આ સાધન કોઈક અલૌકિક અને અનોખા પ્રકારનું છે. એનું મૂલ્યાંકન સાધનાની દૃષ્ટિએ પણ અનેરું છે. એની શોધ મેં કરી છે, એવું કશું જ નથી. સાધના કરતાં કરતાં એ પ્રકારની સાધનાના અનુભવમાંથી પ્રભુકૃપાથી આની મને શોધ હાથ લાગી. ભવિષ્યકાળમાં કોઈક સાધનાનિષ્ઠ અનુભવી તેનું મૂલ્યાંકન કદાચ આંકી શકે તો આંકી શકે.

આ મૌનએકાંતમાં જે ભાવ જાગે છે, તેવો ભાવ બહાર આપણા દિલમાં પ્રગટેલો હોતો કે રહેતો નથી. બહાર જે વાંચન થાય તેવું તે જ વાંચન અંદર થશે તો બંને પ્રકારના વાંચનમાં આસમાન જમીનનો ભાવમાં અને સમજણમાં ફરક

પડવાનો. અંદર કેટલા બધા જીવોને કેટલા બધા શુભ સંકલ્પો જાગે છે. કેટલાયે જીવો કેટલી બધી વાર તે શુભ સંકલ્પોને સાકાર પમાડવાને માટે નિશ્ચયી પણ થતા હોય છે, પરંતુ જીવની ખરેખરી ઉત્કટ તાલાવેલી પ્રગટેલી ન હોવાથી બહાર આવ્યા બાદ તેઓ લૂલા પડી જાય છે. વળી, કોઈક જીવને તો અંદર મૌલિક પ્રસાદી પણ મળી જાય છે. વળી, કોઈક જીવને ‘મોટા’ની પ્રત્યક્ષ હાજરી પણ વર્તાય છે તથા બીજા અનુભવો જેમ કે પ્રકાશ, દર્શન વગેરે પણ થાય છે અને થયાં છે. અંદર બેસનારને જાણ્યે અજાણ્યે પણ ચૌદ, પંદર, સોળ કલાક જેટલું નામસ્મરણ થતું રહે છે તથા અંદર પ્રભુકૃપાથી તેની ચેતનાનું વાતાવરણ તે જીવને તેની ભૂમિકા અનુસાર યા તો નિમિત્ત સંજોગ પ્રમાણે કંઈક ને કંઈક કરતું કરાવતું અનુભવાય છે.

આ બધી હકીકતો તો અંદર બેસનારાઓનાં નિવેદનો ઉપરથી તારવી શકાય એમ છે.

તા. ૪-૯-૧૯૬૩

જીવનવિકાસમાં પ્રેમ

સ્વજન : અમે જે પ્રેમ અનુભવીએ છીએ એ શુદ્ધ પ્રેમ ન ગણાય ?

શ્રીમોટા : જ્યાં સુધી આપણે જીવદશામાં છીએ ત્યાં સુધી દિલનો પ્રેમ જીવદશાની ભૂમિકાવાળો જ હોઈ શકે. જીવની હૃદયની તાકાત એવા પ્રકારના પ્રેમની આરપાર જઈ શકે અને તેમાંથી સોંસરવી નીકળી જઈ શકે તેવી હોય તેવાને માટે જ એવો પ્રેમ થવો કે હોવો તે સ્વાભાવિક અને સહજ.

બાકી, મારા તારા જેવા માટે તો જીવદશાની સ્થિતિમાં તેવો પ્રેમ હોવો તે રાગ, મોહાદિક કક્ષાનો જ હોવાનો.

સ્વજન : પણ, મોટા, એવો પ્રેમ પણ ધીમે ધીમે જીવનને તો વિકસાવી શકેને ?

શ્રીમોટા : જે 'જીવ'ને પોતાના જીવનવિકાસ પરત્વેના ધ્યેયમાં ઉત્કટમાં ઉત્કટ ધગધગતી લગની લાગેલી હોય તેવો જીવ એવા પ્રેમને પણ નકારી ના શકે. તેવા જીવને એવા પ્રેમની ભાવના એના જીવન પરત્વેના હૃદયના ઉત્સાહ, ઉલ્લાસ, ઉમંગ, ખંત, ઉદ્યોગ વગેરેને પ્રેરણાપ્રદ પણ બની શકે. તેવી સ્થિતિમાં રાગમાં ના પડી જવાય તેવું તો નિશ્ચિતપણે ના કહી શકાય. સાધના કરતાં કરતાં ભાવનાની ઉન્મત્ત અવસ્થામાં પણ એવા રાગમાં પડી જવાય છે. એવો મને પોતાને અંગત પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, પરંતુ જીવનધ્યેય પરત્વેનું આમૂલાગ્ર દષ્ટિબિંદુ એકધારું જીવંત રહ્યા કરેલું હોવાથી તેમાંથી ચેતી જવાનું છે અને તેમાંથી મુક્ત થઈ જવાને તેને વાર લાગતી નથી. એટલું જ નહિ પણ તેવા જીવની હૃદયની ચકોરતા, સાવધાની અને સભાનતા તેને તેવા માર્ગમાંથી ઉપર તારવી આણવાને કાજે મોટામાં મોટું સાધન બની શકે છે.

સ્વજન : મૌનમંદિરમાં દિલમાં ઉચ્ચ પ્રેમભાવ પ્રગટતો અનુભવાય છે ખરો ?

શ્રીમોટા : મૌનમંદિરમાં ઘણાંને એવા ઓરિયા પ્રગટતાં હોય છે અને એવાં નિવેદનો પણ અમે વાંચેલા હોય છે, પણ તેવાંઓને જીવન પરત્વેની ધગશ નહિ પ્રગટી હોવાથી તેવા

બધા નિર્ણયો અમલમાં મૂકી શકાતા નથી. એટલું ખરું તો જીવન પરત્વેની ખરેખરી ધગશ પ્રગટે તે જ કરવા જેવું છે.

તા. ૧૭-૮-૧૯૬૩

સ્મરણથી શક્તિ

સ્વજન : સ્મરણ કરવા છતાં પણ જીવનમાં કશો ઉઠાવ આવતો હોય એવું અનુભવાતું નથી.

શ્રીમોટા : જ્યાં સુધી આપણને આપણા માનવી જીવનની ખરેખરી ગરજ જાગી નથી અને માનવ જીવનનું સાચું ખરેખરું મહત્ત્વ આપણા દિલમાં પૂરેપૂરું ઊગ્યું નથી ત્યાં સુધી સ્મરણભાવના પૂરેપૂરી રીતે કામચાબ નીવડી શકતી નથી. સ્મરણનો ઉઠાવ થવાને કાજે જીવન પરત્વેની અંતરનાં કરણોની દૃષ્ટિ અને ભૂમિકા પલટાઈ ગયેલી હોય ત્યારે તેનો ઉઠાવ કૂદકે ને ભૂસકે છલાંગ મારતો પ્રગટ્યા કરે છે. સ્મરણ એ જીવનમાં તાદૃશ્ય ભાવના પ્રગટાવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ ખુદ શક્તિને પણ તે છતી કરાવે છે.

સ્મરણમાં પ્રકૃતિને મઠારવાની અને સુધારવાની કોઈક અદ્ભુત શક્તિ રહેલી છે, એ સ્મરણનો મહિમા હજી આપણા દિલમાં સાચી રીતે પ્રગટ્યો નથી. પ્રગટે તો કામ થઈ જાય. માટે, આનંદથી અને પ્રેમથી મળેલાં કર્મમાં ભાવના કેળવી કેળવીને જીવવાને મથવું.

તા. ૪-૯-૧૯૬૩

ભાવનાનાં લક્ષણો

સ્વજન : આપણામાં ભાવના જાગી છે, એ ક્યાં લક્ષણોથી સમજાય ?

શ્રીમોટા : જીવનમાં દિલથી દિલમાં દિલની ભાવના પ્રગટે છે ત્યારે અને ભાવનાનો પ્રભાવ જ એવો હોય છે કે બીજું કશું-ભાવના વિનાનું-મોખરે ચડી શકતું નથી.

ભાવના વિનાના દિલથી કોઈનું પણ કશુંક પણ સારું જોવાઈ જવાનું બનતું નથી અને કદીક જરાતરા બને તો તે ટકતું પણ નથી.

ભાવનાથી જ જીવનનું મહત્ત્વ સમજાય છે. ભાવના જન્મે, ટકે તો જ ગુણશક્તિનો વિકાસ થાય. ભાવનાને જીવન સંજીવની ગણેલી છે. ભાવના એ જ જીવનનું અમૃત છે.

જો જીવન પરત્વેની ભાવના પ્રગટેલી રહ્યા કરે તો જગતમાં જે જે બધું ઉત્તમ હોય છે, તેનું દર્શન પ્રભુકૃપાથી આપણને થતું રહે છે અને એમ એનો જીવતોજાગતો અભ્યાસ જીવંતપણે જ્યારે પ્રગટે છે ત્યારે તો 'સત્યમ્, શિવમ્, સુંદરમ્'નું પણ દર્શન થાય છે.

ભાવના જો હોય તો આપણને અશાંતિ-ક્રોધ-સંતાપ-ઘર્ષણ થતાં નથી. ભાવના હોય તો જ બધાં મળેલાં પરત્વે તેમનાં સ્વભાવ, પ્રકૃતિ ભલે ગમે તેવાં હોય તોપણ તેમના પરત્વે સદ્ભાવ પ્રભુકૃપાથી જાળવી શકાય છે.

ભાવના વડે કરીને ત્યાગ, ઉદારતા વગેરે રાખી શકાય છે. જીવનને જો શોધવું હોય-પામવું હોય, તો ભાવના વડે કરીને જ તેમ થઈ શકે.

તા. ૧૧-૯-૧૯૬૩

જીવનવિકાસમાં પ્રગતિ

સ્વજન : મોટા, જીવનમાં ચોટ લાગે તો જ હરિના માર્ગે વળી શકાય અને ધપી શકાય. કેમ ખરુંને ? આમ તો

જીવનનું મહત્વ બુદ્ધિથી સમજાય છે ખરું, પણ એથી ભાવનાથી વર્તાતું નથી એ મૂંઝવણ છે.

શ્રીમોટા : જીવનમાં કોઈ પણ જીવને એમ ને એમ ચોટ લાગતી નથી. કોકને જબરજસ્ત આઘાતથી, કોકને અનિવાર્ય અને અમુક પ્રકારના પરંપરાવાળા દુઃખદ સંજોગોથી, કોઈક ભયંકર વિકરાળ અકસ્માતથી અથવા તો કોઈકના અદ્ભુત મિલનથી-એવા અનેક પ્રકારે જીવનમાં જીવનને ચોટ લાગવાનું બને છે. જીવનમાં જે વિષયમાં ચોટ લાગે તેમાં આગળ ધપવાને માટે ચોટ લાગેલી છે તે જરૂર માનવું. જીવનનું મહત્વ પૂરેપૂરું ગળે ઊતર્યા વિના, ધારો કે ચોટ લાગે તોપણ, તેનો ઉત્સાહ મંદ પડી જાય. એટલા જ માટે જીવનના ધ્યેયને તેનાં સમગ્ર પાસાંથી બરાબર અવલોકવાનું, સમજવાનું અને જીવનનું મહત્વ પ્રગટે તે રીતે બધાંને દઢાવવાનું બની શકે તે પણ જરૂરનું. બુદ્ધિની સમજણ આમાં જરૂરી ખરી, પણ હૈયાના પ્રગટેલા ભાવની આગળ તે સમજણનું મૂલ્ય બહુ ઓછું છે. અને તે જ કારણથી દિલની ભાવનાને વધુમાં વધુ મહત્વ આપ્યાં કરું છું. એટલા માટે જ ભાવનાને પ્રગટાવા માટે સાધનના અભ્યાસની જરૂર અને તેવા અભ્યાસની સાથે સાથે મનાદિકરણમાંથી રાગદ્વેષ મોળા પડે, ઈર્ષ્યા, અસૂયા, અણગમો, ઈતરાજી-આ બધું મોળું પડે, કામક્રોધાદિ મોળા પડે, તે પણ સાથે સાથે ઘણું જરૂરનું છે. અભ્યાસ એ જેમ ભાવનાને પ્રગટાવવાને માટે છે, તેવી રીતે અભ્યાસમાંથી ભાવનાનો ઉઠાવ થવા કાજે ઉપરની આરોહણની પ્રતિક્રિયા પણ એટલી જ જરૂરની છે.

જેને ચડવું છે તેને એક એક ડગલું કરીને આગળ ધપવાનો ઉત્સાહ ન હોય તો તે મેળવ્યા જ કરવો પડશે. ઉદમની પણ એટલા જ માટે જરૂર છે. ઉદમ એટલે કે ખંત, કાળજી, પ્રયત્ન વગેરે બધું. આ બધું એકધારું થવા કાજે કોઈ ને કોઈ ધક્કેલાની જરૂર રહે છે અને તે ધક્કો કોઈ ‘જાગતા નર’ સાથે દિલ પ્રેમભક્તિથી જોડાયેલું હોય, તો તેના તરફથી મળ્યાં કરે અથવા તો આપણને પોતાને એવી ધ્યેય પરત્વેની જ્વાળામુખી જેવી પ્રગટેલી તમન્નામાંથી ચોટ કે ધક્કો મળ્યા કરે. આ સિવાય ધક્કાને માટે બીજો કોઈ ઉપાય નથી. એટલે એવો ધક્કેલો મળ્યા કરે છે તેવો અનુભવ જે જીવને થાય તે જીવ સભાન થયા વિના રહી શકતો નથી.

સ્વજન : ‘જાગતા નર’ના સંબંધથી ‘ધક્કો’ આવે એની પ્રક્રિયા કેવી હશે ? માત્ર જિજ્ઞાસાભાવથી પૂછું છું.

શ્રીમોટા : એ ઘણી સૂક્ષ્મ પ્રક્રિયા છે. આપણા આધારમાં ત્રણ શરીર છે. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ. કારણ એ નિરાકાર છે. સૂક્ષ્મ એ જળ અને પૃથ્વી વિનાનું છે. અને સ્થૂળમાં પાંચ તત્ત્વો છે. જે ધક્કેલો મળે છે તે તો દ્વંદ્વાતીત, ગુણાતીત હકીકત વિશેનો છે. એટલે તેના સંસ્કાર પ્રથમ તો સૂક્ષ્મમાં પ્રવેશે છે અને વારંવાર એવા સંસ્કાર સૂક્ષ્મમાં તેની સમગ્રતાથી વધારે એકઠા થયા કરે તો પછી તેને સ્થૂળમાં મનાદિકરણમાં તેવો ધક્કેલો થતો અનુભવાય છે. સૂક્ષ્મના સંસ્કાર ઉપર નવા જન્મનો આધાર છે. વળી, આપણા સાધનના અભ્યાસના સંસ્કાર તથા આરોહણની પ્રતિક્રિયાના સંસ્કાર એ પણ સૂક્ષ્મમાં પ્રવેશે છે, કારણ તે સંસ્કાર ભાવનાના છે. આમ હોવાથી

ભાવના પરત્વેના સંસ્કાર જેટલા વિશેષ, રોજબરોજથી આપણી કાર્યવાહીમાંથી, પ્રગટેલા રહે તે ઘણું જરૂરનું છે. ભાવના આપમેળે ના પ્રગટે તો બુદ્ધિગમ્ય પ્રયોગો કરીને પણ જાણીબૂઝીને સમજી કરીને પ્રગટાવતાં રહેવું.

તા. ૨૪-૧૧-૧૯૬૨

કર્મ વેળાની ભાવના

સ્વજન બહેન : આપણે કંઈ પણ કર્મ કરીએ એનો ધક્કો તો ચેતનામાંથી જ આવતો હશેને ? પણ આટલાં બધાં સ્વપ્નાં કેમ આવતાં હશે ? આપની શક્તિથી બધું જ સારું થયા કરશે એવી ધારણાથી હું તો હાંકે રાખું છું.

શ્રીમોટા : સ્વપ્ન એ આપણા પોતાના જ સંસ્કારનું પરિણામ છે એમ જાણવું. સ્વપ્ન ઉપરથી તો આપણાં થયેલાં કર્મના સંસ્કાર કેવા છે, તે આપણને જાણવાનું મળે છે. સ્વપ્નમાં જે જે અનુભવીએ તેનામાં જીવનો રાગ છે એમ સમજવું. જો વારેઘડીએ સ્વપ્નમાં હું આવી શકતો હોઉં, તો મોટાનામાં રાગ થયો છે એમ જાણવું અને જો બીજાં સ્વપ્ન આવતાં હોય તો હજી જીવનો રાગ ચેતનામાં થયો નથી એમ સમજવું.

મારી સાથે વિરોધ છે, તે બાબતનું વિચાર્યા વિના પોતે જ જાતે કંઈ કંઈ બાબતમાં વિરોધરૂપે છે, તે પોતે જાતે ખૂબ ઊંડા ઊતરીને વિચારવું. જો મારી સાથેનો વિરોધ હોય, તો તે વિરોધને ટાળીને ચેતનામાં સુમેળ પ્રગટાવવાનો જ્ઞાનભક્તિ-પૂર્વકનો યોગ બનશે, તો તે વધારે કલ્યાણકારી છે. વિરોધ તો અત્યાર લગી બધાંએ રાખ્યા કરેલો છે.

શરીરને કે તેની રીતના વ્યક્ત થતા સ્વભાવમાં તેના

તેવા વ્યક્ત થવાપણામાં તેનો જે યોગ્ય ચેતનાત્મક હેતુ જે જીવ દિલમાં પ્રગટાવી શકે, તો તેનું જ્ઞાન પણ હૃદયમાં ઊતરી શકે. જીવસ્વભાવથી જ અને અનેક જાતની વાસનાઓથી ભરેલો જીવ જે જે કંઈ જુએ વિચારે, તે તે પ્રકારનું જ હોવાનો સંભવ છે. આપણે તો જે તે સર્વ પ્રકારનાં કર્મમાંથી ચેતનનો ઉદય કેમ થાય અને કેમ કરીને ઉચ્ચ પ્રકારની સમજણ પ્રાપ્ત થાય, તે આપણે અંતરમાં પ્રવેશીને સમજવાનું રહે છે.

પ્રત્યેક કર્મને ધક્કેલનારી તો ચેતના જ હોય છે. એ ચેતનાનો ખ્યાલ કરીને હૃદયમાં એનું સ્મરણ, મનન, ચિંતવન, નિદિધ્યાસન જો આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક એની સાથે હૃદયના તાર સાંધીને એકાગ્રપણે એકતાર બનીને કર્યા કરીએ, તો તે પોતે તેના ગમે તેવા સ્વરૂપમાંયે તેનાં છતાપણાનાં દર્શનમાં વ્યક્ત થયા કરે. માને પોતાનું બાળક વહાલું લાગે, તેનું તે જ બાળક બીજી સ્ત્રીને તેટલું વહાલું ન લાગે, કારણ કે તેમાં પોતાપણાનો તેવો જ જીવતો અભ્યાસ નથી. તેવી જ રીતે જે જીવને મારામાં તેવી ચેતનાત્મક પ્રેમભાવની શક્તિ જાગેલી નથી અને અનેક પ્રકારના અનુભવ પ્રભુની કૃપાથી કરાવેલા હોવા છતાં એ જીવ વિશે જેને તેની ચેતનાનો ખ્યાલ જાગ્યો નથી કે જાગી શકતો નથી, તેને હવે મારે કશું કહેવાપણું રહેતું નથી.

તમારે જો સંસારથી અને જીવસ્વભાવમાંથી મુક્ત થવું હોય, તો હવે સવેળા ચેતવાનો અવસર મળેલો છે. વધારે કાળ તમારાં બધાંની સાથે તે કદાચ ન રહી શકે એવી પરિસ્થિતિ પણ જાગે. માટે, હવે તો હૃદયના ભક્તિભાવથી એકદમ ઝંપલાવવાનું રાખો.

અનેક પ્રકારની આશા, ઈચ્છાઓ, વિચારો, કામનાઓ, લાલસાઓ જાગે તે વેળા તે તે બધું તે તે વેળા જાગૃતિ ધારીને સમજી સમજીને આપણું પોતાનું તે સ્વરૂપ નથી એમ ધારણા રાખીને તેનાથી અલગ પડતાં જઈને, તે તે બધું વહાલા ભગવાનને સોંપતા જવું અને એવો સતત એકધારો ગંગાના પ્રવાહ જેવો જીવતો અભ્યાસ પડી ગયા વિના જીવ કદી કાળ ઊગરી શકવાનો નથી, તે નક્કી.

મારામાં શક્તિ હો કે ના હો, તોપણ તે કશુંક કરાવી દશે એવી ભ્રમણા કૃપા કરીને સેવશો નહિ. મળેલા સંસારમાંથી તરી જવું છે, એવી ઉત્કટ ભાવના પ્રગટ્યા વિના કોઈ જીવ તેમાંથી નીકળી શકવાનો નથી, તે નક્કી.

તા. ૯-૧૨-૧૯૪૭

સ્વજન બહેન :

(દોહરો)

ઠીક થયું, ઠીક થાય છે, થાશે તે પણ ઠીક,
ઠીક ઠીકમાં મળી ગયું, પછી રહી શી બ્હીક ?

શ્રીમોટા : તમે આ દોહરો બોલ્યા તે તો ઉત્તમ છે. મનની એવી સ્થિતિ એકરૂપ થઈ ગયા બાદ થાય છે. મન નરસા-ગમે તેવા-પ્રસંગમાં પડ્યે પણ ઉત્તમ રસમાં જ મહાલ્યા કરતું હોય છે. તે એની કસોટી છે, પણ એટલું તો નક્કી જ છે કે જે કંઈ થયાં કરે છે, તે માનવીના જીવનવિકાસ અર્થે જ હોય છે, અને જે જે થયાં કરે તેમાંથી જો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક વિકાસના હેતુની સમજણ મઠારી મઠારીને ગ્રહણ કર્યા કરવામાં આવે, તો માનવી જરૂર જગ જીતી જાય જ.

કૃપા કરીને હવે તો બસ ઝંપલાવો જ. તો જ મારાથી એક ઠેકાણે ઠામ થઈ જવાય. આ વખતના ૫૧ દિવસમાંથી કંઈક પાકું પામીને બહાર આવો એવી પ્રભુને રોજ તમને-ધ્યાનમૂર્તિથી યાદ લાવી લાવી પ્રાર્થના કરતો જ રહેવાનો છું. કૃપા કરીને જીવસ્વભાવના વહેણમાંથી અલગતા સેવજો.

છેલ્લા સાત દિવસ રાતે નાહી ધોઈને નવી ચાદર ઈત્યાદિ રાખીને જેમ વિધિ થતી હોય તેમ ધ્યાનસ્થ સૂઈ રહેવું. પ્રભુ સમર્થ છે. આપણે બધા તો પામર માનવી રહ્યા. ‘એ’તો ધારે તે કરે.

તા. ૧૪-૧૨-૧૯૪૭

‘મોટા’ની ‘સત્’તા

સ્વજન : મોટા, અમે તો છેક જ પાપી અને અધમમાં અધમ છીએ. કેવળ આપની મહત્તાનો આધાર પકડીને બેઠા છીએ.

શ્રીમોટા : મારે મન તો કોઈ પાપી નથી. જે જે મળેલાં છે, એનું કલ્યાણ તો નિશ્ચિત વાત છે. માત્ર એક લગની લાગી જાય તેટલી જ વાર છે.

હજી જીવની મહત્તા-સત્તા કોઈને ગળે ઊતરી નથી, તેના જ વાંધા છે. જેમ કોઈ રાજા મહારાજા હોય, પણ વેશ ભિખારીનો પહેરેલો હોય અને તેવો વેશ ભજવતો હોય તે વેળા એને તે રાજામહારાજા છે એવું કોણ જાણી શકે છે ? અને એની સાથેનો વર્તાવ પણ રાજામહારાજા સાથે રાખવાનો હોય તેવો વર્તાવ અને અદબ કોઈ પણ રાખી શકતું હોતું નથી, પણ એને એક ગરીબ ભિખારીની નજરે જ જે તે બધાં જોતા હોય

છે. મારે મારાપણું તો બતાવવાનું હોતું જ નથી, પણ જે કંઈ થશે તે તો અંતરમાંની ચેતનાને જગાડવા કાજેનો, સાધન તરીકે જે રાગ પ્રગટવો ઘટે, તે રાગ દરેક જીવ તો પોતાની મેળે જન્માવી શકતો નથી. એવો રાગ પણ મારે તો ખપનો છે. તેથી, જે જે જીવમાં જીવ પરત્વે રાગ થાય તે પણ મને તો સાધનરૂપે સ્વીકાર્ય છે, કારણ કે રાગ થતાં એવા રાગને કારણે પેલા જીવને બદલામાં મને 'સત્તા' મળી રહેવાની છે.

આજથી કેટલાંય વર્ષ પહેલાં તને આજે જે મારે કહેવાનું બને તેવું જ જો તે કાળે કહેવાનું બને તો ત્યારે મન આજ એને જેટલું સ્વીકારે તેટલું તે વેળા કંઈ થોડું જ સ્વીકારે ? મારે તો કોઈ પણ ઉપાયે સર્વ કોઈમાં પ્રવેશની ભૂમિકા જોઈએ. એને કાજે વેર પણ હોય તોય મારે તો બસ છે. માટે, જો એવો ભક્તિભર્યો પ્રેમભાવ પ્રગટી જાય તો તો કલ્યાણ છે જ છે.

તા. ૧૪-૧૨-૧૯૪૭

કામનું મહત્ત્વ

સ્વજન : મોટા, આપ તો કામ કર્યા કરવાનું જ કહ્યા કરો છો. આમ છતાં આપ કહો એમ કરવાની અમારી ઈચ્છા તો ખરી જ.

શ્રીમોટા : કામ, મનમાં આનંદ અને શાંતિ કાજે છે. મનમાં મનથી સંતાપ વધારવા કાજે નથી. કામમાત્ર મનની શાંતિ સમતા વધે અને ઉદ્વેગ, ક્લેશ, સંતાપ ઘટે, તે કાજે કર્મનો માત્ર ઉપયોગ છે, તે આપણે સતત ખ્યાલમાં રાખવાનું છે.

કંઈ કશું જે કરવું હોય તે વિચારીને કરવું, મને કશામાં દોષ ના દેવો. મોટાએ કહ્યું તેથી કર્યું એમ કહેવડાવવાનું બને તેમ ઈચ્છતો નથી.

જે કરવાનું હોય તે તમારી પોતાની સંમતિ અને હૃદયના ઉમળકાથી થાય તે જ યોગ્ય છે. હું કહું છું માટે કશું કરવાનું ના હોય. અને કહું છું તેટલું જ તમે કે કોઈ કરતાં હો છો તેવું કશું નથી. અને બધું જ કાંઈ પુછાવી પુછાવીને કરીએ છીએ તેવું પણ કશું હોતું નથી.

તા. ૩૦-૩-૧૯૫૦

કર્મમાં મૂંઝવણ

સ્વજન : પૂજ્ય ગાંધીજીની ભાવનાનો સ્વીકાર કર્યો હોવાથી સરકારી નોકરીમાં ઉમંગથી કામ કરવાનું મન થતું નથી. રોગ માંદગી પણ પજવે છે.

શ્રીમોટા : કામ કરવું અને તે પણ પ્રસન્નતાથી જીવનવિકાસના જ્ઞાનભાવના ભાવથી તે કરવું એવું હજી આપણાંથી ક્યાં બને છે ?

આપણે ભલે સરકારનું કામ કરવાનું હોય અને સરકારની તે ખાતા પરત્વેની ઉપેક્ષા હોય, પણ આપણે જે કામ કરવાનું છે, તે આપણા સંતોષની ખાતર. મહાત્મા ગાંધીજીના વિચાર આપણાં હોય પણ આપણે તે આચરી ન શકતા હોઈએ તો તેથી બળાપો કઢાપો કર્યાથી શું વળવાનું ?

રોગ, માંદગી અને શત્રુતા બાબતમાં જો નિર્લેપપણું કે અનાસક્તપણું રખાયું તો તે (અનાસક્તપણું) તેનું ધાર્યું પરિણામ લાવશે, તે નક્કી જાણશો.

આવેલાં કે મળેલાં કામને સ્વીકારી તેને આનંદથી કરવામાં જ માલ છે. આ આપણને બધાંને લાગુ પડે છે.

જે માનસ આજે એક કરવાનું ચહે છે, તે જ માનસ કાલે

વળી એકમાં હોવા છતાં બીજામાં પરોવાવાનું દિલ થવાનું. સરકારી કામમાં જેટલી નિશ્ચિતતા છે, તેટલી નિશ્ચિતતા પેલા બીજાં કોઈ કામમાં નહિ રહે. જાહેર કામમાં તો કામ કરનાર પરત્વે અસંતોષ જાગતાં બીજાંનો આપણી સાથેના વર્તનમાં પણ ફરક પડી જાય છે. જ્યારે અહીં સરકારી નોકરીમાં તેવું કશું નથી હોતું. ગમે ત્યાં આપણે કામ તો કરવાનું છે જ, તો આ કામ કેમ નહિ ? આપણે ભાગે આવેલું કામ આપણે ઉત્તમપણે કરીને સંતોષ મેળવીએ અને તેમાંથી આપણને આનંદ પ્રગટવો ઘટે.

બધે આપણે માણસની પ્રકૃતિ સાથે કામ પાડવાનું છે અને પ્રકૃતિ તો સરકારી ખાતામાં પણ રહેવાની. માટે, આપણે તો હાલમાં જ્યાં છીએ ત્યાં ઉત્તમ છીએ. બીજું જાહેર સંસ્થાના વહીવટમાં લાગવગ વગેરેને ઘણું જ સ્થાન રહે છે. અમારો તો જાત અનુભવ છે અને હાલમાં તો તે તત્ત્વ ઘણું જ વધી પડેલું છે. જ્યાં જઈશું ત્યાં કાગડા કાળા અને કાળા હોવાના. માટે, બીજે ઠેકાણે જોડાવા કરતાં જ્યારે પણ આપણે નીકળવાનું થાય ત્યારે કાં તો સ્વતંત્રપણે કામ કરવું અથવા તો જો નિરાંતે બેસીને ભગવત્ સ્મરણ થઈ શકે એટલી જીવનનિર્વાહ પૂરતી મૂડી હોય તો તેમ કરવું.

તા. ૯-૧૦-૧૯૫૩

શરીરની સંભાળ

સ્વજન : મારું શરીર મને ખૂબ હેરાન કરે છે, હું તો એનાથી કંટાળું છું.

શ્રીમોટા : જો કોઈ ડૉક્ટરને તેની પરખ પડી શકતી

નથી અને કંઈ યોગ્ય ઉપાય જો બનતો નથી, તો પછી જે જે થયા કરતું હોય તે વિના બડબડાટ અને વિના ત્રાસે આનંદથી ભોગવ્યે રાખવામાં સાર છે. બબડવાથી અને ત્રાસવાથી કંટાળવાથી તો દુઃખ દર્દ બેવડાય છે, ત્રેવડાય છે તે નક્કર હકીકત છે.

હરિના સ્મરણ વિના બીજા કશાથી ઊગરવાનો આરો નથી.

તા. ૨૭-૬-૧૯૫૫

મુક્તાત્માની સૂક્ષ્મક્રિયા

સ્વજન : મોટા, આપનું કહ્યું કરવાથી અમને ખૂબ બળ મળતું હોય એવું અનુભવાય છે.

શ્રીમોટા : મારે મન શરીર બહુ મોટું સાધન છે. જેમ નદી પાર કરવા હોડી જેવું કંઈ ઉત્તમ સાધન નથી તેમ જીવને શિવ થવા કાજે શરીર જેવું કોઈ ઉત્તમ સાધન નથી.

મારા કહેવાથી કરીને કશું કંઈ કોઈએ કરવાનું હોય જ નહિ, જે તમારે ગળે ઊતરતું હોય અને યોગ્ય લાગતું હોય તે જ કરવું.

કોઈ પણ જીવના વચનથી આપણા દિલમાં કશું જ ના જાગે એવું પથ્થર જેવું આપણું મન હોઈ શકતું નથી. કોઈ પણ જીવાત્મા ભલેને સંત હોય કે મુક્તાત્મા હોય છતાં તેના મન ઉપર જે જે આવે કે સ્પર્શે તેથી તેના તેનાથી કરી કશો ઉઠાવ થતો જ હોય છે અને એનાથી કરી તે સાધન વડે તે જીવના સંપર્ક થવાવાના નિમિત્ત તરીકે એનો તે ઉપયોગ પણ કરે છે, અને માનવી જીવ એના એવા આઘાત પ્રત્યાઘાતથી એના જીવસ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવાનું કરે છે.

જે સંતાત્મા છે, તે તો જીવમાં જે જે દબાયેલું રહ્યા કરેલું છે, એને ખેંચી ખેંચીને ઉપર તાણી લાવવાનું કર્યા જ કરવાનો, અને એવી શસ્ત્રક્રિયા પ્રક્રિયા એક વખત શરૂ થઈ, પછી એવી ક્રિયા પ્રક્રિયા દ્વારા તે જીવને તે એમાં એમાંથી તારવાને પોતે એ જીવની ગતિમાં મુક્ત રહીને એને તેમાં તેમાં તે રીતે વ્યક્ત કરાવીને, તે તે જીવને પ્રકૃતિનાં વલણમાંથી કઢાવવાનું કર્યા વિના રહી શકતો નથી, તેવી જ રીતે સંસાર વહેવારમાં જે જીવ આપણી જોડે જે રીતે વર્તે તેને પણ તેનામાં યોગ્ય પ્રતિકાર જગાડવાનો આપણો ધર્મ છે.

માનવીએ પ્રત્યેક ઊંડાણમાં પડી રહેતી વૃત્તિનો તાગ કાઢવો રહ્યો, માપવો રહ્યો અને જાણવો, સમજવો રહ્યો અને જીવનના ધ્યેયના હેતુ ભાવે એનું મૂલ્યાંકન પણ કરવું રહ્યું.

તા. ૩૦-૧૨-૧૯૪૮

ફેરફારની જાણ

સ્વજન : મોટા, અમારામાં અમને પહેલાં કરતાં ફેરફાર તો લાગે છે ખરો.

શ્રીમોટા : તમારામાં તમને ફેરફાર પડતો લાગે છે અને નામસ્મરણ અખંડ એકધારું ગંગાધારાવત્ થયા વિના જે તે બધું ઉપર ઉપરનું છે, તે હકીત તમને પૂરેપૂરી બુદ્ધિથી અને હવે તો જરાતરા મનથી પણ સ્વીકારાઈ ગઈ છે, તે કંઈ નાની સૂની વાત નથી, પણ આધ્યાત્મિક જીવનનો ચેપ તો જીવનના સર્વ ક્ષેત્રમાં પડતો હોય છે, એ ઉપરાંત, ચેતનનો ચેપ શરીરમાં અને શરીર દ્વારા પણ અનુભવાય છે, પણ એ તો બહુ આગળની વાત ગણાય.

તમને તમારામાં ફેરફાર થતો જતો લાગે છે. એથી તો ખાતરી થાય છે કે જીવ હવે તેમાંથી હઠી શકવાનો છે.

જપયજ્ઞ જેવો સરળ અને ઉત્તમ કોઈ યજ્ઞ નથી. સહુ કંઈ થતાં થતાં જેમ થયે જાય છે તેમ આ પણ માનવીને તે કરવાનું તે સુલભ હોવા છતાં શક્ય બનતું નથી. એ જ મોટામાં મોટું આશ્ચર્ય છે.

સતત 'હરિ:ૐ' બોલ્યા જ કરવું, એમાં ચૂક ન જ આવવા દેવી. પ્રભુકૃપા તો છે જ. માટે, 'હરિ:ૐ'ની ધૂન જ્યાં પ્રગટે તો મસ્તી ચડે જ.

નામસ્મરણ અખંડ થઈ ગયા પછી જ એની ખરી ખૂબીની અસર અનુભવમાં આવ્યા વિના રહી શકતી નથી.

બંને પરસ્પર મળી નામનો યજ્ઞ જરૂર સતત એકધારો બસ ચલાવ્યે જ રાખશો. આનંદમાં જ મસ્તી અનુભવતાં અનુભવતાં નામયજ્ઞ ચલાવ્યા કરશોજી.

તા. ૧૬-૩-૧૯૪૯

વાતાવરણની જરૂર

સ્વજન : મોટા, નામસ્મરણમાં જોશ લાવવા માટે એવા કોક વાતાવરણવાળા સ્થળે જવું જોઈએ. મને તો ક્યારેક વ્યાસ (નર્મદા કિનારે) જવાનું મન થાય છે. વળી, એમ પણ થાય છે કે જીવનમાં આ કર્મ મળ્યું એ પણ હવે તો છોડી દેવું અને કેવળ ભગવાનનું નામ દેવું.

શ્રીમોટા : જીવનમાં નામસ્મરણ જ થયા કરે અને એવું થવાને કાજેનું સરળ સ્થૂળ ભૂમિકાવાળું વાતાવરણ મળે તે વિશેની તમારી માન્યતા મને પોતાને તો ગમી જ છે, પરંતુ તે કાજે વખત પાકવા દો.

કોઈ પણ ભોગે એને એટલે કે પરસ્પર આપણે એક મન અને હૃદયમાં પૂરેપૂરાં સ્વજન બનીને રહીએ અને એવી ભાવનામાં કોઈ પણ ભેદ પડાવવા આવે તેને ન ગણકારવાનું કરીએ એ ઈષ્ટ છે, તો સાથે સાથે જે કોઈ પણ જાણ્યે અજાણ્યે એવું કરાવતું હોય તેની કોઈ પ્રકારે અવગણના કરવાનું પણ ન કરીએ, તે પણ ઈચ્છવા જેવું છે.

સ્મરણ વધે અને જીવતું થાય, તે હેતુથી તમને હાલ કામ ગમતું નથી અને તેવી સરળતા (નર્મદા કિનારે) વ્યાસમાં મળી શકે, કારણ કે ત્યાં ખાસ એવું કશું કામ નથી.

હૃદયમાં ઉત્કટ તમન્ના જાગતાં ગમે તે સ્થળે કે પરિસ્થિતિમાં જીવનસાધના કાજે લેવાયેલું સાધન જીવતું રહ્યાં જ કરે છે. એ અનુભવની નક્કર હકીકત છે.

હું તો કહું છું કે નામસ્મરણને મનહૃદયમાં જીવતું થવા દો, તે વેળા કશાંયે માનસિક ઝઘડા થવાના નથી. કાદવમાં દેખીતી રીતે રખડતા હોઈએ એવું હોય તેને પણ (મન, હૃદય આદિ કરણમાં જીવનસાધનાનું સાધન રમત થઈ ગયું છે) તે વેળા કશું લાગતું હોતું નથી.

ગમે તેવી પરિસ્થિતિ જીવનવિકાસ કાજે શક્યતાઓથી ભરપૂર છે, એવું મારું તો કહેવું છે. ‘ક્યાંયે જવાની જરૂર નથી અને ક્યાંયે ભાગવાની જરૂર નથી.’ એ સૂત્ર તો જ્યાં ને ત્યાં કેટલીયે વાર ટાંકું છું, પરંતુ કોઈ મારું સ્વજન કહે કે જીવનસાધનાને ફલિત કરવાને કાજે મને હાલમાં મળેલાં કર્મમાં ઘણો માનસિક અસંતોષ રહ્યા કરે છે, તેવો અસંતોષ જો સાધન

કરવા કાજેનો દિલમાં લાગ્યા કરે, તેને માટે તેમાં મદદ કરવાનું પણ જરૂર મને ગમે.

માત્ર, મારા કહેવાથી જ કશું કરવાનું હોય નહિ. હું કહું તેથી તે વિશેની બાબતમાં પછી કશું આમ કે તેમ મનમાં જાગે જ નહિ અને અંતરનું કામ અંતરમાં ચાલ્યા કરે એવી પરિસ્થિતિ જરૂર થવાની તો છે જ. એવું થયા વિના રહેવાનું પણ નથી.

નામસ્મરણને પાકું કરવામાં જ મનહૃદયને લગાડી દેવાં. તમે બંને પરસ્પર હૃદયથી એકમેકનાં બની જાઓ. તમે તમારી પત્નીને મનહૃદયથી પૂરેપૂરું સંપૂર્ણ ચાહતા થઈ જાઓ. અને તમારાં બંનેના સુમેળમાં જે કાંઈ ભેદ કરે તેને મનથી ગણકારો નહિ. એ જેટલી તમને ચાહે છે તેટલું તમે ચાહતા હશો કે કેમ, તે મનને પૂછી જોવું. પરસ્પર પ્રેમ કર્યા સિવાય છૂટકો નથી. મારો સંબંધ પરસ્પર સુમેળ ભાવનામાં જ એકભાવે જીવતા રહે એટલા કાજેનો છે. તથા તેથી લોકોત્તરપણાનો પણ છે.

તા. ૩૦-૧-૧૯૫૦

ભક્તિનાં લક્ષણો

સ્વજન : મોટા, હું ભક્ત કોટિનો ક્યારે બનું એવી ઝંખના રહ્યા કરે છે.

શ્રીમોટા : સૌ કોઈ જગતમાં પોત પોતાની રીતે ચાલે છે, એમાં જે કોઈ જીવને પોતાને જાણવાની કે અનુભવવાની ઝંખના થયેલી છે, તે જ જીવ ભક્ત કોટિનો જીવ છે. અને

જે કોઈ જીવ વળી તે તરફનો બની શકે તેટલી જહેમત ઉઠાવે છે, તે જીવ તો વળી ઓર ભાગ્યશાળી છે.

ભગવાનનું સ્મરણ પળેપળ અખંડ ધારાવત્ જ્યારે જીવતું થઈ જશે અને જ્યારે ઊંઘમાં પણ જીવથી તે લેવાયા જશે ત્યારે જ જીવનું જીવપણું મોળું પડવાનું છે, નક્કી જાણજો.

જીવ પ્રકૃતિવાળાં મનને ઘડીમાં રાજી થતાંયે વાર નથી લાગતી અને ઘડીમાં કરાજી થતાંયે વાર નથી લાગતી. એટલે આપણે તો બધાંનો પ્રેમભાવ, સહાનુભૂતિ, શુભેચ્છા અને આશીર્વાદ મેળવવામાં મનહૃદયથી શુદ્ધ મથામણમાં રહેવું. એ જ આપણે માટે શ્રેયસ્કર છે. કોઈ પણ જીવની આપણા ઉપર અવકૃપા ના હોય તો ઉત્તમ.

જેને સાચા અર્થમાં ગુરુ કહે તે ગુરુ તો શિષ્યના જીવનના પ્રત્યેક તબક્કામાં ભાગ લઈ રહેલો જ હોય છે. મારા પુસ્તક ‘જીવનસંદેશ’માં તે વિષયનો ભાગ તમે ફરી ફરીને વાંચી જજો.

આ જીવનું પ્રત્યેક લખાણ જે જીવને ઉદ્દેશીને લખાયેલું છે, તે જીવનની અનુભવકથનીમાંથી નીતરેલું છે. તે કોઈને ગળે ઊતરે કે ના ઊતરે તે બીજી હકીકત છે.

આપણા જીવનમાં ચેતનપૂર્વક કોઈ રસ લઈ રહેલું છે અને આપણી કોઈને પડી છે, એવું જે સ્વજન છે, એવા સ્વજનને આપણે બધાં મનહૃદયથી સાચવીએ. જ્યારે ચેતનના પ્રદેશમાં પ્રવેશીશું ત્યારે સાચો જીવનનો મહિમા સમજવાનો છે. મને તો મારા જીવસ્વભાવના વલણમાં પણ મારા ગુરુમહારાજનો સાથ મને જગાડવા ને ત્યાંથી સફાળો જગાડીને

સાધનાના પંથમાં પ્રેરાવતો તેનું મને પ્રત્યક્ષ ભાન છે અને ‘જીવનપાથેય’માં ‘સાધનાનું હૃદય’ નામના પત્રમાં તેની તાદૃશ્ય હકીકત આપેલી છે, પણ આ ધમાલના યુગમાં સહજમાં સહજ અને સરળ સાધન એવું નામસ્મરણ તેને વિશે જેનો રસ જાગ્યો છે, તે આજે નહિ તો કાલે ચેતનમાં પ્રવર્તવાનો જ છે.

તા. ૨૩-૯-૧૯૪૯

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ हरिःॐ ॥

पूज्य श्रीमोटाना ज्ञपननी महत्पनी तवारीभ

जन्म : ता. ४-८-१८८८, भादरवा वद योथ, संवत १८५४

स्थण : सावली, जि. वडोदरा, नाम : यूनिलावल,

माता : सूरजबा, पिता : आशाराम, अटक : भावसार.

१८१६ : पितानुं अवसान.

१८०५ थी १८१८ : तूटक अब्यास-साथे आकरी मजूरी.

१८१८ : मेट्रिक पास.

१८१८-२० : वडोदरा कोलेजमां.

ता. ६-४-१८२१ : कोलेज त्याग.

१८२१ : गूजरात विद्यापीठ.

१८२१ : विद्यापीठनो त्याग. हरिजन सेवानो आरंभ.

१८२२ : इङ्गुंनारोगथी कंटाणीने गरुडेश्वरनी भेजड उपरथी आत्महत्यानो प्रयास, देवी बयाव, 'हरिःॐ' जपथी रोग मटाडवानो सङ्ग प्रयोग.

१८२३ : 'तुज यरणे' तथा 'मनने'नी रचना.

१८२३ : वसंतपंचमीअे पू. श्रीबाणयोगीञ्ज द्वारा दीक्षा. श्रीकेशवानंद धूषीवाणा दादानां दर्शने - सांईभेडा गया. रात्रे स्मशानमां साधना अने दिवसभर प्रभुप्रीत्यर्थे हरिजन सेवा.

१८२६ : लग्न-हस्तमेणाप वपते समाधिनो अनुभव.

१८२७ : हरिजन आश्रम, ओदालमां सर्पदंश-परिणामे 'हरिःॐ' जप अभंड थयो.

१८२८ : 'तुज यरणे' नी प्रथम आवृत्तिनुं प्रकाशन.

१८२८ : पहेली डिमालय यात्रा.

१८२८ : साकोरीना पू. श्रीउपासनी बाभानुं नडियादमां आगमन, अेमना आदेश मुजब साकोरी जवुं-त्यां मणमूत्रनी पथारीमां सात दिवस.

१८३० : मननी नीरवतानो साक्षात्कार.

१८३० थी 'उर दरमियान साबरमती, वीसापुर, नासिक अने यरवडा जेलमां. हेतु-देशसेवानो नडि, साधनानो. सभत परिश्रम अने लाठीमार दरमियान प्रभुस्मरण-मौन. विद्यार्थीओने समजाववा वीसापुर जेलमां सरण भाषामां श्रीमद् भगवद्गीतानुं विवरण लभ्युं-'जवनगीता'

१८३४ : सगुण ब्रह्मनो साक्षात्कार.

૧૯૩૪થી ૧૯૩૯ દરમિયાન હિમાલયમાં અઘોરી બાવા પાસે જવાનું બન્યું, ધુંવાધારના ધોધની પાછળની ગુફામાં સાધના. ચૈત્ર માસમાં ૨૧ છાણાંની ૨૧ ધૂણી ધખાવી નર્મદાકિનારે ખુલ્લામાં શિલા ઉપર નગ્ન બેસીને સાધના, શીરડીના સાંઈબાબાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન-આદેશ-સાધનાના અંતિમ તબક્કાનું માર્ગદર્શન.

૧૯૩૯ : તા. ૨૯-૩-૧૯૩૯ : રામનવમી, સંવત : ૧૯૯૫ કાશીમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર. હરિજન સેવક સંઘમાંથી રાજનામું. 'મનને'ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન.

૧૯૪૦ : (તા. ૯-૯-૧૯૪૦) વિમાનમાર્ગે અમદાવાદથી કરાંચી જવાનો ગૂઢ હુકમ.

૧૯૪૧ : માતાનું અવસાન.

૧૯૪૨ : હરિજન સેવક સંઘમાંથી છૂટા થયેલા, છતાં હરિજન કન્યાછાત્રાલય માટે મુંબઈમાં ફાળો ઉઘરાવ્યો. બે વખત સખત પોલીસમાર-દેહાતીત અવસ્થાના પુરાવા.

૧૯૪૩ : ૨૪, ફેબ્રુઆરીમાં ગાંધીજીના પેશાબના ઝેરી જંતુઓનું પોતાના પેશાબમાં દર્શન. નૈમિત્તિક તાદાત્મ્યનો અનુભવ.

૧૯૪૫ : હિમાલયની યાત્રા-અદ્ભુત અનુભવો.

૧૯૪૬ : હરિજન આશ્રમ, અમદાવાદ મીરાંકુટિરમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૦ : દક્ષિણ ભારતના કુંભકોણમ્માં કાવેરી નદીને કિનારે હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૪ થી સુરતના કુરુક્ષેત્રમાં એકઓરડીમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૫ : (તા. ૨૮-૫-૧૯૫૫) નડિયાદ, શેઠી નદીને કિનારે હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૬ : (તા. ૨૩-૪-૧૯૫૬) સુરત, કુરુક્ષેત્રમાં હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૬૨ થી ૧૯૭૫ : શરીરના અનેક રોગો-સતત પ્રવાસ સાથે ૩૬ અધ્યાત્મ-અનુભવ ગ્રંથોનું લેખન-પ્રકાશન.

૧૯૭૬ : ફાજલપુર-મહીનદીના કિનારે શ્રી રમણભાઈ અમીનના ફાર્મ હાઉસમાં તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬ના રોજ માત્ર છ જણની હાજરીમાં આનંદપૂર્વક દેહત્યાગ. પોતાનું 'ઈંટ-ચૂનાનું સ્મારક ન કરવાનો આદેશ' અને આ નિમિત્તે મળેલી રકમનો ઉપયોગ દૂર ગુજરાતનાં પછાત ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાના ઓરડાઓ બંધાવવાના લોકફાળામાં કરવાની સૂચના.

॥ હરિ: ઝં ॥

સાધનામર્મ

૧. મુખથી કે મનમાં જાગૃતપણે જપ, સાથે સાથે હૃદયપ્રદેશે ધ્યાન તથા ચેતનના ચિંતન સહ ભાવાત્મક ભાવનું રટણ.
૨. પ્રત્યેક પળે સતત સમર્પણ, સારું તેમ જ નરસું-બંનેનું.
૩. સાક્ષીભાવ, જાગૃતિ, વિચારોની સાંકળ ન જોડો.
૪. બને તેટલું વધુ વાચિક અને માનસિક મૌન રાખો, કેળવો અને ખૂબખૂબ શરણભાવ જીવનમાં ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિથી કેળવ્યા કરો.
૫. આગ્રહો—પ્રભુચિંતન સિવાયના સર્વ આગ્રહો છોડો, નમ્રતા કેળવો, શૂન્ય થવાનું ધ્યેય રાખો.
૬. ખૂબ ભાવપૂર્વક હૃદયસ્થ રહીને આર્દ્ર અને આર્તભાવથી પ્રાર્થના કરો, ભગવાનને સર્વ સુખદુઃખ જણાવતા રહો, તેની સાથે આત્મનિવેદન દ્વારા અંગત ખૂબ ગાઢો સંબંધ બાંધો, મનમાં કશુંયે ઘોળાવા ન દો. ખાલી રહો.
૭. આવી પડતાં કામો પ્રભુનાં સમજો, જરાયે ક્યવાટ વિના ખૂબ પ્રેમપૂર્વક તે કરો. પ્રત્યેક પ્રસંગ-બનાવ આપણા કલ્યાણ અર્થે જ છે અને પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ આપણા પોતાના જ વિકાસાર્થે થવી ઘટે. પ્રત્યેક પ્રસંગ પાછળ પ્રભુનો ગૂઢ, શુભ સંકેત રહેલો છે.
૮. આત્મલક્ષી-અંતર્મુખી થાઓ, માત્ર પોતાની દુનિયામાં વસો. જાણી-જોઈને જાતને સંડોવવા દો નહિ.
૯. પર (પારકાંની) સેવા પ્રભુની સેવા સમજો, સેવા લેનાર, સેવા દેનાર ઉપર, સેવા કરવાની તક આપીને ઉપકાર કરે છે. રામે આખું છે અને રામને દઈએ છીએ, ત્યાં 'મારું મારું' ક્યાં રહ્યું? તારું આ જગતમાં છે શું ?
૧૦. પ્રત્યેક કાર્ય, પ્રત્યેક વાતચીત, વ્યવહાર આપણા ધ્યેયને વેગ આપે એવા ખાસ હેતુસર, હેતુનું લક્ષ જીવતું રાખીને કરવાં. વાંચતી-લખતી વખતે અને પ્રત્યેક કર્મ કરતી પળે ભાવની સ્મરણ ધારણાનો અભ્યાસ કેળવ્યા કરો.
૧૧. વૃત્તિનું મૂળ શોધો, તેનું પૃથક્કરણ કરો. તેમાં ભેળવાયા વિના તેને તટસ્થતાપૂર્વક અને સ્વસ્થતાપૂર્વક નિહાળો.
૧૨. પ્રભુની પ્રત્યેક કળા, સૌંદર્ય, રમ્યતા, વિશુદ્ધતા આદિ પ્રસાદીઓમાં

રહેલા ભાવનું, તેને તેને અનુરૂપ ભાવનું, આપણામાં ત્યારે અવતરણ થવા પ્રાર્થના કરવી.

૧૩. ઊર્મિ, આવેશ અને લાગણીને એમ ને એમ વહી જવા ન દો, તેમ જ તેમાં ભેળવાઈ પણ ન જાઓ. તેનો સાધનામાં ઉપયોગ કરો, તાટસ્થ કેળવો.
૧૪. જમતી વખતે અને પાણી પીતી વખતે જીવનમાં ચેતનશક્તિના અવતરણ-ભાવની પ્રાર્થના કરવી, શૌચ, પેશાબ આદિ ક્રિયાઓ સમયે વિકારો, નબળાઈઓ ઈત્યાદિના વિસર્જનભાવની પ્રાર્થના કરવી.
૧૫. સ્થૂળનો ખ્યાલ ત્યજીને સૂક્ષ્મતત્ત્વને નજર સામે રાખો. વૃત્તિની શુદ્ધિ કરો, ભાવની વૃદ્ધિ કરો.
૧૬. પ્રભુ સચરાચર છે. આત્મવત્ સર્વભૂતેષુની ભાવના કેળવો.
૧૭. પ્રત્યેક વ્યક્તિ અને વસ્તુની ઊજળી બાજુ જુઓ. કોઈનાય કાજી ન થાઓ, કશાય ઉપર ઝટ અભિપ્રાય ન આપો, વાદવિવાદ ના કરો, પોતાનો આગ્રહ ન રાખો, બીજાઓમાં શુભ હેતુઓનું આરોપણ કરો, માનસિક અને સાર્વત્રિક ઉદારતા જીવનમાં પ્રગટાવો, ખૂબ પ્રેમભાવ કેળવો, પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવાનું છે, તે લક્ષમાં રાખીને પ્રકૃતિવશ ન થતાં કર્મોની ઉપરવટ વર્તો. ફળની આસક્તિ છોડો. પોતાને થતા અન્યાયો-આવી પડતાં દુઃખો-આદિનું મૂળ પોતામાં જ છે એમ દેઢાવો, ગુરુમાં પ્રેમભક્તિભાવ દેઢતર કર્યા કરો. અભીપ્સા, ઈન્કાર અને સમર્પણનો ત્રિવેણીસંગમ ઉદ્ભવાવો, સદાય પ્રસન્નતા પ્રવર્તાવો, કૃપા અને પુરુષાર્થના યુગલને જીવનમાં ઉતારો, પ્રત્યેક કર્મના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં પ્રભુની સ્મૃતિ પ્રગટાવો, મન નિઃસ્પંદ કરો, રાગદ્વેષ નિર્મૂળ કરવાની જાગૃતિ રાખો, થયેલા આધ્યાત્મિક અનુભવો પ્રત્યક્ષ રોજિંદા વહેવારમાં જીવતા કરો, ક્યાંયે કશામાંથી ભાગવાનું ના હોય, યદ્યદ્દશ જે આવી મળે તે પ્રભુપ્રસાદી ગણીને તેને વધાવી લો. ક્યાંય કોઈની સરખામણી ના કરો, અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ એ મનની ભ્રમણા છે, જીવનસાધના સારુ સર્વ કંઈ સાનુકૂળ જ હોય છે, પ્રભુમય-તેના મૂક યંત્ર-થવાની જ બસ એક ઉત્તેજના હવે જીવનમાં રાખો.
૧૮. કર્મમાં, કર્મનું મહત્ત્વ નથી, પરંતુ જીવનના ભાવનું સતત એકધારું, જીવતું ચિંતન રહ્યા કરે એ સવિશેષપણે મહત્ત્વનું છે. તેવો જીવતો અભ્યાસ કર્મ કરતી પળે કેળવવો.

- શ્રીમોટા

॥ હરિ:ૐ ॥

આરતી

ૐ શરણચરણ લેજો, પ્રભુ શરણચરણ લેજો,
પતિત ઉગારી લેજો (૨) કર ગ્રહી ઉર લેજો. ...ૐ શરણ.

મનવાણીના ભાવો, કર્મ વિશે ઊતરો, પ્રભુ (૨)
મન, વાણી ને દિલને (૨) કૃપાથી એક કરો. ...ૐ શરણ.

સર્વ મળેલાં સાથે, દિલ સદ્ભાવ ઊગો, પ્રભુ (૨)
છો અપમાન થયાં હો (૨) ત્યાંયે ભાવ બઢો. ...ૐ શરણ.

નિમ્ન પ્રકારની વૃત્તિ, ઊર્ધ્વગમન કરવા, પ્રભુ (૨)
પ્રભુકૃપાથી મથાજો (૨) ચરણશરણ ગ્રહવા. ...ૐ શરણ.

મનના સકળ વિચારો, પ્રાણતણી વૃત્તિ, પ્રભુ (૨)
બુદ્ધિતણી સૌ શંકા (૨) ચરણકમળ ગળજો. ...ૐ શરણ.

જેવા દિલ હોઈએ પ્રભુ, તેવા દેખાવા, પ્રભુ (૨)
મતિ મુજ ખુલ્લી રે'જો (૨) સ્પષ્ટ જ પરખાવા. ...ૐ શરણ.

દિલમાં કંઈક ભર્યું હો, તે થકી બીજું ઊલટું, પ્રભુ (૨)
કદી પણ મુજથી ન બનજો (૨) એવી મતિ દેજો. ...ૐ શરણ.

જ્યાં જ્યાં ગુણ ને ભાવ, દિલ ત્યાં મુજ ઠરજો, પ્રભુ (૨)
ગુણ ને ભાવની ભક્તિ (૨) દિલ મુજ સંચરજો. ...ૐ શરણ.

મન, મતિ, પ્રાણ પ્રભુ ! તુજ ભાવ થકી ગળજો, પ્રભુ (૨)
દિલમાં તુજ ભક્તિની (૨) છોળો ઊછળજો. ...ૐ શરણ.

-શ્રીમોટા

पूज्य श्रीमोटानां पुस्तको

१. मनने (पद्य) २२. ज्वनपोकार (पत्रो) ४४. ज्वनसौरभ (पद्य) ६७. कर्मउपासना (पद्य)
२. तुज यरशे (पद्य) २३. आतपोकार (प्रार्थना) ४५. ज्वनस्मरण साधना (पद्य) ६८. मौनभेकांतनी डेडीओ (प्रवचन)
३. हृदयपोकार (पद्य) २४. हरिजन संतो (गद्य-पद्य) ४६. ज्वनरगत (पद्य) ६९. मौनमंदिरेनुं हरिदार (प्रवचन)
४. ज्वनपगले (पद्य) २५. Life's Struggle (‘ज्वनसंग्राम’नो अनुवाद) ४७. ज्वनथामाश (पद्य) ७०. मौनमंदिरेनु मर्म (प्रवचन)
५. श्रीगंगारशे (पद्य) २६. ज्वनमंथन (पत्रो) ४८. कृपा (पद्य) ७१. मौनमंदिरेमां प्रभु (प्रवचन)
६. केशवयरण्णकमणे (पद्य) २७. ज्वनसंशोधन (पत्रो) ४९. स्वार्थ (पद्य) ७२. मौनमंदिरेमां प्राणप्रतिष्ठा (प्रवचन)
७. कर्मगाथा (पद्य) २८. ज्वनसंशोधन (पत्रो) ५०. श्रीसद्गुरु (पद्य) ७३. शेष-विशेष (सत्संग)
८. प्रशामप्रलाप (पद्य) २९. नर्मदापदे (पद्य) ५१. ज्वनकथनी (पद्य) ७४. जन्म-पुनर्जन्म (सत्संग)
९. पुनित प्रेमगाथा (पद्य) ३०. ज्वनदर्शन (पत्रो) ५२. प्रेम (पद्य) ७५. तद्रूप-सर्वरूप (सत्संग)
१०. ज्वनसंग्राम (पत्रो) ३१. ज्वनपराग (सारसंयथ) ५३. ज्वनस्पंदन (पद्य) ७६. अग्रता-भेकाग्रता (सत्संग)
११. ज्वनसंदेश (पत्रो) ३२. आभ्यासीने (पद्य) ५४. मोड (पद्य) ७७. ज्योडज्योड (सत्संग)
१२. ज्वनपाथेय (पत्रो) ३३. जिज्ञासा (पद्य) ५५. गुणविमर्श (पद्य) ७८. अन्वय-समन्वय (सत्संग)
१३. AT THY LOTUS FEET (‘तुज यरशे’नो अनुवाद) ३४. ज्वन अनुभव गीत (पद्य) ५६. ज्वनपगड्डी (पद्य) ७९. अन्वय-समन्वय (सत्संग)
१४. ज्वनप्रेरणा (पत्रो) ३५. ज्वनललरि (पद्य) ५७. ज्वनपेडी (पद्य) ८०. भ्रष्टभ्रष्ट (सत्संग)
१५. TO THE MIND (‘मनने’नो अनुवाद) ३६. ज्वनस्मरण (पद्य) ५८. ज्वनरगती (पद्य) ८१. पगले पगले प्रकाश (पत्रो)
१६. ज्वनपगरश (पत्रो) ३७. श्रद्धा (पद्य) ५९. ज्वनरगत (पद्य) ८२. केन्सरनी सोमि (पत्रो)
१७. ज्वनपगथी (पत्रो) ३८. भाव (पद्य) ६०. लावकझिका (पद्य) ८३. धननी योग
१८. ज्वनमंडाश (पत्रो) ३९. ज्वनरसायाश (पद्य) ६१. लावरेणु (पद्य) ८४. मुक्तात्मानो प्रेमस्पर्श (पत्रो)
१९. ज्वनसोपान (पत्रो) ४०. निमित्त (पद्य) ६२. लावभ्योति (पद्य) ८५. संतहृदय (पत्रो)
२०. ज्वनप्रवेश (पत्रो) ४१. रागद्वेष (पद्य) ६३. लावपुष्प (पद्य) ८६. समय साथे समाधान (पत्रो)
२१. ज्वनगीता (गद्य-पद्य) ४२. ज्वनआड्लाड (पद्य) ६४. लावदर्भा (पद्य) ८७. आ उपरांत उपरनां पुस्तकीमांथी
श्रुंदां १५ संकलनी.